

53
10,140.0.782
112.67
113.17
114.14
113

מגלת ספר

תולדות וזכרונות הרב הגאון מוה"ר יעקב ישראל עמדין
הנקרא יעב"ץ, אשר כתב בעצמו על ספר זה
בשנת ה'תקנ"ב, ונמצא בידו ביום שנת ה'תקנ"ב
בביתו שבירושלים.

הוצאת החברה 'אחיאסף' עם מנחת הנהגות והערות
וקורות הגאון יעב"ץ האחרונים.
דוד כהנא.

הוצאת חברת 'אחיאסף' 1872

מחירו 1 ר"כ.

ווארשא
שולדבערג ושותפם, רוקא 1 א

תרנ"ז.

„התורה והחיים בימי הבינים“

מאת הרב הראשי בעיר וויען ר"ר משה גרעמאנן
ונעתק ללשון הקודש ע"י הסופר הנודע א. ש. פריעדבערג

424.

עם הערות והארות חרשות מאת הרב המחבר.

הקודש. האפיפיור אינוקנטיוס וכעסו ע"ז. הארכידוכס הבורגי. באוריו לכה"ק בדרך הרבון. מה כלמוד התלמוד בין יהודי ספרד ליהודי צרפת? שנוי הגרסאות בתלמוד. שנת הרמב"ם ושנת בעלי התוספות. פסקי הלכות. דרך התנך. התחלת למוד התורה. סגולות והשבעות. סדר התלמוד. העתקה בלע"ז. הקונטרסים. הישיבות. הנהגות הרבנים. הנהגות הכהנים. ההתמדה בלמוד. שעונות התלמידים והעם.

הספר הזה איננו היסטוריה פשוטה לדעת קורות עמנו בארצות המערב (צרפת, אשכנז ואיטליה) ומה הגיע אליהם בחייהם המטריים, כי אם הקורה עמוקה בהלך נפשם ונמית רוחם לרגלי המאורעות וההרפתקאות שעברו על אבותינו בימי הבינים, והותם השפיעו כמה הימים ההם במועשי הרבנים החכמים הסופרים לדורותיהם אלה, בהיותם פועלים ונפעלים. משפיעים ומושפעים מרות הזמן ועלילות העמים בתקופת הגדולה היא, המקפת היו עמנו במשך תשע מאות שנה, מן המאה הח' לספ"ג ועד המאה הט"ז.

פרק ב' פילוס אנוכס. עלילות וגזרות אינוקנטיוס השלישי. מסעי הצלב. נהשירים. המהלכת ע"ד הרמב"ם. ר' מאיר הלוי. ר' שמשון משאנץ. ר' שלמה מן ההר. הכרעת חכמי צרפת הצפופנית. אגרת קנאות. כתבי פלסתר. מה שמצאו בספר, המדע. מה שמצאו בס', המורה. חרם על ספרי הרמב"ם. אסור העסק בכמה. שרפת כתבי הרמב"ם. שריפת התלמוד בפארז. ר' משה מקוצי בעל הסמ"ג ובאוריו לתורה. בעל הסמ"ק והשתדלותו בלמוד המצות. משלי מוסר. משלי העולם. צל העולם. דרכי הכהנים השתוחות הנפשות. גרוש צרפת.

הספר הנכבד הזה מראה לנו חיי העם היהודי במשך הזמן ההוא ככלל וחיו האיש היהודי בפרט, מיום הולדו ועד יום מותו, מן הערסיה ועד הקבר, התפתחותו כחכמה והתכווצותו בסכלות, התגברותו באמונה והתרופותו בהויה, הכל כאשר לכל במראה אלינו יתודע, כבראי מוצק נהנה בו, ועל כל אלה יופיע עליו המאור שבתורה להגיה חשכו, כעמוד אש ויך לפניו להאיר אפלתו ולילה אור בעדו.

פרק ג' כתב יד (ממאה ה"א). ע"ד יסוד בתי ספר נמוכים וגבוהים. ע"ד דבר סדרותם הכנסותיהם ודרכי הלימוד בהם.

נוסף על זה הגנו מוצאים לנכון להעיר את און הקוראים כי גם התרגום נלא הוא ומיוחד במינו. הן ידוע הוא הסופר ה' א. ש. פריעדבערג במפתו הנעימה מכבר, והפעם עוד הפליא לעשות וחפצו הצליח בידו באופן מאד געלה; כי השכיל למסור לקוראים הערביים כסגנון נוח ובאופן רצוי לרבים כל דברי הרב המחבר ומחשבותיו בלי כל חסרון ויתרון. הספר הזה יוכל להיות לתועלת ולענג גם יחד לא רק לקהל הקוראים, אבל גם להרבנים והלומדים וכל העוסקים בחכמת ישראל ותורתו והצמאים לדעת מהלך חייו של עם ישראל ככלל וחיו גדולי האומה בראי התקופות בעמנו בפרט. הספר הזה יצא במחברות תכופות (בערך מחברת להודש) בעלות 80/100 עמודים באופן שכל מחברת תכיל פרקים שלמים שאפשר יהיה לקרות כל מחברת לבדה ולמצא בה את התועלת הדרושה.

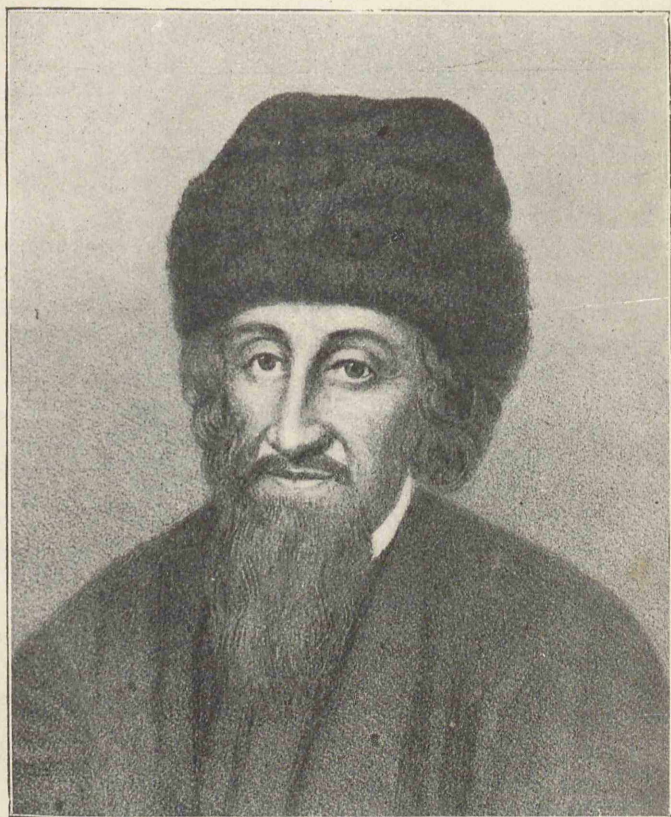
המחברת השניה מכילה ע"ד ג'—, וזה תכן עניניה:

פרק רביעי. חכמינו הראשונה שבא משפחת קלונימוס. להיהודים לפני מסעי הצלב. מסחר היהודים ויריעתם את העולם. הישיבות על גהר התנך. תינוקות של בית רבן. התחלת בתי המדרש. הישיבות. כבוד התורה. דרך צוואת ר' אליעזר (ממאה הט') ועד המאה ה'.

מחיר כל מחברת 40 אג., עם פארטא 44 אג.

יצאה לאור המחברת הראשונה והשנייה:

הראשונה מכילה פרקי א—ג. וזה תכן עניניה: **פרק א.** ר"ג מאור הגולה, ר"מ הדרשן, ר"י טוב עלם. ר' שמעון קרא. רש"י. חכמינו שבספרד ורבותינו שבצרפת. חכמי צרפת בכאור המקרא. ההבדל בין רש"י והמכארים האחרים. דבקות היהודים בהתם. כתם גובוכי הדת. מצבם המדיני וסדרי חייהם. מעמד הרבנות. משאם ומתנם עם הנוצרים. ערשם. השכלת רבניהם. באורי המקרא על פי ידיעות העולם והטבע. ר' יוסף כבוד שור. ר' יצחק בר"ה הלוי. רשב"ם, הר"ש משאנץ. התעוררות הנוצרים ללמוד ספרי

הגאון ר' צבי אשכנזי „חכם צבי” .

KAUFMANN
DÁVID
KÖNYVTÁRA

B. 424.

מגילת ספר

כולל

תולדות וזכרונות איש האלהים ורב פעלים, הרב הגאון הגדול מוהר"ר
יעקב ישראל עמדין הנקרא "עב"ץ", אשר כתב בעצמו על ספר

יוצא לאור ראשונה מתוך כ"ו הנמצא בעיר אכספורד
במדינת בריטניא, עם מבוא הגהות והערות וקורות
הגאון יעב"ץ האחרונים.

מאת

דוד כהנא

ווארשא

ברפוס האחים שולדבערג ושותפם, דיוקא № 1

שנת תרנ"ז לפ"ק

Мегилатъ Сеферъ

t. e.

Автобіографія Р. Якова Эмдена

Изданіе „Ахיאсафъ“.

ВАРШАВА

Тип. Братъевъ Шульдбергъ и Ком., Дикая № 1.
1896.

Дозволено Цензурою.
Варшава, 15 Октября 1896 г.

הקדמת העורך

הרב הגאון הגדול וסופר מהיר, רבינו יעקב ישראל עמדין ז"ל, הנקרא בשם יעב"ץ, חבר בימי חייו יותר משישים ספרים יקרים, ובתוכם ספר יקר ונכבד מאד, גדול הכמות ורב האיכות ושמו מגלת ספר, ובו ספר בפרמטות את תולדות אביו ז"ל, הוא הגאון הגדול מו"ה צבי אשכנזי, הנקרא חכם צבי, וגם את תולדותיו הוא זכרונותיו באריכות, כל אשר פעל ועשה לשובת עמו, וכל התלאות הרבות שעברו על נפשו בימי חייו על הארץ. את חברו היקר החוה הזכיר יעב"ץ בסוף ספרו „מור וקציעה“, לאמר: „וזכרון חסדי ה' שעשה עמי בשאר מקומות בים וביבשה ובמלחמת הריב הקשה, זכרתי בחבור מגלת ספר“, עכ"ל. בשנת תק"ע החלו בעלי „המאספים“ להוציא לאור בדפוס מקצת מן החבור הזה, והדפיסו ממנו רק איזו מן הדפים הראשונים ע"פ הכ"י שהיה אז ביד איש נכבד ושמו אליעזר, ואמרו כי ההמשך יבוא במחברות הבאות (עיין מאסף לשנת תק"ע. תקופה ראשונה עמוד ע"מ). אבל מאז והלאה, לדאבון נפש, אפס כל חוון, ולא נדפס עוד מן הכ"י ההוא מאומה, והיה כנפל אשת בל הזה שמש; רק זה המעט, שהדפיסו ממנו בעלי המאספים במאסף, נדפס עוד הרבה פעמים אח"כ, כי רבים מאחב"י מצאו נחת בדברי יעב"ץ האלה.

בשנת תר"ח הוציא לאור הח' הג' רמש"ש את ספרו „אוצרות חיים“, הכולל רשימת ספרי החכם מו"ה חיים מיכל ז"ל, ונודע, כי החבור היקר הזה „מגלת ספר“ נמצא בין כ"י של המנוח רח"ם בהמבורג, וכה הגיד עליו רמש"ש שם (צד ל"ו ס' ת"ז): „מגלת ספר לחג"מ יעב"ץ מועתק מכתובת ידו, והוא מוטעה מאד, וממנו נלקח מה שנדפס במאסף, והכ"י הוא פלאי עכ"ל. בשנת תרמ"ו הוציא לאור הח' הג' ר"ר נייבויער את רשימתו הגדולה מכתבי יד אכספורד, ושלח אותה אלי, וגם לדידי היקר הרב ח"י גורלאנד, ונודע לנו לשמחת לבבנו, כי החבור „מגלת ספר“ שהיה ביד רח"ם בהמבורג נמצא

כעת בעיר אכספורד, כי ממשלת בריטניא קנתה את כל ספרי רח"ם, והכ"י הוא נרשם שם בננו' 1723 סי' ב', ונכתב על נייר ויש בו רכ"ד דפים; או נדברנו שנינו, אני וידידי הרב חיו"ג, כי מוב להוציא ביחד את הספר היקר הזה מאפלה לאורה, ולהדפיס אותו בשלמות כמו שהוא, לזכות בו את הרבים. וחי'ש אנה ה' לידינו באכספורד את המעתיק הנודע מהר"י שפירא, והוא היטיב למלאות את בקשתנו, והעתיק בעיון ובשקידה רבה את הכ"י ההוא, מהחל ועד כלה. וכעת ראה ראינו, שנכונים דברי רמש"ש, שהכ"י ההוא מוטעה מאד, גם העלים הראשונים בלים ומקולקלים, ויש מקומות הרבה בהכ"י שחסרות שם מלות רבות באמצע, ועי"ז נפסק המשך הענין מכל וכל. והמעתיק מהר"י שפירא עשה רק כמעתיק נאמן, להעתיק אות באות כמו שמצא בהכ"י, ולא יותר. ומלבד זאת עוד ראינו, אחר ששמנו את עינינו על ההעתקה מן הכ"י ההוא, שבעלי המאספים לא עשו את מלאכתם כראוי, ואף המעט שהדפיסו מן החבור „מגלת ספר" לא יצא מתוקן מתחת ידם, כי לא שמו על לבם למלאות החסרונות הרבים כהוגן, רק חברו ואגדו המאמרים זה בזה בלי כל טעם ותקון, והרבה דברים השמיטו מן הספר לגמרי, ויש מקומות שלא ידעו הפשט אל נכון, כאשר הגיד זאת ידידי הרב חיו"ג ב„אוצר הספרות" שנה רביעית (צד תמ"ו) *.

והנה כמעט קרבנו יחד אל המלאכה הגדולה הזאת לתקן השגיאות הרבות בהכ"י, גם למלאות החסרונות במקומות רבים, ולכתוב הערות שונות, נקרא פתאום ידידי הרב חיו"ג באביב ימיו אל השמים, ונפטר בשנת תר"ן בכ"ג אדר, לתוגת לבי ולתוגת לב כל אוהביו, ונשבתה מלאכת הכ"י ימים רבים; כי ראיתי, לדאבון נפשי, שנשארתי כערער בערבה, ובעיר גדולה לאלהים כאדעסא יע"א, אין כמעט איש שאוכל לדבר עמו בענינים כאלה, איך לתקן את הכ"י ההוא, ואיך למלאות החסר בו גם בדבר פרטים רבים הנוגעים לתולדות ישראל בימי המחבר ואנשי זמנו וכדומה. אולם כאשר עברו שנים אחדות מן העת שמת ידידי הרב חיו"ג ז"ל, וגם כליתי בשנת תרנ"ד את עבודתי הגדולה בספרי „רבי אברהם אבן עזרא", הנדפס אח"כ ע"י „אחי"אספ" בווארשא, אשר רבות עמלתי בו והקרשתי לו כל עתותי, כדי להוציא

(א) גם הדפים שם (צד תל"ה) על אודות העגונה בימי המיל, אשר לקח מן הכ"י ההוא, ע"פ התקונים החדשים, לפי השערת שנינו, עי"ש.

מתחת ידי דבר מתוקן, או אמרתי אל לבי עת לעשות ג"כ למובת החבור היקר „מגלת ספר“, כי עד מתי יהיה חשך סתרו? גם עלי למלאות את רצון ידידי המנוח חיו"ג ז"ל, ובמקום שאין אנשים עלי להשתדל להיות איש, ולהוציא את הספר הזה לאור, למען יהנו רבים ממנו; וחיש מהר החלתי מחדש לשקוד על הכ"י יומם ולילה בעיון רב, ועשיתי ממנו העתקה חדשה, ותקנתי השגיאות שנפלו בו אשר רבו כל כך עד שאי אפשר לפרוש אותן; גם כתבתי מלמטה הערות רבות, לבאר את דברי יעב"ץ ביותר. עוד ראיתי למלאות החסרונות (ליקען) הרבים הנמצאים בו, מתוך ספרי יעב"ץ בעצמו, או על פי הענין, וכל מה שהוספתי בהכ"י הסגרתו בחצי מרובע [כזה], מלבד שני הדפים הראשונים מן הכ"י, שנתקלקלו מאד והפרוץ מרובה בהם, לא הצגתי חצאי מרובע, בכדי שלא לבלבל את הקורא הבלתי בקי עוד בדברים כאלה. ומאחר שנרפסו כבר הדפים הראשונים כמה פעמים, ראיתי כי טוב להדפיס גם כאן, בסוף הספר, כעין הוספה את הדפים האלה, עם כל החסרונות, כמו שנמצאו בהכ"י, למען יראו הנבונים עין בעין, איך עשו המאספים את מלאכתם כלאחר יד, וכמה עמל ויגיעה היה לי, עד שעלתה בידי למלאות החסרונות הרבים,

עוד ראיתי להעתיק את כל הספר בשלמות, אין נגרע בו דבר, ולא כאשר רצו לעשות בעלי המאספים, להעתיק רק השליש ממנו; מלבד שראיתי במקומות אחרים, שחזר הגאון יעב"ץ על דבריו שתי פעמים, מצאתי לנכון להשמיט מה שכתב בפעם שנית, לכל יהיו דבריו למשא על הקוראים, ועשיתי סימן בגוף הספר על ההשמטה הזאת, וכתבתי למטה: „עיון לעיל או להלן“; גם ראיתי שהגאון יעב"ץ החל לכתוב את תולדותיו וזכרונותיו על הספר, אחר שיצא הריב הקשה בשנת תקי"א בינו ובין מהר"י אייבשיץ, וכתב את ספרו וזכרונותיו עד שנת תקכ"ו, ויעב"ץ היה אז כבן שבעים שנה, וחי עוד כעשר שנים אחריו כן, ולפי זה אין לנו פה זכרונותיו עד יומו האחרון, ועל כן עמלתי להשלים את תולדותיו עד יום מותו שנת תקל"ו, מפי ספריו וסופרים רבים, גם הצגתי את מצבתו הנפלאה בסוף הספר למען תהיינה בידינו תולדות האיש הגדול הזה בשלמות.

אחשוב כי אך למותר להרבות פה עוד דברים בשבח החבור היקר „מגלת ספר“ ולהראות את חין ערכו בספרות ישראל, יען כבר דברו בעלי המאספים על אודותיו וספרו הרבה בשבחו, כאשר העתקתי את כל דבריהם להלן; רק אביא כאן מה שכתב אלי ידידי החכם הג' פאר דורנו הפראץ' מו"ה דוד קויפּמאן נ"י, בשמעו זה לא

VI

כביר , כי נכון אנכי להוציא את הספר היקר הזה לאור , וז"ל : "ידידי ואיש בריתי היקר והנכבד ! יהי כחך ברוך , למען תזכה במהרה בימינו להוציא לאור את הספר "מגלת ספר" כלול בהדרו , ואני התאמצתי זה ימים להשיג העתקה מכ"י אכספורד , ולא יכלתי להביאה אל ביתי" , עכ"ל . ומכאן נראה , לדאבון נפש , איך ספרותנו עומדת בשפל המדרגה , כי ספר יקר ערך כזה היה כלוא בחשך זה כמה שנים , ולא נמצא עד הנה איש , שיוציא הכ"י הנפלא ההוא לאור עולם ; ורק עתה , ככלות עבודתי בו , נמצא לו גואל , הוא חברת "אחיאסף" בווארשא , אשר קבלה עליה את הוצאתו על חשבונה .

אחר הרברים האלה אבקש מאת אלהי הרוחות , שיסיר מעל עמו ישראל יגון ואנחות , ויתן בלב רבים מעשירי עמנו רוח דעת וחכמה בטוחות , לבל יפזרו את כספם על דברי הבל ומותרות , רק ידעו להוקיר את החכמה והספרות , ולא יהיו עוד כתבי-יד יקרים לשני עש לברות , אך יתאמצו בכל נפשם להדפיסם ולהפיץ חכמתם בחוצות .

אדעסא ח' תשרי תרנ"ו .

דוד כהנא .

מגלת ספר

תולדות איש מופת ה"ה הרב הגאון האמתי, החכם והיועץ המליץ וסופר, שמו גדול בישראל וכו' כש"ת כמהור"ר יעקב יעב"ץ זצ"ל, אשר היה אב"ד בק"ק עמרן, בן הגאון האמתי המפורסם ככל הגולה חכם צבי זצ"ל, אשר תולדתו וקורות אבותיו אדירי כל חפץ, נכתבו ושום בספר בכתיבת יד המנוח בעצמו וקרא שמו מגלת ספר א).
 אמרו המאספים: (ב)

אוצר מגלת ספר הזאת הלא היא כמוסה בין גנוי אוצרות הספרים, אשר ביד ידידנו איש המודות, התורני החכם השלם, יפה נוף, מגזע שלשלת היוחסין מוהר"ר אליעזר שי', ומאהבת החכמה והמדע, ולמען הפיצם בישראל, ולחזק זכר גדולי עמנו בלב זרע ישורון עד דור אחרון, היטב היטיב עמנו החכם מהו' אליעזר הנ"ל, ונדב לבו להשאיל לנו המגלה הזאת להעתיקה במאסף, ובמה נשיב תגמולות הנחמד הזה? הן בצע כסף לא לקח מאתנו, ותשורה אחרת אין להביא; לכן ירצה לפניו מנחת פינו, והפאר והשבח אשר נתן לו בזה, לעיני בני עמנו ולעיני כל קוראי מכתבנו, כי לו נאוה תהלה, כי צדקות עשה בעמו והפליא עשות טובות עמנו, במתת יקרה ונחמדה הזאת.

והנה ישראל הוא יודע, דור לדור יספר יקר תפארת האיש הגדול, אשר תולדותיו אנחנו מובילים פה, כתובים מאצבעות המנוח ז"ל בעצמו, כל שומעיהם תצילנה שתי אוניו, ממעשים נפלאים ונוראים אשר קרו לאבותיו ואבות אבותיו, ואשר קרה לו בחיי עצמו, גם הזקנים אשר עודם בחיים חיותם נשארים מדור הגדול הלו, אשר עוד רשום בנפשותם פלאי קורות המנוח הזה, ומלחמותיו אשר היו לו עם שאר גדולי דורו, גם המה לתאוה יבקשו, לראות מעשה החיים וספור התולדות מהענק הגדול הזה נכתבים על לוח וספר; אף כי הצעירים ממנו לימים,

א) פתח השער הזה עם אמרי המאספים נמצא בדף האחרון של הכ"י.
 ולפי הכתב יש לדון שנכתב מסופר אחר.
 ב) אמרי המאספים האלה נדפסו במאסף לשנת תק"ע מדף ע"ט והלאה.

VIII

אשר אך לשמע אוון שמעו נפלאות ממנו, הלא המה כלתה וגם נכספה
 נפשם לקרוא מעל הספר דברים יקרים ונפלאים כאלה. אמנם בהיות
 כי ימי שני חיי יעקב המנוח ז"ל מלאו עמל וכעס ודברי ריבות
 בשעריו, ובקרני ראם יחד יתנגח עם ראשי תפארת ישראל, ויען כי חק
 וגבול שמנו למכתבינו לבל יבוא כל ריב וכל מדון בשעריהם, ואך האמת
 ושלום יהיו דגליהם, לכן שמרנו לנפשותינו ונשיב באיתן קסתנו, לבל י
 נזכיר שום פרמי ענין ריב וקמטה, ונגוע בקצהו; ועבור זה ובעבור
 שאר אריכות דברים הבאים במגלת ספר הזאת, אשר אין להם חפץ
 לבל אדם, כי אם לסעיפי משפחת הגאון המנוח ז"ל, קצרנו המגלה
 הזאת והעתקנו כמעט השליש ממנה, דברים הנוגעים בקורות חייו,
 השוים לכל נפש, אשר לא ירעו ולא ישחיתו לאיש; וכאשר
 נגיע אל נקודת זמן ומקום הריב אשר היה לו או לאבותיו, נזכיר
 אך בקצרה: פה היה לו ריב עם פלוני ופלוני וכו', וזאת
 היתה אחרית הדבר ודוגמתו, והעושה שלום במרומיו יעשה שלום
 עם יראיו, ואנו אין לנו חלק וצד עם הדברים הרחוקים מהשלום
 והאחדות. וכן חק וגבול שם עלינו האיש אשר נדב לבו אותו לתת
 הספר הזה בדינו, לבלתי הוציא מכשול מתחת ידיו לתת מקום לבעל
 דין לחלוק, ולעורר את הישנות הראוים להתישן לבלתי העלות עוד
 על לב, ולבלתי נגוע בכבוד קדושים אשר בארץ, ועל כן בואת נאות
 לנו, לבלתי העתיק מדברי הספר היקר הזה, כי אם אחרי אשר
 יעביר שבטו עליהם, ואת אשר יבחר נבחר גם אנחנו! והיה זה שלום.

ד"ה

מגלת ספר

אבי! ישמרכם השומר אמת לעולם, באור ה'
הקבצו ושמעו אל יעקב וישמע אליכם אלהים, אלהי
אלהיכם ואלהי אבותיכם.

אספרה אל חוק ולפועלי אתן צדק, ואמרה רבות עשית אתה ה'
אלהי עמדי, אנידה ואדברה עצמו מספר, ולחקקם בספר איה שוקל
ואיה סופר א', אף כי לא ראיתי בטובה ב', וא"א לבוף את הדיו והשעה
לדחוק. ה' אלהי ארוממך, אודה שמך כי עשית פלא עצות מרחוק ב'.
ה' נראה לי ממעשיו ועלילותיו אשר הראני נגד צוררי, מי יתן בספר
ויכתבון מלי, לעד בצור יחצבון בכתב בית ישראל, בנים יולדו יקומו
ויספרו לבניהם ליום אחרון. או ימלא שחוק פינו ולשונינו רנה, כי אפס
רשע ועולה. ואתחיל מאבי זקני אבי אבא זצ"ל אשר אני נקרא בשמו,
ה"ה הגאון מו"ה יעקב במוה"ר בנימין זע"י אשכנזי מוגע ז"ק ד', כך
היו נוהגין לחתום שם משפחתם, כי היו זרע קדש בני בחונים וצרופים
בימי הגזרות ושמדות והמה נשארם נאמנים לה' מכמה דורות מגדולי
חסידו אשכנזי הקדמונים, ואבי זקני הנ"ל היה אחד מחכמי ווילנא
המסוימים באותן הימים לפני גזרת חמיל"ה, והיה תלמידו של הגאון
מו"ה יעקב אב"ד בלובלין, אביו של הגאון מוה"ר העשיל זצ"ל. אצלו
שמש בישיבה ונתן לו בתו לאשה ו'. אבא רבה הוא הגאון החסיד
שבכחזנה בעל ס' שו"ת שער אפרים ז"ל, ראש ב"ד בק' ווילנא המעטירה
או בהיותה בשלותה, והיה לו כתב יחוסו עד אהרן הכהן, וחתן לאחד

- (א) ע"ד זה אמר יעב"ץ בספרו התאבקות (דף ע' ע"ב, שורה ב') דפוס לבוב,
כן אמר בתפלתו, עיין בספרו עדות ביעקב (דף ס"ה ע"ב).
(ב) שם בתפלתו הנזכרת.
(ג) זע"י ר"ת: זכותו עלי יגן, ז"ק ר"ת: זרע קדש.
(ד) כונתו באמרו: ואבי זקני הנ"ל, על אביו הר"ר בנימין הנזכר מקודם.
(ו) ר' בנימין היה תלמיד הגאון מו"ה יעקב אב"ד בלובלין, והוא נתן את בתו
לבנימין לאשה. עיין בס' קריה נאמנה לפין (צד פ"ה) ועיין עוד בס' עיר הצדק לצונץ
(צד קייג והערה נ"ה).

מן בני בניו של הגאון ר' אליהו בעל שם הוקן ז"ל, שהיה אב"ד בק"ק חעלם בימים ההם^א). עיין בס' תשובותיו של אבא מרי הגאון ז"ל (סי' צ"ג) דברא גברא, וספר ממנו מעשה כי הנוצר ההוא היה בלי דבור, והיה משמשו כעבד, וכראות הרב שיצור כפיו הולך וחוק וגדול מאד, ע"י השם הכתוב בנייר שדבקו במצחו, באופן שהיה מתירא ר"א בעל שם שלא יזיק וישחית, נתחוק עליו מהרה וקרע מעליו הגליון שהיה כתוב עליו השם ונתקו ממצחו, ונפל גוש עפר כשהיה, אבל הזיק לרבו כי סרט אותו בפניו, כשלקח הכתב ונתק השם מעליו^ב). וא"א זקני הגאון בעל שער אפרים ז"ל, החסיד הגדול הנ"ל, היה כל ימיו יושב בתענית חוץ משבת ויום טוב, לבד מכמה פעמים בשנה שהיה מתענה משבת לשבת, ושאר ימי תעניות רצופים, ובכל זאת היו פניו מאירות כחמה כאלו כל יום שותה שכור, ולא פסיק פומי' מגרסא יום ולילה. והרוצה עוד לידע סמעשו והרבצת תורתו ועומק למודו והוראותיו וקורותיו ואשר פדה נפש בנו יחידו יעיין בהקדמת הספר שער אפרים, שכתבה בנו הרב המובהק כמו"ה יהודה ליב ז"ל, שהביא הספר הלו של אביו לרפוס. ונפטר זקני הגאון החסיד במקום כבודו ק"ק אובין, והיא נקראת בודין והיתה גדולה ועשירה, ונפטר בן ששים ושתים שנה^ג), קודם שכבש הקיסר שם^ד). ובנו יהודה ליב תקע אהלו של תורה בירושלים תוב"ב ומת שם בשם טוב, והניח אחריו בן חכם גדול הרב ר' ידידיה ז"ל, אשר נשא בת הרב יצחקי ז"ל, מרא דארעא ישראל בימיו^ה). ובת אחת היתה לאא"ז הגאון בש"א, ושמה נחמה ז"ל, היא היתה אם אבי מורי הגאון, אשת זקני הרב מוה"ר יעקב הנ"ל שהשיא אותה לו, כי הוא היה מושלם בתורה וביראה. וספרו לי הגאון ר' דוד אופנהיים ועוד איש אחד, שהיו שניהם מכיריו ותלמידיו מובהקים,

(א) עיין בס' כלילת יופי לדעמביצער (דף ע"ה ע"ב).

(ב) עיין בגמ' סנהדרין (דף ס"ה ע"ב) רבא ברא גברא וכו', ועיין בס' שה"ג מע"ג (דף ט' ע"ב סי' קס"ג), וכן נאמר בפירוש לספר יצירה המיוחס לרס"ג (צד פ"ד) דפוס ווארשא בזה"ל: „ושמעתי כי אבן עזרא ברא בריה לפני רבינו תם, ואמר ראו מה שנתן הקב"ה באותיות הקדושות, ואמר חוזר לאחור ויחזרה לקדמותה", עכ"ד; והספור בדבר הגולם הוא עתיק וימין ונמצא ג"כ אצל העמים הקדמונים, עיין פיערעס אונ לעקס' ערך Automat. ככ"ו נאמר „כי סר אותו בפניו“, ותקנתו על סרט.

(ג) עיין בהקדמת הספר שער אפרים, ונפטר י"ג סיון שנת תל"ה.

(ד) בשנת תמ"ו לכדו חיל עסטרייך המבצר אובין מיד הישמעאלים. עיין הקדמת חכם צבי לספרו שו"ת ח"ץ; ועיין בספר גנוי נסתרות לקאבאק (קובץ ג' צד י"ז).

(ה) עיין שה"ג מע"ג (דף ה' סי' ס', ודף ג"ב סי' ט"ז).

והגידו להפליא איך ידע ארבעת חלקי ש"ע שהיו שגורים לו על פיו, ונעשה לו נס גדול כאשר אספר הנה הדברים בפרמות:

ויהי בשנת ת"ח לפ"ק, עת צרה לישראל בארץ פולין וואליניה ואוקריינה ע"י חמיל, ומשם נתפשטה הגזרה ונמשכה לקהלות ליטא א), וק"ק ווילנא המהוללה והעדינה נדרה מקנה, אחרי שהיתה יושבת במח ושאנן ועשירה מאד, עד כי כלי בית שלהם היו של כסף, בחכמה ומעלה לשם ולתהלה על כל ק"ק, ולכן, בכל מקום שהגיעו לשם בנודם ומלטולם בארץ אשכנז והמדינות, חכמי ווילנא היה נחשבים למאד, כך סח לי הישיש הק"ה ר' בער כהן ע"ה ב), כי עלו לשם ולתפארת על כל אנשי פולין בכלל. אמנם חכמיה אנשי השם לומדים גדולים, שלא משו מתוך האהל הבית המדרש הגדול, שהיה שם לומדים כל היום, וכל הלילה לא יחשו ללמוד הלכות ופוסקים, לדרוש ולחקור באמתה של תורה בתלמוד בהוראה, ולא היה ישנים בבתיהם כל ימות השבוע, כי אם משבת לשבת, ונעשו גבורי חיל אריות בתורה, כולם זכו להיות מורי הוראות בישראל, מלבד שאר לומדים מופלגים קצינים ומנהיגים; מהם היה החכם המושלם הרב הגאון החסיד שבכהונה בעל שער אפרים ז"ל, שהיה ראש ב"ד בוויילנא, והגאון בעל ברכת הזבח ושאר חבורים, כאמרו עליו שהיה יודע מורים וב"י בעל פה ג), הרב בעל הש"ך והרב החסיד ובעל הוראה בית הלל זצ"ל ד), מלבד שאר גאונים כולם הלכו בגולה נפוצו בארץ להרביץ תורה בישראל, והיו למאורות גדולים. מהרש"ק נעשה אב"ד בפוורדא, ומשם נתעלה לישוב על כסא הרבנות בפפד"מ וקראקא, והרב בית הלל נתקבל לאב"ד בהמבורג ואלטונא, והרב ש"ך בהעלישוויא בארץ מעררין, והגאון יעקב אבי אבא עם כל בני ביתם נתישבו גם כן במעררין. מתחלה היה לאב"ד במריבש ולן צדק בבית הקצין המפורסם בשם רייך קויפמאן ע"ה, ושם למד אצלו בנו של העשיר הלז, והיה אח"כ אב"ד בק"ק ברודא, ואח"י נתקבל ישוב

א) בעל הש"ך בספרו מגילת עיפה שכתב בדבר ה"ח ות"ט, יאמר שם בזה"ל: „גם מקצה ארץ ליטא עקרו תחומינו והרכו חללינו“, ועיין בס' קריה נאמנה לפין (צד ש"ב סי' ט"ז).

ב) אודותיו עיין להלן מה שהגיד באריכות.

ג) בעל ברכת הזבח נקרא בשמו: ר' אהרן שמואל קאידנובר, ונודע בשם מהרש"ק.

ד) הרב בעל הש"ך נקרא בשמו רבינו שבתי כהן, וספרו המפורסם על יורה דעה נקרא שפתי כהן; והרב בעל בית הלל היה שמו רבינו הלל כמוה"ד נפתלי הירץ. עיין בס' קריה נאמנה לפין (צד פ"ב).

לאב"ד בק"ק אובין, בהיותה עדיין עומדת על תלה, וגדולה מאד בעושר ובמעלה, וקבע שם ישיבה ושמעו הולך גם בכל ארץ מירקיא הסמוכה לשם, גם בארץ ישראל א).

אך במרם בואם אל המנוחה והנחלה, עברו עליהם רעות רבות וצרות צרורות על שכמם, כמעט שכנה דומה נפשם כחרב היונה. וכה אירע לאבי זקני הרב כמהו"ר יעקב ז"ל שהיה או בחור בשנים, ובהחפזם לנוס ולהמלט על נפשם מפני חרב היונה, נפרד האיש השלם הלך מאחיו ומאשתו הולדה, שנשארה אצל אביה שברח עם בנו ואשתו לארץ אחרת שלא יטבעו בבור צרה, ופגעו בו באא"ו מוה"ר יעקב ז"ל הפוחזים, אשר הרבו חללים, עקרו כמה קהלות ישראל, לא השאירו פרסה, שפכו דם צדיקים נקיים נאמנים לאלהים לאלפים ורבבות, אשר היו כצאן למבח בידו הצרים, וכאשר פגעו באיש צדיק הלוח, וגזר עליו השבאי שיכרע לחרב להתנו ראשו ²), וכן עשה, פשט צוארו לחרב חדה לשחימה, ולמסור נפשו להריגה על קדושת השי"ת, ובעודנו על ברכיו לקבל המיתה במכת חרב, וכמעט פרחה נשמתו, הנה זה מלאך ה' נוגע בו, כי נתן ה' רחמים בלב הצר הצורך וחמל על רכות שניו, והחת שהיה רוצה להוליך החרב על צואר הנ"ל בצד החד, נכמרו רחמיו ועשה לו דחיפה בצד בקרנא של כלי חפצו בדרך בזיון, ואמר לו: קום לך כלב בחור ולך לנפשך! ויצילהו ה' מחרב רשע באופן נפלא מאד, ויהי לנס ולפלא גדול, ויתחבא אח"כ בין ההרוגים, ולא נכר להעובדים דרך שמה אם הוא חי, היה לחורב ביום, מוטל בין המתים הנחרגים על קדוש השם, ובין בצעי המים מתכסה בשק, ולקרח כלילה, היה נורד לבקש איזה מחיה וללקט עשבים מפרי טר הגדל בעשבים באגם, ולהחיות את נפשו.

במצב הלך נשאר כשמונה ימים, עד תם כל הצמא לדם לעבור, אז ברח על נפשו וימלט מיד הפוחזים; והנה בהיותו בין ההרוגים הקדושים, היו שם איזה אנשים מבני עמנו מתחבאים גם הם, ועמדו מרחוק וראו כל מעשי של אבי זקני, איך שחה לעפר נפשו תחת יד הצורך ברצותו לפגוע בו, כסבורים שכבר הותו ראשו בכרעו למבח, וכראותם חרב תצר מונחת על צוארו, חשבו כי לא יחיה אחרי נפלו

א) ובראשם הגאון ר' משה גאלנטי אב"ד מירושלים. עיין בספרו ש"א (ע"א), ק"ב) והגאון ר' משה בן הכוב מירושלים (שם ע"ד).

ב) מלשון התלמוד (סנהדרין ק"ד) היה שבאי חורף אחריהם, ופירושו משגחה על השבבים.

בדחיפה על הארץ באחורי החרב, שלא היה מכת מות כלל, אך האנשים ההמה העומדים בית המרחק ורואים בבהלה ואימת מות נפלה עליהם. דימו שהורם ראשו מעליו והושלך לארץ, כענין שאמרו חז"ל (בגמרא*), דחזו דמחי ליה בנירא או ברומחא וסברו ודאי מת, וא"ת עד אחד במלחמה אינו נאמן, אבל כאן שנים הם ואמרי ג"כ בדרמי, לפיכך כשהגיעו אלה האנשים לעיר מריבש למקום הגאון בעל ש"א, אחר שנמלמו מיד האויבים בחמלת ה' עליהם ובאו למדינת מעררין למקום שוקמ ובוטח, ויפקד מקום אבי זקני מוה"ר יעקב ז"ל, וחקרו אחריו אצל פליטי חרב הנ"ל, אם ראו אותו חי או מת, ויענו האנשים הנמלמים ההם, הכשרים והולכים לתמס, ויאמרו יעקב מת, כי ראינו בעינינו שכרע להריגה והותו ראשו, העירו על מה שלא ראו לנכון, ועל פי דבריהם התיר הגאון הגדול בדורו המפורסם כמוה"ר העשיל זצ"ל את אשתו נחמה להנשא, ע"פ שאלת חכם והוראה להתיר, כי היה דבר פשוט מאד, ברור כתורה על פי שנים עדים יקום דבר, אף כי בעגונה שהקילו חז"ל אצלה; אך אשתו, כי היתה ילדה היפה בנשים, לא רצתה לקבל תנחומין על החי בעל נעוריה; הצדקת עמדה במהרתה להוציא ממנה שלשלת גדולה, דור ישרים יבורך מטע להתפאר, כי אחר חצי שנה בא ההרוג ברגליו, ויהי לאות ולמופת בישראל. מן אז והלאה לא רצה הגאון הנ"ל להתיר שום עגונה בדור ההוא ובצוק העתים, שהיו שם עגונות רבות מבעליהן הנאבדים ברעש ההוא משוד הפוחזים, ונתירא ממכשול, על כן קבל עליו שלא להודקק לשום התרת אשה, מאחר שהמכשלה הזאת תחת ידו, שהתיר אשת איש גמורה, ואמר שבעת רעה כמות אין לסמוך כלל אפילו על שני עדים גמורים, ונתקיים בו לא יאונה לצדיק כל און.

אחר זאת נולד אבא מארי הגאון ז"ל צ"ב תפארת ישראל, מהזוג הנבחר עודם בארץ מעררין, ומשם בא אא"ו הגאון בעל שער אפרים עם חתנו אא"ו מוהר"י ז"ל עם כל ביתם לבודין, היא אובין ראש מלכות אוונגרין, והיה שם רב אב"ד כמה שנים לקהל החשוב, אשר היה שם בעת ההיא, והנהיג נשיאתו בכבוד גדול, והתחתן בעשירי הקהלה עם בנו ונכדיו, והרביץ תורה לרוב, ויהי שמעו בכל ארץ טורקיא ובארץ ישראל גדול שמו; רבים מגדולי הארץ מריצים אליו אגרותיהם בשו"ת כאשר ישאל איש בדבר האלהים. ואמ"ה ז"ל עודנו נער רך בשנים, למד תורה אצל אביו ואבי זקנו ז"ל בשקידה רבה, והיה לו לב חרוץ

(א) עיין במס' יבמות (דף ק"ד ע"ב).

וזכרון גדול עצום מאד, והלך לסאלוניקי בימי חרפו ללמוד גם דרכי חכמי הספרדים, אשר היו שם בעת ההיא חכמים גדולים ועצומים, ושמש את הרב אליהו קובנו זצ"ל ביחוד, ומשם חזר לבודין אל בית אביו, ולו שם כשם הגדולים בעודו ילד בחור בשנים. ומצאתי ראיתי בין כתביו אגרות כ"י הקדושה של אבי זקנו הגאון החסיד בעל ש"א ז"ל שכתב לו לסאלוניקי להזכירו על שקידת למודו והתמדת חקירתו את חכמי הספרדים, לעמוד לפניהם לשמשם, ולרעת לב כל אחד מהם וחכמתו, ולהביא אתו מחידושיהם, ובו הרבה לנכדו אמ"ה ז"ל הלולים ותוארים, כדרך שכותבים לגדולים אנשי השם, ואמ"ה ז"ל מאז בילדותו החל רוח ה' לפעמו, וכתב וחבר שאלות ותשובות ארוכות ורחבות, בעשרה ידות נייר או יותר, ואחת שהיא הראשונה, שהתחיל להשיב שואלו דבר בתורה, וכן האחרת, והמה היו מונחים עד הנה בבית גנזיו, ונראה מפני גודל כמותן הניחן, ולא הביאן לדפוס בספרו ח"א, גם אנכי כבד ממני הדבר לעבור עליהן ולשום עיוני בהן, ביחוד שבאו לידי שלא בעונתן, שמתחלה עברו ע"י זרים שנים רבות, ומי יודע מה נפקד מהם וגם הכתב היא ספרדית ובקושי אוכל לקרותן, מצורף למרדתי המרובות, והנם למשא עלי, לכן בהכרח הונחו אל הצד, עד שיבוא הגואל להם ויוציאם לאור, ושוב בא הנה ב"א ר' הירשל מגליגוי, והפציר בי לתתם לו, כדי לזכות בהם שיוציאם לאור ויביאם בדפוס, ונעתרתי לו ומסרתי בידו.

גם היה אמ"ה יפה תאר ויפה מראה, ועם זה היה נהג-חסידות עצומה מנעוריו, לכן חשקו בו גבירים כבירים, ונשתדך ונשא בת עשיר גדול מעשירי קהל בודין הישנה, שהפריז לו ממון רב, והיה אמ"ה בבודין עשיר מסוים. אח"כ היה רב וחכם בקהל שאראי בארץ בוונא, שהיו שם ג"כ עשירים מופלגים, וכאשר נלכדה העיר בודין מאנשי הקיר"ה, הלכו כל הקהל שבי, וזקני וזקנתי רגליהם לנחושתים הוגשו, והולכים לברלין שר החיל של אנשי צבא פרייסן, ששבה אותם ונפלו לחלקו, ונפרדו לברלין, ואמ"ה נעתק משם בדרך גם ופלא, שנעשה לו בתחלה כאשר באה העיר במצור, ויבוא כדור של אש מקנה השרפה הגדול שקורין קאנאן, ויפול בבית שהיה דר שם אמ"ה ז"ל, ויך את הבית רסיסים ובקיעים, ויקח הכדור את אשתו הראשונה עם הילדה שהיה לו ממנה, והוא היה בחדר אחר הסמוך אתה בבית, ולא הזיק לו מאומה, ונצל בחמלת ה' עליו ויהי לנס, ומשם ברח וימלט. וכפרק ההוא כתב התשובה הנדפסת בספרו, על אודות אשה שנפטרה ולא חי

הזרע קימא אחריה שלשים יום בשנות החזרה*); ונתקבל לרב בק"ק שאראי הנ"ל, ועמד לשרת את הצבור הלו עד תם מצור אובין, והנהיגו בו כבוד גדול. וכאשר קרבה פקודת העיר שאראי, ותבוא גם היא במצור מאנשי חיל הקיר"ה, גם כשמעו כי נשבו אביו ואמו, הלך לו אמ"ה ופנה מאותה מדינה, ובא לו לארץ אשכנז, ובכל הדרך הארוכה והמלמול הכבד לא רצה לקבל מתנה משום אדם, אע"פ שהיה לו שם גדול, ובכל מקום שהגיע לשם חרדו לקראתו, והיה מסתפק במעט הכסף הנמצא בידו. ובבואו לויניציאה התארח בביתו של הגאון החסיד המופלג כמהו"ר רש"א זצ"ל, וחיבה יתירה נודעת לאמ"ה ממנו. שם אול הכסף מכליו, כמעט כלתה פרוטה מן הכיס, והזמין לו הקב"ה דרך פלא אחד מחורי ארץ הגר שהיה חייב לו סך מסוים, שבא לשם ונודמן לפונדק אחד, ופרע לאמ"ה כל חובו משלם. באופן שלא היה צריך לעזוב מדת החסידות, שהחזיק בה מנעוריו להיות שונא מתנות, כענין שאמרו חז"ל: בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו, כאשר ה' אתו. משם עבר אל מדינת אנשבאך.

בעת ההיא אירע המקרה בלתי מהור עם העשיר המפורסם מאד באנשבאך, שהיה קצת אנוס ע"פ הדבור ובכפיה של השררה שלו, שבקש ממנו שישא שניה דרבנן לאשה, ובקש לכמה רבנים שיתירוה לו, ומצא כמה מהם בארץ פולין, ששלח לשם שליח לדבר עבירה וצרור הכסף בידו, ונתפייסו לו איזה מהם ברצי כסף, להפקיע חבל האיסור; קצתם קנה בכסף מלא והשיג חתימתם, ובקצתם שקר ענה. ובעבור כבוד אמ"ה ז"ל שם, השתדל הוא אצלו ג"כ, וחלה פניו שיחתום לו ג"כ על פסק ההיתר, ורצה להתיר לו פס ידו, למען השיג מבוקשו, ואמ"ה גער בו והוציאו בנויפה, ורקק בפניו על ששאל ממנו דבר שאינו הגון כזה. מאי סלקא ביה במאד, דבר זה ידוע ומפורסם בעולם, כי אחר מעשה שעשה ונשאה, [נחלה מאד] ונשול איברים, באופן שמן השמים הפרישום שלא יודקקו זה לזה בעבירה, והיה קדוש השם גדול, כי עין בעין נראה כמה גדולים וחמורים דברי חכמים ודברי סופרים מד"ת; שבכל יום אנו רואים עוברי עבירה בידיים וכו', ומלוי ברבית והגזלנים וחומסים ונשבעים לשקר והמגלחים זקנם והעוברים על התורה, והקב"ה מאריך אפו, רואה עלבוננו ושותק, אינו גובה מהם חובו

(א) עיין שו"ת חכם צבי (סי' ס"א), וז"ל השאלה: ראובן נשא אשה בבגדין ושם אין נהגין תקנת שו"ם וכו', אלא כותבין שטר חורה וקורין אותו שטר עירור וכו', ע"ש.

בעוה"ז, אדרבה משלם להם שכרם על פניהם להאכידם, ובגזירות חז"ל והקנותיהם אינו מוותר ואינו ממתין, אין הפורענות שוהא לבוא ר"ל, כדי להראות חבתן, שכל דבריהם כגחלי אש, וכן מצינו בפ' שהחמיר בכבוד צדיקים יותר מכבודו, וכוה אירע פעמים רבות, כאשר יוכל לדעת כל איש יהודי פקח, אשר ישגיח על תולדות הימים, ולא יחשבם למקרים, וכאשר אשמיעך עוד להלן שראינו וידענו בבירור, שסוף העובר על ד"ח — מיתה שלא בעונתה, או עוני ויסורים מכוערים דקשה ממיחה.

נחזור לתולדותיו של צדיק: משם בא אמ"ה ז"ל לפראג והיה שמו הולך וגדול, ורצה הרב ר"י אבי"ד דמדינות פיהם לתת לו לאשה בתו שפרה עם ממון רב, (שנשאת אח"כ להגאב"ד מפראג) ולא אבה לקחתה מחמת היותה אלמנה, ובא לו עד ברלין, ועם היות שרצו כמה עשירים גדולים, אשר שמעו שמעו הגדול, ביחוד בק' המבורג, להשתדך עמו, ולהפריז לו ממון רב, לא נתן עיניו בממון ובחר במשפחה מיוחסת. נתקשר עמו דודי הרב כמוהר"ר זאב ע"ה, לקחת את אחותו בת אבא רבה הגאב"ד דג"ק בעת ההיא, ה"ה כמו"ה משלם זלמן ניימרק זצ"ל א), היא אמי מורת' החסידה הרבנית מ' שרה ע"ה, כי מה' היתה לו לאשה משכלת יראת ה' מחורה, מגוע הנבחר משפחת מירלש המפורסמת, מחסידו ק"ק ווינא הישנה המלאה לה אנשים נכבדים נדיבי ארץ אנשי מעשה וחסידים גדולים, בעלי תורה מופלגים, וכל הגאונים שבאותו דור דעה דבקו בהם והתחתנו עמם, כי גדלה מאוד מעלתם בתורה ביראה במעשים בעושר ובנכסים, בגדולה בשם טוב וביחסים.

ואבא רבה מר קשישא הנ"ל האריך ימים על ממלכתו בג"ק בשלום ושלוה, והנהיג את הציבור במישור ובחכמה, וכן גדלו הג"ק בימיו, רבו למעלה ראש בעשירות וכבוד, והוא ז"ל ראה בערך מאה וחמשים יוצאי חלציו או יותר, גם דור חמישי יולדו לו בארץ ליטא, וכל אחי אמי ובעלי אחיותי אנשים גדולים בתורה ובמעשים, מהם רבנים, מהם קצינים במדינת פולין וליטא מלאו פני חבל והארץ האירה מכבודם.

ואמ"ה הוליד מאמי הרבנית ז"ל בק"ק אלטונא חמשה בנים

(א) נוסח מצבתו עיין בס' אגודת פרחים לוויטקאווער (צד רפ"ד), ונפטר כ"ב כסלו שנת תס"ז באלטונא, ועיין בס' כלילת יופי לדעמביצער ז"ל (ד' צ"א ע"ב).

וחמש בנות. בשנת תקי"ב הזאת עודם חיים וקיימים ת"ל, ה' יאריך ימיהם ושנותיהם כטוב ובנעימים; ושם באלמונא בנה לו הי"ת בית נאמן, והקים לו בה"מ הגדול קלויו, שיסדו לו גבירי ועשירי הג"ק, להרכיץ בו תורה אמתית לשמה. ונאספו אליו שמה לומדים ורבנים מופלגים מארץ פולין וליטא, שהיו עוסקין שם בתורה בשקידה רבה, יום ולילה לא ישבותו ללמוד גפ"ת ופוסקים הלכות ואגדות. גם מלאו ידיהם לה' בשאר ידיעות, עד שנעשו שלמים בתורה ובחכמה, כמה פעמים גמרו אצלו ש"ס וטורים מקרא ומדרש וספר דקדוק. גם למדו ממנו ז"ל פרישות וזהירות, ומנהג חסידות אמיתית ויראה פנימית, כאשר היה ז"ל שונא בצע, ומואם אפילו בממון שהוא של יושר אצל רבנים אחרים, ומימיו לא קבל מתנת ממון מב"ו מיחידים, עם שפעמים הרבה רצו להעשיר אותו קציני עם עשירי דורו, שהיו אנשים גדולים חשובים כמו שרים ודוכסים, ופעמים רבות הביאו לו דורונות, כלי כסף וכלי זהב יקרים, והשיב פניהם ריקם, ולא אבה לקבל מהם מאומה. מי יוכל לספר גדולות מעשיו לא יאומן כי יסופר, אם לא מי שראה וידע ושמש אותו, כאשר עדיין לעת הזאת שכתבתי מגלה זו נמצאים בג"ק איזה אנשים זקנים ששמשו אותו, וזוכרים מעשיו והנהגתו הקדושה והישרה ולמודי תורתו, המה מתמלאים שמחה וצהלה בדברם ממנו; לשמו ולזכרו תאות נפש מכיריו ויודעיו מלפנים, כי לא נשמע ולא נראה כמוהו בארצות הללו משנים קדמוניות; על כן גדל והצליח בתורה ובחכמה שלמד ולימד, כי כל תורתו לשם שמים היתה, לא להתגדל ולמצוא חן בעיני בני אדם, רק כל מגמתו וחפצו להרבות כבוד בוראו ולהקים עמודי התורה, בכל לבבו ובכל נפשו ובכל מאדו. והיה לו לב אריה להציל עשוק מיד עושקו, ולא נשא פנים בתורה, וקיים לא תגורו מפני איש. ומפני מדה זו היו לו תמיד איזה מתקיפי אילי העיר מתנגדים כמ"ש בס"ד, לא שונאים בנפש ח"ו (חוץ מאיזה קלי עולם חצופי הדור), כי הכל ידעו והכירו היותו איש אלקים, קדוש נאמן לאלהים, רק לסברה זו בעצמה נתוראו ממנו, לפי שלא נשא להם פנים בדבר בלתי ישר; ואין להפלא מזה, כי האישי, אשר אם היו נותנים לו כל כסף וזהב ומרגליות שבעולם, לא היה מקבל מבן אדם, ודאי לא יכיר פנים במשפט, ולא יעשה רק הישר בעיני ה' בלבד. והפלא הגדול שלא יכלה תאות הממון ואהבת הכסף, אשר יענה את הכל, להטות לבבו אליה, עם היותו ז"ל ממופל בבנים ובכנות, וביתו ריקן מהכנסה מרובה; כל ימי היותו רב בקלויו, לא היה לו רק ששים ר"ש לשנה, דבר קצוב והוצאה מרובה הכרחית עצומה מאד, בכל

שתי שנים לידה, זה היה ממש כסדר (כל ימי הורתי לא פקדה),
 ובפרטות שהיה ז"ל אדם ענוג ורך מאד, חלוש הטבע ורפה המוג,
 באופן שלא היה יכול לאכול מאכלים גסים ועבים. וכן הנהיג לבניו,
 עם שלא הרגילים בתענוגים, כדי שלא יהיה טבעם עכור וגם עבי השכל,
 לכן מנע אותם ממאכלים גסים, עם עויבת המותרות, ונהג בהסתפקות
 האפשרית, למען לא יצטרך למתנת כ"ו, באשר היה בעל בטחון ואמונה
 אין כמוהו בכל הארץ, ורק דבר אחד בלבד אספר מכל מעשיו
 הגדולים בשנאת מתנות.

פעם אחת נודמן שבא לאלמונא הקצין הנדיב המפורסם כ"ה
 הירץ הנוכר ע"ה א), שהיה עשיר עצום מאד מכמה פעמים מאה
 אלפים ר"ט כידוע, ועם זה היה נדיב לב גדול ותרוך בממונו בשפע
 רב, ואוהב לומדי תורה ההגונים כנפשו, וקרה שבא לבקר את אמ"ה
 ז"ל בביתו, לשמע גדולתו תורתו וחכמתו ויראתו, ושהה אצלו כמה
 שעות, ודבר עמו דברים בעסקיו לשמוע עצתו ג"כ; סוף דבר בקש
 ממנו שיתרצה ללמוד בשבילו שעה אחת בכל יום, והוא יתן שכרו,
 וא"צ לזה לא טרחה ולא יגיעה, ואין בו העדר כבוד כלל, כי בלא"ה
 הוא שוקד על התורה יום ולילה לא ישבות, ואין אדם זולתו יודע מזה
 ולא משגחה עליו; לא היה חסר כי אם דבור אחד בלבד, להשיב
 אליו ולומר: טוב הדבר כן אעשה, כי אז היה מעשירו בוודאי; אך
 ישמע נא דבר התשובה, כה דבר אליו: חלילה לי מעשות זאת,
 ללמוד בשביל בני אדם להרבות שכר ח"ו, אינני לומד תורה אלא
 לאהבת הבורא, לידע התורה לשמור לעשות ולקיים. ורצה הק' הנ"ל
 לתת לו מתנה גדולה, ושם לאל מלתו ויאמר לו: מתנתך לך להויין
 ונבוביתך לאחרן הב, ויצא מלפניו בפחי נפש, כי לא מצא מבוקשו
 אצלו, שהיתה כוונתו להקריב מנחת בכורים לת"ח גדול כזה. ויתמה
 האישי הנכבד הלו על גדול לבבו של אמ"ה ז"ל, ואמר באכסניא שלו
 לר' זעקלי ווינר פו"מ דק' וואנובעק ב): הנמצא כזה איש אשר רוח
 אלהים בו, אינני מניח ראשי ולא מוויגנא אבי סדיא עד שאעשירנו, כי
 חשב מחשבות לסכב לו עשירות באיזה אופן שיהיה, כי היה להק'
 הלזה לב רחב אין דומה אליו בזמנו, אך לא יצא רביע שנה ונפטר
 הנדיב ר"ה ע"ה. אמנם לא יצאו דבריו לכטלה, אך על דבר זה

(א) עיין בספר זכרונות מרת גליקל האמיל שהוציא הפראפ' ר"ד קויפמאנן
 (צד רנ"ח).

(ב) ר' זעקלי ווינר נזכר ג"כ בספר זכרונות של גליקל הנ"ל (צד רנ"ז).

נתקיימה מחשבתו קצת בלי כונה, כי בסכת פמירתו נפלו הפרשות ומריבות בין אלמנתו, שהניח לה כל עובונו בידיה, ובין חתנו שבקש העובון תחת ידו, שהוא נשא בת יורשת יחידה של הקי הנ"ל, ונדבר אמ"ה ז"ל לתקן הענין ע"פ בקשת האלמנה, ונסע אמ"ה ז"ל להנוכר ושהה שם איזה ימים, ועשה סדר ותיקון אשר ישר בעיניו, ונתקבלו דבריו, באופן שנשאר הדבר בלי קמרוג, ונתנו לו אלף ר"מ או יותר בשכר טרחו. ואחר עבור איזה שנים, בנסוע אמ"ה ז"ל דרך הנוכר על הרבנות דאמשטרדאם, חזרו ונמלכו בו כאשר ישאל איש בדבר האלהים, כאשר בפעם הראשון מצאו תועלת גדולה בעצתו ותיקונו; ואח"כ נפלו עוד הפרשות חדשות ביניהם, ובקשוהו עוד בעברו דרך אליהם, לחזור לתמוך הענין לעשות מעמד ומצב להבא, שלא יתחדש עוד דבר קלקול, ועשה את שלו והצליח גם בפעם ההיא; גם המה נתנו שכרו משלם, אבל לא התמידו להתנהג ע"פ עצתו וסדרו, לכן אח"כ נתקלקל הענין מאד, ושוב נתחרטו על שלא שמעו לעצתו המובה, וחזרו לבקשו על זאת פעם שלישית, בנסעו העתקתו מאמשטרדאם ועבר ג"כ דרך שם, ולא עלתה בידם בעת ההיא כמש"ל א). ואשוב למקום שהייתי בו.

אמ"ה קבע ישיבה ומדרש בקלויז דאלמונא קרוב לעשרים שנה, שהרביץ בו תורה וחכמה ויראת שמים, תושיה לרוב הודיע, וקנה שם טוב לא לבד בג"ק, כי שמו הולך עד סוף העולם, ושמעו גדול בכל הארצות, ומצורתו פרוסה בירושלים, ורבים מחכמי אשכנז ופולין מריצים אליו אנרותיהם ושאלותיהם בכל דבר הקשה להם בתורה בהוראה בין דין לדין, דברי ריבות וספיקות שנתחדשו להם, והיה חשוב דינו ופסקו כאלו נפסק ונגזר בבית דין הגדול; גם מקהלות ספרדים שואלים אותו ודורשים דבר ה', מאתו תצא תורה לכל ישראל, אחר דברו לא ישנו; גם צרכי צבור דג"ק אשכנז וק' ספרדים שבהמבורג היו מוטלים עליו לרון ולהורות בין איש ובין רעהו, ובין קהל לקהל לא סרו מאחריו; גם בהיות חמיו מר אבא רבה הגאב"ד מהר"ז מירלש הנ"ל מלך בג"ק, ואמה"ג רב בקלויז, הוא היה המוציא והמביא, מחמת היות חותנו הרב זקני וקן נכבד מאד, כמה שנים מוטל בעריסה, וכל מילי דמתא עליה דמר אבא רמיין, וכל זה בלי שום שכר ונמילת פרם היה עבד לעם הזה בג"ק. עבד אותם בכל כחו בחנם אין כסף,

(א) ר"ת: כמו שאכתוב להלן, ועיין (צד 87) הדברים בפרטות.

נשא משאם וטרחם, אף תקן להם תקנות רבות וטובות. הוא היה ראשון לדבר שבקדושה לזכותם ביין לקידוש ולהבדלה, שלא היה נמצא לפניו יין כשר במקום הלו, והוא התחיל לשלוח אנשים לאיטליא ולצרפת לעשות יין כשר למצוה, ולהסיר מכשול, כי מן אז והלאה היה מצוי יין כשר וטוב ומובחר ובוול; ותקן להם הטמנת חמין לשבת בתנורים סגורים בבית האופים, כי עד הימים ההם היו מקילים להטמין ברמץ בביתם, והיו נכשלים באיסורי שבת החמורים; ועד ימיו היו מולולים בתקון המצות, שכמעט היו אוכלים חמץ בפסח, ותקן תקנה גדולה להעמיד אצל כל שאופים שם היהודים מצות, למדן אדם כשר וירא שמים שישגיח על עשיית המצות בהכשר כדון וכהלכה, וכדי שיחיו עניים ועשירים שוין בכך, בלי הכבדה יתירה על העני שאינו מוצא פועלים, סדר לגבות מכל לימרא שיאפו דבר מועט, רק העשיר יתן כפל. אעפ"כ עמד גם לעשירים בול יותר מאלו היו שוכרים פועלים בפני עצמן, ומן המעות הללו היו שוכרים פועלים כוללים, לעשות לכל הבא לאפות מצות יחד עשיר ואביון, מכולם היו נוטלים הפועלים שכרם בשוה; הוא במל המנהג הרע שהיו הנשים שוות מלמבול כמה חדשים אחר מהרתן מלידתן, ומעכבות עונתן שגורמות רעה רבה; הוא סלק איסורי רבית, רבים שהיו נכשלים בהם עד עתה.

הוא היה אב לאביונים ולכל איש מצוק, והיה מרגיל לעשירים בהרבות צדקה וג"ח, כי היו דבריו נשמעים, ביחוד שלא היה דורש כבוד עצמו, באשר ה' אתו ולא היה מקבל מתנה מיחידים, ועם היות בני הקהלות או ברום המעלות כמ"ש, כמעט אין כסף נחשב. ולהיותם כמזוחים בצדקתו ונאמנותו, היו כמה עשירים מוסרים בידו סך מסויים, לחלק לעניים בני טובים ולישירים בעיניו, כדי לזכות במעלה הגדולה שבמעלות הצדקה, שהנותן לא ידע למי נתן והמקבל לא ידע ממי מקבל. וכן היו מפקידים בידו ממון מזומן, להלות לעניים על משכנות הלואת חן וחסד, כמו שיש בידי להראות ע"י קוויטונג. והיתה מצודתו פרוסה בירושלים ג"כ, עיני השקפתו היה עליהם לטובה, שיגיעו מעות א"י הנגבים בג"ק ליד עניי ירושלים, ושיתחלקו כסדר ובוושר, לא כשאר קהלות אשכנזים; שכל מעות א"י הלכו לממון, ואוכלים הגבאים הכוללים שלהם (הנגבים הגדולים המעשירים עצמם ממעות צדקה זו, ועניי א"י מתדלדלים מוכרחים לעזוב דירת א"י, ולהיות נודדים ללחם גולים ומטולמלים), שהיו ממונים על כך בפפד"מ בווינא ובוויניציאה ובירושלים, כל אלו היו חברי גנבים, ביניהם נתאכלו כל

הממונות הרבים, ההולכים מדי שנה בשנה מכל ארץ אשכנז, פיהם, מעררין, אוסטרייך, הוואלאנד, ענגלאנד, צרפת, פולין, רייסין, ליטא, ומכללות הגולה בארצות המערביות הללו הנכללות בעאוראפיה, שהיה עולה לסך גדול עצום מאד, ואבד העושר ההוא בענין רע אצל גזולי הרבים, אוכלי שור עניים הנ"ל, וע"י זה השתרגו עלו חובות גדולים על צוארי העניים האשכנזים שבא"י. על זה בעו"ה כמעט במלה ישיבת הארץ הקדושה מן האשכנזים, ולא נשארה אחוזת דירה לשום אשכנזי בירושלים תוב"ב, בפרשות לעת הזאת נעקרה אותה קהלה אשכנזית לגמרי, מפני עול החובות שלא יכלו לצאת ידי חובתם; והיה בבוא אחד מבני האשכנזים לשם, נתפס מן הב"ח הישמעאלים שיפרע החובות של האשכנזים, תחת אשר ראויים להיות כל בני אשכנז עשירים, כל דרי א"י האשכנזים היותם מתי מעט, מן הממון הגדול שהיה הולך לשם, ע"י הנבאים הגדולים הנ"ל מדי שנה בשנה, אם היה בא ליד העניים ומתחלק כראוי. אך אמה"ג ז"ל באשר היה אביהן של ישראל ומפקח על צרכיהן, פקח עיניו גם על זאת, שיהא הדבר מתוקן בראוי מצד מקומו עכ"פ כאשר תשיג יד האפשרית, ושלח הכסף הנתן על ידו ממקום הלו דרך ליגורנה, לגביר מסוים עשיר בטוח ונאמן, וסדר לו שישלחנו משם לחברון לחכם הגון וכשר הידוע לו, שיומסר אליו בחשאי ובסוד, בלי יודע הדבר לישמעאלים יושבי ירושלים, וכתב לחכם ההוא של חברון ובקש ממנו שיטפל במצוה רבה זו, וסדר לו איך יתנהג בחכמה ובהצנע, לחלק המעות לעניי אשכנזים בירושלים באופן הנאות, כדי שיוגיע לכל אחד מהעניים הנצרכים חלקו הראוי לפי כבודו וצרכו ומפולו, ובקש ממנו שיעשה המצוה בשלימות, ליסע לירושלים ולתת לכל אחד חלקו המגיעו כפי היושר, ושיקח לו כתב ראיה מכל אחד מהמקבלים, כתוב וחתום בשמו של המקבל כמה קבל, וכן עשה הציר נאמן לשולחיו בשלמות האפשרי; כה עשה אמה"ג ז"ל ובאמשמרדאם בהיותו רב ואב"ד שם, ואנכי ראיתי הפתקות של הקבלת כסף, מי ומי העניים והאביונים, שנשתלחו משם והגיעו לידו הקדושה על הפאסט מליגורנה, וחתומים עליהם כל אחד מעניים לומדים יתומים אלמנות, איש את שמו על פתקו בכתב ידו, מודיע ומעיד כמה קבל ע"י החכם מחברון מן המעות הנשלחים לידו מאלה המקומות, כל אחד רשום בכתב אמת וחתם שמו; דבר כזה לא נעשה מיום שהלכו ישראל בגולה, ואלו היו זוכים כללות ק"ק אשכנזים שבגולה המערבית הלו, ולפקח על כך מאז, וראי היתה ישיבת א"י הולכת ומתחזקת מהאחים האשכנזים, והיו יכולים לקבוע שם קהלות חשובות ומדרשות, ולהרבות

ישיבות ולהרביץ תורה לשמה בארץ הקדושה דאירא מחכים, ביחוד שהיו יכולים לעסוק בתורה בהתמדה בלי שום מרדה. וכדרך שעשו איזה קהלות וגבירים נדיבים ספרדים מאמשטרדם ולונדון ומערי מורקייא, שהשגיהו על זה שלא ילכו לאבוד ולהפסד מעות צדקה של א"י הבאות מק"ק שלהם, לכן גדלו והצליחו בתי מדרשיהם וישיבותיהם וקהלותיהם של ספרדים בירושלים חברון וצפת, יושבים בהשקט ושלוה ואין מחריד. אך עוונות הדור גרמו שכלה ואבד ממון הצדקה עם קהל אשכנזים מא"י, ואיזה גרגרים נפרדים שנשארו שם בצרה ובצוקה, המקום ירחם עליהם ועל כל פזורי הגולה בכלל. וכמה פעמים היה אמה"ג צווח על זה, ויציע דבריו לפני גרולי אשכנז, שיתאמצו בכך להסיר המכשלה הזאת, לנעול הדלת בפני עושי עולה, והיה כדאי לקרב הגאולה, אבל צווח ולית דמשגיה, כי אין משפחה שאין בה מוכס, או שכולה מוכסין, והמוכסנים הנ"ל יש להם משפחת תקיפים וגברי אלמי, המחפים עליהם ומחזיקים ידיהם, שלא להוציא בלעם מפיהם, ולקנות מעות של עניים במשיכה מרשות הרבים לרשותם להרכות בכבוד ביתם, וכמה ממון רב ועצום שקע בידי האנשים ההם, וא"י הרבה מבלי משים לנצח, עד שיקנא ה' לארצו ולעמו למען שמו. ואפילו בק"ק אלמונא היה הק' רב"ך מתנגד אליו, שלא להוציא לפועל הדבר הגדול הזה, וקם לשמן אל הענין הטוב הלו, ומנע הטוב שלא יזכו במצוה רבה זו (ועתה זרעו נודד ללחם פורש אין להם ולא מנחם). על זאת ידו כל הדוים.

נשוב לענין. הן אלה קצות דרכיו של האיש האלהים אמה"ג ז"ל. לבאר כולן אי אפשר, הרבה יריעות יצטרכון וכמה דיו ישתפך וקולמוסין ישתברון, ולא יספיקו לבארם ולא יגיעו לחצי שבחו, ומקצת שבחו תמצא רשום אצלי מולדותי, והעלתיו על ספר דרוש הספרו אשר קראתי "יציב פתגם"; כללי של דבר שהיה למובת ולתועלת ישראל במקומו ושלא במקומו, היה נדרש לכל שואל לשבר מלתעות עול, ורובי תורה שבכתב ושבע"פ הוו דמי ליה כדמנחי בקופסא, עם בקיאות נפלאה בכל ס' שו"ת, גם היה מכיר ויודע לדבר בכמה לשונות, ספרדי, איטליאני, מורקי, הגרי, אשכנזי, ומבין בכל חכמה, לפני מלכים ותיצב, ונתן ה' חנו בעיני השררות בכל מקום אשר עמד שם וכמש"ל קצת מזה בס"ד, גם היה ותרן בממונו ובקי במילי דעלמא ובהנהגה מדינית, והיו נהנין ממנו עצה ותושיה, ועל כולם היה איש קדוש לאלהיו, חסיד גדול בכל דרכיו, וצנוע בכל עניניו. היה

מקובל גדול ונאמן בכל בית ס"ח א), ותיקונים והאר"י כמעט שגורים על פיו, כמו שהיה בקי בנגלה במקרא ומשנה הלכות ואגדות ש"ס ופוסקים וארבעה טורים בכלל, ובהרבה שו"ת קדמונים ואחרונים חדשים עם ישנים, וס' קבלה ודקדוק ופלוסופיא ושאר ידיעות היו לו למנה; כל שערי אורה חדרי תורה פתוחים לפניו, והיה צח לשון בדבור ובמכתב, כמו שיתראה מחבורו ס' שו"ת הנדפס. והניח עוד תכריך כתבים בערבוביא גדולה, והיו מונחים ביד זרים שנים רבות, כי נמסרו ביד כמ"ו אפרים ע"ה ת"י להביאם אלי, ונפטר בליסא ונשארו שם ביד אנשים אשר לא ידעתי, ואחר החקירה והפצרה נשתלחו לידי בערבוב רב, ולא אוכל לידע אם פקד מהם מאומה; גם לא יכולתי לפקוח עיני עליהם לסדרם ולבררם מרוב מרדות, גם בהיותי עסוק במלאכת שמים שנפלה לחלקי, לסדר חבורים בתורה הקדושה, אשר שערום היותם נצרכים מאד בדורות הללו, ונתן ה' בלבי לקרבה אל המלאכה אשר נדבה רוחי מאו, לתועלת עצום ורב בעזה"י כאשר יחנני קוני ב). גם יש עוד ביד גיסי הרב כאמשמרדאם קצת מכתביו, ביחוד מה שהגיד והוסיף על ס' שו"ת שלו שהדפים בחייו. ובשעות פנויות היה מעיין בספרים חיצונים ועיני העולם. וממדותיו האלהיות עוד, אפילו אי יהבי ליה כל חללי דעלמא לא הוה משני בדיבוריה, ולא נשמע על פיו מעולם דבר שחוק וליצנות, אע"פ שהיה בדיחא דעתיה, ומדבר עם כל אדם בסבר פנים יפות, ועם זה היה יראוי ומאוי, ואהוב וחביב לכל מכיריו, ויודעיו חיבו חווק קדושה וטהרה ורוח יתירא, מיעוט שיחה מיעוט תענוג, מיעוט שנה, מלא רוח חכמה ויראה מוסר וענוה, לא הסתכל חוץ לד"א, בתורת ה' חפצו כל היום וכל הלילה, בה יהגה, באהבתה ישנה, ואף אם אורייתא מרתחא ליה, מ"מ היה מקובל על הכריות הקרובים אליו ומכירים ענינו, בידעם שכל מעשיו לשם שמים בלי שום פנייה חיצונית, ולכן היו מוסרים נפשם עליו אוהביו ותלמידיו, והיו דואגים עליו וממציאים לו פרנסה בכבוד, באופן שלא היה מוכרח להניח לעווב מדת חסידתו, שהחזיק בה מנעוריו שלא לקבל מתנה, ולא נהנה מסעודת הרשות, ולא יכלו להעבירו על דעתו, להתרצות ולקבל דורונות, שהיו כמה קצינים רוצים להעשירו, וקדמו פניו בתשורות כלי כסף וזהב, כמו למלך יובילו שי למורא, אבל לא עלתה בידיהם.

א) ס"ח ר"ת: ספריהן.
ב) עיין לעיל (צר 8).

והנה מיר אחר החתונה שלו עם אמי מורתי הרבנית ע"ה מסרו לו שותף מבין בסחורות להרויח בהן, כדי שיוכל לשקוד על למודו בבית הספר, והשותף יעסוק בערו עם המעות בעצמו, אבל לא ארכו לו הימים, והשותף שלו ברח מזה לאמשרדם אחר שנתאלו המעות, ויצא אמ"ה ז"ל נקי מן נכסיו פתע פתאום, כי כל מעותיו היו ביד הבורח, ולא השאיר לו כל מאומה. ולזה רבתה הראגה בלבו עד שנפל בחולי השחורה, מדאגה שלא יצטרך לבריות, עד שהיתה רפואתו קשה מאד, וכבר נתייאשו כל הרופאים ממנו במקומו, ויעצוהו שילך למקום באר מים חיים נובעים, הנקרא מרחץ של עמס סמוך לנהר ריין; וכן עשה, נסע לשם לעסוק ברפואות מי הבאר החם הנ"ל, בין דיבחה לעצרתא בהוצאה רבה, ובחמלת ה' עליו הועילה למצא ע"י זה צרי למחלתו ושב לבריאותו. וגם כי הו"ל כתב ערבות ובטחון מאביו של הבורח, שהיה משועבד של קהל אלמונא, ואירע שנפל האיש ההוא למשכב ויהי חלוי חוק מאד, דאג אמ"ה ז"ל שמא מתוך צרת בנו שהשתרג עליו בסכתו חלה האיש עד מות, לכן לקח אמ"ה השמ"ח ושלחם אליו קרועים, כדי שלא יצמער ולא ישום אל לבו דבר הבריהה, וחזר האיש לבריאתו.

בחצי סיון בפרק ההוא נולדתי אני יעב"ץ בנו הראשון, וקראני בשם אביו יעקב ע"ה אכן אני חותם עצמי יעב"ץ, ע"פ צוואת אמ"ה כמוזכר בהקדמת ספרי שאילת יעב"ץ* — אחר שקדמו לפני שלש בנות, והיה ג"כ בצער גדול, כמעט שנתייאש מהיות לו בן זכר, כסבור בתלת זמני הוי חוקה, וכבר צוה וסדר מוהל אחר במקומו, אם יולד לו בן, בעודו נפרד מביתו; אך הוא חזר לביתו, ובא שלם בגופו ובריאותו יום או יומים לפני המילה, והכניסני לברית ומל אותי הוא ז"ל בעצמו, והיה לו שמחה גדולה, אצפה לרחמי שמים תקיים בי תקותו ושמחתו בעת מולדתי, ויהי רצון שלא אבוש ולא אכלם מאבותי.

ועם כל זה שכלה קרנו ואבד מעותיו, לא שינה מדתו ונסתפק במועט ובצמצום עצום נגד טבעו והרגלו, וגלגל עצמו בצער בענין הפרנסה, אבל נמצאו אז בק"ק אלמונא והמבורג אנשי לבב, נדיבים על

(א) וכה יאמר שם בהקדמתו לאמר: מעשה כשהייתי תינוק מורכב בחיקו של אבא מארי ז"ל הגאון החסיד צבי תפארת ישראל, ושאלתי פעם אחת על חתימתו הקצרה צבי בלי זכרון שם אביו ז"ל, והשיבני דבר הלא היא ר"ת צבי בן יעקב, ובפיו מלא לאמר: כשתזכר אתה בני להתחכם בתורה, ותכתוב ספרים ודברי חכמה, ויחתום שמך עדי' יעב"ץ, ר"ת: יעקב בן צבי, עכ"ל.

נדיבות יקומו, כי היו מטילים מלאי לכיסו, ולוקחים ממנו איזה סך מעות דבר מועט משלו על מנת לסחור בו, ולומן קצר היו מביאין אליו כפלי כפלים של הקרן, ולא שנתנו וויתרו משלהם כלום, כי השביעם שלא לעשות כן כי באמונה יעשו עמו, והיו מוכרחים לנהוג בנאמנות, שלא להוסיף ולוותר לו מאומה כרצונו, אבל שלח ה' ברכה במעשה ידיהם; כגון אם היו נוטלים ממנו שני מאות ר"ט או שלש, והיו קונים דרך משל הרוו מרגליות יפים או שאר א"מ בוו, כי הקרה ה' לפניהם, הביאו אותן אליו ואמרו: זאת מצאנו לקנות בעד מעותיו דמר' שהוא קרוב לשכר טוב בעז"ה, ואחר זמן מה נזרמן להם קונה טוב מזאת הסחורה, ולקחו ממנו ומכרוה ביוקר, והביאו לו ד"מ שמונה מאות ר"ט בעד הסך הקרן שלו כנ"ל. ככה עשו פעמים הרבה כזה וכוה, והאנשים הרשומים העוסקים בשבילו באופן זה היו בני משפחות מיוחסות מפורסמות שבק"א, הלא הראש והראשון לכל דבר שבקדושה, הקצין הרבני המופלג בתורה ובחכמה פו"מ הישיש כמו"ה משה ר' ליבש נקרא, שהיה הוא ואבותיו ממיסדי ק"א. זה האיש משה גדול מאד בכל ארץ אשכנז, פאר זמנו ולא הניח כמותו בין כל קציני דורו. הוא למד בישיבה לפני הגאון הגדול המפורסם כמו"ה העשיל ז"ל, בהיות ארץ פולין בשלותה. זה האיש החשוב הבין והבחין מיד מעלת אמ"ה ז"ל, בבואו לגור בק"א כשנשא הורתי הרבנית ז"ל כנ"ל, שכבר היה אא"ו זקן וכבד מאד, ועם היות אמ"ה ז"ל עדיין רך בשנים בעת ההיא, רצה הנכבד הפו"מ הנ"ל שימסרו כל עסק הרבנות ביד חתן הרב אב"ד הוא אמ"ה, כי כבד הדבר על אא"ו הרב ז"ל, ושיטול האב"ד הזקן הפרס מהרבנות במקורם, ולקצוב לאמ"ה ז"ל חתנו פרס בפני עצמו מן הצבור, בעד שמושו בהוראה ובהנהגת הקהלה, אבל לא עלתה בידו, מפני המקמרינים המצוים תמיד המתנגדים לדבר ישר, והיו או אנשי איזה משפחה הנוטים לצד אחר כמש"ל בס"ד.

אמנם התאמץ הגביר הנ"ל לקבוע לאמ"ה ז"ל ישיבה בק"א, שבה הרביץ תורה אמ"ה ז"ל בשקידה רבה, ויצאה ממנו הוראה, גם כל צרכי צבור הרשומים היו מוטלים עליו כנ"ל, בלי שום הנאה וקבלת פרס. ואעפ"כ היתה פרנסתו מעופפת לו כצפור ע"י אנשים חשובים אהובים נדיבים מופלגים, עם שלא וויתרו לו כלום מכיסם, כי לא היו רשאים, אף אם היו חפצים, לעשות לו חמיכה משלהם ברוח נדיבה, אבל מנע אותם בכח, לכן לא יכלו להנאותו, שהיו מרויחים במעותיו באמונה כאמור; וטובת הנאה זו עשו לו, אם הזרמן לפניהם איזה מו"מ שהיה ראים בו ריוח ושכר טוב העתיד לבוא, הניחוהו אליו, ומחלו על שכרם

ברצון טוב ובנפש חפצה, אפילו היתה הסחורה מציאה, המציאו אותה אליו ולא לקחנה לעצמם. ותחשב להם לצדקה לדור דור עד עולם, כי הגדילו לעשות עמו, הקצין המופלג הנ"ל עם בניו וחתניו הקצינים, ונלוו עליהם גם בני מחותנו הנ"ל המפורסם ר"מ בר"ן, ואחיו הגביר ר"וו; הוא הפליא לעשות עמו בטובה, בשלחו מלונדון בעד מעותיו סחורה בזול א"ט ומרגליות; גם בני הקצין איצק פאלק פו"מ דק"ק המבורג, היה לו קצת שייכות קרובה עם אמ"ה ז"ל, עשו לו חסד כזה וכזה. וכפי שהוגד לי, זה הקצין הפריש מממונו סך מסויים לנדונית בתו ראשונה של אמ"ה ז"ל היא אחותי ע"ה. בדרך זה הריוח אמ"ה ז"ל די פרנסתו וצרכי ביתו כריוח, בלי שום קבלת דורון משום אדם.

גם זאת עשה לו הגביר פו"מ ר"מ ז"ל הנ"ל, שהוציא ונתן מכיסו איזה אלפים ר"ט, להביא יין כשר מצרפת ואיטליא, וחלה את פני אמ"ה שישתדל בזה לעשות סדר ותיקון, שיהא היין נעשה בהכשר כהלכה, ע"י אנשים הנשלחים מכאן לשם, וכל הריוח והפירות שיבואו מעסק זה יהיו לאמ"ה ז"ל. וכן עשה והחויק בעסק זה כמה שנים, והרי זה מצוה וריוח גדול, כי היה מוכה את הרבים בין כשר ומובחר כמוהו, לא בא עוד לכאן אחריו, וראה בו סימן יפה ושכר טוב בעמלו. ופעם אחד נפסד לו הרבה מהיין בסבת אנשי חיל צבא שווידן, שהיתה אז שעת חירום ותגר מלכיות, והוכרה אמ"ה ז"ל לעקור דירתו מאלמונא ולהתגורר בהמבורג עם כל אשר לו, עד יעבור זעם אנשי המלחמה, שעשו לו יין בשמונה מאות ר"ט, וצוה לשפוך כל היין ולשבר החביות שנאסרו ממגעם, ולא רצה למכרם לגוי ולהנות מן הכסף, ועם כל זה לא חסרה קילורית שלו כלום, להתפרנס בכבוד בלי הצטרכות לב"ו כלל, אף אם פרס שלו מן הבית מדרש דקלויז, שהיה בו ראש ישיבה כנ"ל, היה לו רק דבר מועט ששים ר"ט לשנה, והוא היה צריך עכ"פ לאלף ר"ט לשנה בלי פוזר, כי היה ממופל בבנים; אבל כל זמן שהיה כבודו שוכן פה, היתה הברכה מצויה ושכר פרגמטיא של בני הק"ק היה גדול, ומעשי ידיהם מתברכים והעשירים מתרבים, והקהלות הולכות ומתגדלות בעושר ובכבוד בימיו, ממש אין כסף נחשב, וכל יום גברה העשירות כג"ק על כל הק"ק שבאשכנז, עד אשר העתיק אמ"ה דירתו משם, אז ירדו לצערים עם ה' כמש"ל. ובודאי זכותו וזכות למוד תורתו לשמה והנהגתו הקדושה המשיכה השפע שבע רצון ומלא ברכת ה' במקום הלז; כל הזמן שהיה כבודו שרוי כאן וכן כל מי שזוכה לשמשו נתעשר. בפרט שני שמים אי' אנשיל שוסטר באלמונא, שהיה משרתו בשכר, נעשה עשיר מכמה אלפים, ורא"ן, ששמשו בחנם, עלה למעלות העושר

על כל עשירי דורו במפורסמים מלבד אחרים. גם גיסי הרב באמשטרדם ע"ה עלה לגדולה מחמת שמושו, עם שלא היה כדאי מחמת למודו, אלא לפי שהיה משמשו כעבד, גם למד ממנו והרויח ממנו איזה מדות טובות, היא שעמדה לו ולבניו.

וכן היה אהוב לכל העם מקצה, עם שהיה יראוי ומאויס ואימתו מוטלת עליהם כמו איש אלהים קדוש, חוץ מאחד התקיף בעיר ק' אלמונא, הוא הקצין המפורסם ר' בער כהן ע"ה א); שזה האיש היה כמעט נעבד מרוב בני ק"א, מחמת רוב עשרו והצלחתו הגדולה, כי בא לכאן נודד ללחם, בחור עני ודל, ואח"כ נתעשר עשירות מופלגת מאד; גם לא היו לו בנים עד שעברו שנת חמשים משנותיו, וכבר נודל ב"א להיות יורש עשרו הרב, אחר שמתה אשתו ראשונה, ונשא אשה ילדה והוליד ממנה בן, אחר מתה גם היא, ונשא אחותה והוליד בנים ובנות וראה שמחות רבות בבנים ובבנות. עשה שדוכים גדולים, בנו הגדול לקח בת הק' הגדול שבין המפורסם ר' שמשון ע"ה, והצליח האיש ההוא בזקנותו מאד, גם עושר גם כבוד וגדולה היו לו בשפע עצום, לא נשמע ולא נראה בדורות הללו כמוהו, וכל בני הק' כפופים לו ונשמעים למאמרו, ביחוד בהיותו קצת למדן ג"כ; ובאמת היה לו גם הנהגות טובות שוקד על הספר בכל עת שהיה פנוי ממו"מ, גם קבע בה"מ בביתו, והיה מספיק להלומדים של בה"מ צרכם די ספוקם בכבוד גדול, גם צדקות וטובות היו לעניי העיר מביתו; אבל עיקר הנאות ע"י נשותיו, בפרט ע"י האחרונה: היא היתה עושה הרבה טובות בלי ידיעתו, כי באמת לא היה ותרן ולא נדיב בטבעו, כי רוב עשרו הכריחהו שלא להיות כילי, לכן כמדומה כדבעי לא עבד לפי ערכו הגדול. גם היה זקן ונשוא פנים אצל השררה, על כן בטובתם של בני אלמונא ושלא בטובתם היו נכנעים אליו ויראים ממנו מאד, כי היה בידו ממש לא לכד הנהגת הצבור, כי גם מעמד יחידים, סוחרים ותגרים הלוקחים בהקפה היה מסור בידו. מי שהיתה עינו רעה בו היה מקפח פרנסתו, ואפילו היה במצב טוב אצל סוחרים גדולים ובעלי כיסין המקיפים, ואצ"ל בענין המלת הערך, למי שהיה רוצה היה מכביד, ולמי שהיה רוצה היה מקיל, ומאן די הוה צבא הוה מרים ולמאן דיוצבא הוה משפיל, ומזוירד מגדולתו ומינויו ומשפילו, באופן שכל

(א) את האיש הזה הזכיר יעב"ץ מקורם ואמר: כך סת לי הישיש הק' ר' בער כהן ע"ה, ונפטר הרב"ך ביום א' של הה"מ פסח שנת תפ"ח ונקבר באלמונא, עיין תולדתו שכתב הפראפ"ר קויפמאן ג"י במכתב הידחי שלו לשנת תרנ"ז (צד ר"ב).

מי שהיה נותן עיניו בו, חיש מהר היה מתנקם עמו ויורד עמו לחייו, לפי שלא סר למשמעתו; לפיכך היה כמו פרנס, המטיל אימה יתירה על הצבור, וזה הגבר אלים, עם שהיה מכיר מעלת אמ"ה ז"ל, היה מתנגד אליו בסתר, עם שהיה מראה לו אהבה בגלוי, מפני שלא החניף לו אמ"ה ולא נשא לו פנים, והוכיחו על פניו במה שידע ממנו שלא נהג כשורה. ועוד משפחה אחת היתה בהמבורג נקראים פוירשמן, שהיו בה עשירים רבים בעלי ממון, אבל עניים גדולים בדעת תורה ובמעשים טובים, כמעט כל תועבת ה', רק אעפ"כ נדרכקו בתורה, לחפות על קלונם ולכסות על מעשיהם, ונשתדך ישראל פוירשמן עם הגאון ר"ז רויטן בורג ע"ה^א), שהיה אב"ד בק"ק וויצנהויזן, אח"כ בלובלין, ונשא בנו הגדול המופלג כמו"ה משה ע"ה בתו של הק' הנ"ל, אשר אח"כ אבד עשרו ע"י מו"מ, וחסורי מחסרי הק' כמש"ל.

ושתי משפחות הללו היו נוטים אחר זה האיש משה להגדילו, ולהקניט את אמ"ה ז"ל. לכן אחרי מות אא"ו הנאב"ד מוהר"ו מירלש ז"ל מיד נתנו עיניהם אנשי ג"ק באמ"ה, חתנו של האב"ד הנפטר, ומינהו מיד לראש אב"ד וקצין עליהם, דהיינו הרבנות של שני הקהלות המבורג וואנזבעק אלו לברד היו; תכף אחר שבאו מקבורתו של אא"ו ע"ה באו אצלו ואמרו לו יחי אדונינו הרב. אך בק' אלמונא שם היה נמצא אז צרתו בצדו, הוא הרב ר"מ הנ"ל חתנו של ישראל פוירשמן, שהיו לו ולמשפחתו יד חזקה גדולה, עשירים וידם תקיפה, המה עשנו עם התקיף הגדול רב"ך הנ"ל בעצה אחת, ואז נחלקו העם בק"א, חצים נמו אחר אמ"ה ז"ל, והחצי היו אחר ר"מ. והושוו לדעת אחת שינהגו שני הרבנים נשיאותם בשוה בק"א בשותפות, כל אחד חצי שנה. והיו ביד אמ"ה ממשלת הרבנות דשני קהלות הנ"ל, וחצי הרבנות דק"א, והתמיד הענין ככה, עד שהלך ר"מ הנ"ל לפליטה גדולה, כי נשתקע בעסק מו"מ ולקח בהקפה סך רב ונעשה בורח; אז לא רצה עוד אמ"ה ז"ל לישוב עמו בדין מטעמו ונימוקו עמו, כאשר כתב על זה התשובה ארוכה ופסק; גם בשבת שמת ר' מאדל ווינר ע"ה כתפיסה ע"י ר"מ הנ"ל, שגרם לתפסו במאסר אכזרי, לפי שהיה בעל חוב שלו, וחבשוהו ע"י גוים וענהו ביסורים קשים ומרים, עד שיצאה נפשו. אכן הצד של ר"מ ע"ה, בצרוף ההוא גברא אלמא הנ"ל, המחזיק ביריהם והיתה ידו עמם, לא מפני שהיה אוהבו של ר"מ, אלא שהיה שונאו של אמ"ה ז"ל, לא

(א) נקרא בשם הר"ר (מרדכי) זוסקינד בה"ר שלמה רומנבורג, עיין כנסת ישראל לפין (צד שו"ר), ובס' כלילת יופי לדעמביצער (ד' צ"ב, צ"ג).

בלב ח"ו, אלא מחמת שלא היה מכיר פנים בדיון, ומקיים לא תגורו מפני איש, ולא נשא פניו כלל, רק מחשבו כאחד משאר קצינים, לפיכך היה מתיירא ממנו (וכן אמר אלי רב"ך ע"ה ביחוד בהיותי מתארח בביתו, וכה היו דבריו כשעלה זכרונו ז"ל לפניו, אמר אלי: ידעתי והכרתי מעלת אבא של מעב"ת ז"ל שהיה יחיד בדרו, רק חסרון אחד היה בו, שהיה מכיר עסק ערך עצמו וד"ל, לכך לא היה חושב אדם אחר הרבה, רק היו דבריו עמו בלשון חכמה) להניח לו כל הגדולה לברו, כי ידע כי לא ישא פניו, כדרך שנושאים לו פנים רוב הקהל והב"ד והלומדים בכלל, כי אימתו תבעת אותם; לא כן אמ"ה כי מורא ב"ו לא עלה על ראשו כלל, ולא היה מחשבתו בעסק דין וצרכי צבור אלא כאחד העם, על כן לא נטה רב"ך אחריו, ולא אבה שינהוג אמ"ה נשיאותו במרומים לישיב בראש לברו, בידעו בכיורו שלא ישא פנים, בדבר הנוגע לצבור או ליחיד, לא יהדר פני גדול, כאשר היה לו מזה נסיונות בשכבר. גם בהיות חמוי הרב א"ז מלך יושב על כסא הרבנות בג"ק, הוא היה המוציא והמביא כנ"ל, מחמת זקנתו של חותנו הרב אב"ד זקני ע"ה, ופ"א בעי"ב שלח אחריו ובה לביתו, והוכיחו על אשר לא כן עשה לב"ב מסוימים שמקפח פרנסתם בהוצאת לעז עליהם, להקטין אותם אצל בעלי הממון בהמבורג המקיפים לסוחרים, והיו רבים מתרעמים עליו שעינו צרה בזולתו, ופסק לחיותיהן, והודיעו הדבר לאמ"ה ז"ל; ועד"ז הרבה להוכיחו ולהודיעו צעקת לגימה שיש לאחרים עליו, והוהירו באזהרה גדולה שיניח מעשים כאלה, ושאם לא ישמע יגרום רעה לעצמו ולביתו, ומלא פיו תוכחות, והאיש העשיר הנ"ל שמע כל דבריו ושתק, אבל נטר לו שנאה ושטם אותו בלבו, לכן לעת הזאת היה רב"ך קטיגורו של אמ"ה ז"ל, שלא תהא לו הגדולה מוחלטת לנחלה גם בק"א. ולפיכך כאשר מאן אמ"ה ז"ל לישיב בדיון עם ר"מ ע"ה, או שלחו ק"א שני שלוחים מתוך פו"מ שלהם. ה"ה הק' יואל שוא ואלי' פאלק, אל אמ"ה ז"ל להתרות בו, ולהודיע שאם לא יתרצה לישיב עם הנ"ל כמקודם, אזי אינו עוד רב שלהם. ולא השיבו בהם וכדבריהם, ומיד עשה מעשה ונפרד מבית הכנסת הגדולה שבאלמונא, שהיה הולך לשם מאז מינוהו לרב אב"ד אחרי מות חותנו הרב כנ"ל, וחזר והלך לקלויז מקום כבודו בתחלה, (וגם עתה לא פסקה ישיבתו מבית מדרשו שעדיין היא קיימת, אבל לא נתמנה בה עוד שום ר"י) אחר שנעתק אמ"ה ממנה, והנם היום הלומדים בה גוף בלי ראש) כמאז היותו ר"י

דקלויז בלבד, וכל אנשי שלומו אוהביו וקרוביו של אמ"ה ז"ל לא יכלו לפתותו להעבירו על דעתו דעת תורה, שכבר היה מוסכם אצלו שלא נכון הדבר כנ"ל. ושנים האנשים המשולחים הנ"ל בשוכם משליחותם הנ"ל אל חדר הקהל אצל חבריהם להשיב לשולחיהם דבר, והודיעום הסכמתו של אמ"ה ז"ל ומעשה רב שעשה, וחלק לבם, כי אנשי הקהל כשמעם ויתעצבו ונתחרטו, בושו גם נכלמו ממעשיהם, בשערם כי לא תהיה תפארתם על הדרך הוזה, אשר כה עשו לדחות אמ"ה ז"ל מגדולתו בחנם, אשר היה שמעו בכל הארץ, והיה להם לשם ולתפארת שנים רבות, ולא מצאו בו שמץ דבר רע; אשר על כן העלילו על הק' וואל שוא, כאלו מעל בשליחותו ושינה הדברים ששמו בפיו בשליחותם, והוסיף מדעתו לומר שמסירים לאמ"ה ז"ל מן הרבנות כשיעמוד בסירובו כנ"ל, והמה הכחישוהו על פניו, כאילו לא היו דברים מעולם, רק שלחוהו לחלות פני אמ"ה, שיתרצה לשוב לשבת יחדיו בב"ד עם ר"מ הנ"ל, ושלא פגעו בכבודו כלל, וכך היו רוצים שיאמר ר' וואל שוא כדי להתנצל בעדם. כי היו יראים מאד שלא להכות בגחלתו של אמ"ה ז"ל, באשר ארעו כ"פ מעשים שאין איש ששלח פיו ולשונו לדבר בו ונקה, דקב"ה תבע ביקריה וענש וקטיל, ולכן בראותם שלא עשו פרי בשליחותם הנ"ל, חורו בהם ונחמו על המעשה, לא יעשה כן בישראל, להעביר ממנו איש קדוש וחכם גדול כזה, אשר לא ימצאו תמורתו בדורו, וייראו לנפשם פן תהא זאת לשמצה בקמיהם, והיה נוח להם שלא יעשה אמ"ה כזאת, לעזוב מקום כבודו פתע פתאום, לכן היו הפצים שיכחשו השולחים הנ"ל דברי השליחות, כדי לחפות עליהם, שלא תהא המכשלה הזאת תחת יריהם. ואלו' פאלק השליח האחד עשה כן, והכחיש כפה מלא את חבירו הנ"ל, שהלך עמו בשליחות אנשי הקהל אל אמ"ה כנ"ל, אך יואל שוא כאיש אמת עמד בדבריו, ואמר שלא שינה כלום, אך מה שצו עליו עשה, והדברים אשר שמו בפיו אותו שמר לדבר, בלי נמות ימין ושמאל, לא הוסיף ולא גרע משוב עד רע. על דבר זה קנסו ליואל שוא בשש מאות ר"ט, שהיה מוכרח לשלם מיד לקופת הקהל, וכן עשה בשמחה; נוסף על זה ענשוהו עונש מר, לא לבד שנדחה מחדר הקהל, נגזר עליו שיופסל לשום מינוי, ולא יבוא עוד לכל דבר שבקדושה כל ימיו, ושישב בבה"כ עם האבלים והמנודים. כך נהג לישב כאבל וכמנודה כמה שנים, את הכל סבל וקבל עליו הק' הנ"ל לאהבת האמת; וכל ימי חייו רב"ך, לא בא עוד יואל שוא לשום מינוי לדבר הקהל, והדברים ארוכים ונשאר הספור בכתב אצל ר' וואל שוא, והיה מונח בבית גנוז לזכרון.

אחר זה חלה אמ"ה ז"ל חולי כבד מאד, כמעט נתיאשו מרפואתו, והוצרכו להקזיו דם, או שבה רוחו אליו, כי ראה שהמאורע היה הסיבה. נחזור לסיפורו של אמ"ה ז"ל. לא יצאה חצי שנה אחר המאורע הנ"ל, שהניח כבודו וסלק עצמו מהרבנות דק' אלטונא, עד שבא אליו כתב רבנות מק' אמשטרדם, לא יגרע מצדיק עינו. והיה זה בערב שבת פ' בשלח, והיה יושב בכה"כ מעוטף בטלית, קורא שמו"ת פ' השירה מתוך ספר תורה, או הובאה אליו האגרת בכשורה. אך הוא ז"ל כתב לשם תשובה, והודיעם שאם לא יוסיפו לו בשכר הרבנות שלהם לעמוד לשרת לפניהם, באשר היו נותנים מתחלה לרב שלהם דבר טועם כחמש מאות זהובים בלבד, והיה לרב אב"ד שלהם עיקר סמיכתו על משענת קנה: מתנות ודורות מבעלי בתים, והוא ז"ל לא היה מקבל מתנות ב"ו כלל כנ"ל, וטיפולו היה מרובה וישיבת כרכים כאמשטרדם קשה, לכן בהכרח להוסיף לו מקופת הקהל, מעמד פרנסה בשופי. ונתרצו לו וקצבו לו שבר קבוע אלף ר"מ שפעמיים לשנה, שהם שני אלפים וחמש מאות זהובים האלענרש"א. אז העתיק דירתו מאלטונא, ובא לאמשטרדם בכבוד גדול, לא בלבד אצל ק' האשכנזים, כי גם ק' ספרדים עשו לו כל הכבוד, כי גדול מאד היה בעיניהם, ורבים מחכמיהם הכירו אותו מאז, ע"י שהריצו אליו אגרותיהם ושאלות ספקותיהם. וכמו שהיה גם לק' ספרדים שבהמבורג, לאב ולפטרון, כל ימי היותו שם, חבה יתירה נודעת לו מהם, בהכירם מדותיו האלהיות וחכמתו ולמוד תורה לאמתה ולשם שמים. גם היה מדבר עמהם בלשונם ספרדית צחה כמוהם, ולזה האב"ד של ק' ספרדים דאמשטרדם ביחוד שחר פניו בכתב מלא שבח ההולך לפניו, להקביל פניו במרם בוא אמ"ה ז"ל למכון שבתו לאמשטרדם; ובבואו נתקבל גם מק' ספרדים שם בכבוד, שלא נעשה כמוהו לשום אדם מלפניו, ולא היו מחשיבים לשום רב וחכם מכל ק' אשכנזי ופולין, רק מאמ"ה ז"ל היו עושים יחיד בדורו; כל גדוליהם משכימים לפתחו, ומחויקים בדבריו, לא סרו מאחוריו, עד שגרם העון ובא עת התגר של חיון שר"י, אבל קודם זה היו כל ק' ספרדים דאמשטרדם בכלל, מקמץ ועד גדול,

(א) כתב הרבנות מאת פרנסי ק"ק אמשטרדם, שנתנו להרב חכם צבי ז"ל, נדפס בספר תולדות יעב"ץ בהוספה מאת א"ה וואגנה ע"ש, ואחר שעזב הגאון חכם צבי בשנת ת"ע את אלטונא והלך עם ב"ב לאמשטרדם, נשאר הרב מו"ה משה רוטנבורג לברו האב"ד כג' קהלות, אולם לא האריך ימים ונפטר סביב לשנת ת"ע"ג, עיין בספר כוללת יופי לרעמביצער (ד' צ"ג).

אוהבים נאמנים לאמ"ה ז"ל. חומה היו לו מנחלה במלחמת האשכנזים, שנפרדו לשתי כתות, כמש"ל בס"ד. כי גדולי גבירי הספרדים להם יד ושם אצל השררה ודבריהם נשמעים אצלם מאד, והם הודיעו והגידו להשררה על אמ"ה ז"ל, שהוא אחד ואין שני לו בישראל בזמנו, בחכמה ובידיעות התורה, ומנהג הצבור ביושר וצדק אין על עפר משלו; ובא האות והמופת על זה, כי גדול שמו אצל השררה ג"כ, כי על כן כל ימי היותו באמשטרדאם, לא רצו בעלי השררה שם למפל בדיני ממונות של ק' אשכנזים בין איש לרעהו, בעת שאין שם חירות לרב אב"ד לרון דין ישראל, אכן השררה מעצמה עשתה זאת, בכוא לפנייהם בעלי דברים מאשכנז, שלחו אותם ואמרו להם: לכו אל הרב שלכם, שיפסוק ביניכם ויעשה דין לכם, בידעם היותו גדול בתורה ובשנאת בצע ובלתי נושא פנים.

ואמנם אע"פ שנמפל אמ"ה ז"ל לדיניהם, ועשה משפטם בין איש ורעהו וקהלו, לא נמל מהם פסק מעות שקצבו לו בשטר הרבנות, אבל קופה מיוחדת לקהל היתה מונחת על שולחנו של אמ"ה, סגורה במנעול של גבאי הקהל. וכשבאו בעלי דיניו לפניו ז"ל, היו משליכין הפסק מעות, הנקצב מן הקהל בעד הכנסת של הרב, לתוך הקופה דרך חור שבדלתו של כלי שלמעלה, שדרך שם נופלים המעות לקופה, וכראות הגבאי כי רב הכסף ונתמלאה הקופה, בא הוא ופקיד ויערו את הקופה מן המעות שבתוכה, ויביאו את הכסף שמצאו לארגו הכללי של הקהל, שטמנו מספיקים צרכי צבור. והכנסה של פסק מעות נדר אמ"ה ז"ל לקהל, תיכף לכניסתו באמשטרדאם. גם תקן להם בית המדרש, שיהיו יושבים בו לומדי תורה תמיד עוסקים בתורה, ועשה הרבה בשלו ועישה לאחרים, כי דיבר על לב יחידי סגולה, והתמו לו על זאת מנדיבי הקהל, לתת כל אחד דבר קצוב נדבת לבו, והוא ז"ל חתם בראש לתת כאחד מהם דבר שנה בשנה; אבל נוסף על זה הפריז לצורך החוקת לומדי תורה שבבית המדרש שלו הלז כל ההכנסות של גמין וחליצות שיש שם קצבה על זאת מהקהל להכנסת הרב דבר מסויים, כמדומני עשרים או שלשים זהובים לכל גמ, וכן מכל חליצה, ולא נהנה אמ"ה ז"ל משום דבר הכנסות הנ"ל, כל ימי היותו רב אב"ד באמשטרדאם, כי פו"מ היו לוקחים הכל לארגום כנ"ל. ומעות של סדורי גו"ח היו נופלין לקופת תלמידי שבכה"מ החדש, שהקים הוא ז"ל שם כנ"ל, וקבעו בכיתו שנתן להם מקום במבחר חדריו, עם היות ששבר לו בית גדול ממנו, כי לא הספיק לו הבית של הקהל, שהיה מיוחד להרב מקודם, כי קטן מהכיל בני ביתו של אמ"ה ז"ל.

על כן השכיר הבית של הקהל בדבר מועט ושכר לו בית גדול בסך רב בעד חמש מאות זהובים, ולא סייעו לו הקהל מאומה בשכר הדירה, ועכ"ז פנה הדר גדול שבבית למקום בית הכנסת וישיבה ללומדי תורה שבבית מדרשו, ואנשי בית המדרש ישנים שם, והיה לומד עמהם מקרא גפ"ת ופוסקים בכל יום.

עוד באה להקהל הכנסה חדשה, כלילה הראשון שהגיע לשם, באשר הכינו אנשי הקהל כרה גדולה, לסעוד אצלו ולשמוח עמו, ויאמר להם לא אוכל עד אם אראה סכינו של שוחט שלכם. ונקרא השוחט להראות סכין השחיטה אליו, ונמצאת פגומה כמגרה, ובדקו פעמים רבות לראות אולי ירגיש, ואמר השוחט כי סכינו יפה הוא ודאי, באופן שנודע כי השוחט ההוא, שהיה נקרא ליור שוחט, שהיה שם כארבעים שנה שוחט דמתא, האכיל נבלות לישראל, שלא היה בו הרגשה כלל. לכן העבירו אמ"ה ז"ל מאומנתו כלילה ההוא, ובאו שוחטים אחרים מומחים במקומו, ותחת שהיה להשוחט הקדום פרס מן הקהל שמונה זהובים מדי שבוע בשבוע שכר מרחו, נוסף על השכר שקבל מאת הקצבים ערלים, שנתנו לו השמן והקרבים הראש והרגלים, שהיה שוה סך מסוים, ועולה לחשבון גדול. לכן, אחר שעבר השוחט הישן ואבד חזקתו, מכרו הקהל השחיטה לשוחט הגון וכשר, ולא די שלא לקח מן הקהל כלום בשכירתו, אף הוא נתן להם בעד מינויו זה אלף ר"מ לכים הקהל, באופן שביאת הצדיק למקומו עשה רושם גדול בשינוי מצב הכנסת הקהל לטובה, ותיכף לת"ח ברכה כפולה לגוף ולנפש, כי הסיר מהם המכשלה הגדולה, והרויחו הרבה יותר ממה שהעמימו עליהם בשכר הרבנות שהעלו לו כנ"ל, וכן בא לו עוד ריוח אחר מסוים להכנסת הקהל ע"י המקוה שהשכירוהו ג"כ בעת ההיא; תחת שהיו הקהל נותנין מתחלה מכיסם שכר רשום למי שהיה דר במקוה של הקהל כחנם ולקחת כל ההכנסה לעצמו, עתה הרויחו גם בזאת, והיה מצב הקהל טוב מאד, והיו הכל שמחים עם אמ"ה ז"ל הרב החדש שלהם, שנתגלגלו על ידו תקנות גדולות.

אכן אליה וקוץ בה. כי מלבד שמעשה הטוב הנ"ל, שאירע עם העברת השוחט, משך אחריו שונאים בנפש יקיפו עליו, כי השוחט ההוא נתקפחה פרנסתו ע"י כך, גם בני ביתו רבים גם קרובים שהיו תלויים בו, ומתפרגמים ממנו ע"י שהיתה פרנסתו מצויה בשפע רב כנ"ל. על כן אמרו לירד לחיי אמ"ה ז"ל, אבל עוד רעה אחרת גדולה מואת היתה באותו פרק, שבא אמ"ה ז"ל לאמשטרדם: בהיות הקהל בלהבה ואש המריבה לוהט במ, חלק לבם על דבר שני החזונים ר"ל

ור"א המפורסם בעולם. כמה נפשות וממון שקעו במחלקת הזאת מכמה שנים טרם בוא אמ"ה לשם, ונתגלגל הענין עד שבשבת שובה תס"ט, שנה לפני בוא אמ"ה, ואז היה הרב ר"ל קאלישר אב"ד שם א), באו שני הצדדים, שהיו מריבין על אודות איזה מהחזונים הנ"ל יתפלל בבהכ"נ הגדולה באותו שבת, לכלל הכאה עד שפך דם עליהם, עם בסיסי ספרי סידורי התפלות שקורין שמענדר, שהיו זורקין וחובטין זה את זה, דמו להרוג אלו את אלו. בעו"ה היה הבית הזה בית מקדש מעט כמערת פריצים ביום הקדוש, ובעת המוכן לתשובה ולדרוש הרב תוכחה לעורר העם בתשובה, ומחמת האימה הגדולה וחרדה ובהלה, שנפלה על הרב אב"ד שלהם בעת ההיא הנ"ל, מיד נפל למשכב בכואו לביתו ולא הוסיף לקום, כי חלה חליו אשר מת בו, ואחריו נתקבל הרב מ' שאול ז"ל, ומת בדרך בגלוגא, ונתקבל אחריו אמה"ג בשנת ת"ע. לא שקמה חרב הקמטה ואש המחלוקת מתלקחת בתוך הקהל עד לב השמים, ומטר השלום לא נתך ארצה, לא שקמו ולא נחו רק חשבו לבלוע איש את רעהו חיים, וכבר הגישו עצומותיהם לפני השררה באמשטרדם, ופזרו ממון רב מאד משלהם ומשל כים הכנסת הקהל. ויד של צד החזן ר"ל היתה תקיפה, באשר היו בה בעלי ביסים גדולים שבאותו זמן, בפרטות האחים המפורסמים גאקישניו, גברי אלמי שהשיגו עושר רב לא במשפט, וכן היה סופם. ביחוד ארון גאקיש באחריתו היה נבל כמפורסם בעולם, שהיו רבים מבעלי בתים נתלים בהם. ואלה בעלי זרוע גלחמו עם הצד החלוש של החזן, הוא ר"מ אשר בה היו בעלי צורה, אנשי אמת ואוהבי יושר רודפי צדק, ונלאו לסבול עול העריצים הנ"ל, המתנאים על הצבור שלא לשם שמים, אף שכמעט שכנה דומה נפשם, ולא יכלו עמוד נגד עזי נפש הנ"ל, שהיו מוציאים על המלחמה ההיא מעות הרבה מקופת הקהל שהיתה בידם, והאחרים עם מעוטם וחולשתם בערך הצד האחר היו מוכרחים להוציא על זה מכיסם וממון עצמם כמשפט העש"ג. לכן היתה המלחמה כבדה עליהם, וכמעט קמ כרעו ונפלו לפני האחרים שונאיהם מגדיהם, הקמים עליהם לאבדם ולכלותם, שלא לעזוב להם שורש וענף. ואי אפשר להיות כל כך שנאה עצומה

(א) הוא הגאון מו"ה ליוב קאליש בעל ספר נזר אריה, וישב על כסא הרבנות באמשטרדם רק כשנה ומחצה, וביום ז' כסליו שנת ת"ע עלתה נפשו השמים. עיין בס' כלילת יוסי לרעמביצר (ד' צ"ח ע"ב).

בין שתי אומות והאמונות חלוקות ונפרדות, כמו שרכתה המשממה בין שני אלו הצדדים של החונים.

ויהי כאשר קרב אמה"ג ז"ל אל העיר, הקרימו עצמן צד התקיפים הנ"ל, ושלחו שליחם לפניו הוא השמש ר"ל ר"ע, איש דברים שיטעיים דבריהם ויכניסם בלב אמה"ג ז"ל, למען ימשך אחריהם ויצדיקם בדיניהם, ולסייעם ברדיפות הצד השני, לעוקרם ולשורשם להשמידם מגבול ישראל, שלא יבואו לשום דבר שבקדושה, ולהודיע ג"כ כחס וגבורתם של צד ההוא, בהיותם העשירים, ורבים אשר אתם, ויש לאל ידם לנצח לשכנגדם, על כן אם יתמוך בידם, ויעמוד לימינם ולצדקם או טוב לו. ואמ"ה הבטיחם להיות בעזרם כשיהיה הצדק אתם, וכתורה יעשה, רק צריך לשמוע דברי שני בעלי הריב, והיה בכואו העירה ושמע מה בפי הכתות עצמן, אוי ישפוט צדק בין צד לצד כמוטל עליו, וכאשר עברו איזה ימים, ראו אנשי הכת העצומה הנ"ל, כי לא מצאו אצל אמה"ה מה שבקשו, כי הוא אוהב היושר והאמת, ולא רצה למסור הכת החלושה ביד שכנגדם למבח. מ"מ לא רפתה יד הכת המתגברת מלבקש דרכים, להביא את אמה"ה במסורת הברית שלהם וקשרם, להכרית הצד המתנגד להם, והבטיחו לתת לו עשרים אלפים זהובים מעות במזומנים, אם ירצה להטות אחריהם, ולהיות ידו עמהם להשיג חפץ נצחונם, ולהגבר על הכת האחרת להרסם ממצבם ולהדפם ממעמדם ולרמסם; ונגד זה, אם עדיין יסרב מלעשות רצון התקיף, ידע כי יתחפכו לו לאויבים, לסבב אליו פני המלחמה ולא תהיה לו ולהם תקומה, שכבר הפריזו והפרידו ממונם סך רב, כדי ללחום עם אויביהם, ואתם המון רב וכסף והוהב וכלי קרב שות שתו השערה, ולא יעמוד איש בפניהם. וכאשר נלאו ממועצותיהם ולריק יגעו לנצחו לאמה"ה ז"ל, להעבירו על דעתו ולעווב מדתו הקדושה ומנהגיו האלהיים, אשר היה כל ימיו אב לאביונים, ורב כח לאין אונים, וריב לא ידע יחקרהו, בל יתערב עם שונים, לא יכיר פנים במשפט, לא ישא פניו כל כופר ורב פנינים, הכסף נחשב בעיניו כאבנים ועפרות זהב לו, לא יגור מפני איש ולא ישוב מפני כל לעשות משפט עניים ונלחצים, בו מצאו מנוח כל דכאי רוח, ישבר מתלעות עול, משניו השליך מרף, לכן שם לאל מלחם, מקולם לא יענה מפחדם לא יחת, וישחק למוהר ומתן, לא יאבה כי ירבו שוחד — אז קדשו עליו מלחמה ובקשו לדחותו מהרבנות, ולהעבירו במלאות לו שלש שנים כשני שכיר, ויהפכו לו עורף וישטמוהו בעלי חצים, וחשבו להבאיש את ריחו אצל השררה. אבל רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום, כי האנשים אשר נשאו את ידם בו

שבה מחשבתם בראשם, נדחו והוסרו ממינוי פרנסות, כאשר דמו לעשות נעשה להם; הם שלושה פושעי ישראל, ארון נאקיש, שהיה מגדל כלב וקורא לו שם כ', יודא פריניץ, זלמן קופרנעס, אלה הם פרנסים בימים ההם, והועברו בתוך זמנם הורדו מכבודם, וגברה יד הצד החלש, שיצא לאור משפטם אצל השררה, ונצח את כת העשירה והחזקה. כי בעלי השררה לא היו לוקחי שוחד, ועל פי השררה נתמנו מיד תחתיהם שלשה פרנסים טובים וישרים מאנשי צד החלש. ולאמ"ה ז"ל נתקיים שמר רבנות שלו בכל תוקף ועז, כל ימי חייו לא יורשו להעבירו, כי גדול שמו בגוים ג"כ, שתורתו ואמונתו מכרות. ובפרטות עשירי עם גבורי ק"ק ספרדית שבאמשטרדם היתה ידם עם אמ"ה ז"ל בעת ההיא, והמה תקיפים גדולים בעיר, אהובים אל שרי יועצי המקום, לכן לעת עברו כח הצד התקיף של אשכנזים, להפיק זמנם נגד אמ"ה בכל כחם ואונם, ולא יכלו עמוד מפניו כי ה' הדפם ממצבם כנ"ל, אף הכת המתנגדת צודדת היתה לו כדוכים וזאבים, ונחלי רתמי התגרות והתחרות בערו תחת האפר, וחרב הקטמה לא שקמה, אבל אדרבה רבה משטמה, על אודות השלשה פרנסים בלתי טובים לישראל קמני הערך שנכחדו בירח אחד, שנפל מהם ונעשו שפלי ברך, כי הוסרו ממינוים תוך זמנם כנזכר, אף אם לא היה ביכלתם להרע לו מאומה, מחמת גדולי ק"ק ספרדים שהחזיקו במעוז אמ"ה ז"ל.

אף הרשעים כים נגרש, עמדו על המשמר, מתאווים ליום אנוש, ואחריתם כיום מר, עד שגרם העון, ובא שמן וערכב את העולם, הוא היצר הוא הנחש הצפעוני, התועב חיון הצבעוני, א) אשר בלבל ק"ק ספרדים עם אשכנזים יחד. או יחלק לב כל העם לשנים, מיימינים ומשמאילים; אמנם מתחלה היה כל ק"ק ספרדים כאיש אחד לב אחד לאביהם שבשמים, והם שהעירו ועוררו את האהבה, אשר אם יתן כל הון ביתו וגו', ובאו אל אמ"ה ז"ל לרון דינו של זה הצבוע, איש זרוע, ולחקור את ספרו הפסול וגרוע, עומד כחרום ושרוע, ברצותם לסמוך דווקא על אמ"ה ז"ל, כידעם והכירם אותו לאיש אמונה, עמו חחכמה והתבונה, ופסלו את רכס ר"ש אאילין בראשונה, ב) מפני שכבר היה נחשד בעיניהם, מחמת מקרה אחד בלתי טהור כיוצא בו,

(א) בראשית (ל"ז, י"ב).

(ב) כן חתם את שמו על הפסק של בית דין מאמשטרדם נגד החכם צבי, וז"ל: שלמה בן כמהור"ר יעקב אאיליוון ולה"ה, והפסק דין ההוא נדפס בראש הספר הצד צבי ע"ש.

שקדם למאורע הרע הלו, בענין כתבי מינות של האפיקורוס קרדוו, שהובאו לאמשמרדאם בשנה שלפני זו, שבא בה חיון, והיו כתובים בלעז ספרדי, ולעזה עליהם מדינה כל המון האיש הישראלי, בקרא אותם תסמר שערת בשרו מגודל האפיקורסות המתגלה בתוכם, והמורה שלהם הנ"ל הכשיר אותם, ואמר שהם מוכים קרושים וטחורים, אבל לא הועיל אז, כי שרפוס אנשי מעמד בפניו, שכולם היו מבינים אותם, לפי שהיו כתובים בכתבם ולשונם ספרדית. ומן אז והלאה היה מורה שקר הנ"ל חשוד על הדבר, שדבקה בו זוהמת אמונה כוזבת של ש"ץ, וכפי שמוזכר בספר „מלחמה לה", ו"שבר פושעים", נתברר שכבר היה מהם ממש לשעבר, ואע"פ שבכבר נפרד מהם וחזר לדת יהודית, מ"מ נשארה [מי]נא בלבו, ומצא מין את מינו וניעור. לכן עתה בהתחדש ענין הרע הלו של חיון לא רצו לסמוך עליו כלל מתחלה, ולא בטחו בו בדבר האמונה החמור מאד ויקר במציאות, ולכן הסכימו פה אחד, לשלוח אל אמ"ה ז"ל לשמוע דעתו, ולילך אחר עצתו לעשות כהוראתו, כי גדול שמו ועניניו אצלם כיחיד בעולם לענין ההוראה לקיום הדת. זכאשר כה עשו ומסרו בידו הספר לעיין בו זמן מה, כי בתחבולה גדולה ובכפיה בא לידם על שעה מועטת, ועיין ספור המעשה בקונטרסים הנ"ל, א) ונתנו החרב ביד אמ"ה לעשות דין האיש ההוא, אויב ה', אשר חשב להרוח כללות יהודית באמונתו הברויה החדשה, ויצא לעקור ביצתן של ישראל מסורת אבות, כאשר נתברר הכל בכל בתי דינין שבישראל ממזרח וממערב; כולם הודו לאמ"ה ז"ל, על אשר קנא קנאת ה' ועשה משפט חרוץ באותו עוכר ישראל, להרחיקו מגבול ישראל, ואחר מעשה נתגלו עוד הרבה מתועבותיו, כי הסית ועשה מעשה בלעם וממא את הארץ הקדושה, לא תכיל הארץ כל דבריו, וכבר בא כל זה בדפוס בכמה קונטרסים.

אכן בק"ק ספרדים רקד השטן ביניהם בעת ההיא, ועוד בעיניהם כמעט קט. אחר שחזרו ולקחו הס' המירס הנ"ל מיד אמ"ה ז"ל, קבלו דבריו ועשו מעשה גדול על פיו, לגרש התועב חיון מבה"כ שלהם, שוב נמלכו לסתור כל מה שבנו, הפך לבס לשנוא אמ"ה ז"ל, ויפנו אליו עורף ולא אבו שמוע אליו, עשות משפט באיש ההוא,

א) כוונתו על ספר מלחמה לה', וספר שבר פושעים, ושם הספר של חיון גקרא: עוז לאלהים, ונדפס בשנת תע"ג בעיר ברלין בהסכמות רבנים רבים.

ואחר שכבר עשו מעשה כדברי אמ"ה י"ל, ודחו לחיון מבה"כ בבזיון גדול, והרחיקו אותו כפסקו והוראתו של אמ"ה, אחר זאת חזרו בהם וסרתו בניינם והכשירוהו לבוא בקהלם, ועשו לו כבוד גדול. ועיקר הסבה מחמת שהלך המורה שלהם הנ"ל, שהיה אחוז וקשור בחיון, ועשה במחשך מעשיו בעצה אחת, בא אצל כל אחד מפרנסי המעמד לביתו, והתנפל לרגליהם, בכוז והתחנן להם, באמור אליהם: אף היא חוטא ואשם, והלא יש להם לחוס על כבודו שהוא כבודם, ואנה ישאו חרפתם, איה יוליכו כלימתם, לקיים החשד והלעז שעליו היותו מכת ש"ץ, ולהגדיל איפת מעלת רב האשכנזים על חכם הספרדים, והמוענים שיש להם יתר שאת ומעלה על אשכנזים: מאז הוסדה הקהלה היו האשכנזים ירודים ומוכנעים תחת ק' ספרדים שבאמשטרדאם, בהיותם רוב בנין ורוב מנין בעושר גם כבוד יחס וגדולה, גם יש להם דין קדימה בזמן, כי ע"י הספרדים האנוסים, הנמלטים מארץ שפניא שקבעו דירתם באמשטרדאם, כמעט שנעשית מדינת הולאנד הפשית לעצמה, כי פרקה מעל צווארה עול מלך ספרד, ונעשו כל יושבי הארץ בני חורין, ונתנו רשות לכל אנשי אמונות ודתות שונות להתישב בתוכם; משם מצאו להם מנוח אנוסי ספרד בתחלה, ע"י איש יהודי מעמדין שהביאם שם לאמשטרדאם, ומל אותם והורה להם דת יהודית; אחריהם נמשכו גם היהודים מארץ אשכנז ונתיישבו בעיר. לכן הניחו להם כבודם להקדימם בכל דבר, ביחוד מחמת עשרם של הספרדים הראשונים, הבאים לגור בארץ הולאנד, כי היו מגדולי המלכות בספרד, והביאו כספם וזהבם אתם, עשירות גדולה מאד, לפיכך היו חשובים ומכובדים אצל השררה. והאשכנזים שבאו לשם מתחלתם שפלים כנגדם, בהיותם קטני הערך בענין העושר והגדולה בימים ההם — ועתה ההפך עליהם בלהות נתחלפה השמה, תחתונים למעלה ועליונים למטה. וכוז וכוז דבר האיש ההוא, ונגב לבכם אשר היה שלם עם ה' מתחלה בחלקת לשון נכריה ובחנפי לעגי מעוג, להטות דעתם אחריו, באמור להם: אע"פ שאין הדין כך, השעה צריכה לכך, לחפות על כבודם וכבוד קהלתם הראשית, שלא לקבל עליהם גזרת הפסק של רב האשכנזים, ולהתחרט על מה שעשו בראשונה כדון וכשורה, שלא לישא פנים בתורה עתה; ע"י בכיות החנות ובקשות והתנפלות והתנכלות בגנבת דעת, ע"י רכות אמרים וחלקת שפתים הדיחם השיאם ויכול להם, לשוב לסתור בנין עצתם הראשונה, על המוכה להנחם, הטבעו בבזיון רגליהם ולשון רכה תשבר גרם המעלות, שהסכימו לעשות כדבר הזה,

אשר לא יעשה בישראל; בפיתוי הכריחם ודעת הנהגה מדינית שקרית שקורין פוליטיקא, היא שהסיתה אותם להיותם נסוגים אחור לשקר באמונתם, לכדם ברשת המעייה לנצחם. פרשת הדברים שאירעו בכל זה, ותחבולות וכלים מכלים שונים ומשונים שקרים מרים שנעשו ונתהוו בענין כבר נודעו וגשמעו בין החיים עדנה, וזוכרים הימב עניני המאורע הקשה ההוא, שעדיין לא נתיישן חמשים שנה; גם נתפרסם בכמה חבורים וקונטרסים, שנדפסו על זאת בעת המלחמה הכבדה ההיא, שנמשכה כמו שנה תמימה; וביחוד קבעם בדפוס המפורסם בשמו חכם חגיו ע"ה, הנכנס בתגר הזה ראשונה, והציע ספורי המעשה בקונטרס "מלחמה לה", ו"שבר פושעים", וזולת; וכבר עלי להציג כל הפרטים ההם, ולהעלותם על ספרי זה הנה, יכלו כמה יריעות והמה לא יכלו. גם צרות אחרונות משכחות את הראשונות, ודיה לצרה בשעתה (ואפי' המאורע הלז שלנו בעצם אשר עוררני להעלות על ספר מגלה זו, לתת זכר לנפלאותיו של הי"ת וחסדיו, חדשים עם ישנים, אב לבנים יודיע על אמתו, וכל מה שאירע לאבות אירע לבנים, אין אנו מספיקים לכתבו כולו, בכל פרטיו לכל משפטיו, ולכן לא אמפל בזה שכבר עבר יותר מארבעים שנה*). וגם כי קטון בדעת הייתי באותה שעה, עם שהתחלתי לפרוח כפרחי כהונה, המפציעים מוחו של זר שישמש, ובצעירי הליום הרימותי קולי קול יעקב, ונתתי ידי ואצבעי בין הנימין, להעלות זכרון בספר מעין המאורע ההוא, בלי להמות ימין ושמאל, רק העיקר והמרכז שעליו יסובו קוטבי מגלתי זאת הענוגה והרכה הצגתי לפניך קורא אהוב באמת ובאמונה לרוב פרסומו, למען הציל אותך ממהמורות המכשלות, ולתת לך היום ברכה, ולידע ולהודיע כי במקרה אמ"ה ז"ל, גם ככה קרני במקרה של אייבשיץ, ממש דומה בדומה, מה שאירע לאב אירע לבן: שמתחלה מסרוהו בידי אנשי ג"ק להודיעם משפטו ומיב קמיעותיו, אחר כך נחמו על זה הצד המתגבר בשקר, ובכלים רעים הנ"ל שנשתמשו בהם גם במאורע שלנו כפלי כפלים, לא יאומן כי יסופר שאירע מעולם דוגמתו, בכחש ובכזב, ובעטו בי, כחשו ב"ה ויחללו כבודו, וימירו כבודם מפני כבוד בשר ודם, אשר נשמה

(*) כוונתו שעברו ארבעים שנה מן העת שנדפסו החבורים של מהר"ם חגיו, ואין בזה סתירה למה שאמר מקורם חמשים שנה, כי שם כוונתו על ענין המאורע בכלל.

באפו, טורף נפשו ואינו רק בצורה חומרית אדם, ובמפשותם מצאו כקן קולמוסא ידם, לחפות עליו דברים אשר לא כן בלי בושה בהצותם על ה' ובהוידם, אף שוב נמלכו הרשומים שבהם, והכירו דרכיהם הכלתי טובים, והתאוננו על שנשקעו בטימ הכסלות והעורות עד קדקדם, וקצתן שבו אל ה' בכל לבבם ומאודם, ובמש"ל בס"ד.

נשוב למקום שהיינו. כי הספרדים ברצותם לנצח על כל פנים, ולהשיג הפצם בכסוי קלונם, ולהמיר קלון בכבוד קונם, ובראותם כי לא יכלו לכוף את אמ"ה ז"ל, להחזירו מדעתו בכל הפיתויים והגזומות, הגישהו אל המשפט בערכאות, ובקשו מהם, שהם ידינו דין זה לראות מי הצדיק, אוי לעינים שכך רואות ואזנים שכך שומעות, עד כמה גברה אהבת הנצחון באנשים האלה, אשר גדלו בנימוסי הא"י, למסור דת האמונה ביד אגוריאיות של נכרים, המה ישפמו בין היהודים ויכריעו ויפסקו הדין עם מי משני הכתות (כזה וכה עשה ג"כ אייבשיץ, וגרוע הרבה מאד, כי קרא לפרופעסארס של נכרים מכמה מקומות, להעיד עלינו אל המיר"ה, שהוא הצדיק בדינו, וכן עשה בפועל, וקבעו דבריהם בדפוס, ואחד מהם כתב למלך שהוא יודע ודאי בהנ"ל, היותו נוצרי גמור כמו שהיה ג"כ חיון רבו לבו שלם באמונתם עפ"ס"ה*), לכן מחוייבת המיר"ה להצילו מיד רודפו, על אודות האמונה שלו, וצריך שירדוף אותן על היותם מתנגדים לו לעכבו ולמנעו מהתנצח). לכן בראות אמ"ה ז"ל קושי ערפם, ושגם הספרדים אוהביו מתחלה מרדו בו, והעיון פניהם כל כך שנלוו עליהם גם הכת המתנגדת של האשכנזים הנ"ל שהיו שמחים לאיד: עכברא ושונרא עבדו הילולא מתרבא דביש גדיא; ונתיירא שלא יתחלל שם שמים, שיהיה מוכרח להראות בספר נדפס ממחבר שנקרא בשם חכם ישראל, עם הסכמות מחכמים גדולי הדור, דברים זרים ומרים באמונת ישראל; לפיכך פנה משם עזב מקום כבודו, ועקר דירתו עם כל בני ביתו, ששלחם לפניו אל ק"ק עמדת הסמוכה. ועברנו דרך ים כה בספינה, אמנו הרבנות ע"ה וילדיה הרכים באמצע ימי החורף, והוא ז"ל נסע ללונדון, על פי בקשת והפצרת הנבירים אנשי ספרדים מלונדון, שהיו חפצים לראותו וליהנות מזיוו והדרו (במרם יעתיק מאותה מדינה וליסע אל ארץ פולין, כאשר הסכימה דעתו, מן אז החלה לעלות

(א) ר"ת: על פי ספר הזוהר, ומי שכתב זאת למלך הוא הפראפ' דויט מעגרלין מפר"מ (עיון בס' ערות ביעקב דף י"ט ע"ב).

משאת המלחמה ורבה משממה), כי גדול מאד שמו ושמעו הטוב אצלם, גם מאז בהיותו ר"י ורב בקלוזי דאלמונא. כי אירע אז שדרש חכם נישו האב"ד של ספרדים שבלונדון דרוש על ענין הטבע שהוא הי"ת בעצמו, ועל דבר זה נתעוררו עליו מדנים, לפי שהיו שם ג"כ שני צדדים חולקים ונפרדים, שאנשי הצד האחד היו לו אויבים לחכם ר"ד נימו, ואורבים למצא לו עון אשר חטא מינות ח"ו, ועשו שערוריה ורעש בקהלם על אודות הדרשה הנ"ל, ונתרצו לכתוב לאמ"ה שידין ויכריע ביניהם, וכאשר יגזור אומר בן יקום, וכן עשו, והוא ז"ל מלא ידיו לה', וכתב אליהם תשובה ופס"ד על זה הענין, הלא הוא נספרו סימן י"ח^א), ובכוא דבר תשובתו הרמתה בדפוס גם בלעז ספרדי, באופן שכל העם הזה על מקומו יבוא בשלום. ורצו אנשי מעמד דקהל ספרדים בלונדון לקבלו לרב והאב"ד עליהם, ונדרו לו שכר גדול, הרבו עליהם מוהר ומתן, קצבו לו חמש מאות למרין מקופת הקהל, ובעד חמשין למרין אחרים רצו להיות ערכים בדבר, באופן שתעלה הכנסתו לפחות אלף למרין שמערלינג לשנה, אולי יתרצה להם, ולא קבל עליו, כי אמר אשכנזי אנכי, ורוצה שישאר זרעי וי"ח גדלים ומונהגים בדרכי אשכנזים. והיה ירא שלא ילמדו בניו ובנותיו דרכי בני מדינת הים ח"ו, לכן נמנע מזה, ונשאר ר"י בקלוזי דאלמונא, שלא היה לו ממנה הכנסה רק ששים ר"ט לשנה, עד מות חמיו הרב הזקן אב"ד דג"ק. וכן קראוהו גם קהל ספרדים דליגורנא להיות להם לראש ולקצין, וקבעו לו שכר גדול מאד, ולא שמע אליהם ג"כ ממעם הנ"ל. רוח המושל לא עלה עליו, מקומו לא הניח, הכסף והחוב לא חטו את לבבו כמלא נימא לעווב מדתו האלהית, בבחרו שמירת קיום מצות תורת אלהיו לו ולזרעו, שלא יכשלו במנהגי הארצות ההם, מאלפי זהב ובסף.

נשוב לענין. כי בגלל הדבר הזה וכיוצא בו (עשה [חסד] לק"ק אשכנזים שבלונדון, שנולדה שם ג"כ מריבה על אודות גט הנתן שם, שבשביל דבור קל שאמר כי מרדכי המבורגר^ב) רצו שונאיו חנם לבלעו חיים על לא דבר, ואמ"ה הצילו משני אריות, אשר כמעט היה מרף לשניהם, ונוכר כל המאורע בקונטרס נקרא „מעשה רב") זכרו לו החסד, אהבה ישנה לא העלתה חלודה, וכשמעם כל הנעשה עמו

(א) הוא ספרו שו"ת חכם צבי ע"ש, ור' דוד נימו חבר ספר. מטה דן" שהוא ככוורי חלק שני ונדפס הרבה פעמים.

(ב) עיין מה שהגיד יעב"ץ להלן (צר 76).

באמשטרדם, ושהסכים להעתיק דירתו משם ללכת לגור באשר ימצא, השתוקקו מאד לראותו ולהקביל פני שכניה לזכות במצוה, ויחלו פניו שיבוא גם אליהם במרם נסעו לפולין. גם הוא ז"ל נעתר להם נמצא לבקשתם, ונסע ללונדון על ימים אחדים הוא לבדו, ונעשה לו שם כמעט כבוד מלכות, כי הלכו הראשים מקהל ספרדים לקראתו באניות מלוכה, וכל העם המון ישראל שבעיר לונדון מקצה באו מהלך רב להקדים עצמן לבוא לקבל פניו בדרך, ותהום הקריה לונדון רכתי עם מקול ההמון הגדול, ועם רב נאספים להקביל פניו. ושאלו אותם השכנים מה זה ועל מה זה, מה יום מיומים, ושוא משיח שלכם בא. וכל קהל ספרדים עם האשכנזים עשיריהם וגביריהם עשו לו כבוד גדול לא נשמע כמוהו, וכל אחד התאמץ להראות לו כבוד וחבה יותר על חברו, והיו משכימים לבית אכסניא שלו, שהיה בבית הקצין כ' יוסף לוי, לדרוש שלומו וליהנות מוזהר תמונתו ולהשתעשע בשמע חכמתו. ובצאתם ממנו נתנו מאה ברכות להאכסניא, שזכה לכך להיות איש אלקי כזה שרוי אצלו. והנה חלו פניו רבים גבירים וקצינים כבירים, לקדם פניו כפני אלקים, בתשורות ודורות איש כמתנת ידו, בקשו לתת לכסף מוצא, ויבילו שי למורא, רק שיהא להם הזכיה שיקח ברכה מאתם, ותמורתה יקבלו הברכה מידו, שיהא נחשב בעיניהם כהקרבת בכורים לאיש האלקים, אך הוא לא רצה לשנות מדתו אפילו בשעת הרחק הלזו, ולא חפץ לקבל מתנה משום בן אדם פרטי, אף ע"פ שהיה דחוק מאד בעת הזאת, כי הכסף אול מכליו, שאפילו כלי כספו אשר הביא בידו לאמשטרדם הוצרך למכור שם בעד סך אלף ר"ט או יותר לפרנס את ביתו שם, כי לא הספיק לו שכר הרבנות והכנסה הקצובה, לפי שהיה טפולו מרובה, ועתה בשומו לדרך רחוקה פעמיו, עם כל בני ביתו משא כבד מאד, אפשר יותר מעשרים נפשות, גדולים וקטנים וילדים רכים, היה צריך להוצאה גדולה מאד בהכרח; לכן עם שהשליך על ה' יהבו בכל לבבו נמה שכמו לסבול גורת המקום, ולקבל מכללות הקהל ספרדים את אשר הביאו אליו נדבה בכיס אחד, חמש מאות ליטרין שמערלינג. והגיד לי ר' אברלי הידוע, שאם היה אמ"ה מתרצה לקבל מיחידים בעצמם כמו שבקשו על זאת כנ"ל — וגם ר"א הפציר בו על דבר הזה ולא הועיל — אז היו כמה גבירים רוצים לתת לו קרוב לזה הסך מאחד מהם, ר"ל ד"מ שלש מאות, ארבע מאות, או חמש מאות ליטרין שמערלינג לאיש אחד, באופן שהיה יכול להשיג שם עשירות גדול, אפשר עשרת אלפים ליטרין בעד החמש שקבל מכללם, אם היה נבהל להזין. רק את הסך

הנ"ל קבל מאת פו"מ הקהל בעד כולם, וזה מפני ההכרח העצום. אחר זאת נתפטר מהם ושלחוהו בכבוד גדול כביאתו. וכן כשהגיעה לשם שמועת פטירתו עשו לו כבוד גדול במותו, ועשו לו זכר ארון אחד שחור, וכל בית הכנסת מלובש שחור, וישבו הקהל לארץ בוכים ומספידים עליו, כמתאבלים על מלך ונשיא. רק עוד אחת אספר, מה שקרה עמו בלונדון במרם נסע משם: כי פו"מ ק"ק ספרדים לרוב חבה יתירה ואהבה עזה בקשו ממנו שישאיר להם דמות דיוקנו חקוק משוח בששר, לזכרון טוב ושארית חביב, ועם כל הפצרתם לא הקשיב לדבריהם, כי היה בעיניו ז"ל מעשה זר, ועם כל זה הם לא שקמו ולא נחו, עד שעלתה בידם בקשתם וחפצם הלב בתחבולה גדולה ע"י אומן נפלא, שגנב צורתו בלי הגיד לו ע"י שספר עמו, וכלי אומנתו הכין לו בחוץ בחדר אחר. ואמ"ה לא הרגיש ולא ידע מזה כלל, עד שגמר המלאכה, ומצאה ידו די הציור דמות תבניתו בשווי גדול, מופלא מאוד בעיני מכיריו ויודעיו, אשר מתחלה בראותי תמונתו המצוירת בלונדון, נרתעתי לאחור כאלו עומד חי, ונעשו ממנו העתקות, ונמכרים ביוקר ומצויים על הבערש בלונדון. ועיין שאילת יעבץ סימן קע"א מ"ש מזה הענין בס"ד. מלונדון חזר אמ"ה אל בני ביתו, ובבאו לעמדם סמוך לפורים, וספר לנו מהניסים שעשה לו ה"ת, כי היה בסכנה גדולה על הים, ושהה שם עד עכור ימות החורף. שם קבר אמ"ה ז"ל בתו קמנה.

ואספרה נא את אשר קרה: אחר הפסח נסע משם עם כל בני ביתו. ואת יהודה שלח לפניו, להורות לפניו ארצה פולין, הוא גיסי ר"ל א) עכב"ב. (שם נמצא בעת ההיא הגאב"ד מפראג מהר"ד אופנהיים, והוכיחו אמ"ה על פניו נגד כל הקצינים העומדים שם, על שהיה עוזר לחיון ומחזיק ידיו בסתר) והוא ז"ל עם ב"ב נשתהה בדרך בהנובר איזה שבועות, עד אחר חג העצרת, כי עכבתו הקצינה סערכי, אלמנת הקצין המנוח הנדיב ר"ה הנובר הנ"ל א), כי חשבה להחזיקו אצלה מספר ירחים, על דעת שיתקן לה עניניה המסובכים עם חתנה, שנמרדה עמו במשפטים וסכסוכים גדולים, על אודות אשר לא שמעה בקולו של אמ"ה אשר יעצה למובתה, ובפעם הראשון שמעה אליו והתנהגה ע"פ עצתו וטוב לה, ואח"כ נטתה מן הדרך וקבלה

א) נקרא אריה ליב והיה אחרי כן רב באמשטרדם וגדול שמו בישראל.

ב) נזכר מקודם (צד 12).

מיועצים אחרים אשר יעצוה לפי דרכם, על כן נתקלקל כל הבנין שבנה לה אמ"ה מתחלה כנזכר; לכן עתה בעבור כבוד אמ"ה דרך עליה חשקה לעכבו שם, והרבתי עליו רעים עם מהר ומתן מאד, כדי להטות דעתו לכך, וכבר היה נסכם לתת שאלתה ע"פ התנאים האלה, דהיינו שהתחייבה לתת לו אלף וחמש מאות ר"ט, על סנת שיתעכב שבועות ארבעה או שש לכל הפחות, ובתוך זמן זה יקבל שכרו מו"מ ר"ט משלם*), בין יעשה ויפעל דבר למובתה בין לא; נוסף על זאת התקשרה לתת לו לכל נישואי בן ובת מאה אדומים, אם יתרצה להשהות בהנובר ולעסוק בעניני הריב שלה עם חתנה משך זמן הלו, ועד"ז הושווה אמ"ה עמה; אך דבר אחד בלתי הגון שאלה זאת האשה, והוא שבתוך זמן זה שיתעכב אמ"ה ז"ל בכיתה לשקוד על תקונה ישלח את אשתו היא אמי הרבנות ע"ה עם כל ב"ב לק"ק פאן, עיר קמנה רחוקה משם איוה פרסאות, ובשביל דבר זה ששאלה שלא כהוגן נחבטל כל הענין. כי כשמוע אמ"ה ז"ל הרע בעיניו מאד, שיעלה זאת עה"ד לשלוח מעל פניו אשתו ובניו, ואמר, שאפילו תתן לו כל כספה וזהבה לא יסכים לעשות הדבר הזה. על כן הניחה והלך לו באשר ילך.

מגמת פניו פולניא, ועבר דרך הלברשטט, והק' ר' בנימן עשה לו כבוד גדול, וקבל כל בני ביתו בשמחה ימים אחדים. ושם כתב אליו הרב ר"מ בעל נור הקודש^ב) השגות על תשובה אחת כ"י שמסר לו אמ"ה לעיון בה, ולא מצאה ידו די השיב לו בדרך, זלקחתי אני כתב השגות הלו תחת ידי לעיון בהם כאשר תמצא כקן קולמוס ידי ולהשיבו דבר; משם בא לו לברלין, נתארחנו בבית דודי המנוח איש צדיק תמים כמו' וואלף מירלש ע"ה^ג), ושהינו שם איוה שבועות. ובדרך היה לנו אחריות גדול מפני חיל מלך פרייסן, שהיו עוברים בדרך ההוא, לכן לפעמים היינו מוכרחים להתעכב בדרך במלון, וב"ה שהצילנו מכל שמן ופגע רע. שם בבית דודי נתתי ידי ואצבעי לכתוב תשובה להשגותיו של מהר"מ הנ"ל, ולאדם לא הגדתי מה אני עושה, עד שבאנו לברעסלוי וראה אותה אמ"ה; אז לקח לו פנאי

(א) ר"ת: ט"ו מאות ר"ט.

(ב) הוא הרב מהר"ר יחיאל מיכל מגלויגא, עיין שה"ג מ"ג (דף צ"ז ע"ב סימן

קצ"ד).

(ג) בנו של האב"ד מהמבורג מו"ה משלם זלמן מירלש, ועיין בספר זכרונות

מרת גליקל האמיל (צד רי"ח).

ועיין בה בחברת גיסי הנ"ל, והנאהו מאד ונשקני על ראשי, וקרא עלי המקרא הזה: שפתים ישק משיב דברים נכוחים, הלא היא כתובה על ספר „שאלת יעב"ץ", ואני אז כבן שש עשרה שנה. אכן לא גמרתיה בעת ההיא, כי רחבה ונסכה למעלה, והיתה מונחת כמה שנים בלתי נשלמת, עד שהייתי לאיש וישבתי על כסא ההוראה, אז נתתי אל לבי עליה והשלמתיה בעזה"י.

מברלין נסע אמ"ה עם כל ב"ב, ובאנו לברעסלוי וישבנו שם איזה חדשים עד אחר החג. שם עשה עמי שידוך, ועם שדברו כי נכבדות להשתדך עם קצינים גדולים, שהיו רוצים להדבק בזרעו, לא נטה לבו אחר הכסף, ושדך אותי לקחת לי לאשה את נכד הגאון מו"ה נפתלי כ"ץ זצ"ל, שהוא עצמו היה לו כח והרשאה מקצין מופלג מווילנא לבדוק ולנסות אותי ולעשות עמי שידוך, ולקבל כמה אלפים בנדוניא. הוא היה ז"ל שדכן לבת בנו, כאשר היתה לו חבה יתירה נודעת וקירוב הדעת עם אמ"ה ז"ל, ביחוד אחר המאורע הרע של חיון, שבעבורו העתיק אמ"ה מאמשטרדם ועזב מקום כבודו. גם חותני הזקן הנ"ל סבל אונאות הרבה על דבר המחלוקת לשם שמים הלזו, וכן היה גם הוא ז"ל נודד ממקומו וכגר כארץ, על כן היו אוהבים זה את זה מאד וחשקה נפשו של הגאון כמוהר"ן כ"ץ להתחתן בי"ח עם אחד מבני אמ"ה, וכאשר הכירני דבקה נפשו בי להשיא לי בת בנו הרב כמו"ה מרדכי כ"ץ ז"ל, שהיה אב"ד בק' ברודא בעת ההיא א). וגלה הדבר אל אמ"ה, איך ישר וטוב אני בעיניו, ככן אם כשר הדבר לפניו כמוהו, טוב תתו בתו נכדתו אלי מתתו אותה לאיש אחר, כי חפץ הוא בכך יעקב, שהוא דבר נאה ומתקבל אל משפחתו. מתוך הדברים ששאלו זא"ז כמה אתה נותן לבתך כו', מיד נתפשרו נתרצו ונתקשרו יחד, עמדו וכתבו הדברים הקנינים באמירה, שאקח בת בנו של הגאון כמוהר"ן כ"ץ הנ"ל לאשה, ושהוא יפריו לנדן סך אלף ר"ט, ונתחייב לי מזונות ארבעה שנים, ואמ"ה ז"ל יתן לי מלבושים ומתנות לכלה לפי כבודו בלבד לא זולת, היא היתה זוגי הראשונה, וקבע זמן החתונה לשנה הבאה, ושמח הגאון הנ"ל בי מאד, כאלו מצא מציאה גדולה, ואמר שהוא זווג מן השמים, עליון מאד נעלה, כאשר היה שם בת זוגי רחל נאה לשם תולעת יעקב.

(א) ואחרי כן היה אב"ד ור"ם בק"ק פוונג והגליל, ובשנת חצ"ג בא בהסכמתו על הס' שו"ת אבן השוהם, עיין בס' כלילת יופי לדעמביצער (דף ע').

מברעסלוי נסע עם אשתו זו ביתו וכל אשר לו לפולין, אל עם אשר לא ידענו ולא שמעו לשונו. והיה זה בתחלת ימי החורף ואמי מורתי הרבנית התנצב"ה מלאה הלכה בכל הדרך הקשה והטלמול הכבד הלך, וכבר קרבו ימיה ללדת, נמשכה בחבלי עבותות אהבה למקום, לא נתרעמה ח"ו על אמ"ה שהשליך הרבנות דאמשמרדם אחר גוו, והלך גולה עם עשרים נפשות או יותר אל אשר לא ידע אנה ישאהו רוח ה', לתור לו מקום מנוחה עם חיל כבד כזה; את הכל קבלה וסבלה, ולא היו פניה רעים וזועפים כלל, לא כנשים שאננות תרגונה בנפשות אוסף בלי יבוא א'; אבל היא היתה בעצה אחת ובהסכמה אחת ולב אחד לשמים עמו ז"ל, לקבל עול גלות שלמה ולבוא לארץ פולין; אכן לא נמנעה לשום לדרך פעמיה, גם כי היתה אז בחודש שמיני ותשיעי להריונה, הלכה אחריו בארץ לא ידעה. ובעת הקור הגיע לא עצרה הגשם והשלג, להגיע אל פרק בתולה נשאת, היא אחותי החסידה מ' נחמה תחי', שנשתדכה לנכדו של הק' הרבני ר"ה וויטשוי מאפטא ב'. בתוך כך נשרפה ק"ק אפטא עד היסוד, והוכרז אמ"ה ז"ל לגור ולגור בארץ באחד הכפרים הסמוכים לה. שם ילדה אמי מורתי הרבנית בת, היא היתה האחרונה אחר שהולידה לאבי חמשה עשר ילדים, ותעמוד מלדת, ושם השיא את אחותי הנ"ל. אחר זאת בא אליו רץ מיוחד מהמבורג, ששלח אליו הק' ר' אברלי לונדון [וא"פ גיסן] שהיו חובעים זה את זה, כל אחד מען את חברו שמוגיע לו משכנגדו סך עצום מאד, והגישו עצומותיהם לפני אנשי הקהל דאלטונא, והעמידו הקהל שידונו ביניהם רבנים ממוצעים לפניהם, כאשר יבחר להם בזבל"א וזבל"א, בן לא במחו ברב ודיינים שלהם, לענין גדול וכבד כזה, שכל אחד מהצדדים רצה להוציא מחברו, סך ממון עצום ורב מאד; בכך בחר לו ר' אברלי את אמ"ה ז"ל, שידעו והכירו משנים רבות, שיכול לסמוך עליו כעל עמוד ברזל בענין הידיעה וחכמת התורה שגלויין לו שערי אורה, וחקור דין ואהבת האמת, ודעה ישרה עצה ותושיה, דורש משפט ומהיר צדק, וכתב אליו ר"א שימלא לו כל רצונו בשכר טרחו ועמלו לקבל עליו טלמול הדרך הרב, גם כי היה באמצע החורף, רק אל יעמוד אחר, ולא יעצור לרכוב לבוא אל המבורג ע"ז ג) האפשרי למקום המשפט.

(א) מליצת ישעיה (ל"ב י').

(ב) מתה בשנת תקל"א. עיין נוסחת מצבתה בס' תולדות יעב"ץ (צד ג"א וצד ג"ב).

(ג) וכעת נודע אשת מי היתה אשר נעלם מרא"ה וזאננה מחבר הספר תולדות יעב"ץ ז"ל.

(ג) ר"ת: על זמן.

והתרצה לו אמ"ה בשכר שבע מאות אדומים דוקאמין מבין ותקילין , מלבד הוצאות הדרך והאכסניא שעולה ג"כ לחשבון גדול . או נסע אמ"ה ז"ל מאפמא להמבורג, והלך עמו חתנו גיסי הר"ל ואני שהייתי משודך כנ"ל, והיה בתוקף ימות החורף . בדרך הזה פגע בי שר של צנה, ונעצרה ממני הנשימה כמה פעמים, ידו על אנחתי כבדה, קראני פחד ורעדה, גם אמ"ה ז"ל הי"ל צער גדול בעבורי וראגה רבה *).

הגענו להמבורג בכבוד ובשלום גדול . אז נתפיים אמ"ה ז"ל עם הקצין רב"ך ע"ה הנ"ל, שהי"ל לשמן והיה מעוכב בידו עדיין משכירות הרבנות של אמ"ה ז"ל מאז היותו רב אב"ד בק"ק אלמונא כנ"ל, ונשאר ביד הקהל מפני המחלוקת הנ"ל, ועכשיו עשה שפרעו לו כל מה שהיה מגיע לו משלם, וע"פ הפצרות ר"א לתוך השלום ביניהם, ונעתר אליו אמ"ה ז"ל, והתרצה אליו בלי שום גמול, מה שלא השיג אצלו רב"ך, כשהעתיק אמ"ה ביתו מאלמונא לאמשטרדם; שבקש רב"ך לקנות השלום עמו בדמים יקרים, ורצה לתת לו אלף ר"ט ויותר, רק למען יהא רשאי לקבל פניו טרם נסעו מזה, להתפרד ממנו באהבה ולקבל ברכתו, ולא יכלו כל המשתדלים, להוציא דבר זה מכח אל הפועל, לריק היה כל יגיעתו, בכל ממון שפסק לו להשלים עמו, ועתה הגיע לזה בלי עמל בלי יגיעה, ובלי מתן דמים כל עיקר. כך היה מזלו של רב"ך עולה כל ימי חייו, להשיג מבוקשו על כל פנים. והנה עם כל זה שהיה אמ"ה בשלום עם רב"ך, אשר ממנו יתד ממנו פנה בכל דבר רשום הנעשה בקהלה בין איש לרעהו, והרב החדש דג"ק הוא רי"ח ב) לא הרים ידו ורגלו לעשות שום דבר, מבלעדי עצת והסכמת רב"ך כידוע; ואם אמרתי אספרה קצות דרכי האב"ד הלז, אשר השפיל כבוד התורה עד לעפר בעו"ה, יאריך הספור מאד ויצטרך לחבור עצום בפ"ע, כי לא יכיל כמה מגלות עפות מהנהגותיו ועניניו, בקצור מיום בואו לאלמונא נשתנו שבילי דמתא, אז ירדו לצערם עם ה' בג"ק, אשר היה כג"ע הארץ לפניו, ואחריו מדבר שממה; וכבר נלקח ממנו קרוב לעשרים שנה לפני מותו הכח לדון ולשפוט בד"י את בני ק"ק המבורג, שהיו לפניו ככל תוקף מהשררה דהמבורג, כמו מהמיר"ה בק"א, אבל עוות הדין צעק למרום, והשוחד היה כהיתר גמור כב"ד שלו, וכי לא יכלה השררה הישרה דהמבורג, לסבול עוד צעקת הנדחים, נמלו ממנו

(א) עיין להלן (צד 59).

(ב) כוונתו על הרב ר' יחזקאל קצנלבוגן שהכר ספר כנסת יחזקאל שו"ח, ועיין

להלן בפרטות אודותיו .

כח הדיינות בהמבורג, באופן שלא יכול עוד רי"ח לכוף שום אדם מדרי המבורג לעמוד לפניו בדין, על כן במל ר"י בהמבורג זה קרוב לשלשים שנה.

נחזור לענין. כי על כן בעסק המשפט של ר"א וא"פ הלז הי"ל לאמ"ה יגיעה רבה לזכות את ר"א הצדיק בדינו, ולא עלתה בידו, ואע"פ שכתב לו תשובה לכאר הפסק הישר ע"פ דין תורה, לא הועיל, צווח ככרוכיא ומרח בכדי; כי האב"ד רי"ח עם הנברר האחר, היו בעצה והסכמה אחת לחייבו. בהיותנו בהמבורג גברה עלי מיחוש השחורה, וקודם חג השבועות קרב זמן חתונה שלי, וחזר אמ"ה ז"ל על עקבו אחר הפסח, ושכנו מהמבורג לברעסלוי על נישואין שלי, ולא רצה לרחות הזמן, ביחוד כי הרב חמי וח' הגאון הנ"ל היו דוחקים אותו שלא לעבור ולהחמיץ המצוה; גם כי יראו, כאשר הפחידום באמת אנשים בטלנים, באמרם איך שבדעת אמ"ה ז"ל, לעשות עמי שידוך אחר עם קצין שם, ושמפני כך לקחני עמו להמבורג, מה שלא עלה על דעתו ז"ל מעולם, וחם ליה למר אבא, אפילו יהבו ליה כל הללי דעלמא, לא הוה משני בדבוריה, כ"ש בעסק הזה שנמאס בעיניו כל הון יקר חרוץ, וכל מגמתו היתה רק לדבק זרעו בטובים ובמיוחסים. אבל אמ"ה לא רצה להשהות שמחות בנו הראשון, ולעכב המצוה ח"ו, אפילו היו נותנין לו כל ממון שבועולם, לכן באמצע עסק המשפט עקר מהמבורג, ונסע לברעסלוי לעשות לי חתונה. בעברנו על בית המכס במדינת ברנדיבורג נלקח הארגו שלו שהיו בו כלי כסף שנתנו לי מתנות בהמבורג, והוצרך לפזר ממון על זאת. באנו לברעסלוי על י"ט של עצרת, ובימי הגבלה היה יום חתונתי, אבל לא יום שמחת לבי, (כי חלוש ורפה אונים הייתי אז).

בעת הנשואין שלי היה כברעסלוי ששטף מים רבים, ועשה הזיק גדול בעיר שלא היה כמוהו מיום הוסדה, רק אלינו לא יגיע. ברוך העוזר ומושיע! והייתי איזה שבועות בביתו של אדוני חותני, זקן זוגתי הגאון הנ"ל, סועד על שלחנו, והיה נוהג בייכבוד גדול. אבל ליכא כתובה דלא רמי בה תיגרא, כי מלבד שחמי הרב ע"ה לא יכול לקיים את נדרו התחיבות הנדן, כי היה חסר כמה מאות, וכמעט השביעני אבי שלא אמחול, ועם שהבטיח חותני לשלם המותר לזמנים, מעולם לא בא לידי גבוי, אבל עוד העביר עלי את הדרך במ"כ, כי לא לבד שלקח תחת ידו מה שנתנו קציני ווינא לדורות על החתונה כנהוג, את הכל העלים ועכב לעצמו, ולא קבלתי ממנו מאומה, אך עוד פרט אחד שלא בא לידו, אבל שלחו הק' רע"פ לאחיו רפ"פ שהיה שושבין שלי

למסרו לידי, וכן עשה, הפציר בי חמי לתתו אליו, בחשבו שכל הניתן לי מווינא שלו הוא; אבל לא שמעתי אליו לדבר הזה, להוציא ממני בכח את המוחזק בידי כראוי, ועד"ו נעשה קצת פירוד לבבות בינינו, כי הוא חרה לו מאד על הדבר הזה, וגם אנכי בראותי ששואל ממני דבר שלא כהוגן, ולעשות ממני שומה בכח, וכמעט גרם קטמה ותחרות ביני ובין זוגתי בתו ע"ה, שהרבתה ג"כ פתויים לעשות רצון אביה עכ"פ, אבל לא נכנסו הדברים באוני, כי לא כן ראיתי ולמדתי בבית אבא, כי אם לוותר לבניו הרבה משלו, כ"ש שלא לתת עיניו במה שאינו שלו; ואמ"ה ז"ל כשעשה חתונה לבתו הראשונה נתנו בני ג"ק הקרואים ג"כ דורונות גדולות ורכות כמה מאות לויט כסף, ונתכוונו ביחוד לכבוד אמ"ה ז"ל, באשר לא נהנה מהם עדיין, מימיו לא קבל לעצמו שום מתנה, וגם עשה הוצאה רבה וכבדה מאד לצורך החתונה הראשונה שעשה לי"ח, כי הזמין וקרא לסעודת ושמחת הנישואין כמה מאות נפשות, כל נכבדי הג"ק עם נשיהם ובניהם, אפשר היו אלף נפשות, והוצרך לפור-מזון רב לכבדם כראוי, לכן גם הם מלאו ידיהם במתנות ודורונות גדולות לחתן וכלה, ולא עלה על דעת אמ"ה ז"ל ליגע בדבר קטן או גדול, אדרבה הוסיף עליהם משלו, ונשא עול מורח הווג עם בניהם שנים רבות; ביחוד חתנו הראשון עם שנתן לו סך רב עצום מאד בערכו, לא זו בלבד שלא פיתת לו מהנרן שכתבו לו, אבל כמה שנים כמעט כל זמן שהיה אמ"ה ז"ל בחיים, כמעט היה מוטל עליו, וגם אחר מותו נתפרנס מעוֹבונו כמש"ל, מה שיארך לבאר כאן, על כן היה מנהג זה החדש זר אצלי מאד. ואמ"ה לא ידע בכל אלה, רק מעות הנדוניא שלי, שקבלתי י"א מאות זהובים מזומנים, אותן מסר להשושבין רפ"פ על הבטחתו, שיעשה הסך הלז פירות, עכ"פ בין רב למעט בדרך היתר. אחר שם אמ"ה לדרך פעמיו, ושב להמכורג, לגמור את הדין של ר"א. או נפרדתי מא"ה ז"ל, ולא יספתי לראותו עוד, ונסעתי עם זוגתי וחמי לארץ מעררין.

נחזור לענינו של אמ"ה. והנה עסק משפט הנ"ל נתארך, ולא יכלו השלשה נבררים הראשונים לגמרו, והוצרכו להוסיף עוד נבררים שנים אחרים, והכל לא הועיל, כי לשוא צרף צרוף ורעים לא נתקו, כי רבו עליו לחייב את ר"א, אף אם צווח אמ"ה ז"ל שעושין לו עול וחמס, לריק יגע עמהם והוציאו את ר"א נקי מנכסיו, ולא אאריך בזה שלא הייתי שם בפעם ההוא, גם אקצר במה שאירע בפני בפעם הראשון שהייתי שם עמו ז"ל, שהוכיח אמ"ה את האב"ד רי"ח, באיזה הוראות של מעות, שהורה או בענינים אחרים ובשאלת נשים, רק אספר כי

כשנפרד אמ"ה ז"ל מר"א, ונסע מהמבורג לשוב לביתו לפולין, כך היה דבריו אליו לנחמו א"ל: הנה נא ידעתי שהעבירו עליך את הדרך, ועשו לך עוות הדין (ומה שאירע שם קצר המצע, לכן אחריש כנ"ל), אבל מובטח אני שלא יצאו ימים רבים, עד שימלא השי"ת חסרונוך, ותחזור לעלות למעלה והניח ידו על ראשו וברכו, והוא הלך לדרכו אל ארץ פולין, והיה מתגורר פעם בכפר, פעם בעיר אפטא השרופה או אחר שהחלה להכנות מעט. בעת ההיא אירע דבר תקלה באפטא ע"ד מחלוקת שהיה בקהל עם משפחה התקיפה הנקראת ווימשיו, ובגללה נתלו שני אנשים בעלי צורה לומדים חשובים, ע"י עלילות שקר ששמו עליהם בסיבת גברי אלמי הנ"ל*). שבעבור היותם בעלי מחלוקת ומריבה תמיד עם הכל, טפלו להם שם כינוי קרחם. הוא שמם עד היום נודעים ומפורסמים, ולכן כשהגיעה שעה של ראש המשפחה הוא ר"ה ווימשיו (שהשתדך אמ"ה עמו, אחותי נחמה נשאת לבן בנו) ליפטר מן העולם, שלח אחר מוח' אמ"ה ז"ל להתראות קודם מותו, ולא רצה לבוא אליו, אמר וכי חבר אני למוסרות, גם נכדו הנ"ל חתנו של אבא נהרג ר"ל, אחרי מות אמ"ה ז"ל ולא היה לו בנים, נשארה אחותי מ' נחמה ת' אלמנה עגומה, כל ימי חייה לא רצתה להנשא ולהיות לאיש אחר.

אחר שהתגורר אמ"ה ז"ל כנ"ל נתן ה' בלב קצין אחד חשוב מנכבדי ארץ פולין, המפורסם לשבח ר' ישראל ריטפין, שהיה פקיד שקורין אַקאנאם של השררה הגדולה שינאווסקי, לה ארץ רחבת ידיים, ועיירות רבות במדינת פולין ועבודה רבה. על כל נכסיה נתמנה ר"י הלז פקיד נגיד ומושל בכל ההכנסות והוצאות של השררה הנ"ל, על ידו היו נעשים, הוא המוציא והמביא, על כן היה בעל יכולת גדול, והיה האיש ההוא ירא שמים ובעל דעת ישר. הוא שם אל לבו לזכות במצוה, לקחת את אמ"ה ובני ביתו תחת כנפי פקידותו, ונסע אליו חילה פניו שיתרצה לבוא עם ב"ב לדור עמו במקומו, להתישב באחת המקומות אשר תחת ממשלתו, בסמאשוב או בריטפין, ובית גדול נתן לו לדור בתוכו כחנם, ומסר לו שומר משמרת יום ולילה, עבד מוכן ומזומן לכל צרכי הבית, גם פרות נתן לו די חלב וחמאה וגבינה, ללחמו לחם ביתו וחיים לנערותיו, ועצים ואש להסקה שלח לו די ספוקו, גם עופות ודגים חיים לרוב, מן הבריכות מים שתחת מינוי פקידתו,

(א) עיין בס' שבירת לוחת האון (דף ג') וז"ל: בא זה הקורה וערהו לבטל עצת ה' וכו', ואביו של זה היה סבה להרוג שני אנשים צדיקים טובים ולומדים מופלגים, ר"י דייבש ורעהו הי"ד נתלו על עץ בעבורו, על לא חמס עשו כנודע. עכ"ל.

הכל חנם אין כסף; כמעט שהספיק לו כל צרכיו, רק דברים אחרים שאינן עיקר פרנסה ומלבושים היה קונה אמ"ה ממעותיו, ואף גם זאת עשה הגביר הנ"ל לאמ"ה הרבה דורות לפרקים בכל מיני כיבודים בשמים צוקר ומגדים, שהיה יכול להמציא, כדי לעשות נחת רוח לפניו ולמצוא חן בעיניו, את הכל נתן ר"י הנ"ל בעין טובה ובחשק גדול. כמה שנים היה כל מחסורו של אמ"ה עליו באהבה וברצון וכסבר פנים יפות מאד, עד שנת תע"ח שנתקבל אמ"ה ז"ל לרב מדינה דק"ק לבוב והגליל; או נצמער הק' ר"י הנ"ל על המצוה הגדולה שאבר מביהו, שהיה אכסניא של תורה כמה [שנים].

אם באתי לספר מכל מה שאירע עמו בק"ק לבוב יאריך הענין, אף אם בעו"ה לא ארכו לו שם הימים, כי לא היה שם כרביע שנה, והניח שם טוב אחריו, מה שלא השיגו כמה רבנים גדולים לפניו אשר האריכו שנים שמה. בנסעו על הרבנות נעשה לו נס גדול, כי עבר את הנהר ווייקסיל בסוף ימי החורף, שכבר היה הקרח חלוש וקלוש קרוב להיות נמס, והוא עבר עליו בקרון; אחריו מיד עברה עליו עגלה עם נוסעים אחרים, נשבר הקרח תחתה ונמכעו. הכבוד שעשו לו בק"ק לבוב אי אפשר לספרו, כי לא יספיק סופר זריו להגיע לחציו של כבוד שהיה לו בפועל. ולא מן הק"ק בלבד הי"ל כל הכבוד הגדול, כי גם אינם יהודים השכימו לפתחו והקדימו פניו בתשורות. ובתוך הזמן הקצר הנ"ל שהיה שם תקן לק"ק תקנות גדולות והרים קרן הקהלה לשם ולתפארת, ועשה דין באנשי חמס, ובעלי הודון נכנעו מפניו, והעביר גם פרנס אחד גברא אלמא ממינוי ר' זעליג, על שנתברר עליו שגול ממון הקהל ואכל שוד עניים. והלך זה ומסר את אמ"ה ז"ל אצל השררה וההגמון שם, ונתבע אמ"ה ז"ל לפניהם, והיתה אימה גדולה בקהל וחרדה נפלה עליהם, כי שם פחדו מאד היהודים מאימת המושלים; אבל אמ"ה ז"ל הלך אצלם ועמד לפניהם, דיבר עמם בלשון אימלייאני, ועשו לו השררות כבוד גדול שלא נעשה כמוהו מלפניו, כי הצריכו ההגמון לישב על הכסא סמוך לו, ולהניח כובעו בראשו, ונתן ה' חנו בעיניהם, ונתנו לו רשות וכח כמעט לדון דיני נפשות בקהל, כאשר יישר בעיניו, ויצא מלפניהם בכבוד גדול ונפטר מהם בשלום. או נפלה אימתו ז"ל על כל המוסרים, ואנשי הבליעל שהיו שם סרו למשמעתו ונכנעו אליו, כי נפל פחדו עליהם, ולכל הקהל היה יקר ותפארת וגדולה; ואפילו ההוא גברא אלמא אחרינא ר' משה יחיאל'ס, שהיה תקיף גדול, וכל הקהל בלבוב רועדים מפניו עד בוא אמ"ה לשם, גם הוא סר למשמעתו וקבל דינו וגורתו, לא

הרהר אחריו, שהכירו לאיש קרוש, וכל מעשהו באמונה ולשם שמים בלבד. ופעם היה לו לאיש זרוע רמ"י הלז משפט לפני אמ"ה ז"ל והפסיד, לא פצה פה אך היה לו לאוהב נאמן כל הימים. וכן אירע עם מחותנו שהביאו על הרבנות דלבו, הוא החבר ר"ה ליוזל א), שהיה עשיר מופלג ונשוא פנים בקהל מחמת עשרו ויחוסו, גם מצד עצמו לפי שהיה אדם מסוים מאד, גם בנוי ובחכמה, והיה לו עסק דין לפני אמ"ה, וקרע לשמ"ה שהוציא על אחד, כי הוא ז"ל השיג בחכמתו שהשכין באהלו עולה, לכן לא נשא לו פנים וקרעו בפניו, ועמדו הדיינים משתוממים על ככה, גם הוא צוח מתחלה על מה עשה לו ככה, ואמ"ה שחק ולעג עליו; אח"כ הודה מעצמו שהיה חספא בעלמא, רק על מלוח ישנה נקמיה, מ"מ קבל עליו דינו בשמחה. וידעו כל העולם, כי חכמת אלהים בקרבו לעשות משפט, והיה שמו הולך וגדול גם בין השכנים, עד שבאו מהם גם לפניו לעשות משפטם. והיו באים אליו סוחרים יונים מביאים איש מנחתו אליו, והוא מדבר עמם בלשון ישמעאל. בקיצור זאת הוכייה לא היתה לשום רב במדינת פולין מעולם, כי גדול שמו בגוים.

וליהודים היתה אורה, לפי שהיה אביהן של ישראל; לפקח על עסקי הרבים והיחידים. בכלל ובפרט שם כל מעיינו, שיהיו כולם מאושרים ומסודרים, מונהגים ביושר כדת משה וישראל, הן בעסקי הקהל ובערכי המסים הכבדות, והן בדברים שבין אדם לחברו, לשום משפט אמת בארץ בלי משא פנים. וכן בעניני למוד התורה, שם אל לבו לתקן המעות הכללי שבין האשכנזים; ביחוד בפולין נתקלקל סדר הלמוד, ובעזבם למוד המקרא לגמרי, באופן שנעשים רבנים שועלים קטנים, דאפילו מקרא לא קרו, גם במשנה לא ידעו ולא בקיאי בצורתא דשמעתא, ופוסקים ראשונים לא ראו. על דבר זה נצמער אותו צדיק כל ימיו, וכאשר זכהו הי"ת להושיבו בראש ורב מדינה בלבב והגליל, מיד עלה בזכרונו דבר זה לעשות תיקון גדול בענין סדר הלמוד והיושר, שיתנהגו כראוי והגון כפ"ד המשנה בן חמש למקרא וכו', באופן שיצליחו הבנים והתלמידים בלמודם. וכבר קרא אליו כל המלמדים שבקהל לבוב, וסדר להם אופן למודם במקרא תחלה ע"פ הדקדוקים, ואם היו זוכין, והיה יושב אצל הועד מדינה, ואסיפת הגליל וד"א דפולין, אזי ודאי היה מתקן כל הגולה גם בענין של סדר הלמוד ביושר,

א) הוא מחותנו של הגאון חכם צבי ז"ל, ועיין מה שכתב יעב"ץ להלן (צד 64).

כמו בשאר תקנות גדולות שהיה בדעתו לחדש לטובת ותועלת כלל היהדות, שהיה כדאי לקרב הגאולה בלי ספק, אם היה הדור זוכה שיצא מחשבתו לפועל, להתנהג ע"פ מדותיו האלהיות; אך העוונות גרמו ששקעה שמשו שלא בעונתו, לא האריך ימים שם כי אם כרביע שנה; פתאום בא השודר, בר"ח אייר תע"ח ככה נר ישראל ק"ק לבוב, חשך אורם נהפך לאבל ששונם, וכל ארץ פולין בוכים ומתאבלים לקול השמועה הרעה, ויעשו לו אבל יחיד בדורו ומספד, ואפילו שרי מדינות פולין קוננו עליו, וא"א לבאר על ספר שם הטוב, שהניח אחריו אמ"ה ז"ל בין ישראל ובין השכנים, לא יאומן כי יוספר בעו"ה נשמע שאמרו השרים: משיח היהודים בא לפולין והמה המיתוהו; וככה שמעתי בעברי שם אחר חצי שנה, שנסעתי שם לבקר על קבר אמ"ה ז"ל, ובכל הדרך הארוך שמעתי מספרים ממנו נפלאות, ורובם שכחתי מחמת כל הקורות אותי אחר זאת.

ובכוא שמועתו לארץ אשכנז, הספידוהו בכל הקהלות במרירות גדולה, ואמרו: אוי לדור שאבד מנהיגו וקברניטו! גם ק"ק ספרדים שבלונדון עשו לו כבוד גדול כמותו (א), גם הגיד לי איש אמת שהיה באמשטרדאם, בעת שהספידו שם את אמ"ה ז"ל, וצעק ח"א (ב) בפה מלא: אמנה אנכי חטאתי לחכם צבי ז"ל! וכמה מהרבנים המפורסמים בארץ פולין ה"ה הנאונים מו"ה יהושע שהוא כעת אב"ד דק"ק פ', ומו"ה (ג), שהיה אח"כ אב"ד בק"ק אמשטרדאם, ומו"ה מאיר אב"ד דמיקמין קרעו בגדיהם עליו וישבו על הארץ, נהגו אבילות יום אחד; ושמעו אזני מגדול הדור אחד שאמר על אמ"ה ז"ל, שלא היה העולם כדאי להשתמש בכלי קדוש כזה, שהיתה בו נשמת איוו תנא מתנאים קדמונים.

ובעו"ה היו ימיו רעים, כאשר ראינו מעט מהרבה מעניניו, ומהמקרים הקשים והעתים המבעתים שעברו עליו, והיה נרדף ונעלב פעמים הרבה מקוצי בני עמנו שבקצה המחנה, בעבור ישרו וצדקתו ותומתו, שלא נשא פנים בתורה; ועל מדתו האלהית הזאת רבו עליו אנשי הזדון ובעלי ממון וימררוהו ורובו וישממוהו בעלי חצים שונים

(א) עיין לעיל (צד 37).

(ב) ר"ת: חכם אילין, הוא הרב של הספרדים ר"ש אילין הנזכר מקודם (צד 30).
 (ג) נשמט בכ"י שם הרב הזה. ולדעתי אולי הוא הרב ר' אלעזר מכראדי שהיה רב באמשטרדם משנת חצ"ה עד שנת ת"ק. עיין בס' שארית ישראל פרק ל"ד (ד' ק"מ) בלשון יהודית אשכנזית.

ומשנים, נודווגו אל עין משפט, עין שעשתה מדה"ד בעולם בקשו לסמותה, אבל אין אחד שהתגרה בו מלחמה שלא נכזה בגחלתו, סוף שלקה בגופו וממונו, דקב"ה תבע ביקריה, ויארכו הדברים לספר, כל מה שקרה לכמה שהיו במעלה עליונה רמה מאד, שפנעה בהם קללתו, לסוף ירדו מנכסיהם לדיוטא תחתונה, וכמה נעקרו ר"ל הם וביתם. רק שנים שלשה נרגרים אספר לדור אחרון, למען ידעו ויבינו וישבילו זאת, וראו כמה נאמנים דברי הז"ל הזהר בגחלתן וכו', וכל מקום שנתנו בו חכמים עיניהם וכו', כאשר ראינו כ"פ בעינינו, וישימו על לב, כי אש שורפת היא מנפש עד בשר, ליגע במשיחי ה' עבדיו הנאמנים, שומרי בריתו עושי מלאכתו באמונה, לחזק בדקי הדת להעמידה על תלה ועוסקים בתורה לשמה.

והאחד שקבל ענשו בפומבי, מה שלא נשמע דוגמתו, מפורסם מאד בעולם, הוא ארון גאקיש, פרנס כמה שנים בק"ק אשכנזים דאמשטרדם, והיה עשיר מכמה פעמים מאה אלפים זהובים, תקיף ועצום שבכל הקהל שנוכר בעו"ה ממנו ומחביריו השנים יודא פוריניץ ומרדכי כהן. אלה היו ג' פושעי ישראל, שהוטרו ממינוי פרנסות ע"י שהחזיקו במחלוקת של החזונים כנו"ל, ועד"ז היו לו לאויבים גם לאמ"ה ז"ל, מחמת שלא היה מסייעם לרבר עבירה, לעקר ולשרש את הכת החלושה כחפצם לראות בס כמש"ל באורך, מאו נהפכו לו לאויבים, ועשו לאמ"ה ז"ל כל הביונות והקלונות שיכלו לעשות, להכאות לב צדיק, ונאקיש יותר מכולם כלפי חוצפתו הגדולה העצומה בטבעו; והיו מלעיגים עליו, גם מצד עשרו הרב, אם אמנם היה ג"כ עשוי שלא ביושר, על כן אבד העושר ההוא בענין רע, כאשר בא כן הלך. הוא גדל כלב וקרא שמו... בקיצור עמדו על חייו של אמ"ה ז"ל. ולשנים האחרים, חבריו הנ"ל, לא ארך הומן, כי מיד אחר נסע איש האלהים משם ירדו מנכסיהם נקיים ומתו בענין רע: יהודה פריניץ נחנק. עוד פרנס אחר שראינו, שאינו רוצה להוכיר שמו א), שהיה ג"כ מכת שונאיו, נפל מעגלה של פאשט ונשברה מפרקתו. אך לגאקיש האריך הי"ת: כמה שנים אחר זאת נשאר בגדולה, וחזר לפרנסתו ומעלה כבתחלה, ואסף עשרו של קרח והתנהג בחוצפה גדולה ועוות, והיה העולם מתמיהים, מאחר שראו בחוש שכל שונאי אמ"ה ז"ל נפלו ונשברו נוקשו ונלכדו בשחיתותם, כסבורים המקום וותרן הוא לו, כי המתין לו

(א) ולדעתי הוא זלמן קופרנעס שהוכיר יעב"ץ מקודם (צד 80).

יותר מעשרים שנה אחריהם; אך פתאום לפתע בא שברו עת פקודתו, ועל דבר קטן של הבל נתפס מן השופט דאמשטרדאם; בתחלה היה יכול לפצותו בדבר מועט, גם אחר כך היה יכול לפדות עצמו באיזה מאות זהובים, אך הוא העשיר יענה עזות, ושוב רצה לתת עשרת אלפים זהובים שישלחהו חפשי מבית האסורים, וכבר היה נאות לו השופט שנתן עיניו בממון הרב, אך מן השמים היה שבא במצודה רעה, שלא יכול לצאת ממנה ונפל תורא כו', כי השררה גורה לעכבו בבית הסוהר, ברזל בא נפשו וישם בסד רגלו, ונדון במשפט מות כנגב מוחלט, והוציאוהו ביום שבת קודש לדונו ולהמיתו כמות נבל, ושברו המקל עליו, וקראו לפניו גזר דינו במקום המשפט אצל התלייה לעיני רבבות ב"א. אח"ז עשו לו חסד להניחו בחיים גרועים ממות, והפשימוהו ערום והלקוהו בשבטים, עשו בו שפמים, והשאירו לו נפשו לשלל, וחזרו והוליכוהו לתפיסה, וגזרו עליו לענותו בעבודה קשה של הנסירה בעצי בראזיל^(א) הקשים כמו אבן, שהמגרה משקלה כמה מאות ליטרין; בה מענישים לחייבי מיתה שהשיגו חסד. ככה נגזר עליו שיעמוד בבית הכלא ההוא כל ימי חייו, ויעשה המלאכה הנ"ל דבר יום ביומו כאשר קצבו לו, וכבר היה זקן יותר מבן שבעים שנה. שם בבית הסוהר חתם חייו אחר שנתיים ימים, וממונו אבד, אע"פ שלא שלחה השררה ידי' בממונו, הלך הכל למיזון, ומבניו כמה שיצאו לתרבות רעה. ומתחלה כשבאה עליו הצרה לא חשבה, כי היה דבר קל בראשיתו כנ"ל, אך הוא היה כמצחק בעיניו; אח"כ כשראה הענין ברע מתגבר, עלה קצת ברעיוניו ממה שעשה לאמ"ה ז"ל, ודאג מעט ושלח לק"ק לבוב דבר מועט, לאסוף מנין עשרה מישראל שיבקשו בעדו מחילה על קברו של הצדיק אמ"ה ז"ל, אבל נמל אפופסין שלו משלם כמש"ל, ונעשה למשל ולשנינה בכל העולם, כי היה מפורסם מאד בכל המדינות, בין השכנים כמו בין הישראלים בהפלגת העושר. ונדפסו מן המאורע הלז כמה חבורים וספרים בלעז, ובתוכם נזכר ג"כ מה שעשה לאמ"ה ז"ל בכל שאר מעשיו בביאור, והיה קדוש השם גדול בעולם, שהכל ראו והודו, כי בסבת מה שעשה לצדיק באה עליו הצרה הזאת, מידו היתה לו זאת, ראו רבים וייראו ואמרו: כמה גדולים דברי חכמים ונאמנים, כי גדולים צדיקים במיתתן, וכל שנעשה רושם הוה באיש רשום הוה, מה שלא נודע כיוצא בו.

(א) הכונה עצים מן בראזיליען.

וכמו שקללתו לא שבה ריקם ומרפה בעלי זרוע עם קדקוד, בני שאון עניש וקמיל, וככה ברכתו היתה שלימה לא יצאה ריקנית, אבל הביאה שפע רב טוב ושבע, ברכת ה' היא תעשיר, ואפרט רק שני עדים נאמנים לדוגמא: האחד ש"ב רא"ן, שהיה באותו זמן שנסע אמ"ה מאמשטרדם משרתו, לא מש מתוך אהלו ושמש את הרב שלא ע"מ לקבל פרס, עם שהיה שט אחר פרנסתו לבקש לו מרפו, ולא נהנה משל אמ"ה ז"ל, גם היה צריך לכלכל את או"א הזקנים ועניים ומביא מזונם לפניהם, עכ"ז לא עזב אמ"ה ז"ל, ועמד לפניו בכל עת לשמשו, לעשות צרכיו וצרכי ביתו, דבר יום ביומו יותר מכל שכירי יום; ובנסוע אמ"ה ז"ל לדרכו ושם פניו ללכת אל ארץ פולין, רצה הירא הלו מנעוריו לעזוב או"א, לבוא עם אמ"ה לשמשו בדרך, ולילך אחריו אל ארץ אשר לא ידע, שלא לעזוב את הצדיק מלשרתו. אבל אמ"ה לא הניחו ליסע עמו והחזירו מדעתו, על כן נשאר באמשטרדם, כאשר נספר עוד בעזה"י. והשני הוא הק' ר' אברלי לונדון, שנתברך ממנו כפרידתו מהמבורג, שישב אמ"ה מדת ימים על עסק המשפטים שלו עם גיסו א"פ כנ"ל, ונשאר ר"א ריקם מכל עשרו, שיצא נקי מנכסיו בסבת דין ובע"ד הקשה הנ"ל, ואמ"ה בברכתו הבטיחו שאל ידאג כי הוא מובטח שיעלה מזלו ויצמח לטוב מהרה, וכן היה, כי לא יצא מפיו ז"ל דבר לבטלה: לא ארכו הימים והרויח ר"א כמה פעמים מאה אלפים ר"ט, והכיר ר"א בעצמו כי ברכת הצדיק עמדה לו, לכן בשמעו מפטירת אמ"ה נדר ליתומיו מאה אדומים, אבל לא נתקיים נדרו כמש"ל בס"ד.

הן אלה קצות דרכי האדם הגדול אמ"ה ז"ל, אשר לא הניח כמותו בתורה, ביראה ובמדות, ביחוד בשנאת בצע ואהבת צדק אין על עפר משלו; ובהוראה היה יחיד בומנו, וכל חכמי דורו באשכנז ופולין שאבו ממקורו מים חיים, אחרי דברו לא שגו, כאשר ישאל איש בדבר האלקים, כי היו פתוחים בזכרונו כל שערי אורה, במקרא כמשנה כגמרא, כמורים בפוסקים ראשונים ואחרונים, וש"ת קדמונים חדשים עם ישנים, ושאר ידיעות, ובקי בכמה לשונות, הכל כמונה בקופסיה, וצה לשון, בעל זכרון עצום מאד, ולב חריף ושכל ישר מהון ומסיק, ועל כולם חסידותו, קדושתו וזהירתו בכל דקדוקי מצות בריוק גדול, ומחזר אחר קיומן בכל לב ובכל נפש, וכל מגמתו לזכות הרבים, והיה שוקד על הלמוד יום ולילה לא ישבות, לא מצאו אדם אלא עוסק בתורה, שינתו כשלש או ארבעה שעות לכ"ה בב"ד שעות, ואכילתו ושתייתו כאכילת ושתיית תינוק קטן, ועם זה זוהר תמונתו כאיש אלקים, יפה

צורה תואר ומראה מהודרים, פרצופו נוטה לעיגול ומראהו לבן אדמדם, מצחו גדול, חוטמו מעט ארוך בנרתיק^א) התחתיתו (?) ופה קמן נאה מאד ועצום תמיד, שפתותיו שושנים, לסתות פנויות משערות כאילו היה מגולח, וזקנו עשוי מקיף מאוזן לאוזן, כעמרה מתחת לחייו כערוגות הבושם, ושכולת הזקן ארוך דק מחודר מחולק לשנים, מעברתו רחבה בדיקניה, שערותיו כגוון הזהב ומסולסלים, בשרו רך וענוג ולא נראה לו שער על חזהו, תוארו בכלל כמלאך האלקים נורא, ומאויים בהבטת עיניו^ב), ומקבל את כל אדם בסבר פ"י, דבורו צח שפתו ברור מללו, ומכיר בכמה לשונות כנ"ל, וכן לשון כתיבותיו בלה"ק תמהר לדבר צחות ברור וקצר, נוח לכל אדם רחמן ואב לאביונים, וקשה כברזל כנגד קשה עורף, ולשבר גיד ברזל בעל זרוע, מפניהם לא ייחת לאשר חמוץ, ולשבר מתלעות עול ישליך מפיהם טרף, חסיד ועניו לירא ה', ומכניע גאון ודים וגאים, ועם המדברים גבוהה ידבר קשות, לא נשא פנים בתורה, ומורא ב"ו לא עלה על ראשו מימיו, ילאה הקולמוס לבאר כל מעשיו הנוראים, ומדותיו האלקיות ודבקתו בה', לעבוד עבודתו לשמור משמרתו בכל לב ובכל נפש מאד, וכבר רשמתי ממנו קצת בילדותי, ובאו בדפוס בקונטרס "יציב פתגם" דרוש הספרו, ולא הגעתי לחצי כבוד.

גם זכהו הי"ת להביא לדפוס בחייו ח"א מס' תשובותיו, בדפוס נאה ומשובח ונייר טוב, עודנו על כסא הרבנות דאמשטרדם. והספר יקר חשוב מאד בעיני המשכילים, כאחד מספרי תשובות הקדמונים, ונמכר ביוקר, והניח גם קבוצת כת"י מחירושיו תורה ושו"ת ובגפ"ת ודרוש, אך שלטו בהן ידי זרים. זמן רב היו מונחים בליסא, אחר הביאתם זוגתי ז"ל, ולא נגעתי בהם והיו מונחים אצלה זה שבע ועשרים שנה כאבן דאין לה הופכים עד סוף שנת תקי"ו; בא הנה ר"ה שנתקבל לאב"ד בלונדון, והפציר בי לתתם אליו ע"מ שיוציאם לאור הדפוס ובהיותו נקרא על שמו, ומסרתי בידו.

כמש"ל היה לו לפעמים איזה מחלוקות לשם שמים עם חכמי דורו האשכנזים, כמו שנראה בס' שו"ת שלו ס"ב, ביחוד שכתב מרורות נגד מהר"א ברודא, שהיה אז ר"י מפראג^ג). והענין שגרם

א) מלשון חז"ל (גיטין ע"ו, ע"ב) חמה מנהיקה.

ב) עיין לעיל (צד 87).

ג) עיין שה"ג מע"ג (דף ג' ע"ב סי' ל'), ועיין בספר זכרונות מרת גליקל

האמיל (צד שכ"ג ושכ"ד).

קפרנות ביניהם, אספרה הלום מעשה שהיה, ספור ששמעתי מפה קדוש אמ"ה ז"ל: הרב הנ"ל השתדך עם בנו לבת ישראל פערשט, והיה בהמבורג על נישואי בנו, או יש[ב] אמ"ו הרב מהר"ו מירלש על כסא הרבנות דג"ק, הוא עשה סעודה על הרב מוהר"א ז"ל ובנו ומחו', ואמ"ה ז"ל היה או בשנת אכלו על אביו ז"ל, על כן לא הלך לסעודה הנ"ל, אך בתוך הסעודה הנ"ל הלך אמ"ה ז"ל לבית חמיו בלי קריאה, ולהקביל פני הת"ח האורח ולשאל לו שלום, ולקח עמו תלמידיו הלומדים מופלגים שבקלוזי דאלמונא, ונתנו לו שלום למוהר"א, וישאלהו לאמ"ה ז"ל עד האידינא מ"מ לא שאל לי מר לשלמא, להקדים לבוא אליו להקביל פניו בבית מחותנא. מיד כשמוע אמ"ה ז"ל כי בקש גדולה לעצמו בפה מלא, לנגד כל העומדים עליו נתפעל מזה, וענה בחכמה: אנא מתניתא וגמרא ידענא, ההוא עובדא דפ"ק דחגיגה דרבי ור"ח דאזלי באורחא, אמרי אי איכא צורבא מרבנן הכא ניויל ונקבל אפיה, א"ל איכא חד ומאור עינים הוא אולו לגביה וכו' *), ש"מ שדין האורח שילך לקבל פני הת"ח שבעיר תחלה. ויוסף ויאמר אליו: הנה על כרחך תודה שאינך גדול בדורנו מרבינו הקדוש בדורו, גם ודאי שאני עכ"פ איני פחות הערך בדור הזה מההוא צ"מ בדור ההוא, בהכרח כי אותו ת"ח לא ידע ממנו רבי כלל, ולא שמע שמו מעולם, כי על כן שאל איכא צ"מ הכא, מכלל שנעלמה מציאותו לגמרי מרבי, ומר ידע ממני עכ"פ שאני מצוי פה, א"כ הדין היה נותן שיבוא אלי ויקבל פני תחלה לפחות, שהרי רבי שאל איכא צ"מ הכא, ניויל ונקבל אפיה, אע"פ שהיה רבי נשיא של כל ישראל, רצה לילך להקביל פני ת"ח שבעיר, יהא מי שיהא, לכן שאל מר שלא כהוגן, ואני לפנים משורת הדין עשיתי, שבאתי הלום הפעם הזאת; ולהתנצל על שלא באתי לסעודה שנקראתי אליה, שת"ח מסב בה, כי אסור לי לבוא על סעודה של רשות מחמת אבלי, ואעפ"כ לכבודו באתי עתה. או כשמוע מוהר"א ז"ל שקפחו אמ"ה ז"ל בתשובתו הנצחת, הוסיף עוד לדבר אליו: א"כ היה לו למר לשלוח תלמידיו אלי לקבל פני ולדרוש שלומי, וכך עשיתי אני לגדול אחד שבא למקומי, ולא הלכתי בעצמי אליו, אלא אך שלחתי את תלמידי במקומי לד"ש. ויענהו אמ"ה ז"ל אני אין לי תלמידים. ויוסף עוד מוהר"א לדבר אליו ויאמר, ומי הם אלה שבאו עם מעכ"ת, השיב אמ"ה ז"ל, אלה הם חברי, ובוה

השתיקו מענין זה. אז פתח אמ"ה ז"ל בשמעתא דאתמול, כי ביום ש"ק דרש הרב מוהר"א ז"ל בכה"כ דאלמונא, והיה שם אמ"ה ז"ל ג"כ, ושמע ושחק, כי היסב פניו אל הכותל, ולא רצה להכניס עמו בפלפול וויכוח בכה"כ. כך היה דרכו ז"ל ומנהגו עם הדורשים, שלא להשגיח בהם אם טוב אם רע יאמרו; רק הפעם מצא מקום להקפיד, כל קבל די רוח יתירא הוא בדעתיה דמוהר"א, לכן א"ל אמ"ה: אתמול בדרשה שלו תירץ קושיא (ולא ידעתי מה היתה) והוא מעות ושיבוש, ונכנסו בפלפול, עד שנתיינע הרב מוהר"א, וקרא לבנו החתן: משה תענה אותו! ואמ"ה ז"ל לא הי"ל בן בעת ההיא, ובתו הילדה היתה אז שם בבית א"ו. אז קרא אמ"ה: מרים בתי בואי ותעני אליו! ונפרדו בכעס. אבל מ"מ היה אהבה בסוף, כי בעת מחר שלה מהור"א ז"ל למדן אחד אל אמ"ה ז"ל לבקש ממנו מחילה בעדו, והודיעו שקבל עליו להתענות יום אחד על שהקניטו. מכאן נראה שהיה ג"כ חסיד מוהר"א ז"ל, אף ע"פ שלא היתה רוחו שפלה, ומאז נתפייסו ועבדו רבנן שלמא. מ"מ כשבאה תשובת מוהר"א ז"ל לאמ"ה ז"ל, אמר נפל מיד להראות שלא הי"ל להתגאות עליו כל כך.

ואגב אספר ג"כ מה שאירע עוד: שדרש הרב ר"א חתנו של מרדכי כהן, וגער הרב מוהר"ג בהרב ר"א, שלפ"ד דרש איזה דבר של דופי. ור"א לעג עליו וא"ל: אם היה באמת הדבר שדכרתי ושאמרתי שלא כהוגן, לא היה שותק לי חכם צבי, אמ"ה ז"ל שידוע שהוא [איננו] נושא פנים כתורה, והוא היה באותו מעמד ושחק. ובשהגידו הדברים לאמ"ה אמר: מעתה לא טוב הדבר שאני עושה, כי בני אדם נכשלים בשתיקתו וחושבים כהודאה, ומאז והלאה לא הלך עוד לכה"כ בשעת זירשה.

עד הנה הגיע ספורי זה על אודותיו של אמ"ה ז"ל, מה שנשארו בזכרוני עוללות, כי הרבה שמעתי ושכחתי, ויתר מזה מה שלא ידעתי כל עיקר, כי בן שבע עשרה שנה הייתי בהפרדי מאתו ז"ל, וברוב מילי דאבא קטן היונא. כ"ש שלא יכולתי לדעת פרטי מאורעותיו, שהרבה קדמוני במרם הייתי, שכבר היה קרוב לארבעים בלדת אותי, ועד שהגעתי לכלל בר מצוה כבר היה יותר מכן חמישים, וכל שמושי אותו היה בארבע וחמש שנים, בצער גדול בצרי המחלוקת, ומהם עבר זמן רב בגלות מלמול קשה, ומחליים רעים ונאמנים, וכמה תמורות ופגעים, ומה שידעתי מפי השמועה רובו שכחתי בסביבת המון שינוי העתים המבעתים שעברו עלי, אשר אם זכרתי ונבהלתי, עד שמחמת הסבות הרבות והרעות מסופקני אם אוכל לספרם, כחול ירכון אם אזכרם, ואם באתי לכתוב כולן אין מספיקים, קולמוסין ויריעות ודיוטות אם יהיו מי אפיקים; לכן אספרם דרך קצרה, משפם ועולה.

קודם שאתחיל בספור קורותי, אודיע נאמנה שלא באתי לכלל זה, למען ספר שמי ותהלתי, כי יודע אני בעצמי, שאין בי שום מעשה לא תורה לא חכמה, לא גדולה היתה לי לנחלה, שאתפאר ואתגדר בה, הלואי שלא אעלה על גליוני, מה שיגלה חסרוני, אך יודע כל שער עמי שבחרתי בשפלות, מיום עמדתי על דעתי היותי מכיר ערכי ומומי, על כן מזה הטעם עצמו לא אכפת לי ולא אחוש, נודע לכל שפלותי, כי רק האמת אהבתי. ומחמת שלש טעמים באתי לידי מדה זו, לבאר בכתב קורותי, ולא אמנע מלהודיע לי"ח* כל עניני כפי אשר תשיג יד האפשרות, ואם לא אניע לכולו, לפחות אזכור כל הנזכר אצלי כעת, ואשר עבר עלי עד הנה; ואמנם הסבה החוקה שהניעה אותי לזה היא להודיע חסד ה' עלי מנעורי, אף אם רבות צררוני, לא יאומן כי יסופר אמר על בן נבכורים דאפשר לאדם לסבול אחת מני אלף, האם כח אבנים כחי אם בשרי נחוש, וכל שכן שהייתי רך לאבי ולאמי ענוג וחלוש, וכמעט הייתי בכל רע, ומקרה קשה ופגע, בלי הפסק רגע, ומכולם הצילני ה"ת ב"ה, ועורני עד כה,

(א) ר"ת: ליוצא תלמי.

יסור יסרני ולמות לא נתנני, לא נמשני לכלות ח"ו, כאב את בן ירצני ויקם על סלע רגלי, אם אמרתי מטה רגלי, ימין ה' רוממה הסעדני ותתמכני, לכן אמרתי אספרה שמך ה' לאחי ולורעי וי"ח, ולמען לא אשכח חסדיו, ולא תשכחי נפשי כל גמוליו, ובתוך רבים אהללנו, כי יעמוד לימין אביון, להושיע משופמי נפשי, רובי נפלאותיו אשר עשה עמדי הדל באלפי, אודיע לדור אחרון, לכן שמעו כל יראי אלהים, אשר עשה לנפשי המיד בכפי, שפתי רננות יהלל פי, ובקולמוסי רוב חסדו אביע, הודיות בקול אשמיע, למען ידעו דור אחרון, בנים יולדו יקומו ויספרו לבניהם, ויודו לה' כי טוב כל"ח, כי הושיע נפש אביון מיד בנים מרעים; וזאת שנית: לחוק ידים רפות דכאי רוח ונכאי לבב, והנעלבים והנרדפים על לא חמס בכפם, כמוני היום על צוארי נרדפתי משונאי חנם ומשלמי רעה [תחת] טובה, ישמנוני תחת רדפי טוב, יראו רבים וייראו ויבטחו בה', ישימו באלהים כסלם, ולא ישכחו מעללי אל, לא יפול לבכם מהמון עריצים ומשטמת בעלי חצים; ושלישית, למען יורח שמש צדקתי, ולא תשכון עליו עננה, מפני רשעים זו שדוני, אויבי בנפש יקיפו עלי, והוציאו עלי דבה להבאישני ביושבי הארץ, להשמדני חרף בידם בשקריהם ופחזותם, שנתפשמו בכל עבר ופנה בכל הארץ בשתם, וכודאי ישארו הרבה כתבי פלסתר שלהם בעולם זמן מה, לכן ההכרח אלצני לברר עסקי נגד ה' ואדם, ויציא כאור צדקי ימלט אי נקי, והאמת עד לעצמי, והנה הוא לי כסות עינים ולבני וי"ח הש"י.

ואחל בספור קורותי, למען דעת צדקות ה' אשר לא יבושו קווי, ולא יכלמו לנצח כל החוסים בו, עזרה בצרות נמצא מאד, כאשר ראיתי בעיני פעמים רבות, אם אמרתי בחפזי נגזרתי מארץ חיים נגזרתי, ואומר אך חושך ישופני תהום יסובבני, ולילה אור בעדני, ואם אמרתי מטה רגלי, חסדך ה' יסעדני, גם כי אשב בחושך ה' אור לי ישוב אפו וינחמני, ויתן כפי שיר חדש תהלה לאלהינו, וה' ישים דברו בפי, ויהיה עם שפתי וקולמוסי ויודע תהלתו לדורות הבאים.

* * *

*

הנה הודעתי למעלה; כי בעת עבורי חלה אמ"ה חולי השחורה בסבת אבוד ממנו, ויהי חליו כבר מאד, עד שכמעט נתיאשו מרפואתו, ולולי רחמי שמים שגבר עליו והחזיררו לאיתנו. איזה ימים לפני עת

לידתי או שב לביתו מעמסיר באד, שם עסק ברפואות הבאר ההוא בין דיכחא לעצרתא, ובא לאלמונא אחר שהמליטה אשתו הורתי הרבנית ז"ל אותי, בחמשה עשר לסיון שנת תנ"ז לפ"ק א), ומל אותי אחר היאוש שכבר נתנה המצוה למוהל אחד, והכניסני לברית בשמחה גדולה כפולה, שחזר לבריאיתו ככתחלה וזכה לבן, אחר שנתייאש ממנו, כי העת ההיא לא הי"ל כי אם בנות, ולקיים גם מצות המילה בגילה. והייתי רביעי לבטן ובן ראשון, רך ויחיד לאבי ולאמי, אחר שהולידה אמי שלש בנות, והיו חרדים אבותי ורועדים עלי מאד, ונתגדלתי על ברכיהם כבן שעשועים, בעונג ורכות גדול וגעגועים. עם כל זה מהר אבי ז"ל להכניסני בבית הספר אחר מלאו לי שלש שנים, באופן שבשנה החמישית למולדי, כבר השלמתי ללמוד מס' ברכה. כל כך שקדתי על הספר, עד שחבירי בני גילי רצו אחרי ולא הגיעו לידיעת קריאת התפלה בעת ההיא, אבל אח"כ מנע עצמו מלהכניס אחי שנולדו לו אחרי לבית המלמד בעודם ילדים רכים כל כך, כי אמר שהחליש אותי ע"י כך.

אם אמרתי אספרה כמו, כל מה שעבר עלי בשנות הילדות יארך הספור מאד, מלבד מה שנעלם ושנשכח ממני, רק אוכיר איזה גרגרים שלשה דברים נוראים, שקרו לי בימי רכות ילדותי. האחד שנפלה מכה בפני בבשר לחוד, ושלמה המכה מעבר אל עבר, באופן שהייתי בסכנה גדולה כמעט אחר יאוש, וה' שלח דברו וירפאני, בלי השאר ממנה שום רושם חבלה בפני, ולא צלקת כלל; השנית, עלה צרעת שחין על אמתי, וסגר נקב השתן זמן מה, באופן שגרם לאבותי דאגה יגון ואנחה רבה בעבורי; ושלישית, שחין כבד כסה כל רגלי מעין שחין איוב, עם יסורין מכוערין, מכל אלה הצילני ה', מלבד שאר חלאים רעים ונאמנים, המצויים בכל הילדים, כאבעבועות, פאקן, מאסלן, גדול שנים, וביחוד הייתי עלול מאד מנפוח שקדים, ונזילות ושיעול ושרפת שתן, ולפעמים גם בועות קטנות ומלואים אדומים. ומלבד המכות אשר הוכיחתי בית מאהבי המלמדים, אשר נמסרתי בידיהם ללמוד, והיו ע"פ הרוב אכזרים, הכוני בלי חמלה, ומלבד שאר כאבים ומיחושים, שעברו עלי מימי חרפי, רבות צררוני מנעורי גם לא יכלו לי, הן מנפילת שנים וצמיחת אחרים תחתיהם, וכן בלחיצת צפרני ידיים וכדומה עצמו מספר.

(א) עיין בספר תולדות יעב"ץ מאת אברהם וואנגה (צד מ"ט הערה א').

היא השתדלה על זה בכל נפשה, וגמלה אתי חסד הרבה ועם אשתי ע"ה, וכל ב"ב היתה לה חבה יתרה כאחווה וקורבה עצמית כמש"ל. מעמדן נסע אמ"ה ז"ל במפולו גדול, כי היינו חמשה בניים וחמש בנות לאבי ולאמי ז"ל; כולנו נולדנו להם באלמונא, ובת אחת קמנה היא לבדה נשארה מהנולדים לאמ"ה ז"ל באמשמרדם שלא נתקיימו, גם הבת הזאת מתה בדרך; רק אחותי רחל היתה או אצל חמיה בק"ק אייון שמאט; ואחותה הגדולה עם אישה וילדיה היו ג"כ אצלינו בעת ההיא, ואמי הרבנית ז"ל היתה מעוברת, ועמנו משרת ומשרתת כפי ההכרח, באופן שהיינו צריכין לשאת עגלות גדולות מלאות, ובעלי מלחמות מצויים בדרכים. נתעכבנו בבית דודי ז"ל ימים אחדים. שם נתן ה' אל לבי להשיב ע"ד מהר"א בהשגותיו על תשובת אמ"ה ז"ל, שלא הי"ל לאמ"ה פנאי לעיין בהן בדרך נסיעתו, ואני פניתי לראות ולחקור ולהכין בדבר באותן הימים, ושם כתבתי חלק מסוים מתשובה זו, ראשונה שחברתי בעו"ה מלמודים, לא הגדתי ולא הראיתי לאמ"ה, עד היותו בברעסלוי; אז ראה מה שכתבתי והשכתי בעדו, וישרו דברי מאד בעיניו, ונשקני על ראשי, וקרא אלי המקרא: שפתים ישק וכו'. אחר עיכוב איזה שבועות בכרלין, נסענו לבוא לברעסלוי, ובדרך הזה היה לנו אחריות גדול, כסבת חיילות של צבא מלחמה מדינת פרויסן, שעברו אז בדרך ההיא, אע"פ שהיתה חרב של שלוחה היו הדרכים בחוקת סכנה, ולפעמים היינו מוכרחים לעמוד ולהתעכב באמצע הדרך, וקצתם פגשו ובקושי גדול נפטרנו מהם בשלום ותהי לנס. באנו לברעסלוי שילחי קיץ הנ"ל א).

מברעסלוי נסענו לפולין בתחלת ימי חורף תע"ה. והשיא אמ"ה ז"ל את אחותי נחמה, ולא הצליח זיווג בעו"ה, כי נהרג בעלה, שהיה נכדו של הק' ר"ה ווימשיז. ונתגלגלנו בצער גדול פעם בעיר אפטא, פעם בכפרים שונים הסמוכים, כי היתה הק' הלזו לשרפה מאכולת אש, יגענו לא הונח לנו עד שבא רץ מהמבורג, להודיע לאמ"ה ז"ל שנבחר מהק' ר"א, לשבת על המשפט שלו עם גיסו א"פ כנ"ל. אז שם אמ"ה לדרך פעמיו ולקח אותי עמו, ונסענו באמצע החורף בדרך רחוקה וקשה כזאת. אז התעולל בי מיחוש של קוצר הנשימה ולחיצה, ונרמתי לאמ"ה ז"ל נוסף על מכאובו וצערו צער גדול, וכמה רפואות נעשו לי בדרך, בכרלין ובשאר מקומות ולא הועילו כלום, וכמדומה

שגם הרופאים לא הבינו ענין מחלתי, ולאחר שנים רבות שהתעולל בי המיחוש הזור הלו, הרגשתי שהיה מחמת תגבורת הדם, שהיה צריך להקל ממני ריבוי, ע"כ לא רפתה ידו מעלי עד שנפתח לי גיד הזחוב בעוה"י, או הניח לי מעט. רק שם גברה עלי [עצבות] ועלול משחורה, ונסעתי בצער הזה להמכורג, והייתי שם עד אחר עבור ימות הגשמים, ובתחלת הקיץ חזר אמ"ה ז"ל עמי מהמכורג לברעסלוי, ועשה לי נישואין *).

אחר נישואין שלי הפריד הזמן בני ובין אמ"ה ז"ל, לא זכיתי לראותו עוד, היתה קשה עלי פרידתו כפרידת הנפש מן הגוף, בפרטות כי הייתי נער בן שבע עשרה שנה ורך, וחסרתי שלימות הנכסף, ולא חסרתי מאבי רבי ככלב המלקק מן הים, בצוק העתים הקשים שעברו עלי בעת התחלת גדולי כנ"ל, שרובם הלכו בצער יגון ואנחה, מלמול ותנועה מארץ אל ארץ זמן רב. עתה היו פני מועדות ללכת אל ארץ אשר לא ידעתי מתמול שלשום, לבוא לדור בין מדינת מעררין, עם ולשון אשר לא הכרתי, ומנהגי מדינה אשר לא הורגלתי, ועל כולם היה לבי דואג בקרבי, על שלא זכיתי לשמש את אמ"ה ז"ל כראוי, כי בילדותי וקטנותי אמרתי בלבי עדיין יש זמן, על כן לא שמעתי בקול מורי, ולמלמדי לא המיתי אוני; וגם בעת שהייתי רוצה וחפץ ללמוד לא מצאתי לי רב ומלמד ומנהל, ואמ"ה ז"ל רוב היה טרוד במלחמה קשה כנ"ל, גם לא היה יכול להחזיק מלמדים לבניו הילדים בבית בפ"ע, בפרט ישיבת כרכים קשה כאמשטרדאם, והוא ז"ל לא קבל מתנות ודורות, כי על כן הכסף אזל מכליו, ולכן אני בימי חרפי כבן חמש עשרה שנה, הייתי מוכרח ללמוד עם שני אחי הקטנים, לא זו בלבד שלא היה לי עוד מלמד ומורה, לפי שלא היה בכחו ז"ל, להחזיק להם מלמד מיוחד אשר ישר בעיניו.

ובהפריד מאת אמ"ה ז"ל, נסעתי עם זוגתי וחמי ז"ל לארץ מעררין. ויהי כבואנו עייפים ויגעים מן הדרך, בשנה ראשונה של שמחת חתונתי, פשט הגנף בארץ מעררין, גם בא אל העיר ברודא, העיר שהיינו שוכנים בתוכה, סמוך מיד לשוב חמי ע"ה לביתו, זה שבתו הבית מעט. אחר ימים אחדים החל הגנף בעם, ברחנו מן העיר ונעתקנו אל הכפרים להחיש מפלט, והיינו נמושים על פני השדה. בימות החורף היינו מוכרחים ללון תחת אוהל פרדם ביער וקרח כלילה

(א) עיין לעיל (צד 42).

כמה שבועות, עד כי בחמלת ה' עלינו נכמרו רחמי הכפרים, והניחונו לבוא אל הכפרים, לשכון עמהם בצל קורתם בדמים יקרים. וכאשר עברה זאת הצרה, וראיתי עולם חדש טבע חדש ומנהג חדש, ובבית חמי ז"ל היתה ג"כ הפרנסה קשה בעת ההיא, והוצרכתי להסתפק בהכרחי מאד בלבד נגד רכות טבעי והרגלי ולמודי בבית אבא, ומיד טעמתי ג"כ מעם מר ממות, כי אשתי ע"ה היתה מתקף תקיפא, אף אם מעברא במילי וחסידה היתה, רק עוונותי עשו אלה לי; נוסף לזה כד משלם שעורי מכדא בבית חותני ז"ל, והיו חורשים בעגלתי למצוא חידתי, מקום שהצנעתני כיסי, מעט הכסף שקבלתי, לא התרציתי לתת לכסף מוצא למשדו זווי בכדי, נקיש ואתי תיגרא א), והרגלול עמי קטטה, וכמעט הפרידו ביני ובין זוגתי, באופן שלא נחתי ולא שלותי ולא שקמתי, מעודי לא ישבתי יום אחד בשלוה, בעת פרח ציץ בחרותי מרחם משחר מל ילדותי, ימי נערותי ובחרותי חלפו עם עניות, כל עמת שבאו בצער וצרה ויסורין, מבית ומבחוץ רבה אנחתי, ערכה כל שמחתי, עם כל זה פקודי ה' ישרים משמחי לב נשבר ונדכה, היו לי לשמחת לבבי ולמשיב נפש, לולי תורתך שעשועי או אבדתי בעניי. רק העיקר חסר מן הספר, ר"ל שלא היה נמצא בידי או רק ספרי ד' מורים, שהבאתי עמדי מה שנתן לי דודי ז"ל ודורון לחתונה, בהם עסקתי כיד ה' הטובה עלי כפי השגתי, וזולת לא היה מצוי לי אפילו כרך גמרא לחפצי, כי אם בשאלה ובקושי גדול. אף אם היה לחותני ע"ה כמה ש"ס, וביתו מלא ספרים יקרים ונכבדים, לא שלמה עיני בהם, ולא הי"ל רשות לקחת מהם לעיין בהם כצרכי.

ועם כל הדוחק והלחץ הלז, מיד נתנו עיניהם בי בחורי חמד, לומדים נשואים ופנויים חשקו ללמוד אצלי, ואני הייתי יותר חפץ ללמוד מללמד, מ"מ לא יכולתי לשום לאל מלתם והפצרתם למנוע מהם ח"ו, גם כי אמרתי: מתלמידי יותר מכולם, המה יקימו תלמודי בידי, בכך המיתי שכמי והייתי למס עובד עבודת ה' עם חברים מקשיבים לקולי, ונאספו אלי בחורים מעם ולומדים חשובים, ולמדתי עמם גפ"ת ומא"ח עם ב"י מקרא הלכה ואגדה, והיו דברי ערכים לשומעיהם, והיתה לי חברתם נוחה ונעימה צוותא בסימא, עד שרצו לקבוע לי ספוק צרכי בית בריוח, כי היו אבותיהם עשירים סוחרים נכבדי ארץ

(א) ע"פ מאמר הז"ל (ב"מ דף ג"ט) כד משלם שעורי מכדא נקיש ואתי תיגרא

הגר, ולא אביתי כלל, ועד בשחק נאמן כי לא לקחתי כסף ושוה כסף כל מאומה.

אבל לא ארכו לי ימי המנוחה והשמחה, כי בעוד שלש שנים כשני שכיר, שהייתי שכיר יום, כי לא הנחתי אותם מלפני לצאת ידי שמועה מפי פ"א בלבד, אבל היו חוזרים על תלמודם לפני, ביחוד בלמודי שיעורי דרבנן הפוסקים מור עם ב"י, לא נפמרו מאתי עד שהיה שגור בפיהם, מה ששמעו וקבלו דבר יום ביומו, ולפעמים הייתי מורח עמהם כל כך, עד שיועתי בקראי נחר גרוני, והוצרכתי לקשור ראשי בסודר מרוב עבודה כדי להסביר להם ולהסדיר למודם בפיהם, שיהא ערוך בלב ושמור בלשון בלי משגה ובלי טעות בהכנה, פתאום שודד בא אהלי וכל מיתרי נתקו, זמותי עברו מורשי לבבי, פלצות בעתתני רעדה אחותני, את נשף חשקי שם לי לחרדה, בבוא אלי שמועת פמירת אמ"ה ז"ל, ההפך עלי בלהות נהפך עלי הגלגל, נלגלגני לאחור צנפני כדור אל ארץ רחבת ידים, היא מדינת פולין, הלכתי בדרך רחוקה אשר לא עברתי בה מתמול שלשום, עברתי יחירי עם אנשי פולין במלמול הקשה, הרבה יותר ממאה פרסאות בסכנות רבות. פ"א ראינו בחוש, כי הלכנו מן המלון, נתלוו אלינו שודדים שני רוכבי סוסים, הלכו אצל עגלה שלנו עד היער, הלוך ושוב ומביטים אלינו כנועצים עלינו, עד שפגענו בעגלה אחרת של תגרים נכרים מוויינים שהלכו לפנינו, וכראות הרוכבים הנ"ל את העגלה היא נוסעת לפנינו, אז מיד חזרו לאחוריהם, ולא נגע בנו רע. ברוך המציל! ובאתי ת"ל לק' לבוב בשילהי קיץ תע"ח, ומצאתי בית אבי ז"ל מתאבלים אבל כבד גם כל הארץ בוכים על אבדתם היקרה בלי תמורה מאנו הנחם כנ"ל א), ואנכי פתחתי פי להספידו מחדש, ודרשתי על קברו של אמ"ה ז"ל בפני קבוץ גדול שהיה, כי באו לשמוע אמרי כל יקירי נכבדי הקהל, והמון רב עמהם ליקרא דשכבא, ושמעו אמרי כי נעמו, וקניתי שם טוב מאד, כי היו הדברים נעימים מאד לאוני השומעים, וקראתי שם הדרוש "יצוב פתגם", על שם העמדת המצבה שעשיתי לאמ"ה ז"ל על קברו בו ביום שדרשתי והספדתי עליו. ומענין זה של עשיית מצבה היה נושא הדרוש, וכלול בתוך פסוקי פרשת השבוע, בהמצאה רבה ועומק ומתיקות, ודברים מיושבים

(א) הגאון חכם צבי מת בליל יום ב' דר"ה אייר תע"ח, בן נ"ה שנה עיין בס' "יצוב פתגם" ליעב"ץ (דף ט"ז ע"ב ודף כ"ו ע"ב).

היטב הדק, באופן שהכירו כולם שהיה הדרוש מן החדש, חדושי תורה שלא שמעתן אוזן, ומכוונים הנושא עם פרשת השבוע בדיוק נמרץ; המה הרהיבוני לחברו בקונטרס מיוחד, וכבר בא לדפוס בעזה"י.

גם שם לא חדלתי מלתת מתקי ותנובתי, כי למדתי עם אחי הצעירים הבחורים, גם עם חתן הרב ר"ל ר"י בעת ההיא בלבוב, והוא היה בן הרב ר' בצלאל אחי חמי הרב, שהיה אב"ד באוסטרא, ובנו הלז היה אחר זאת ר"י באוסטרא. ק"ק לבוב ככדוני בעת ההיא להיות לראש ב"ד שלהם, וכבר היו רוצים לקבלני לרב ואב"ד, אם היה לי חתימת זקן. כל כך היתה אהבתם עזה תקועה בלבם ושמורה לבית אמ"ה ז"ל, כי אמרו בניו וראי ולכו בדרכיו, אך עדיין הייתי רך בשנים, כי רוב שנים יודיעו חכמה, והייתי שפל אנשים, אם גדול הייתי בעיני כל העם, לא בא במחשבתי לחזר ולבקש אחר שום גדולה וכבוד; רק מרוב תוקף אהבה עזה וחבה יתירה עשו זאת לתת לי מעשה תהלה וכבוד רב"ד, שהיא סמוכה לרב אב"ד, וחשבו שאתיישב אצלם לקבוע דירתי בלבוב, וכל בני הקהלה היו מתברכים בי ובבית אבי, הלואי שיתקיימו בי הברכות ששמעו אוני מאחרי. בכל פעם שהייתי עובר ברחוב, ושם יושבות נשים בחנויות מוכרות סחורות מאכלים ומשקים, היו מתברכות בנו בעברנו דרך שם. גם הרב הקדוש ר"ח רייזיש הי"ד א) נתן עיניו בי להחזיקני שם, בקש ממני שאקבע דירתי בלבוב, כדי ללמוד עם אחיו חתנו הרב הקדוש הי"ד; גם הקצינים המפורסמים הרבנים כמו' העניך וניסו ר' נתן ע"ה רצו שאתיישב בזאלקווי ואלמוד בכה"מ שלהם, ולעשות לי הספקה מובה.

אמת כבר הייתי מרוצה לקבוע דירתי בלבוב, בראותי רוב החבה עצומה ונודל הכבוד של בית אבא וארץ מובה ורחבת ידיים לפנינו, הן בענין הפרנסה כזול, והן בענין שידוכים הגונים המצוים לבנים ובנות עוד קטנים. כי עם היות שהניח אמ"ה ז"ל שבעה יתומים קטנים, ארבעה בנים ושלוש בנות, אלמלא היינו להומים אחר ממון היו מעשירים אותנו, כאשר כל קציני ארץ פולין היו רוצים להתרבק בזרעו של אמ"ה ז"ל ולהפריזו להם מוהר ומתן כחפצנו, גם לתת דורות גדולות לאמי הרבנית ע"ה, ואפילו אם היו לנו שבעים בנים להשיאן לא היו מספיקין אלמלא תשוקת כל פני הארץ, החפצים בבני אמ"ה ז"ל; ולא לכר שלא

(א) עיין בס' אנשי שם לבאבער (צד ס"ד טי' קס"ה).

היינו צריכין לתת להם מאומה לנדוניה, אבל היו מרוצים להיות כל מחסורם עליהם ולהוסיף מתנות ותשורות, גם לי הצעיר גדול האחים שאתרצה להשתדך עמהם מלבד מה שנדרו להורתי ז"ל. אבל אנחנו לא רצינו להכנס בשידוכים עם כל בעלי הממון הגדולים, שהיו רצים אחרינו ומרבים עלינו רעים ושלוחים, שתדלנים ושדכנים להטות לבבינו אל הכסף, אפילו שרצו להתיר פס ולפייסנו בתרקבא דינירי, כאין היה חשוב אצלינו כשלא היה השידוך נערך לפי כבודנו. כאשר היה אמ"ה ז"ל מואם בכסף בעניני זוגים כנ"ל, כדרך שנהג עמי ועם אחיותי הגדולות, ככה נהגנו אחריו לא נתנו עינינו בממון, כי אם במשפחה, ועל דבר זה נהפכו לנו כמה מתקיפי המדינה לשונאים; ופעם עמדנו בנסיון גדול אני ואמי ע"ה, כי אחד מאילי הארץ היה רודף אחרינו לשדך עמנו עכ"פ בכל אופן, כי חשקה נפשו מאד באחד מאחינו ובנו, ורצה להרבות מוהר ומתן, ולא הניח לנו לישון מפני ריבוי המפשרים, ואנו לא יכולנו להסכים על כך מטעם ידוע שהיה לנו השידוך ההוא, מדאגה מדבר שלא יבשל ח"ו ורעו של אמ"ה ז"ל, בדבר שמסר אותו צדיק נפשו עליו; מה עשינו למהר לסלק מעלינו צרת הפצרת האיש הנכבד ההוא: הסכמנו לשדך את אחי עם בתו של רב אחד ממשפחה נכבדה ורמה, גם עושר גם כבוד אתם, אע"פ שלא נתן כלום לכיסנו. והאיש ההוא אשר התאמץ ועשה השתדלות גדולה להשיג חפצו נהפך לנו לאויב בראותו כי לריק יגע עמנו, ולא עלתה בידו מה שחשב, והתנגד לנו ג"כ בענין שמ"ה שהי"ל על הגליל, ועכ"ז לא נח ולא שקט לסבב בטול מעשה התקשרות השידוך שעשינו; אף אם היינו סוברים שאין אחר מעשה כלום, הוא לא כן ידמה, וכאשר נספר שסוף השיג חפצו.

והגה מן השמים היה, כי אחר זה נפמרה אמי ז"ל, אחר שחלתה חולי כבד; כנראה היה מרוב יגון ואנחה, כי לא רצתה לקבל תחומין על בעל נעוריה, אף אם היתה ילדה עדיין בערכו של אמ"ה ז"ל, כי היתה אשתו שניה כנ"ל, והיתה אחר מות אמ"ה ז"ל כבת מ"א שנה, וכמה מגדולי רבני פולין רצו לקחתה לאשה. אבל ח"ו אם היה אדם רוצה לפתוח פיו לדבר אפילו ברמו מעסק שידוך לפניה, כמעט היתה פוגעת בו מרוב מרירות, לרוב חסידותה ואהבתה לאישה ז"ל, הידוע לה בחסידות וקדושה מאין כמוהו בדורו. על כן תמיד היתה דמעתה על לחיה, מעת שנלקח ממנה בעלה הנאמן לה, והיא נאמנת לו, לא בחרה עוד באיש אפילו היו נותנין לה כל ממון שבעולם. ואע"פ שהיו מנחמים אותה בבניה ואומרים לה: למה תדאג ותבכה כל כך, הלא יש

לה ת"ל כל השמחות בבניה וי"ח, ואינה צריכה לדאוג בשביל בניה היתומים, אדרבה הם יהיו לה למשיב נפש, ולכלכל את שיבתה בטובה רבה, כאשר הכל רצו אחריהם, ותוכל להשיג עשירות על ידיהם, מ"מ לא שתה לבה והיתה תמיד ביוגן ואנחה, ערבה כל שמחה, עד שנפלה בחולי כבד מאד, והייתי בצער וצרה גדולה בשבילה, כי היה קשה פרידתה מאד ועלתה צעקותינו למרום. ובעו"ה מתה עלינו לסוף שלשה רביעי שנה אחרי מות אבינו ז"ל, וביום שלאחריו מתה אחותי הקטנה ילדה בת שלש שנים; ודבר גדול אירע בקבורתה. אח"ז נפלתי למשכב כמעט שנתיאשו ממני, וה' ראה בעניי שלח דברו וירפאני.

ואחר בוא שמועת פטירת אמי ז"ל אל דוקלא, במקום שהיה יושב שם גיסי הרב מוהר"ל, בעל אחותי הגדולה ע"ה, על כסא רבנות שלו, מיד שם לדרך פעמיו ובא ללבוב, ומצאני עודני שוכב על ערש דוי, ומיד לקח גיסי כל עניני הבית ואחי לרשותו, וסתר מעשה השירוך הנ"ל שעשיתי עם אחי, ולקח הנער תחת ידו ונסע לזאלקווי, ושם תקע אהלו ועשה שירוך מחדש עם אחי המשורך כבר, ובמל התנאים הראשונים ונתקשר שם עם האישי שהוא היה מפציר בי כנ"ל, ומפור ממון רב על זה להשיג רצונו וחפצו. גם הבטיח לגיסי ע"ה על דבר רבנות חשובה להשתדל לו, וע"י כך עלתה בידו הפעם תאותו ומבוקשו אחר היאוש, ואני שנכנסתי ערב בדבר הראשון תחת הנער נשארתי בק"ק לבוב, וכאשר נודע מהתקשרות גיסי בעד אחי שם, אזי תבעו אותי לדין המשפחה של הרב שהוא, אשר השתדך עמנו בתחלה לפני הרב ר' יהושע ז"ל, שבא אז לשם וישב על כסא הרבנות דלבוב; וע"ז ביש"ק היה מעשה התביעה, כי הוגד להם שברעתני להעתיק ג"כ דירתו מלבוב, וליסע משם בליל מוצאי ש"ק. על כן הותרה הרצועה של הרב הנ"ל, שהסכים על כך, אף כי לא חל ערבות שלי על גוף הנער, שהיה גדול וברשות עצמו, רק לקיים התחייבות איזה מתנות ומלבושים, וצרכי הנשואין כפי התנאים, ובקושי נפטרתי מהם בשלום בידעם אונסי.

אגב אורחא אזכיר עניני השירוכין, שעשה אמי"ה ז"ל בחייו עם שלש בנותיו הקודמות אלי: אחותי הגדולה מרים ע"ה, שירוך לגיסי ר"ל ע"ה בנו של הרב מו"ה שאול ז"ל, שלשלת יוחסין של הגאון מ' העשיל ז"ל; אותו קנה בדמים יקרים מאד, שבעה עשר מאות ר"מ נתן לו לנדוניה, אע"פ שהיה יכול לשדכה אל כמה עשירים מופלגים מארץ אשכנז, שהיו להם בחורי חמד שהיו רודפים אחריו לקחת בתו הנ"ל בחנם, ואפילו לתת לכיסו, כי אחותי זאת היתה גדולה בנוי, היפה

בנשים ומלומדת, והפריוו עושר רב, לא פנה אל רהבים ושמי כסף, ונתן לבתו הרבה יותר מיכולתו כדי להדבקו ביוחסי משפחה, מלבד הוצאות גדולות ומוזנות כמה שנים, ואביו לא נתחייב בכל זה רק במלבושים ומתנות. והיה הם בדרך לבוא על נישואי צעיר בניהם הנ"ל, מת הרב כמוה"ש הנ"ל בדרך בק"ק גלוגא (*), כבר נתקבל גם לרב בק' אמשטרדם, והיה רוצה ליסע לשם אחר חתונת בנו, ולא הספיק לראות בשמחת בנו, כי נטרפה לו השעה, וכא גיסי הנ"ל עם אמו ואחיו וגיסו, ועשה לו אמ"ה החתונה על הוצאותיו בפזור גדול כנ"ל. והנה החתן נער נשאר ברשות אמ"ה ז"ל, אחר שנסעו אמו ואחיו וגיסו מזה, כתינוק שנולד, וכל מפולו היה על אמ"ה, גם ללמוד עמו ולתת לו חבר טוב, שימלא ידיו בחזרת לימודו, ויורהו בדרך טוב. לא נח ולא שקץ אמ"ה עד דשווייה גברא רבה, וכמה שנים ינק גיסי הלז משדי תבונתו של חותנו אמ"ה, ויצק מים על ידיו, והיה ג"כ סופרו מעתיק כתביו ואגרותיו, גם למד עמו דקדוק וד"א. עכ"ז לא עלתה בידו ע"י שמושא הרב להיות בעל צח לשון ומליצה טובה בעברית, אך בסברא ובהוראה והנהגת ציבור הרויח אצלו מאומה (2), ומ"מ לא חסרו הרבה, ובתחלת ענינו היה שוקד מאד על למודו, מתוך הרחבת הלב ומתוך טובה הרבה, שלא זכו לה ת"ח גדולים אפילו אחד מאלף, כי היתה לו אשה טובה מאד במדות חמודות ואהבת מוסר וי"ש וצניעות וחסידה גדולה, ואהבה עוה לבעלה עם הכנעה וענוה, נוסף על יפיה ונעימותה הרב, ומשכלת במלאכת נשים ובהנהגת הבית בנקיות, מצורף לתוקף חבת חותנו וחותנתו הורי ז"ל, שעשו לו כל חשק לבו, וכל עינו ומעינו של אמ"ה היה עליו, לגדלו ולחכמו ולהצליחו בכל ענין ואופן שיוכל, ולמסור לו חברים טובים, לפי שהיה חתנם הראשון לבתם האהובה, ובו נתקע ממש כל יגיעו ועמלו, לא לבד בחייו של אבא, כי גם אחרי מותו, כי עשה שסמכו אצלו אחי ושתי אחיותיו בין היתומים.

אחרי נסעו מפולין מסרתי בידו כל עזבון אבי ז"ל, כסף ושוה כסף וממלמלין וספרים ושטרי חובות המדינה, שהיה עולה לסך מסוים, כמה אלפים ר"ש הלך לממיון, כמה שקע באופן זה, ואני גדול האחים

(א) ונקבר ביום ה' י"ז אייר תס"ז, עיין בס' עיר הצדק לצונץ (צד קנ"ט).
 (ב) יעב"ץ ישתמש פה בספרו בלשון מאומה על דבר מה ובלע"ז (עטוואס).

לקחתי שטר חוב על ר' הענדלי ע"ה בק"א שהיה עומד לגבות א), בכך לסלקני מכל העובון הרשום כנ"ל, כי אמר שיבוא אח"כ לחשבון כשיהא הכל גבוי, וכל המטלמלין וכסף וספרים נקבצים יחד, שעדיין היו מפורזים במקומות אחרים בברעסלוי בדנציג, ותמעות של חוב המדינה, והכל נגבה אחרי העתקתי מפולין. ואמנם הי"ל הוצאות ג"כ על אחי ואחיותי איזה שנים עד שנשאו כולן בעוה"י, רק לתת נדוניא לא היה לו צורך, כי אם לאחות אחת מ' לאה, שהיא נשתדכה לבנו של הרב הקצין ר"ח לזרל, שהיה לו בן נחמד, והפריו לו ג"כ ממון איזה סך, והוא עזר וסייע לרבנות דק"ק לבוב, נתחייב לו אמ"ה ו"ל בחייו, להפריו לנדן אלף ר"ט, ושאר דברים כנהוג; זה היה כ"ח קשה והוצרך לסלקו עכ"פ, עם שלא נודע לי עד היום, כמה נתן לאחותי זו. אבל לאחי הארבעה, לא לבד שלא היה צריך לתת להם מאומה, אבל אדרבא הוא היה לוקח מהם הרבה, ביחוד מהקצין המ' ר' יוזפא אוסמרא, שעשיתי אני עמו שידוך להשיא אחי הקמן לבתו, היה לו לגיסי הנ"ל יניקה גדולה ממנו, כל הימים שהיה אחי הצעיר ברשותו. וכן ממחותן השני שעשה גיסי שידוך שני עמו כנ"ל היה לו ג"כ הנאות גדולות, וזה היה גורם שנמרד אח"כ בעסק רבנות, שהבטיחו להיות מסייע שיש בו ממש, להביאו אל גרם המעלות. בסבה זו משלה שנאה ותחרות בינו ובין הגאון ר' יושע הנ"ל, שנתקבל אז בק' לבוב ע"י השתדלות עצומה של קרוביו שהיו לו שם ב), ובאמת נתקבל ר"י קצת באלמות, וברצי כסף בד"י וכדא"ה שלא כדת של תורה, והרבה אנשים היו בלבוב שהיתה דעתם קרובה אל בית אבינו ז"ל, שהיו ממים אחרי גיסי הנ"ל לקבלו לרב דלבוב והמדינה, לולי שגברה יד בעלי זרוע בצירוף מהן דמים. ולכן אחר שנתקשר הרב הקצין ר' נתן מזאלקווי ג"כ עם בית אבינו ועם גיסי הנ"ל, שהמציא לו חשקו וחפצו באחי ר' דוד, היה חפץ להיות לו [כמסייע] לעזור בענין הרבנות דלבוב, ונתעוררו תחרות ומדנים בין גיסי הנ"ל ובין ר"י הנ"ל שהיו רודפים זא"ז ימים רבים, גם התאמץ מחו' הק' הנ"ל לתור לו מקום כבוד ביני וביני בק' טארניפאל, שהיה יושב שם רב אחד מקרוביו של גיסי,

א) שמו היה הענדלי הכהן ועיין להלן (צד 71), וכן אמר יעב"ץ בספרו תורת הקנאות (צד ג"ז) בזה"ל: וסח לנו המשכיל פו"מ ר' הענדלי ע"ה בן פ"ו החכם המושלם המפורסם ר' משה ר' ליבש ז"ל, שהיה עמוד הימיני לק"ק אלטונא.
ב) הוא הגאון מהו"ר יהושע בעל פני יהושע שנתקבל לאב"ד בלבוב בשנת תע"ז, עיין בס' אנשי שם לר"ש באבער (צד ק"ה).

והוצרך להיות נדחה מפניו בהשתדלות מחו' ר' נתן הנ"ל, שהיתה ידו תקיפה שם באותו מקום אצל השררה, לכן הועבר הרב הקודם והושב שם גיסי, ושמעתי שהי"ל אמתלא בעסק זה, שהיו אומרים שאינו למדן ואינו ראוי לישוב על כסא ההוראה. איך שיהא, דבר זה סיבב לו שונאים הרבה, גם בגליל מבני משפחתו של גיסי, שהיו אותבו ומסייעו בתחלה, אח"ז התנגדו לו מאד והיו בעוכריו, שלפי דעתם נמפל בעסק מכוער, להיות עוכר שארו בשביל הנאות עצמו; לכן לא נחו ולא שקמו עד שהוציאוהו ג"כ מן הרבנות הנ"ל, וכאשר עשה כן עשו לו. ואמרו: וכי לזה היינו צריכין לפולין, מתחלה שילך בדרכי רבו, שהיה כאביו חכם צבי וצ"ל, שכל מעשיו לשם שמים ואוהב היושר והצדק לכל אדם, [בלי] שום נטייה ופנייה, ולא דרש כבוד עצמו וטובתו. לכן נהפכו לאויבים רבים מאוהביו לפנים, ולא עלתה בידו הרבנות דק"ק לבוב, בפרט שכבר היה יושב ר"י הנ"ל וגדולה חוקה. וכל הימים שהיה יושב ברבנות ראשונה שלו בק"ק דוקלא עיר קטנה היה שוקד על למודו ומצליח, ואח"ז נטרד בעניני רדיפת כבוד הרבנות, ונתקבל לרישא, גם שם לא ישב בשלוה, אח"ז נתקבל לגלוגא וכדומה, שבכל אלו המקומות לא הרויח הרבה בדעת התורה, כ"א מה שמעלת הרבנות משך אחריו בהכרח, בענין הנהגת הצבור וההגל הוראה ודיינות, בפרטות, שהיו לו באותן מקומות לומדים חשובים ודיינים וקנים והיו אוהבים לו, עכ"פ היה מתגלגל בצער ג"כ הרבה פעמים, מלבד עניני מחלוקת כי היה צריך להוצאה מרובה ופזור, ולא היה מוצא די ספוק במקומות הנ"ל.

אבל לעת זקנתו הצליח [למצוא] מקום וכבוד אביו ורבו, ונתקבל לרב דק"ק אשכנזים באמשטרדם בלי קמרוג, ועמד שם כט"ו שנים. שם היה לו כל טוב עוה"ז בשלימות ובספוק רב, עם שלא נמלט ג"כ מתחרות כ"פ אז, בסבת שני צדדים ישנים שהיו שם כנ"ל. ואע"פ שהיו לאחדים בידו זמן מה, מ"מ איזה פעמים נתעוררה עליו השנאה הישנה גם חדשה, כי בימיו נפלגה עיר אמשטרדם עוד שנית בסבת חזנים חדשים, מתחלה ע"י אותו חזן שהיה אח"כ חזן מגלוגא, אחריו חזן משווערעניץ. כל אלה היו נסבה לפירוד לבבות מחדש. אלא שעב"ז לא יכלו לו, כי היה יודע לסלק מעליו טענות ותרעומת שהיו מוצאים לו מתנגדו. גם חדש בה"מ כאשר ראה מרבו אמ"ה ז"ל כנ"ל, אע"פ שלא היה יכול להרכיב תורה הרבה, כי נחלש היה בסוף ימיו והוכח במכאובים. וכשהרחקתי נרוד מביתי [לאמשטרדם] היה אחר היאוש, עכ"ז נעשה כבריה חדשה תיכף לביאתי לביתו, והיה עד

שנת [תקמ"ו עוד בחיים] א), כמו שתי שנים אחר פמירת אחותי ע"ה אשתו הרבנית², והניח יהרו לעולליו בניו ובנותיו, ולכנו הגדול הוריש כסאו. גם צריך להודיע שבחו, שהיה ותרן בממונו, גם אחותי הנ"ל כמוהו ותרנית, גומלת חסדים הרבה לקרובים ולרחוקים, ולא יכיל ספר ספור מעשיה הטובים, ולא חנם זכו מה שלא זכו מצוקי ארץ. גם נתקיים בגיסי הנ"ל: גדולה שמושה יותר מלמורה, כי היה עומד ומשמש לאמ"ה כעבד, והיא שעמדה לו וזכה גם לשני בנים חכמים וסופרים, דומים קצת לאחי אמם, שכלם חכמים גדולים וסופרים גדולים וחסידים, ה' עליהם יחיו; בבתו השנייה נתחתן לבן הגאון ר' מאיר אב"ד דפרוסמיץ, והצליח גם כן ברבנות במדינות ליטא, ורק להם בן יחיד רך וטוב חכם וסופר, היא עמדה לו ג"כ בממון הרבה, וה' יאריך ימיהם ושנותיהם בנעימים. אחותי השלישית נשאת לנכדו של ר"ה וויטשוי, אבל לא הצליחה כלל, אחר איוה שנים נהרג בעלה בדרך ביער מן רוצחים, ונראה שהוא ע"ה היה צריך לשלם חוב זקנו ובניו, שסבבו הריגת שני אנשים צדיקים וטובים כנ"ל, ולא הניח בן זורע, ואחותי תי' היא נשארה אלמנה וגלמורה, לא רצתה להנשא עוד לאיש, אע"פ שרצו כמה גדולי הדור לקחתה לאשה, בחרה לישוב אלמנה כל ימי חייה. אלה השלשת אחיות הגדולות ממני השיא אמ"ה בחייו, גם אותי בנו הראשון רביעי לבטן עשה לי נישואין כנ"ל, ואחותי קמנה מ' לאה שדך בחייו לבנו של הרב הק"ר ר"ה ר' ליוורש, והפריו לה ג"כ ממון רב בנדוגיא, ולא זכה להשיאה בחייו, אבל נשאת לו לאחר מות אמ"ה ז"ל, ונשקע בו ממון של העובון הנ"ל, ולא האריך ימים, אבל יש לה ממנו בן נחמד ה"י, ואח"כ נשאת להרב ר"מ בנו של הגאון ג' אב"ד באמשטרדם. משם נסע לא"י; גם זה לא האריך ימים, אבל גם ממנו ז"ל בן הגון ה"י. אחותי הצעירה דבורה תי' נשאת לנכד הרב ר' יואל מאוסטרא, גם אביו ובנו בעלה של אחותי הם רבנים בוואלין. אחי הארבעה שי' כולם נשאו נשים אחר מות אמ"ה ז"ל, ונשתדכו לבנות קצינים, חוץ מאחי מו"ה נתן שנשתדך לבת רב מופלג, ולכולם חנן ה' ילדים טובים והגונים, חכמים ונבונים

(א) נתקבל לרב באמשטרדם בשנת ת"ק ומת ליל שביעי של פסח תקמ"ו עיין בס' שארית ישראל בלשון יהודית אשכנזית (דף ק"מ ע"ב ודף קמ"ו ע"ב) והח' יעב"ץ השאר פה מקום חלק בכ"י, ואנכי הוספתי פה הפרט ההוא.
 (ב) כמה מרים ומתה בחורש תמוז שנת תקי"ג עיין תולדות יעב"ץ (צד ג"א).
 (ג) נשמת בכ"י שם הגאון הזה, ואולי הוא ר' אלעזר מבראדי שנשמת בכ"י גם שמו מקורם (עיין צד 47) והוא היה רב באמשטרדם והלך משם לא"י.

בנים וחתנים ה"י, רק לפי שאיני בקי בהן ובשמותיהן לא אאריך בהן. והריני חוזר לסדר דברי תולדותי בעזה"י, ולמקום שהפסקתי למעלה בין הפרקים. כי מאד חשקה נפשי להתיישב במדינות פולין עם בית אבי מה נעים שבת אחים גם יחד. ונתאחרתי בפולין מסוף קיץ תע"ח שבאתי לשם עד אחר פסח תע"ט. ובזמן הלזה כתבתי לאשתי שתבוא אצלי לפולין, כי טובה הארץ לפנינו, ביחוד בעלי תורה מוצאים בה כל חפצם, הן בענין הפרנסה בכבוד, והן בעסקי שדוכים לבנים ולבנות, בפרט אם הם משפחות מיוחסות, הכל רודפים אחריהם ונותנין מעות לכיס אבותיהם. אבל לא עלתה בידי ולא נתנה לי שאלתי ההגונה כפי הנראה, אבל עצת ה' היא תקום, וה' חשבה לטובה כמש"ל בס"ד. כי היא היתה אז ילדה בשנים, ולא יכלה להסכים על זאת, לעזוב אביה ואמה וליסע אל ארץ אחרת, והוכרחת לשוב לביתי, אחר ששב[עתי] רעות רבות וצרות, לא זו כאותן ימים שעמדתי בלבוב בשנת אבלו של אמ"ה, גם שינה לא הונח לנו כל השנה, לא שקמנו כלנו ויבא רוגו, שם קברתי [יום ב' ג' שבט תע"ט*] שרה רבקה ע"ה, אמי הורתי מורתי החסידה, אשר היתה עדיין רכה בשנים, בערך ארבעים שנה ומקצת יותר ב'. ואיוה פעמים כבר פרחה נשמתה ממנה, ומרוב צעקותינו חזרה פעמים באיוה ימים שלאחריו כמעט. גם כל בני בית נפלו למשכב, גם אנכי חליתי והייתי כאחד מהם ויתר עליהם הגעתי שערי מות, וה' שלח דברו וירפאני והחזירני לאיתני, והיתה לי נפשי לשלל.

ועזבתי את בית אבי אחר שעשיתי עם אחי הקטן שבכולנו שידוך עם בת הק' ר"י אוסטרא. והנחתי גם עזבונו של אבא כסף וכלים ופוטלמלים וספרים וחובות שעלו לסך מסוים, הכל נשאר ביד גיסי הרב הנ"ל ע"ה, ובחזקת בית אבי ז"ל, כי היה הכל מפוזר ומפורד במקומות אחרים כנ"ל, ולא יכלתי להתעכב עוד, עד שיבוא הכל אל מקום אחד לבית אבי. ובידי נמסרו הס' שו"ת חבורו של אמ"ה הנדפס בחייו, ולא נמכרו מהן רק מעט מועד, המילוי בית אבא עלי להיות גדול האחים, שאקבל עלי הטלמול לחלקם ביעקב, ר"ל להיות לי לחלק ולהפיצם בישראל. ובאגב נתנו בידי שטרות ח"כ

(א) זאת נשמט בכ"י, ובכ"י הוזה יש מקום פגו וחלק, והג' יעב"ץ עוב פה כך למען יכתוב אחרי כן אל נכון היום והשנה ובאיוה שנה מתה אמו, עיין בס' מצבת קודש ח"א סי' המצבה קב"ב ע"ש.
(ב) עיין לעיל (צד 64).

הבן כצנת שלג ביום קציר, היה לשולחיו ציר וחבל, הלך הלך ובא בהבל, ואבד כל מה שנתן אביו בידו, בעד מאה אלף שנמסר בידו, הוציא במחיר כלב, כי הביא בידו כלב קמן חלק בלי שערות תמורת הסחורה הנ"ל, והעשירות המופלג שהרויח ר"א בשנים הקודמות כנ"ל א) בברכתו של צדיק כמש"ל את הכל אבד בענין רע כשאיחר נדרו, וחזר למעמדו הקודם ויצא נקי מנכסיו. על כן יצאתי גם מעסק זה בפחי נפש, כמ"ש להלן בלי שידעתי אפילו להשיג די להוצאות הדרך. רק פו"מ דג"ק לקחו ממני איזה סך ספרי שו"ת של אמ"ה, שהיו בידי אנב אורחא כנ"ל, וזולת זה לא רציתי לקבל מאומה מב"א, אפילו ששלח הק' רב"ך ע"ה מתנה בכבוד בהיותי מתאכסן בביתו בפורים, לא קבלתי והחזרתי השליח לאחור, וגם לא שלחתי מן הספרים כיבודים ליחידים קצינים נכבדים, כדרך מחברים ומדפיסים ספרים בזמן הזה, ששולחים מהם מתנות ע"מ להחזיר להם מנה יפה, נשמרתי מזה בכל הדרך הרחוק ההוא, ואף שהיתה ארץ אשכנז בעת ההיא ברום המעלה בענין העושר, והייתי יכול להשיג עשירות ע"י הספרים [של] אמ"ה ז"ל, אם הייתי נוהג בהם מנהג הנ"ל, אך נזהרתי מזה בכל היכולת, שלא להכביד על אדם, רק באשר יחפוץ בהם מרצון נפשו, ועד"ו מכרתי מעט מזער, אפילו בהמבורג הייתי יכול להניח עוד הרבה מהספרים, אם לא הייתי חושש לכבודה של תורה, שאינה מהראוי שתחזיר על האכסניא שאינה שלה, ועילוויא דידי היינו עלוויא ב), עם שבאמת רבים היו אוהבים אותי וזוכרים ג"כ אבותי.

ובאותו פרק נעשה לי שונא חנם, האוהב הגדול שהיה לאמ"ה ז"ל, הוא הק' וואל שוא, מפני שלקחתי אכסניא שלי אצל רב"ך, שהיה שונאו העצום כנ"ל, ואע"פ שבאמת בפני לא היה מראה שום שנאה ואיבה רק אהבה וחבה, שמר הרבר בלבו ונמר לי איבה עזה ומשממה רבה כמה שנים כמש"ל בס"ד. גם בביתו של רב"ך נאבדה לי או נגנבה ממני אורלוגין ב) יקרה.

מהמבורג נסעתי להנובר, ולקחתי עמי איזה מס' שו"ת אמ"ה ז"ל, ונתאכסנתי אצל גומפל הנובר, שהוא ואחיו ר"א עדיין היו באותן הימים ברום המעלה והכבוד כפי הנראה, וישבתי שם ימים אחדים, ונהגו בי כל הכבוד ופנו לי חדר מיוחד מכובד. באותן הימים עשה אחיו של

א) עיין מקודם (צד 50).

ב) עיין בגמ' קידושין (דף ס"ב ע"ב) פלוג בעילוויא.

ג) הוא מורה שעות.

נומפל הק' ר"א סעודת ברית כשלחן מלכים, ומיד אח"ז באותו שבוע היו האחים הללו לפליטה גדולה ועצומה, שנשארו חייבים לשררות ויועצים, אברו העושר הגדול שירשו מאביהם, וכילו את של אחרים סך עצום ונורא הפסידו בענין רע, במילוי תאות רעות. כמעט לא עסקו בישובו של עולם, והניחו כל עסקי מו"מ שלהם ביד משרתיהם סופריהם ופקידיהם רבים שנתעשרו מהם, והם הלכו לטמיון, והוצרכו לברוח בלילה, וביום המחרת גודע הדבר, נחתם כל אשר נשאר בביתם במכעת המלך וערכאות, לולי שמהרתי לצאת מן הבית, במרם באו עבדי הערכאות לחתום כל הנמצא אחר בריחתם, אזי היה נלקח גם כל אשר לי וארגו שלי בחוקת נכסיהם, והוצרכתי למהר להמלט על נפשי לקחת מקום לינה באוּשפיוּא אצל נכרי, ובאמת צוו קודם הליכתם לפקידים שהניחו בביתם, שיתן לי ששה ר"מ, וכן רצה האיש ההוא לקיים שליחותו, ולא אביתי לקבל מאומה.

משם הלכתי על הפאשט לק"ק פפד"מ, שהיתה אז בתכלית רום המעלה, כתר לכל קהלות אשכנז בעושר ובכבוד. אך מרם בואי לשם עודני על הדרך ובהגיעי לשם מצאתי [מאן] היתה לשריפה, רוב הרחוב של היהודים היה מונח תחת האפר^(א). ולא עשיתי גם פה מאומה, ביחוד שלא רציתי לעשות קרדום מהספר שבירי, לשלחו לדורון לקצינים כנהוג וכנ"ל. ועד"ו נתרעם עלי מחו' הרב מוהר"י כ"ץ ז"ל^(ב), שהיה אב"ד שם בעת ההיא, שהיה רוצה בתקנתי שלא תהא יגיעת נסיעתי לריק. וקהל פ"פ התנצלו שלא יכלו ליקח ממני ספרים לעת כזאת שהרחוב שרופה, ואינם [יכולים] להמיל מעמם על יחידהם, עם שבאמת מו"מ נשארו עשירים מופלגים ולא היו משיבים פני ריקם, אם הייתי שולח הספר אליהם, היו נותנים דמי תמורתו בעין יפה ונדיבה, ביחוד בשביל אבא ז"ל, שהיה שמו גדול אצלם וספרו ג"כ חשוב מאד בעיניהם. והרב הנ"ל היה משתדל ג"כ לעשות מה שבירי מצדו, אם הייתי שומע לעצתו להתנהג כדרך מחברי ס' בזמנם. אמנם לא נכנסו הדברים באוזני, ולא יכולתי לכופ דעתי בזה לקבל דעתו של הרב הנ"ל, וכמעט עשה מריבה עמי באמרו אלי: איך יתכן

(א) בשנת תע"א בכ"ד טבת יצא אש מבית הרב נפתלי כהן ותאכל כמה מאות בתים ברחוב היהודים ולא נותר כי אם אחד בבית הקברות, עיין עמודי העבודה ח"ב (צד רפ"ב).

(ב) הוא הרב הגאון מו"ה יעקב כ"ץ שלקח הכתבים של ש"צ מאת המשולה שלהם משה מאיר בשנת תפ"ה, עיין בס' תה"ק (צד ע"ד) דפוס לבוב.

שאבק[ש] או אקוה שיכואו קצינים אלי, או ישלחו שלוחיהם לקחת הספר מידי (בפרשות שהייתי מחזיק אותו ביוקר ג"כ, המקח אשר קצב לו אמ"ה ז"ל לא רציתי לשנות לפחות מן המקח לעשירים), מה שאינו נהוג בעתים הללו ובמדינות אלו. והביא לי ראיה מכמה גדולים, עם שהיו הם המוכרים עצמם, הוכרחו לבוא לידי מדה זו דלא סגי בלא"ה, כ"ש שאני אינני המחבר בה"ס עצמו ועורני ילד רך בשנים ולא יצא מבעי בעולם, שלא יעלה על הרעת באופן אחר, ואם כן היה מוטב לי לעמוד בביתי, ולא לקבל עלי עול נסיעה ומלמול כבוד וקשה בדרך רחוקה כזו, ולעשות הוצאה מרובה כל כך, וכהנה רבות עמו להטעים לי הדבר. ואנכי עמדתי בהסכמתי הראשונה, כל הרוחות שבעולם לא היווני זיו כל שהוא, אם יעבור עלי מה לא יכולתי לחזור בי מדעתי. אמנם איזה אנשים של צורה מקצינים ולומדי תורה שלחו ולקחו הס' מידי וקנהו בכסף מלא לערך מ"ו חתיכות.

בכן שמתי מגמתי לשוב לביתי, כי ראיתי שאינני מסוגל לכך. יעצוני שאפנה משם לק"ק מנהיים ומיץ וסביבותיהם, שהיו גדולות במעלה ובעושר, והבטיחוני שאוכל לאסוף בדרך ההוא מלא חפני מיבותא, אבל לא נכנסו דבריהם באזני, וראיתי ובחנתי כי ירם הדרך לנגדי, בכל מקום שהגעתי לשם היו מרודים בחבלם ואבלם, על כן הסכמתי לחזור על עקבי בידים ריקניות, אמרתי לא הן ולא שכן. באותו זמן שכבר היו פני מועדות לשוב לביתי באה השמועה מלונדון איך מרדכי המבורגר^(א) חזר לביתו ממדינות הים ארץ הודו מזרחית, ששהה שם כעשר שנים, והלך לשם בידים ריקניות עני ואביון, והניח ביתו ריקן עם אשה ותשעה בניה וכריסה בין שניה, כי בואו עשה רעש גדול, וענין גדול שלא נשמע דבר נפלא כמוהו, שילך אדם בא בשנים מאקלים קר שלנו, ויסע דרך ים כה מהלך שנה בקרוב אל אקלים החם ההוא, וישהה שם זמן רב כזה, ויצליח כל כך ירויה עושר גדול מופלג, וישוב חי לביתו עם כל רכושו הרב מלא כל טוב, אחר שנכנס לה חסר, ולא אבד אחד מבניו וילדיו בתוך זמן זה, והרויח גם בהם שהניח תשע, ומצא עשר בנים ובנות והם כולם בריאים ושלמים, והביא בידו אוצר מא"מ^(ב); וביחוד היה בתוכם אבן יהלום דימנט אחד גדול יקר הערך, שלא היה כמוהו בכל הארץ גם

(א) ר' מרדכי המבורגר היה אח לרה"ע, שהיה חייב לשלם ליעב"ץ אלף ר"ט, זכן היה אח ג"כ לרנ"ד שהיה חייב לשלם לו שמונה מאות ר"ט, ועיין להלן.
(ב) ר"ת: מאבנים מובות.

הביא אתו כלי חמדה מזהב שלא נראו כמוהם, בפרטות שהיה גוון ירוק*
ונדפס החידוש הגדול שאירע עם זה האיש, נדפס בדפי החידושים
הנדפסים בלונדון מדי יום ביומו. והשמועה באה עד פ"פ דמיין, בעת
היותי שמה הגיעה כמכתב להק' הישר וי"ש ר"ב המבורגר ניסו של
מרדכי, והיה האיש ההוא ר"ב אוהב אותי עד למאד, ושלח מיד כוס
של בשורה גדול מלא יין לכשרני בשמחה גדולה, והרהיבני כנפשי
עוז שלא אשוב לביתי עדיין, עד שאלך ואסע תחלה ללונדון. והבטיחני
שמעתה המעות של הח"כ מרה"ע ואחיו רנ"ד בטוחים, באשר כ'
מרדכי אחיהם והיה שותף עם אחיו, כיס אחד לכולם; גם הוא היה
אוהב נאמן לאמ"ה ז"ל כמו כל בית אביו, ועליו חובה ביותר מחמת
הטובה שעשה לו, כשחרש עליו רעה המורה רעה שם רפ"ב וסיעתו,
אודות גט אחד שסידר המורה שקר הלז לתת בחשאי כהן ע"ה א),
שהיו בו כמה דברים תמוהים לרבים, ואמר כ' מרדכי איזה דבור קל
להפליא ולתמוה מנתינת הגט ההוא, אשר כמו זר נחשב, כי כ' מרדכי
בן גדולים כנ"ל ונתגדל בק"ק חשוב, היה הרבר קשה בעיניו, וע"י
זה הצד ההוא שעם המורה שהיו מתנגדיו בלא"ה מצאו מקום להתגרות
בו מלחמה, אותו דמו להרוג ולהשמיד ביתו ובניו על לא דבר, וירדו
עמו לחייו, ויגרשוהו מבית הכנסת וילדיו מבית הספר, והרחיקוהו
מהסתפח בנחלת ה' ולפסול את בניו, דבר שלא נשמע ולא נראה
בישראל, לעשות דריפה לכן ברית ואיש פשוט וישר על חנם ממש; כי
מה שאמר לפי תומו אמר בלי כוונה רעה כלל, וכמעט חיים בלעוהו
לולי ה' שהיה לו, ונתן בלבו להודיע צערו להמבורג ולגלות אוון אמ"ה
ז"ל, לשאול את פיו אם הוא חייב בשביל כך עונש קשה ממות כנ"ל,
ובחסד ה' עליו מלא ירו בקסת, וכתב לו תשובת שאלתו בברור,
לנקותו לכ' מרדכי מענין זה לגמרי, רפו ממנו רודפיו, והוא נפרד מהם,
ועשה לו בה"כ וקהל בפ"ע. ונעשה קונטרס מזה המאורע נקרא „מעשה
רב", וקבעו בדפוס ר"י מהעלישויא.

חזורני לענין. כי מחמת כל זה לא היה ספק בעולם שיזכור כ'
מרדכי האהבה הישנה, ויכיר הטובה שקבל מאמ"ה ז"ל בלי שום גמול,
ולא יהא כפוי טובה לבנים יתומים של אמ"ה ז"ל, ולפחות ישלם החוב
הנ"ל, אחרי החסד הגדול שעשה לו השי"ת בנסים ונפלאות כנ"ל, על
כן נכנסו הדברים באוני, וקבלתי עלי עול מלמול חרש כבד ממני,

לילך בספינה דרך ים כה אשר לא עברתי בה מתמול שלשום, ושכרתי לי מחדש משרת בדמים יקרים, ושמת לי דרך פעמי, ונהיית ונהלית בספינה באשתא צמירתא^(א). גם היינו בסכנה מחמת הספינה עצמה, שעמד עלינו נחשול ורוח סערה נגדנו באופן שהאניה חשבה להשבר. בעזה^י באנו אל הנמל ואנכי הייתי חולה חלוש מאוד, לא יכולתי להעמיד רגלי, והוצרכתי לשכור עגלת צב, ובאתי לבית של כ' מרדכי, ונתקבלתי בכבוד וברצון טוב, גם מהרו בני ביתו לקרוא לרופא מומחה, לעסוק ברפואתי והשבת בריאותי, ולייחד לי חדר לכל צרכי ומחסורי והשגחה טובה, את הכל נתנו הוא ואשתו הכבודה וכב"ב, בכלל עשו קורת רוחי בכל המצטרך בספר פ"י. וכאשר החזירני ה"ת בחסדיו הגדולים לאיתני ולבריאותי, דברתי עם כ' מרדכי וגליתי לו על מה באתי עד הלום, כי הנחץ השיאני והראיתיו כל ח"כ הנ"ל שבידי על שני אחיו. ואמר אלי: אמת מהר יבואו אלי שאר כ"ח שלהם כתרנגולים של בית בוקיא, ואצטרך לתת להם כל מה שהבאתי בידי מהורו, ואצא נקי מנכסי כבראשונה. ואני אמרתי אליו, הלא דבר מועט הוא מה שישלם לי בעד אחיו, ויעשה מצוה רבה כפולה, ואני אשתוק ולא אפרסם הדבר לשום אדם. אבל בכל דברי פיוסים לא הועלת, הוא כפתן חרש כבדה אונו משמוע דמיו"ם, והוציאני בפחי נפש. כל יגיעי ועמלי לריק היה, ומרחתי לענות בדרך כחי ולעבור בציות, ולפור ממון הרבה הכל לאבוד, ולולי שכבר נכנסו ימי החורף, הייתי חוזר על עקבי מיד לשוב לביתי מהר, אך מן השמים עכבוני; כל ימי הגשמים הוכרחתי להתעכב שם על אפי ועל חמתי, להאריך ענין גלותי, והייתי בצער יגון ואנחה על אבוד זמן וממון, ומתי אעשה לביתי, מאד ארכו לי שם הימים של צער. וגם אחר שחזרתי לבריאותי פעם נפלתי בחולשה בליל שבת קודש בהיותי למטה בבית מדור תחתון, ונעשה רעש גדול בחצי לילה האחרון בשעה שכל ב"א שוכבים ישנים, ומיד הביאו לי תרופה שהועילה בעזה^י. זה היה עניני עם כ' מרדכי, ונתן לי איזה גינעש סיועת הדרך, ועל כרחי הייתי מוכרח לקבלם נגד הוצאות הדרך הרחוקה. גם ר' אברלי שנדר ליתמי אמ"ה ז"ל כנ"ל כבר נתדלדל קודם שבאתי ללונדון כמש"ל, והייתי קרח מכאן וקרח מכאן. אחר הפסח ירדתי באניה בלב ים, ועברתי דרך אמשטרדם.

(א) עיין גמ' פסחים (דף כ"ה ע"ב) ומירושו באש הקדחת.

בעש"ק בו כיום שבאתי לשם באה בשורה טובה לש"ב רא"ן א). שעלה גורל הת"ק אחר שלו בלאמריי של אימרט עם סך כ"ח אלפים זהובים האל"ב). ובאותו זמן היה ש"ב הנ"ל עם בית חמיו כמעמד נמוך, ומן אותו יום ואילך התחיל מול מערכתם לצמוח, ועלה והצליח מעמדם לטובה, יום יום הולך וגדל עד למעלה. והאיש הוקן תם וישר י"ש ומשכיל ר' זלמן נורדן ע"ה ראה עולם חדש, לעת זקנתו היה מצליח מאד, ביחוד במה שזכה לעשות טובות רבות במצות וצדקות לקרובים ולרחוקים ברוח נדיבה, ולהשיא בניו ובנותיו שהיו לו י"א בנים ובנות גדולות בעת ההיא, ועדיין לא השיא כי אם בתו הגדולה שנשאה ש"ב הנ"ל כמעט שנתן לו לנרן, ואח"ז עשה שידוכים כחשקו. והוצרכתי לקחת אכסניא שלי בביתו של זה האיש המאושר הנ"ל, שעשה לי כאב, וחבה יתירה היתה נודעת לי ממנו ובניו, וכל ב"ב היו לי משרתים. אז נפלתי בחולי קדחת שנייה ר"ל, שהיה מתעולל בי איזה חדשים, ויעכבני זה פעמים מלשוב לביתי מהרה כחפצי, ועשו לי הרבה האנשים האהובים, ביחוד ש"ב הנ"ל הי"ל מרחא גדולה, פרמית עליו להחזיק לי רופא ורפואות, וכל מחסורו משך זמן מה; ובהארך ימי החולי יצא ממני דרך בית הרעי תולע ארוך כמה אמות, שהיה נוקר במעי תמיד, וכך הייתי מרגיש מאו כמו שנה לפני, נרמה לי דבר חי מנקר בגופי מצד ימין נגד המתניים סמוך לכליותי, ולא ידעתי מהו, והיה הקדחת גם הוא לטובה, כי ע"י הרקה תמידית שעשה לי הרופא, וכוונתו להסיר סנת הקדחת למרק החומר העכור שברם, ולא עלתה על דעתו ענין התולע, וכמדומה התולע ההוא גרם הקדחת, הלך התולע הארוך מאד עם הרעי בשלשול, והוצרכתי להוציאו בירי, כי לא היה יכול לצאת כולו כאחת, ונשאר תלוי באחוריו והיה נמשך כחבל עד שגרם לי רעדה וחלחלה, כי חשבתי כאלו ח"ו יצאו ב"מ ג) ונמשכים, ולא היה עולה בתחלת המחשבה, שתהיה אפשר לגדל בכטן אדם חי תולע ארוך כזה, והיתה טובה גדולה להסיר ממני מחלה כזו, ישתבח העוזר. וכמעט עבר קיץ בזה האופן באמשטרדם.

אחר זה נסעתי דרך ישר ללכת לביתי, בלי שום שהות ועיכוב,

(א) עיין (צד 50) והוא היה משרתו של החכם צבי מבלי לקבל ממנו פרס.

עיין שם.

(ב) ר"ת: האלענדיש.

(ג) ר"ת: בני מעים.

ומכמה פגעים רעים הצילני [ה' בדרך] הארוכה הזאת, אשר לא ידעתי ספורות, רק קצת מעט מוער אזכיר חסדי ה'. מפירדא הלכתי על לאנדקומש ההולכת עד פראג, ושכחתי להתנות עם העגלה אודות העכוב בשבת, והוצרכתי להשאר בש"ק על הדרך במלון, ולשכור שם עגלה מיוחדת ליסע כלילה להשיג עגלת צב הנ"ל ההולכת עד פראג. אח"כ הוגד לי שהיו בדרך ההוא גולנים וגם במלון, גם הוליכני העגלון השני, ששכרתי לעצמי במ"ש הנ"ל בדמים יקרים, כחפצו בדרך לא עבר בה איש יהודי מבלי כתב תיור מיוחד, וכמעט ברזל באה נפשי ואחו בשרי פלצות, אך בחמלת ה' עלי לא היה שם המוכסן בביתו רק המשרתת שלו, ונכמרו רחמיה עלי לקול צעקתי ובכיותי ונתפייסה. בפראג ג"כ נעשו לי פלאות, אשר לא אוכל לספרם כהוייתן, רק מעט מוער אנע בצנור המקלח מנוטפי קורותי וצרות תלאותי והצלותי כחסד אל עלי תמיד. מיד בכניסתי לכרך הלז, המסוכן בלא"ה יותר משאר כרכים, מחמת הכומרים השחורים ותלמידיהם, נלקחו ממני על המכס איזה סך מספרי שו"ת של אמ"ה ז"ל שהיו בירי, ושם סכנה גדולה להביא ספר תלמודיים לעיר שכבר נגזרה גזרות המלכות על זאת.

היה אז אייבשיצר בתכלית השפלות אצל רוב היהודים, כי בו בפרק בשנה שלפניה יצא קול לעזו עליו, שנתגלה בק"ק פפרד"מ ביחוד ובכמה קהלות כמפורסם. ואע"פ שהעיו פניו להכחיש הירוע, בראותו כי כלתה אליו הרעה. ורבני הרור ההוא אשר לבשו קנאה עליו מתחלה ג"כ נתרשלו יריהם מפחד אויב מגור מסביב, גם מחמת משפחתו ומשפחות אשתו שהיתה ידם תקיפה שם, ביחוד שהוא תקיף אצל הקמולים, שנתלזה אליהם ולמד מעשיהם, על כן מצא חן בעיניהם, וע"י זה ג"כ נשל הזרוע הצי מעלת הדרשנות, לכן משכו הרבנים יריהם ממנו, ונתפייסו בשבועת שקר שעשה כליל כל נדרי; מ"מ היה בזוי מאד בעיני היהודים, שכבר ידעו כל תעותועיו ומרמתו, אפילו לאוהביו מלפנים היה נתעב מאסו בו ואפילו קרובים. והבטיח אותי האדם הכשר דודי ע"ה, שאפילו חמיו הרב ר"י היה רוצה להוציאנו מנכסיו א), ולא היו מחזיקים בירו, רק אותם חבריו כפאפרש ושאר

(א) שמו ר' יצחק שפירא האב"ד בפראג, עיין בס' כלילת יופי (דף ק"ש ע"ב) ור' יצחק שפירא היה חתנו של ר' מרדכי כהן מהמבורג, עיין בראש ספרו בית יהונתן הסופר, וכן אמר יעב"ץ בספרו התאבקות (דף ב') בזה"ל: אף חותנו רצה להוציאנו מנכסיו.

אנשי בה"מ שם כנודע. אכן אצל כומרי הקמולים חשוב היה אייבשיצר אצלם היה לו יד ושם, איך שיהיה אצל הכומרים הי"ל חן. גם היה עוסק אז לעמוד לשרת במשפט הערכאות, טוען בעד כל איש אשר לו נושה, וכל איש מצוק ונקשה, ובוה האופן היה מרויח פרנסתו, והראוהו לי דרך חלון בית דודי ע"ה שהיה אכסניא שלי א), איך היה רץ כצבי ברחובות ובשוקים, ולא רציתי להסתכל בפניו. גם שלח אלי להודיעני, שאם אתרצה לתת לו הכבוד לבוא אליו לביתו, ישתדל בעבורי להציל את הספרים הנ"ל שנלקחו ממני, להחזירם לי חנם אין כסף, ולא אכיתי לראות פניו, ונוח היה לי יותר להפסיד הספרים, מלהקביל פניו העזים.

אצל הגאב"ר שם הייתי ב), שעשה לי סעודה גדולה ועכבני כל היום, ועשה לי כבוד גדול וחבה יתירה, ואהבה עזה הראה לי בפני כל המסובים והנועדים שם, ומחזיק בידו כל היום, ידו אחזה בימיני, כאב את בנו ירצני לעיני כל הרואים, והפליג לספר בשבחו של אמ"ה ז"ל בפני כל האנשים החשובים שהיו שם בית מלא, ואמר כפה מלא שאמ"ה ז"ל יחיד בדרורו, לא נמצא עוד כמוהו.

גם נעשה לי נס שם ביחוד בעניני הנפש, נס מעין של יוסף הצדיק ובקצת יתר, כי הייתי אז בחור רך בשנים בכל תוקף חומי, וזמן רב שפרשתי מביתו, והייתי רעב לאשה הרבה, ושם היתה מזדמנת אלי אשה פנויה, ילדה יפת תואר מאד, קרובתי בת דודי מתיחדת עמי, והעזיה פניה להראות לי חבה יתירה להקריב אצלי, כמעט נשקה לי, גם בהיותי שוכב בממתי באה לכסותי היטב במצע, כלומר דרך חבת קרובה, ובאמת שאם הייתי שומע לעצת יצרי, לא היתה מונעת ממני חפצי כלל, וכ"פ היה קרוב הדבר ח"ו לצאת לפועל כאש בנעורת, פעמים רבות לא היה שום אדם בבית עמי וזולתה, גם לא היו רגילים לבוא, כי היו שרוים בחנות על השוק, כל היום מרודים במחיתם, אם לא היה הי"ת נותן לי כח עצום, יתר שאת ויתר עז, להתגבר על יצרי הנלחב, שכמעט כפה אותי לעשות צרכיו פ"א, לולי חסדי ה' כי רבו עלי, לעמוד בזה הנסיון הנפלא מאד יתר מכל הנסיונות, כי הייתי איש בכל תוקף כחי ויצרי, ואשה יפה ונעימה מאד לנגדי, ומראה לי כל עניני חבה וקריבה פעמים הרבה, וקרובה היתה ופנויה וילדה

(א) ושם דודו היה ר' וואלף איש חסיד, עיין התאבקות (דף ס' ע"ב).

(ג) הרב הגאון הזה הוא ר' דוד אופנהיים שהיה רב בפראג משנת תע"ב עד יום מותו תצ"ו, עיין בס' גלעד (סי' פ') והערות ר"ש האק.

רכה, נתאלמנה מקרוב, ואולי מהורה או מטהרת אם הייתי רוצה, והייתי בטוח בכל אופן שלא תגלה סודי, אם הייתי חפץ למלא תאיתי וחפצי בה, וכבשתי יצרי, והמתי חומתי, והסכמתי להרגו ולכי חלל ולא [מלאתי תאיתי], וברוך ה' הנותן ליעף כח, שנצלת מאש ולהבה זאת. בשכר זאת אנצל אני וצאצאי עד עולם מאשו של יצה"ר ומאשה של גיהנם כי"ר אמן. ובכאן נכלל משאלי הוה בכמה זמנים ומקומות שונים, אשר מכולם הצילני ה', ויצילני לי ולורעי עד עולם מכל פגע רע. ביחוד כמה גדול כח ונסיונות היצר, וכמה רשתות פורש לרגליו של אדם, רק בשום [אופן] לא היה הדבר קל ופשוט, מוזמן נכון בעיני היצר ובטוח מלהתודע, ישתבח העוזר ומציל. בענין הנ"ל או נודע לי ואז ידעתי, כי עכ"ו הבחירה חפשית [ביד] ה', ולא יעזבונו בירו, אשרי אדם עוז לו בו, רגלי חסידיו ישמור.

מפראג נסעתי לחיים ולשלום על עגלת צב הנקראת לאנדקומש, ההולכת משם לכרך ברין, ראשית בארץ מעררין, וחשבתי שהקדמתי עצמי אני, בחברת אנשים יהודים מבני מעררין החוזרים לביתם, ושכרנו מן העגלון המקום הראשון ועליון בעגלה, כמנהג שכל הקודם לשכור זוכה בקדימת מושב הקרון. אך כשבאנו אל העגלה באו גם שני נכרים א' סוחר איטאליאני והב' כומר, ואלה עם שאחרו לבוא דחו אותנו היהודים מן מקום מושבנו הראשון בדרך לעג וקלס, והעגלון לא היה יכול לעמוד נגדם, אפילו אם היה רוצה, בידעו שהוא נגד הדין והדת. ע"כ היה מוכרח לשתוק ואנחנו סבלנו עלבונות שונות מהאנשים הרעים הללו, שלא הניחונו בשלום רגע, ולא יכולנו לקיים דבר מצוה להניח תפילין, להתפלל כהוגן מפניהם, ותמיד מונים אותנו וקראונו יהודים גבוים. ובכל פעם שהיה דרך עקלתון מעט היו נותנים עלינו בקולם בגערה נויפה ובכיניו בווי: צאו ורדו מן העגלה ולכו ברגלים, ודוחפים אותנו החוצה כחפצים. וגם זו לטובה היתה, כי ראה ה' בעינינו; אחר שהיו מצרים לנו בכמו מהלך עשר פרסאות אחר פראג, נודמנה לפנינו דרך מסוכנת מאד, כי היינו צריכין לעבור אורח צר מאד, מצדו אחד הר זקוף ככותל, וצדו האחר משופע עמוק כתהום, בהגיענו לשם קרוב למקום המסוכן מאד, דחפו ורדפו אותנו מהעגלה האנשים הללו כמנהגם, ואנו לא סרבנו והלכנו ברגלינו, והם נשארנו יושבים בעגלה לבטח, עודנו הולכים רק איזה פסיעות רחוק מהעגלה, והנה העגלה נהפכת נופלת על פניה במדרון שאצל הדרך מזה כנוצר, והיתה מעונה משא כבד בארגזים ותיבות, ונפלו קצתם על הסוחר האיטאליאני הנ"ל, כמעט שברו כל עצמותיו, ונפל שדוד חולה מאד, לא יכול לשוב עוד

אל העגלה, והיה מוכרח להשאר שם על הדרך, ולבקש לו מלון בכפר הסמוך; אך הכומר לא ניווק כלל, אבל עב"ו לא רצה הסוחר להניחו מאצלו, כי אמר שחייב לעשות לו קורת רוחו פן ימות. נוסף לזה כמעט מת לבם בקרבם, בידעם ששמחנו במפלתם, לכל הראנו ה' תקותו בו. בזה האופן נפרדו מאתנו העוכרים אותנו, ונפטרנו מהם בשלום, ראינו נקמה באויבינו, ואנחנו בשם ה' הלכנו לדרכנו בשמחה ובטוב לב, ויושבים לבדנו בעגלה רחבת ידים, מודים ומברכים לה"ת על הטובה שעשה לנו בזה, ויכולנו לשמור מצותיו בלי שטן ופגע רע על הדרך, והגענו למקום ברין בעזה"י שלמים וטובי לב. שם מצאתי ראיתי את הכומר שנפרד ממני בדרך, ונענע לי ראשו ואמר שלא יסע עוד עם יהודי בעגלה אחת.

ובשובי לביתי מברין היה באמצע החורף וימי הקרח הנורא. נסעתי עם אנשי היריד בקרון בלי אופנים היושב על שוליו שקורין שלידין, ונמשך על הקרח והשלג במהירות שהוא מחליק יפה. והיה דוחק לישוב יחדיו לכל אנשי העגלה, כי רבים היו, והוצרכתי להוציא רגלי אחת חוץ לקרון, כמו שעשו רבים זולתי, ובעודני יושב במצב הלז היה איזה שאצוע בדרך ומדרון, באופן שהוחלק הקרון שאני יושב בו מצד שרגלי בין שתי הקרונות בתוך, חשבתי שנתרוסס פרק כף הרגל, כי היה כואב לי מאד, ולא הייתי יכול לעמוד על רגלי, וחזרתי אל ביתי דמי לסבאי צולע על ירכי. והוכרתי לעסוק במשיחות וסיכות חריפות איזה שבועות, עד ששבה רגלי לאיתנה ככראשונה בעזה"י.

והנה אחר המסע הגדול והנורא שהוא, באתי פידים ריקניות לביתי, הכסף אול מכלי. ובני הבכור שי' גדול ת"ל, היה אז כבן שבע למד גמרא. וזוגתי הרבנית ע"ה שכרה לו מלמד בפ"ע בביתי, ומוזנותיו עלי מלבד שכרו. כי חמי הרב ע"ה אף ע"פ שהיה מחזיק מלמד בביתו, היתה עינו צרה בנכדו בני שי', מחמת שהי"ל שכל טוב ומהיר וזריו יותר מבניו. על כן מצד קנאה לא הניחו ללמוד בחברה אחת עם בניו. והוטל עלי עול כבד. וילד אחד זכר נפטר לי קודם שובי, וזוגתי ע"ה נתעברה מיד ונתרבה משא ההוצאה עלי, ולא העליתי בידי מהנסיעה הארוכה הנ"ל כי אם העמל והיגיעה אבוד זמן וממון. על הכל ישתבח היוצר וסועד, שהיתה לי נפשי לשלל בכל קורת הרבות, משוערות צרורות על שכמי. אך את זאת הרוחתי קצת, שראיתי לי איזה דרך מו"מ במדינות הולאנד, שאוכל להרויח מאומה^(א) בעזה"י,

(א) מאומה, הכוונה דבר מה, עיין מקודם (צד 66).

ולשקוד על תלמודי, ונסיתי לשלוח שערות עזים ויעלים וצמר רחלים של ארץ הגר, שהיו לבגדים וארוכים מאד, ואינן נמצאים בשאר מדינות. סחורה כזו קניתי מאנשי ק"ק ברודא, המביאים אותה ממדינות אונגריין. ושלחתי לאמשטרדם ליד מכירי שם, שהי"ל שותפות עמי בזה, ובמחיר המעות שלחו לי משם איזה סחורות, הטובות בארץ מעררין ואונגריין, שקנו ממני אנשי קהנ"ל^(א), הנוסעים לארץ הגר, וראיתי קצת בסחורות הללו סימן יפה, והייתי יכול לישב בביתי בלי טרחה גדולה בעסק מו"מ באופן זה. אך לא ארכו הימים וירד שער הסחורות הללו, ונפל מאד באמשטרדם, ונשארו לי מונחים שם סך מסוים, שלא היו יכולים להמכר אפילו בהפסד מרובה. מלבד מה שתקעתי מעותי אצל אנשי מדינות הגר, הקונים שם השערות והצמר. והקדמתי להם מעות על יד כפעם בפעם, שבעד המעות שקבלו ממני היו רגילים להביא, ובהביאם אלי הייתי צריך לתת מעות מחדש על העתיד, גם קצתם החזיקו המעות בעושק ולא הביאו לי מאומה בעד מעותי.

וקודם שאצא בסיפורי זה ממדינת מעררין, אספרה אל חוק מקצת גדולות שעשה עמדי הי"ת שם את אשר אוכור, כי הרבה שכחתי ויצא ממחשבתי בעת הזאת. ראשונה בענין מו"מ בתחלתו קראתי עסק, כי התעסקו עמי קנאים על הדבר הזה. וקם עלי איש אחד מארץ אשכנז ממרחק לשטן להתיישב בברודא, וקנה חוקת הקהלה. גם המו"מ של שערות הנ"ל קנה עמה מן השררה בדמים יקרים, על מנת שלא יהא אדם רשאי להסתחר במו"מ זה אלא הוא לברו. ולא די שבא מן החוץ למקומי להשיג גבולי, אבל רצה למחות בירי בחוקת היר, שאמנע מלעסוק במו"מ הנ"ל, וחשב למסור אותי להפסידני, וכבר היה קרוב להדבר להזיקני, ולא היה אפשר לי לקום כנגדו, והנה פתאום לפתע נפל למשכב בחולי קשה ר"ל ונפטר בקוצר ימים, סמוך לביאתו ולנשיאתו אשה. והיה בחור כארו בעל קומה גבור ואמיץ כח מאד, תהא מיתתו כפרתו, ונסתלק ממני המגור מסביב. אחר איזה זמן באה אשתו שהניחה אלמנה, אחר שפורה מה שהניח לה, סבבה בעיירות ועברה גם הנה באלמונא.

שוב נעשה לי גם אודות מומר אחד שבהיותו כמו יהודי לעינים השכין אצלי משכנות של טבעות עם א"מ, אח"כ המיר שם בברודא,

(ב) ר"ת : קהל הנ"ל.

ואז נודע שכבר היה מומר במ"א, ובא לברודא בחוקת יהודי עשיר ממדינת פיהם, ולפי הנשמע בעת ההיא היה ג"כ גנב ושוודר, וקנה נכסים וידיו רב לו, וברח ובא עד ברודא לעשות שידוך ולהתיישב שם, וכאשר כלה מעותיו חזר והמיר דתו, והלך בין הנכרים, ומסר אותי אצל השררה שם, כאלו יש לו הון עתק אצלי. ובחמלת ה' עלי נפמרתו גם מזה העסק בשלום, אף כי נתבעתי בערכאות לא יכול להוציא מידי שלא כדוין, רק הניחו לי למול בראש מה שמגיע לפי חשבוני, בשומא ששמו אותן המשכנות, והמותר יחזיר לו וכן נעשה, ולא הפסדתי כלום מכיסי ת"ל.

עוד מקרה קשה עבר עלי שם, הייתי בסכנת גוף ומזון גדול מאד, ויוציאני ה' למרחב ויחלצני מפח יקוש. הענין היה כי פ"א אחר שנחרוע מו"מ הנ"ל, קבלתי אח"כ מאמשמדרס דמי מותר חשבוני משותפות הנ"ל, והח"כ נעשה על שם הרב מדינה ר"ב והוא שלח לי ח"כ מהסך ההוא על קרושפנדענץ שלו גבריאל וויטפפא כברעסלוי שישלם שם, ולא רציתי למסרו לאדם אחר, גם חשבתי אולי אוכל להרויח איזה דבר עם המעות, ע"י איזה סחורה הבאה משם, ונסעתי עם אנשי מעררין לגבות מעות הח"כ הלו, וכשבאתי אצל גבריאל הנ"ל לתבוע מעותי, אמר לי המעות מוכנים כבר, אך איעצך וקח תמורתו סחורה א"מ ומרגליות שבידי, תוכל להרויח בהם הרבה במדינת מעררין, ואני אעשה עמך בטובה למכור לך בזול לסבת אהבה ישנה — כי אביו פו"מ באמשמדרס בימי אמ"ה ז"ל — ולחכה יתירה נודעת לי ממנו, לפי דבריו והבטחתו, ובוה גנב לבבי, בפרט שהיה נראה אז כעשיר, על כן האמנתי לדברי מרמתו, וסמכתי עליו ועל חוון דבריו מאד שלמובתי נתכוון, כי אני לא היתה לי ידיעה והבנה כלל בסחורותיו, ולקחתי ממנו כפי שויתו, ולפי חשבוננו נשארתי חייב לו ע"ז והובים, יותר על סך דמי הח"כ שקבל מאתי תמורת הסחורות, והוצרכתי לתת לו ח"כ על סך ע"ז והובים, לפרוע לזמן ידוע, כי היה לבי בטוח בו שלא ירמה אותי; אכן מיד כצאתי מביתי עם סחורותיו אל רחוב העיר, ומצאתי אנשים סוחרים מבינים בדברים הללו והם מסוימים ואוהבים באמת, הראיתי להם מה שקניתי בדמים, כשואל ונמלך אחר מעשה, כי הייתי רך בשנים ולא בקי בעניני מו"מ לגמרי, והאנשים האלה שלמים אתי, גערו בי, וא"ל מה זאת עשית? כי רמה אותך איש שלומך, שאין שוין חצי דמיהם בעד מאה ר"ש, לוא היה החצי, וחרוזת של מרגליות הנמכרות במשקל, מכר לי במספר שיהיה עולה לסך רב ועצום, בכך מהר ושוב אליו והשב לו סחורותיך וקח מעותיך.

ואחר שבאתי קצת לכלל דעת, הרגשתי בצערו של אבא, יסוריו ועלבונו הנ"ל, שקמו עליו לקפח פרנסתו ולהורידו מכבודו. אחר זאת נפל אמ"ה ז"ל כחולו כבד ומסוס (פלערוס) מתגבורת הירוקה, שנתעלל בסבת המחלוקת באלמונא, וכבר נתיאשו הרופאים ממנו, והתעניתי אני ואחיותי ב"ה בשבוע אחד, ואני עודני נער בן י"ב שנה א).

[וכאשר נתקבל אבין] לרב בק"ק אשכנזים דאמשטרדם, והתחיל הגלות והמלמול שלי בכלל. בית אבא נסעו בסוף ימי החורף שנת ת"ע, והיתה עת הפשרת שלגים, שנפלו לרוב מאד בחורף העז והעצום ההוא, והיינו באחריות גדול על הדרך, כמעט חשבה העגלה שישבנו עליה כל הנשים וילדים להשבר, ולפול במים שגברו עליה, ובאו מים עד נפש. עלתה שאגתנו למרום, לולי ה' שהושיע לנו, אזי המים ישמפנו, נחלה עבר על ראשנו. באנו לחיים ולשלום אל ארץ אחרת, מדינת הולאנד, אשר לא ידענו תמול שלשום, אויר חדש, מנהגי עולם חדש. וכמה תמורות עברו עלינו, עד שהורגלנו במטבע המדינה, עם היות המאכלים ומשקים לא היו נאותים לנו כפי הרגלנו. ועל כולם לא ארכה השלוה, לא זאת המנוחה הניחו לעיף, כי מיד התחילו הקמטות והרדיפות של שני כתות החזקים המסופר למעלה, שכל אחת רצתה לבלוע חברתה חיים. אמ"ה לחץ ביניהם, כי באשר לא יכול להשוותם, ולא היה אפשר להצדיקם גם שתיהן, ובהגינו על צד החלוש שלא יהיה למרמס, קדשו עליו מלחמה וימררהו ורובו בעלי חצים הצד המתנגד, חשבו להוריד לארץ כבודו כנ"ל, וה' עזרו והיה מגן בערו, ובעת ההיא עדת הספרדים החזיקו בידו. בכל זאת היתה עת צרה ליעקב ומבוכה מצערו של אבא; נוסף לזה שהרבה תורה במלה המחלוקת הזאת. ואני בעת ההיא נעשיתי בר מצוה, את נשף חשקי אור לי"ד שם לי לחרדה², מעוף צוקה וחשכה עת דאגה ויגון ואנחה, ולא היה הזמן גורם לשקוד על הספר, ולקנות שלמות מחסרון רב וחבר, מנהיג ומנהל לעשות אתי ברכה. ולהעדר שלותי לא עלתה ארוכה, עד שגרמו עונות המקום ההוא, ובא לשם הנחש הצבוע

(א) פה נתקלקל הסדר מעט בכ"י, ואנכי ראיתי לתקן שיבוא המשך הספור

אל נכון.

(ב) כוונתו כי מיד אחר בר מצוה כאשר היה בן י"ד שנים באו עליו חיש

צרות רבות.

התועב חיון, שבלבל את כל העולם, ונשרד הצדיק אמ"ה ז"ל במלחמה כבדה, לעמוד נגד התקיפים הספרדים הוודים, אשר הפרו ברית אהבתם עמו הקדומה ונהפכו לאויבים, בהתערבתם על ריב לא להם, כדי לחפות על קלון מגינם, ועון התלוי בראש רש"א כנ"ל א), באופן שהיה מוכרח אמ"ה ז"ל, להעתיק דירתו משם כמסופר, ונמשה שכמו לנוע עוד על כנפי הנרוד, להחיש מפלג לו ולביתו.

באמצע חורף תע"ד נסע הוא ז"ל ללונדון, על איזה שבועות, ואותנו כ"ב שלח בספינה דרך ים כה לעמדן. ישבנו שם כגרים עד אחר הפסח, עם שבני העיר הקמנה הלזו עשו לנו כל הכבוד וכל נחת רוח שיכלו. והק' התורני ר"ל עמדן ע"ה רצה לתת לי בתו לאשה בתולה מלומדת משכלת, ממש לא היתה דוגמתה בכל ארץ אשכנז, ובקש להפריזו לי סך גדול לנרן, כי היה עשיר מופלג מאד ובעל תורה, וכן בתו היתה חושקת להתדבק בתורה וביחוס; אך ממעם ידוע במשפחה נמנע אמ"ה להתרצות אליו ולומר לדבק טוב, והיה נסיון גדול גם מצדי, כי כבר הייתי בר דעת, ויודע לשקול הדברים במאזני בחינה נכונה, ולא נעלם ממני שהיה שידוך הגון מאד, לא נמצא כמוהו בארץ בכל אופן הן מצד הקרן והעשירות ובת טובים, באופן שהיה נראה לכל דרך ישר מאד לפני, ובענין שהייתי יכול לבוא לתכלית השלימות בנקל, וידעתי היטב שאמ"ה לא היה ביכולתו לתת לי מאומה, מה גם שדיו להפקיע את עצמו וב"ב, מתנועע ולא היה יודע להיכן נוסע, והק' הנ"ל וב"ב היו מחבבים אותי מאד, וממש מפצירים בי להפיק זממם ולהגיע לחפצם בי, עב"ו חלילה לא בקשתי לצער את אבא, עם שהיתה דעתי נומה לכך, שלא להניח דבר הגון הזה; גם אותו הפגם של משפחה לא היה כדאי להרחיקו, כי לא היה פסול בעצם ח"ו, וכבר דבקו כל גדולי קצינו אשכנז במשפחה ההיא, שגברה ידה במעלת החסד והגדולה, ולא בכל יומא מתרחש שידוך כזה, אעפ"כ לא גליתי אפילו מה שבלבי, ונבנעתי לקבל מאהבה הסכמת אמ"ה ז"ל, והחלטתי שאינו מה' להיות בת זוגי, כי לגדולה מזו הייתי מתוקן בענין וזוגי מצד משפחה, אך יום צר ומצוק מצאוני כנ"ל בס"ד. וגם אותה אשה החשובה הנ"ל, אשר חשקה נפשה בי, ולא עלתה בידה, מ"מ היתה מוכנה להיטב אלי אחר זמן רב, בהודמן הי"ת אותי לישב על כסא הרבנות דעמדן.

(א) ר"ת: ר' שלמה אילין הרב של הספרדים.

שהיו לאמ"ה ע"ה על רה"ך ואחיו וניסם בהמבורג א), שהיו סבורים שאנכה אותן. בכך הלכתי לדרכי בתחלת קיץ תע"ט, ושבת בשלום מבית אבי לביתי לברודא, וישבתי שם ימים אחדים. זה שבתי הבית מעט, חזרתי ונפלתי בחולי קשה וכבד, וגם המשרת שלקחתי מפולין והבאתיו עמי, והיה גם הוא נחלה מאד, וה' בחסרו החלימני והחייני, וכאשר שבה רוחי אלי, הוצרכתי לחשוב על נסיעה חדשה רחוקה כברה וקשה, כדי לקיים הבטחתי לבית אבא, לעשות הספרים כסף, ולאסוף מלא חפני ברכה מגביית חובות הנ"ל, להיות לעזר לאחי ולאחיותי היתומים לצרכי נשואין הגונים, במאסם בממון שאינו של יושר, כמבע שנחלו מאבא ומאמ"א ז"ל. וסבור הייתי ג"כ שיגיע לחלקי ג"כ איזה דבר מסויים, אחר מצוי חשבון משני צדדים, ועל מנת כן קבלתי עלי לסלק חוב אבא, שהיה נ"ח מלכה ע"ה, בת הנאון ר"מ ע"ה שנפטרה בק"א, שהפקידה עזובנה ביד אמ"ה, עד שיגדלו יורשיה, ועל כן פרעתי עוד מכיסי מאה ר"ט, על בטחון זה של [הספרים] וחובות שלקחתי בידי.

ובכן שמתי פעמי לדרך שנית, אחר שכתבתי תחלה להמבורג, והחלפתי אגרות עם הק' רב"ך הנ"ל. שהוא היה שהכל תלוי בו בכל העסקים ההווים שם, והרציתי דברי אליו בכתב אודות חוב הנ"ל של רה"ע א), שהיה מתחלה כמזכיר שיבוא לידי גיבוי. כי היה להק' מקום לגבות סך עצום מעזובנו של מרדכי כהן ב), ממון רב ועצום, וכבר התרצה בחייו לתת לו בדרך פשרה קרוב לשלשים אלף ולא אבה, כי היה מגיע לו ממנו הרבה יותר, ומחמת זה שהיה מרדכי כהן גבר אלים, ולא היה רה"ע יכול להוציא ממנו בד"י, כי היה תקיף ממנו הרבה בקהל ובר"י, באופן שלא היה יכול רה"ע להשיג משפטו צדק בד"י, להוציא בלעז מפיו, הוכרח להגישו במשפט המיר"ה, וחקרתי אני את הק' רב"ך ע"י אגרת על הפאשט, שיודיעני האיך הדבר עומד, והשיבני דבר שעדיין העסק תלוי בגמר דין המלך, וכשיצא לאור משפט, אזי החוב שלי שהיה קרוב לאלף ר"ט כמזכיר לבוא לידי. גם בעת ההיא כבוא שמועת פטירת אמ"ה ז"ל לאשכנז ומדינות

א) רה"ך, ר"ת: ר' הענדלי כהן הנוכר לעיל (צד 67); ח"ב, ר"ת: הלוח כתבים, וועקסעלבריעפע בלעז, עיין בספר זכרונות מרת גליקל האמיל (צד פ' הערה א').
 ב) ר"ת: ר' הענדלי כהן הנוכר לעיל.
 ג) ולדעתי הוא האיש מרדכי כהן הנוכר בספר זכרונות מרת גליקל האמיל, עיין שם (צד קכ"ב וצד קמ"ה).

הסמוכות, בפרק שהוא באה השמועה מר"א לונדון, שחזר ונתעשר עושר רב, ולפי ששמע מפטירת אמ"ה, שבא שמשו של צדיק שלא בעונתו, והניח אחריו ילדים רכים יתומים, לכן נדר ר"א הנ"ל ליתמי אמ"ה מאה אדומים, ביחוד מחמת שנתקיים בו ברכת הצדיק זה כנ"ל. לכן צוה לבניו בהמבורג, שיכתבו את זאת להודיענו שיבוא אחד מאתנו לקבל המעות. והגיעה השמועה אלי מאוהב נאמן, שנכתב אליו על הדבר הזה, והרהיבני בנפשי לאמר: אסור מרכבתך, ועלה על אל ארץ אשכנז, לאסוף מלא כף נחת, ולקבץ כל העומד לגבות, מה שהניח אמ"ה ז"ל חובות, כי למחיה שלחך ה' לבית אביך, בכן חושה מהרה שום לדרך פעמיך אל תעמוד. ואלך בדרך אשר שלחני ה', במלטול קשה וכבד מאד ובפוזר רב, מביתי מברודא עד המבורג, כמאה וחמשים פרסאות על פאשט מיוחד, הכל על הוצאות כסיו, ולא נהניתי אפילו סעודה משום בית אדם בדרך, וזולת בפפד"ט ובכרלין שנתעכבתי איזה ימים, ונתארחתי אצל קרובים, והפסדתי במה שהנחתי שם, גם נער משרת לקחתי עמי.

באתי להמבורג בלי שטן ופגע רע, ונתאכסנתי בבית הק' רב"ך ע"ה, שקבל אותי בכבוד ובסבר פנים יפות, והלכתי מיד אליו במרם הודעי לשום אדם, בידעי שהוא יתד שהכל תלוי בו בעסקים שלי בפרשות, שבשבילם עקרתי [מביתי] ומשכני ורהיטנא לאורחא רחיקא; גם ידעתי שכבר נתפיים עמו אמ"ה ז"ל, לכן עשיתי זאת, כאשר מתחלה חקרתי אותו בכתב אגרת על הפאשט, ולא יכולתי לעבור מעליו, ולבקש אכסניא אחרת. אכן בבואי שמה כבר נתאכל כל המעות עזבונו של מרדכי כהן הנ"ל, כאשר בא עשרו שלא במשפט כן הלך לטמיון, עם שהניח בשעת מותו תשעים אלף ר"ט מוזונים, מונחים בארגז ברזל שהונח בביתו סגורה וחתומה, והפקידו הקהל עליהם אנשים לשמרה, לא נחו בניו בני בליעל, עד ששכרו השומרים והניחום לגנוב הארגז עם כל אשר בה, וחלקוה ביניהם, ואבד העושר ההוא בענין רע, כי במעט ימים לא כביר פורו כל ההמון העצום ההוא, אכלוהו ויכלוהו הוציאוהו לטמיון, כל עומת שבא וגו', ונשארו נקיים מנכסי אביהם, ויצאו מהם לתרבות רעה, וכל בניו ונכדיו מחזורים על הפתחים, חוץ מכן אחד ר' יוזפא כהן, וחויץ מבת אחת מהמבורג, ושתי בנותיו שבפראג וניש, שנשתדך בהם לאנשים מסוימים, גם בת אחרת שהיתה נשואה לשני ת"ח, והיתה רבנית בק' קרעמזיר, עתה היא מבקשת לחזר על הפתחים בהמבורג, ונוזנת גם מן הנכרים, שהיו מכירים לבית אביה, והי"ל מחיה גדולה ממנו, הם מהנים אותה ג"כ,

וזאת היא כעת הטובה שבכניו ובנותיו, שסוכלת ענייה ומרודה באהבה לכפרת פשעיה, וי"ל בנים הגונים, אבל השאר חוץ מהנ"ל כמעט כולם בניהם ובנותיהם יצאו לתרבות רעה, כאשר הם רוב בני שלשת האחים, מרדכי הנ"ל ואחיו נתן שהיה מכונה נאמש וגרין יעקב, שהניחו אחריהם קופה של שרצים מלאה וגרושה, חוץ מעטים טובים שנמצא בכני גרין יעקב; ולא לחנם הלך זרויר אייבשיצר אצל עורב מפני שהוא מינו, כי לא ינח שבט הרשע וגו', ועל כן הוא היה צריך להשלים המשפחה ההיא בכלי מלא בושא, והוא שקול כנגד כולם, שכולם אינם מבעיסין למקום כמו האיש הלו ואכמ"ל ממנו *).

נחזור לעניינו של מרדכי כהן. שכמו שגרם לבית הק' ר' הענדלי כהן, שנעשו חסרי לחם על ידו, כן נעשה לביתו, שכמעט שכל בניו ונכדיו נודדים ללחם, חוץ מעטים שלא הגיעו עדיין למדרגה זו הנ"ל, ותקות אביהם אבדה; אבל בני רה"ע הנ"ל ב), ממשפחה טובה וישרה הנ"ל, עם שנצרכו לבריות כסכת חוטא הנ"ל שאבד טובה הרבה, מ"מ נשארו בקדושתן, כולן יראי ה', וסובלי יסורי עניות קשה ממות, באהבת אביהם שבשמים ונשארו מכובדים אצל הכל, ה' ירחם עליהם בכלל עניי עמו ויזרח שמש הצלחתם.

אשוב לספור ענייני בעסקי הנ"ל. כי בהגיעי להמבורג כבר נאבד וכלה כל עזבונו של מרדכי כהן, ולא מצאתי לגבות מחוב הנ"ל שהיה אלף ר"ט; גם החוב שני של שמונה מאות ר"ט בנקי מרנ"ד וערבותו של גיסו רב"ך ע"ה כשתבעתיו בעצמו הוא ענה אותי ששמר פרוע הוא, ובאשר שזה החוב לא ידעתי מה טיבו, עם שהיה ברור בחתימות של הנ"ל, וגם הם לא הכחישוהו, גם אנכי לא מצאתיו בין שמרות פרועים, רק שנכנסו קצת דבריו של הנ"ל כאזני, ששגגה הוא שנשכח לקרוע השמ"ח, או למכתב עליו תברא, לפי שהדעת נוטה, שאמ"ה לא היה מניח חוב זה בלי גבייה בכל זה הזמן, עם היות רב"ך במעמד טוב בעל יכולת לשלם, והוא היה בע"ד דידיה, באשר היה ערב קבלן שמסר אמ"ה בידו, רק שקרוע בכפליו מרוב ישנו; נגד זה י"ל טענות אומדיות והוכחות, שהחוב הלו ג"כ טוב ואמתי הוא: ראשונה חוקה על חבר שאינו מוציא מת"י דבר שאינו מתוקן, וסמכינן עלה במידי דאיסורא, כמ"ש חבר שמת והניח מגורה מלאה פירות, אפילו

(א) ר"ת: ואין כאן מקום להאריך.

(ב) עיין (צד 71) והוא ר' הענדלי כהן הנוכר.

הן ב"י הרי הן בחזקת מתוקנין, כ"ש חסיד גדול ומדקדק במעשיו כאמ"ה ז"ל. גם לא היה מקום לומר דילמא מ[ית]ה אנסיה, כי לפ"ד רב"ך נפרע שט"ח זה, בעוד אמ"ה יושב על כסא הרבנות בק"ק אמשטרדם; נמצא שכמה שנים יש בין הפרעון, ובין פמירתו של אבא. והיותר קשה מזה שרב"ך לא היה יכול לברר הפרעון, ואופן הפרעון איך ומתי וע"י מי, ואפילו בפנקס שלו לא נרשם כלל, שאלמלא כן היה מראה. ועוד יתר על זה מדוע לא שאל ולא בקש לפחות שובר מאמ"ה ז"ל בעת הפרעון, או לפחות בזמן שהיה בהמבורג על המשפט הנ"ל, אם לא היו השטרות מוכנים לקרעם ולמסרם ביד רב"ך, ורב"ך זה היה איש מסודר ומכובד, לכן ודאי זו פליאה נשגבה שיקל בענין כזה שעולה לסך מסוים, ולא יחוש לו כלל שיהא נתבע בפעם שנית שלא כד"ן. על כן על כרחי אני אומר, שהי' שם בודאי איזה תנאי בדבר שלא נתקיים, או לא נגמר הפרעון כראוי, מ"מ לא יכולתי להסכים לאוקמיה לרב"ך בדינא, לפי שהיה נראה אדם נאמן מאד ובחזקת [כשר] ויראתי ממכשול, אע"פ שהייתי יכול לישבע שבועת שלא פקדני אבא וכו', או להביאו לידי שבועה, לפחות לא היה נמלט מזה. ולא רציתי לטפל עצמי בכך, והנחתיו כשטרא ריעא דלא מגבינן ביה ולא קרענן ליה, שמא יתברר הדבר עוד, וביחוד שאינו שלי לכדי [וחלק האחים] מי ימחול, לכן לא יכולתי לפטרו ולא לקרוע השטר, והרי הוא מונח כך, ומוטל בספק עד שיבוא אליהו, לא הסכמתי לתבוע ככה בב"ד.

אך החוב השני שעל רה"ע הנ"ל, בזה הייתי מבפנים וברי לי שהוא חוב גמור בלי פקפוק והרהור, שהוא נעשה בפני, בהיות אמ"ה ז"ל בהמבורג על המשפט הנ"ל, ובאותו פרק צרף ווקק חשבונותיו עם רה"ע, והוסיף אמ"ה ז"ל להלוותו או יתר על מה שהיה חייב לו מקודם בעת חסרונו, ונתן לו ח"כ חדש שנת תע"ה, בזמן שהיה שם כנ"ל על סמך שיגבה מהתשלומין של מרדכי בהן, שהיה קרוב לצאת אל הפועל; גם הנדר הנ"ל של ר"א לונדון, שצוה לבניו לתת ליורשי אמ"ה מאה הגריוס פרח באויר, עם היות שרב"ך השתדל להוציא הדבר אל הפועל, וכתב לר"א והזכירו לקיים נדרו, העלה חרם בידו, ובתוך כך נתבקר פנקס של ר"א, כי שלח בנו הגדול לפארזו — ותלה לו כיס בצווארו, עם שלא כיון רק לחנכו במו"מ, אבל כבר היה מועד להיות נקרא מפסיד נכסי — עם סחורות א"מ * סך עצום ורב, והיה

(א) ר"ת: אבנים טובות.

וכן עשיתי, חזרתי על עקבי ורציתי להחזירם לו ולקחת מעותי, שכך
 הבנתי מדבריו שהברירה בידי לבטל המקח כרצוני, מאחר שסמכתי על
 דבריו בלבד, והיה דבר פשוט בעיני, שיתרצה לקבל סחורותיו בחזרה
 ולתת לי מעותי, כי מה עשיתי לו ולא הפסיד בזה מאומה; אבל
 מעיתי כחשבונתי, כי בבואי אליו בדברים האלה, היתה אונז ערלה
 משמוע, כי אמר מה שנעשה אין להשיב, וצווחתי ככרוכי: הלא הבטחתי
 שלמובתי נתכוונת, ועתה איני רוצה במובתך בעל כרחי, צווחנא
 שקילא מיכותיך כו' ולית דמשגח, כי היתה ידו תקיפה שם, ומי
 יוכל לדון עם מי שתקיף ממנו; או הבנתי כי הוא איש עול ומרמה,
 וסופו הוכיח שכבר משה ידו, וכראותי כי חזק הוא ממני, הלכתי
 לדרכי. שבתתי לביתי מעון בסחורות כאלו, כי גם אחרים נתקנאו בו,
 והקיפוני בסחורות כאלה. גם אחיו של הנ"ל הראה עצמו כמתחסד
 עמי להנות אותי, ומכר לי בהקפה מצד אחות כנ"ל. ובהגיעי לביתי
 או נתוודע לי עוד בבירור, שמאהבי המה רמוני. לכן הסחורות
 שלקחתי מאחיו שלחתי מיד בחזרה והוחזר לי ח"כ שנתתי בעדם, ואך
 הסחורה של גבריאל שהיו מעותי בידו, לא היה אפשר בחזרה כנ"ל,
 וכבר היה אצלו גזל הנאכל, והוצרכתי לבקש דרכים ואופנים זרים
 קצת אצלי, ועצות מרחוק לעשותם, כי היו עולים לסך מסוים, כל
 אשר לי תקוע בהם, ונוסף עליהם מה שהתחייבתי לו כנ"ל, ודברתי
 עם סוחר ארץ אונגרין והראיתי להם הסחורות, והבטיחוני לעשות את
 שלהם, לתור את הארץ לבקש קונים לחפצים כאלה, שאינם חריפא
 זבינא. והיה סרסור אחד שיוגע ומצא שר אחד בארץ הגר, שחשק
 לראות דברים הללו לקנות, בכך הרהיבני ליסע בעצמי לשם כדי לגמור
 המקח מהר. ומפני הצורך הגדול הסכמתי לכך לשום לדרך פעמי,
 במעברות הרים המסוכנים מאד בכפלים, הן מצד ההרים הרמים,
 וארחות עקלקלות אשר לא נסיתי מתמול שלשום, ואל עם אשר לא
 ידעתי, ושפה אחרת לא הכרתי, ולא ידעתי לשונם, והן מצד השורדים
 שם בין ההרים כחיותא מתילי. ומכל אלה נמלטתי בעז"ה, אך נתגרה בי
 דוב אחר מסוכן מאד, כי העברתי את המכס בעצת הסרסור שלי,
 שהבטיחני שהוא בקי בדרכים, ויוליך אותי במח במקום שלא תשיג
 אותי יד שומרי המכס באונגרין, כי רב הוא וכבד עול המכס שם,
 ביחוד על דברים יקרים כא"מ וגלאנטריע, שיוכל לשום אותן כחפצו,
 ואי אפשר לעמוד; על כן שמעתי לעצת האיש ההוא, כמדומני שהוא
 מובטח בכך, שלא יקרני עון בדבר הזה בעברי על הגבול, ולקחתי
 בידי כל הסחורות הנ"ל, גם צרפתי כל אשר היה בידי עוד מחפצים

יקרים, ועברתי בארץ הגר עד מקום השר ההוא, אשר לפ"ד הסרסור היה חושק לקנות סחורות שלי, והבטיחני לאסוף מלא חפנים ברכה בעד סחורותי; וכאשר חשבתי שכבר הגעתי למקום במוח, נתודע הדבר למוכסן הגדול שם, ושלה אחרי משרתיו לתפשני, וכן עשו ולקחוני והכוני, והביאוני וכל מה שבידי אל בית המכס, והתחננתי לפניו, שימחול לי כי לא ידעתי מנהג המדינה, ולא הלכתי בדרך זו מעולם, נקי אני מעון, ופעם ראשון ראוי שיחמול עלי, ובהתנפלי לפניו התחננתי אליו, שיתפשר עמי כפי הראוי ואתן, אבל הוא נתן עיניו בממון, וחשב לבלוע הכל או לפחות חציו או שלישיתו של העסק כדת המוכסנים. אז דברתי אליו קצת קשות, וא"ל תדע כי לא תרויח בזה, כי יש לי ג"כ אנשים תקיפים במקום המשפט עיר פרעשבורג, כשיבוא הדבר לשם המה יעמדו לימיני, והיה המוכסן אשכנזי, ורשם כל הדברים שדברתי אליו, וכפתן חרש יאטם אזנו. וא"ל: אין דרך אחר לפני כי יגיע הדבר למשפט בעיר המלוכה הנ"ל, וכאשר יפסקו הדין השופטים שם כן יקום. והוא הלך כעצמו לשם עם הסחורות שלקח ממני, להגיש עצומותיו נגדי, ואנכי הלכתי בדרך מסוכנת זו, ובהוצאות מרובות באתי לפרעשבורג, ונתארחתי בבית מחו' הרב מ' משה שהיה ר"י בלבוב. ובעת ההיא דר בפ"ב נשוי בתו של ר"ל מוכיח; זה האיש משה היטיב עמי בעסק זה בכל לבבו, שהייתי בביתו מן קודם פסח עד לאחר עצרת, כל הימים עד שיצא משפמי לאור, ככרני כבוד גדול. וכנראה מן העסק הלו בעצה עמוקה לגלגל הדברים באופן זה, ומשכני בחבלי אדם לבוא לשם לתכלית אחר נעלם.

כי הנה בהיותי בביתו של הרב הנ"ל גלה אלי בחשאי, איך קרה מקרה בלתי טהור, טרם בואי שמה נזרמן לשם עובר אורח, בא מפראג מישיבה של אייבשיצר, ובידו כתבי פלסתר מהאיש הלזה, ואז בהשתדלות האב"ד מפראג עם קציני ווינא, השבים מפראג ומכיאים עמהם כתבי חרושי רבם, לבדוק אחריהם, וכן נעשה עם הנ"ל בפרעש-בורג, איזה זמן קצר לפני הגיעי לשם, באו שמשו הקהל חפשו חדרו של האורח הנ"ל פתאום, פתחו ארגזו ומצאו הספר כ"י של א"ש א), פתחתו: ואבוא היום אל העין, ונמסר הס' הלו בידו של הרב ר' משה הנ"ל, וכבואי שמה גלה אלי בסתר, כי נתן אליו הס' כ"י הלו לבדוק, והדברים הנמצאים בו נראים זרים ותמוהים, אך הוא אינו יודע ובקי

בעניני קבלה, על כן לא אדון הוא בדבר הזה, ולכן חלה פני כנמלך בי, שאלני כדת מה לעשות בו, אם יגלהו בפרסום או ידון אותו בשרפה או בגניזה, ומסרו בידי לעיין בו לידע מה מינו; והיה כאשר אעריך אותו כן יקום, כי עלי דידי קסמך בהא, עם היותי או בימי חרפי רך בשנים, לא הי"ל אפילו התחלת צמיחת זקן. נעתרתי לבקשתו ולקחתי מירו הס' כ"י הנ"ל א), ועיינתי בו ועברתי בין בתריו, ותסמר שערתי בשרי בקראי בו שתים שלש דלתות, מרוב החירופים וגידופים והפוך דא"ח בסתרי קבלה. על כן אמרתי להרב הנ"ל, שאין ספק שהוא מעון שריפה בודאי, ועם זה יעצתיו שלא לפרסם הדבר, כי שערתי שלא יצא תועלת, כי אם קרוב להפסד, וכמ"ש כבר בס' "תורת הקנאות" ב). ומן אז והלאה ידעתי בכיורור גמור, שזה האיש אייבשיצר, דוב אורב הוא להיהדות, אר"י אחר יונתן אייבשיץ במסתרים, ונכנס הדבר בלבי כארכו של עכנאי, אע"פ שצפנתי הדברים בקרבי, כי לא עצרתי כח לפי ילדותי, גם לא החתים שמו על הספר, וידעתי שיכחיש הידוע ויאמר שאינו מעשה ידיו, כי על כן לא נקרא שמו עליו בפירוש כגוף הכ"י; גם תלמידיו המביאים אותו בידיהם להפיצו בלאט מעלימים שם המחבר בפרהסיא, ואינן מוגלין אלא לאנשי סודם. ולא היה אפשר לתקן שום דבר בעת ההוא, לכן החרשתי ושמרתי את הדבר, והיה נתעב אצלי לשמוע זכר אייבשיצר. ועכשיו בעת הזאת שהטרידני הי"ת במלחמת מצוה, להתאבק עמו, או נתתי אל לבי המקרה הנ"ל, והבנתי כי מאת ה' היתה זאת בשביל כך, ולא הביאני הי"ת לפרעשבורג כי אם דווקא על אודות זה, למען הראותי תועבות האיש הלז הובאתי הנה, זה היה העיקר. עוד אשמיעך מה שקרה אחר זה להרב הנ"ל, רק תחלה אספר סוף הענין של העברת מכס הנ"ל, שהיה ג"כ בחסד גדול. והנה המציא לי הי"ת שם אדם נכבד שמו היה ר' דניאל ע"ה, ⁴ הוא היה שתדלן עצמי בענינים האלה, ופעל כמה טובות לעמנו בני ישראל להציל את שלהם, כי היה לו יד ושם בערכאות שם; וכן עשה במוכה עמי והתעסק במצוה זו בכל לבבו, וזמן רב בלה בעסק זה, בפרטות שהיו שם ימי המשפט, לא היה יכול לסעוד עד כמה שעות

(א) זכן יספר יעב"ץ כואת בס' תורת הקנאות (צד פ"ו), וכן שם להלן במכתבו להגאון ר' דוד אופנהיים (צד פ"ח) מן ז' כסליו שנת תפ"ו, יאמר: בהודמן ה' אותי ע"פ סבה בק"ק פ"ב קודם פסח העבר, וכו'.

(ב) שם (צד פ"ח, צ"א) ובס' התאבקות (דף א') דפוס לבוב.

אחר הצות היום, והיה כמו מתענה בכל שבת, שהיה צריך לילך למקום הערכאות, ולדפוק על פתחיהם, הן בבקשות ותחנונים והמליצות אצל כל אחד מהשררות שהיה משכים לפתחם, הן בהקדמת נתינת שוחד ושאלת עצות, שקצתם נמצאו לו ונעתרו לבקשתו ע"י פיוס ושוחד, ובקצתן שלא היו בעלי שוחד. והניח גם כל עסקיו ולא נח ולא שקט עד שהוציא לאור משפטי, והוליכני אל השררות אשר הוצרכתי לשחדו, היה אחד בלבד שבו היה הדבר תלוי, ונתתי לו בעצמי ששה דוקאמין, ובשכר זה למדני ושם בפי הדברים שאדבר בבית המשפט, כשאעמוד נגד המוכסין לענות על דבריו, וכן עשיתי; והאדם חשוב הנ"ל לא זו מצדי, לתמוך בידי להכין מענה לשוני, ולסעדי שלא יסתתמו מענותי. וענתי עוות להמוכס, עם היותו ג"כ שררה, בפני השררות היושבים כסאות למשפט, ודברתי עמו קשות על שהעביר עלי הדרך, בכך יצא משפטי לאורה, וזכיתי בדין להחזיר לי את שלי, כל מה שנמל ממני המוכסן לא נעדר דבר ת"ל, בלי שום בצע כסף, רק מ"ש להנ"ל, והמוכס יצא אבל וחפוי ראש, והפסיד מכיסו הרבה בהוצאות הדרך, ומשרתיו הרוכבים שהשיגוני ולקחו אותי וממוני כולם יגעו לריק. והאיש כשר הנ"ל השתדלן ר' דניאל זכור לטוב לא נהנה ממני שום דבר בעד כל מרחתו הגדולה זמן רב. באמת לא מצאתי כמוהו שיעסוק בהשתדלות כזו בכל לבבו באבוד זמן הרבה לחנם, צדקתו תעמוד לעד לו ולבניו וב"ב, לא אשכח לנצח מעשיו אשר גמל עמי, עם היותו נכרי ולא הכיר אותי מעולם, רק ע"פ המליצת הרב הנ"ל, שנמל עמי טובה באכסנאי ג"כ. וכן בני אדם אחרים שהי"ל הצד אצל בעלי המשפט לא נמנעו מלהמליץ בעדי, גם אשה קצינה אחת השתדלה בזה שהי"ל יד אצל השררות, אך האדם הישר הנ"ל מסר נפשו על הדבר כנ"ל.

עכ"ז הי"ל הוצאה רבה בהליכת הדרך כי רב הוא, ובעיכוב וחזרה שעלה לסך מסוים. גם לא ידעתי מה לעשות עם הסחורות כי נתאנתי בהם הרבה כנ"ל, ולא נשאר בידי מאומה במה לחזור לביתי. וכבר הייתי מסכים להחליפם על סחורות אחרים, יותר שפלים ופחותים מהן, במחשבה מוטעת אולי יהיו חריפא זבינא, אע"פ שאהיה מוכרח להפסיד הרבה מהקרן, כי סחורות שלי היו זבינא דרמי באפי; אבל באמת אם הייתי גומר המו"מ בחליפין, כאשר יעצוני היועץ לפ"ד, ואנכי לא הייתי בקי במו"מ, או ודאי היה המו"מ השני חלו גרוע הרבה יותר מהראשון; מה עשה הקב"ה? והנה בהיותי עוסק בכך, להעריך החפצים שאקבל תמורת סחורות שלי מאחד מתגרי לוד, והיינו מרודים יחד לעיין בשני מיני סחורות לשום אותן בדמים, כאשר כבר הסכמנו,

והיו מחוסרין רק רדוק רשומא והחשבון; בעודי במעמד הזה נצב אצל חלון החדר בעליה, והייתי מביט אל הרחוב לראות עוברים ושבים בלי שום השגחה, רק לרוח היום כי עת קיץ היה, וראיתי איש רץ מהר ומסתכל אל הבית שאני מתארח בו, ובראותו אותי מציץ מן החרכים, קרא אלי האם יש עוד הסחורות בידי, כי הוא ראה אותם לפני איזה ימים אצלי, ואמר שיודע להם קונה, רק שאמתין עליו איזה ימים, שצריך לחזור למקומו ולחקור אצל שררה שלו, אם עדיין נצרך להם, ולפי שעבר הזמן יותר מן המועד אשר יעדו, גם אמרו לי מכיריני דלאו בר סמכא הוא, לכן לא עשיתי עוד חשבון ממנו, אחר שהוחלתי עד בוש, ונתרציתי להחליף יפה ברע כנ"ו; אך השי"ת ראה בעיני, ובאותו רגע שכמעט נגמר המו"מ, השגחתי מן החלון כאמור בלי שום מחשבה על זה, אפילו כשראיתיו גם הביט אלי, ולא הכרתיו עוד עד שקרא בקול ודבר עמדי, והזכירני כי הוא האיש שהיה אצלי לפני שמונה ימים, וראה סחורה שלי והבטיח למצוא לה קונים, וכן עלה בידו והזמין לו ה' כאשר אמר, לקנות ממני בעד איזה סך במעות מזומנים, ומיד נתבטל עסק החליפין הנ"ל, ומכרתי לזה בדמים יקרים כפלים ממה שהעריכם התגר המחליף, באופן שהבאתי עמי מלא כף נחת לביתי, אחר כל הצער הגדול ואבוד זמן וממון, והיה לי הדבר הזה משיב נפש קצת. יתברך הגומל לחייבים טובות! מ"מ נשאתי בידי עוד הרבה מהסחורות, שלא היו ראויים למכור שם ולא במעררין, והוצרכתי לשלוח [סוחר] אחד גדול גם להולאנד, ושם נמכרו בדוחק גדול. ברוך העוזר!

ואף גם זאת לא פלטי מכל וכל מעסק ביש הנ"ל שקרה לי באונגריין. כי היהודי הסרסור הנ"ל שהיה סבה לכל הרעה הנ"ל, שעל פי דבריו והבטחותיו עברתי בארץ ההיא בדרך מסוכנת הנ"ל, עשה לי בלבול חדש אחר שנמלטתי מארץ הגר. ותשובתו היתה דרך עלילה, כי השררה שבמקומו רצה לקנות ממני איזה מהסחורות שבידי, ולא יכולתי להשוות עמו, ונפטרתי ממנו בשלום ובחבה לפי הנראה, ואחר עבור זמן מה ואני יושב בביתי לבטח, הגישני האיש הסרסור זה, אל המשפט בב"ד של ישראל בברודא, והחזיק בשלי, שהאמנתיו איזה סך רשום, ולא רצה לפרוע לי, כי מען שהיה לו היוק בעבורי אצל השררה שלו, שתבע ממנו להמציא לו עכ"פ הסחורה ההיא, שנתן עיניו בה בהיותי שמה, מה שלא היה יכול להעניו בהיותי ברשותו, לבקש ממני לתת לו בע"כ, עכשיו הוא מעליל עליו למול ממנו הרבה בחנם. ובא עלי בעקיפין והוצרכתי להתפשר עמו, ולשלם מה שלא הייתי חייב. הן אלה קצות דרכי החסד והרחמים, שעשה לי השי"ת כרחמיו וכרוב חסדיו

בארץ מעררין. אלא הי"ל לספר הרבה, אלא שרוכם יצאו ממחשבתו ולא אוכל לכוון דעתי בעת הזאת ולספרם כולן כסדרן כהוייתן, גם יארך הספר מאד, ע"כ אסתפק במועט המחזיק את המרובה לדוגמא. ומכמה חלאים רעים ונאמנים הצילני השי"ת שם, וכן מכמה קנאים יהודים ונכרים, מכולם מלטני. אע"פ שבאמת חביב הייתי מאד, ולא לבד בק"ק ברודא היה רוב בני הקהל אוהבים אותי כנפשם ומתכרכים בי כפי מנהגי ומעשי קרבוני ת"ל כנו'. מ"מ לא חסרו ג"כ מקנאים ורודפי שלמונים, ונתאנתי ג"כ עשרת מונים, ואחד מכר לי שלשלת נחושת במחיר הזהב, ולא נודע לי עד שבאתי הנה לק"ק אלמונא; בכאן נודע היוף לפי שבאמת הראיתיה מקודם שקניתיה לכמה מבינים, וכולם בחנו אותה על אבן המבחן, ואמרו שהוא זהב טהור, שהיתה מצופה בוהב קצת.

גם בכל המדינה שם היה גדול שמי כשם הגדולים, והנאב"ד רב מדינה מורה"ג ז"ל א) נתן עיניו בי להושיבני בראש באחת הקהלות, ולא נמיתו שכמי לסבול עול רבנות. סוף הדברים בפרק ההוא נתחדשו שם גורות הקיר"ה במדינת פיהם ומעררין, כבדה ידו על אחינו ב"י, בענין שדוכי הכנים והבנות, וזלת שאר גורות קשות רבות ורעות, באופן שראיתי עני עמי מורה מאד באותה מדינה; אמרתי אל לבי אסור לדור שמה, והסכמתי בדעתי לעקור דירתי משם, ולשוב אל ארץ מולדתי, על בלי סמיכה ממעמד פרנסה, כי אם במחוני על קוני אל יעזבני, והשלכתי אחרי גוי דבר גדול: איזה קציני ווינא התנדבו אלי, מבלי ידיעתי, לקבוע לי מעמד פרנסה בריוח, כעשרה כ"ב ר"מ לשבוע מדי שבוע בשבוע, ונתחייבו על כמה שנים, כדי שאוכל לישב בבית ללמוד תורה, שלא מדוחק ובלי דאגה, ולא הייתי צריך אפילו למחצית מעמד ההוא, כי עדיין הייתי רך בשנים וביתי מצער, וגם במדינה ההיא שהפרנסה בוול, והייתי יכול להרויח בשופי יותר מחצי הסך הנ"ל, להצניעו לעת הצורך, ועשו זה מהתעוררותם בלבד מבלי שראו אותי ולא הכירוני פא"פ, רק מפני השמועה היה גדול שמי גם בווינא. וא"ל הרב כמו' דייכש ז"ל שבהיותו בווינא שמע מפני הרב הגביר המפורסם ר"ש ווירטהיים ב), שא"ל פ"א ששמע ממני, ושהיה אומר: לא אנוח עד

א) הוא הרב ר' גבריאל עשקלס בר' יהודה ליב, ונפטר בשנת תע"ח עיין נוסח מצבתו בס' קבוצת חכמים (צד קי"ח), ועיין בס' עדות ביעקב (דף י"ג ע"ב), ועיין בס' זכרונות מרת גליקל האמיל (צד שכ"א).

ב) הוא הרב והגביר ר' שמשון ווערטהיים נפטר בי"ז אב שנת פד"ה, עיין אודותיו בספר: שמשון ווערטהיימער שחבר הפראפ' ר"ד קויפמאנן ג"י.

שאראה להעשיר אותו, ולימים מועמים נפטר כמוהר"ש ע"ה, וגם הק' ר"מ פיזרנג שרצה פ"א לקחת אותי לביתו, ונדר לי להרויח עב"פ אלף ר"מ לשנה, ולא הפצתי להסב על שולחן אחרים. גם בהיותי בפרעשבורג ע"פ המאורע הנ"ל הפצירו בי אנשים חשובים אוהבים, שאסע עמם לווינא, כי לא רחוקה רק כמהלך יום קצת, ואוכל למלא חסרוני בקל מה שהפסדתי בפ"ב, כי יש לי אוהבים רבים ועצומים בווינא, שחפצים בי מימיהם, ושמתי לאל מלתם, כי היה זר לי מאד ליהנות מב"י בתורת גדבה, ואפילו שהייתו חושק לראות המקום ווינא, ובשגם הסמיכות לבוא שמה בלי הוצאה ובכבוד גדול, נמנעתי מזה גם כן לפחדו מפ"ר של הכומרים הקתולים מוליכי הפסל ברחובות ווינא כנודע, שמשסתכן בנפשו הפוגע בהם, לכן לא ראיתי המקום ווינא כלל. ועם כל זה היו לי אוהבים רבים שם שעשו לי מצב פרנסה כנ"ל, מבלי שפייסתי ולא רציתי לאחד מהם לא בכתב ולא בע"פ, ועשו בפועל, פתאום שלחו אלי סך מסוים דהבא פריכה, וקבלתי פ"א בעת ההיא שהיתה שעה דחוקה לי. וראיתי כי מה' הוא להביא לחמו^א) [בעת על יום, אך כמה פעמים] השלכתי מידי כזה וכזה, שגם במקומי בברודא הון רבים רוצים לקבוע לי פרנסה, לשכון כבוד בתוכם. גם הרב מדינה ר"ג היה חפץ ביקרי, והשתבח בי וגלה דעתו כ"פ שרוצה לעשות עמי במובה בחשק, גם במכתב אלי הראה לי חבה יתירה, לא היה כל זה נחשב אצלי, והנחתי גם משלי סך רשום בארץ מעררין בחובות, שהי"ל ביד כמה אנשים על שמי"ח, בפרשות מה שנתתי על עסק מו"מ השערות כנ"ל; גם נשתקע לי סך מסוים במו"מ של שערות ששלחתי לאמשטרדם בעד חשבוני ליד ש"ב רא"ן, נשאר מונחים זמן מה כאבן שא"ל הופכים. לכן שמתי לדרך פעמי תחלה אני לבדי, ועברתי הדרך הארוכה עד אמשטרדם, ולא נהנית משום קצין אפילו ארוחה, אף כי הייתי בדרעזין והפציר בי הק' ר' יונה דרעזין לסעוד אצלו, שמתי לאל מלתו, ונפלאו כל הרואים ושומעים ההכנעה שעשה לי, ולא יכול לפתותני, ואמרו שלא ראו כזה מעולם שיסרב אורח לאיש קצין ותקיף כמוהו. ולא אאריך בתלאות רבות ונוראות, המוצאות אותי בדרך הקשה ההיא, כי רבו מספר.

גם עברתי דרך הנובר, והיה שם בעת ההיא הגאב"ד מפראג, על נשואין שעשה בנו הרב מהעלישוויא לבתו, שנשאת לבנו של הק'

(א) כאן חסרו דברים אחרים בכ"י, ואנכי השלמתי ע"פ הענין.

רא"א, והוא הרב מהולדסהיים, ורצה לכבדני בדורון חשוב מלא חפני מיבותא זהובים, ולא חפצתי לקחת; גם ספר בשבחי והיה חושק להחזיק אותי ללמוד עם התן בנו הנ"ל, אבל אני הלכתי לדרכי יגע ורפה ידים לאמשטרדם, ונתארחתי בבית ש"ב הנ"ל. וכבר עלה במעלה גדולה הוא וכל בית חמיו, מן העת שהייתי באמשטרדם פ"א ובאכסניא שלהם כנ"ל, אך באותו פרק שחזרתי שנית לשכון אצלם ימי חורף אחד, לראות בתוך כך מה לעשות לביתי, ועם הסחורות הנ"ל שנשארו לי מונחים שם, חדש להם הקב"ה בחמלתו עליהם דבר להתעשר בו מאד, מקור נפתח מחדש. הענין הוא מחצב של אבן, שנתגלה בארץ בראזיל הודו מערבא, לכסף מוצא ומקום לזהב, אבן דימנט נמצא שם בשפע גדול, בלי שידע מזה אדם אחר זולתם, אחר שלא היו בענגלאנד והולאנד, כי אם מהודו מדינחא בלבד מימות עולם; כמה שנים נשאר הדבר בסוד, והספנים התגרים הבאים מארץ פורטוגאל, הביאו האבנים מובות החדשים ההם לענגלאנד בסוד ובחשאי לנסות בהם, כי היו יראים לפרסם ענין מחצב חדש הלו של דימנטין שמצאו, פן לא יקנום מהם הסוחרים בא"מ בחזקת דימנטין גמורים ממש, מאחר שבאים ממקום שלא נודע דבר מעולם, שיגדלו שם א"מ כאלה, בשגם לא היו גדולים כל כך ולא טובים, כמו אותן של הודו מזרחית שמשם היו מובאים מימי קדם; לכן עשו זאת בחכמה אנשי פורטוגאל המוצאים המחצב, והחזיקו הענין בסוד כמום, ומסרו מהם סך מה בחשאי ביד הספנים הנ"ל. ובכואם ללונדון גילו סודם לשני בני הישיב ריו"ן ע"ה האחים ר"ל וראובן, שהיו עוסקים כבר בסחורות הזהב המוכא לשם ע"י ספני פורטוגאל שהיו מכירין אותן, לפי שהיו רגילים לקנות מהם דהבא פריכא. וגם משם התחילו להתעשר, והיו אותן ספנים מחזיקים לאחים לנאמנים וצנועים בארץ, על כן בטחו בהם לגלות אליהם מסתרם הלו של דימנטין החדשים, בלי שהתודעו לאדם אחר כלל. ולקחו מהם הסוחרים הנ"ל הא"מ חדשים, שהביאו בידיהם ספני פורטוגאל מכיריהם, ונסו ועלתה בידם, ושלח להם הי"ת ברכה מרובה עי"כ. והיתה הברכה מצויה בזה בשפע גדול ביד האחים הללו משני צדדים, אם משום שתגרי פורטוגאל מכרו בוול, מפני שבאו לידם במציאה וכשפע עצום, ודאגו שלא ימצאו קונים לגמרי, שמא יחשבו לזיופים או גרועים מאד, ועל כן מיד נאותו למקח שקצבו להם האנשים האחים הנ"ל, מה גם בהיות נאמנים נחשבו, וגם למען לא יפורסם סודם, פן יהיה למוקש כנ"ל; ומצד אחר היו הקונים ומעות הרבה מצוים בעת ההיא, כי באותו הזמן היו בעלי כיסים רבים וגדולים מופלגים באותן מדינות, שהשיגו עושר רב מו"מ של אקציעם, ולא היו יודעים מה לעשות עם המעות שיהיו

קיימים כמוחים, והיו מתוראים להפסידם כמו"מ הנ"ל, שעולה ויורד מאד, על כן היו מניחים מעותיהם בסחורת א"מ, ולא היה הכסף נחשב בעיניהם מאומה, וקנו הרבה א"מ לרוב בכל ממון שיפסקו התגרים. משם נתעשרו אנשים הללו מאד מאד, בלי ששלמה בהם עין, כי לא ידע אדם אחר, והיו מוכרים סחורתם כזבינא חריפא של א"מ הבאים מהודו מורחית, ולא היה אדם מרגיש בסודם, כי ספני פורמוגאל היו מסתירים הענין מעצמן כנ"ל, גם האנשים אחים הנ"ל התקשרו עמהם אחר זאת, והתחייבו לקבל סחורתם במקח השווה להם, ובתנאי שלא יודע הדבר לאיש אחר, ושמרו אמונתם כמה שנים, כי היה כסף חריף בעיניהם, ונתפייסו בדמים שקצבו. על כן גדלו והעשירו האנשים בית רו"ן ע"ה ואיש לא [ידע], עם שהיו ניכרים אז לעשירים גדולים, אך לא שער אדם החצי ולא שלישי ורביעי העושר שהשיגו בית רו"ן, גדלו והצליח ועשו פרי עד למעלה; ובהמשך הומן אחרי כמה שנים הרגישו העולם איך האנשים האלה הולכים הלוך וגדול, שלא כמנהגו וחזן למבע, גם היו עושים צדקות וג"ח בשפע גדול, דבר תמיה לרבים. לכן לא נחו ולא שקמו סוחרים אחרים המתקנאים בהם, חקרו מאד על הענין חפשו ומצאו סודם, חפשו סתרים נבעו מצפונם, והשיגו ג"כ מסחורה חדשה זו; אחת לאחת ע"י כך נתפשט המו"מ, ונתפרסם עד שעכשיו יד כל הסוחרים שולמת בו, ונתיקר השער ג"כ. מ"מ הי"ל קדימה אצל המביאים אותה סחורה בראשונה, והתמידו בה שנים רבות, והרויחו לאלפים ולרכבות הון יקר לאין חקר, וכל הסוחרים האחרים כן ממש לא הגיעו לקרסולם, המה אספו כף מלא נחת, שולחנם מלא דשן ושבע רצון וברכת ה', כל זה נתחדש בעת היותי בביתם בראשונה ובשנייה. אך מו"מ שלי נפל ירד, עד בלתי השאיר לו שריד, סך שאוכל להתפרנס בו, וסחורות השערות שהיו מונחים בעלייתם זמן רב, קצתם אכלה עש והנשאר נמכר בהיזק גדול. וה' נתן בלב האנשים המובים הנ"ל לעשות עמי במובה, איזה שנים תמכו בידי מעצמן, התנדבו וקצבו עליהם דבר מסוים לשנה לצורך פרנסתי, ובתחלה הוסיפו ועשו יותר מקצבתם ונדבתם.

אם אמרתי להעלות על ספר מהיסורין החדשים, והמקרים הקשים שמצאוני באותן הימים, שעמדתי באמשטרדם שנית, מחמת תגבורת השחורה ר"ל, ישתומם הקורא ולא יאמין אפשרותו, לא יצויר שיוכל לסבלם אדם אמיץ לבו בגבורים, אף כי אדם חלוש רך המבע כמוני כאין, נגוע ומוכה אלקים ומעונה כלא זאת, והסבה מחמת ההפסד הגדול שהיה לי בסחורה הנ"ל, שנגע אל לבי; על כן גדל כאבי,

ולא יכולתי לשמח לבבי בשתיית יין וי"ש, אך כל הקורת רוח שבקשתי למצוא בו מנוחה היה שתית מי בישול מהע, שכבר הורגלתי בו מקודם מנסיעה ראשונה, ע"פ מה שקראתי בס' רופא הולנדי שמפליג בשבחו. מאז הורגלתי עצמי בו, הוא היה כל שתייתי לצמאי, ומן הוא והלאה הייתי כנוזר מיין ושכר לגמרי, וזלת כוס אחד של יין בתוך סעודה, ומצאתי בהנהגה זו תועלת לבריאת גופי כמה שנים. אך הפעם הזאת הפלגתי לשתות מי בישול מהע יותר מדאי, כי בו חפצתי כל מיולי להניח לי מעצבי ומרגזי, ולהעביר רעיון רוחי ולמצוא מרגוע, ונהפך לי לרועץ ולרוע, כי נהפך כל דמי למים, ונפתח מקור מי רגלים מושך כמעין, לא יכולתי עמוד רגע בלי המלת מים, וגרם לי יסורים קשים ומרים אכזרים בראש הגויה, וכמה פעמים היה כפושע ביני ונוי, פעמים נתעלפתי כמעט פרח רוחי, לולי רחמי שמים הגדולים. אם אמרתי אספרה כמו כל אשר עלו [עלי] או באמשטרדם יבהלו הרעיונים, עינים יתמהו מראות ואזנים יהיו נעוים משמוע, ולכב ישתע ורוח ימלא רתת וירתע, רק דרך קצרה אודיע שמץ מנהו, אקצר לספר חסדי ה' אתי, גם בהיותי כל היום נגוע, בכל הצרות הרבות והרעות, לא נתן למוט רגלי. ישתבח שמו נצח דור לדור יודיע! מאת ה' היתה נסבה, כי ארך לי הזמן שעמדתי באותו פעם באמשטרדם כחצי קיץ וחורף שלם, שהייתי מצפה למצוא קונה טוב לסחורות השערות, שהיו מונחים לי שם כאבן שא"ל הופכים, ועל דבר זה גבר עלי יגון יומם ולילה לא שכב לבי, על אבוד זמני היקר בארץ נכריה, כאורח נמה ללון רחוק כשש מאות פרסאות מביתי ומבני הרכים, אשר יהמו מעי עליהם, מאנה הנחם נפשי וגברה עלי השחורה, היתה לי דמעת לחם יומם ולילה, באמור מתי אעשה לביתי העובר בצל, ולדירת קבע להתלונן בצל שרי, אשר צפיתי מעודי רוח בינתי עלי יאצל.

ואת חמאי אני מזכיר להעלות על ספר את אשר הרבה עצבוני ויוגוני, כמעט כלוני, לולי חסדי ה' הגדולים, או אבדתי בעניי ביסורים המשונים, אשר לא שמעתי דוגמתו עד כה. וזה סבב לי ספר רפואה של לשון לעז, שחבר רופא הולנדר בונמעקהל. לאשר במלמול וגלות הראשון הארוך, בימים אשר ישבתי בבית הק' רב"ך עד עבור הסתיו, הייתי חושק לידע ולהכיר כתב לעז אשכנזי בגופן שלהם, שלא למדני אמ"ה ז"ל, ואפילו כתיבת שלהן לא קבלתי מרב, והוצרכתי ללמוד מעצמי, אבל ספרי נכרים וכתיבתן לא ידעתי כל עיקר, ולבי היה נוטה תמיד לדעת לחקור ג"כ עניני העולם והאומות והאמונות ומדותיהם ודעותיהם וקורותיהם וחכמותיהם, שלא יודעו ענינם מתוך

ספרינו הקדושים, וגם כדי לידע מה להשיב, להיות מעורב עם הבריות, לדעת נימוסי מדינה ומדינה, ומבע הארצות ומבע יושביהם, לחשוף סודותיהם ולעמוד על הבחינה; הן כל אלה חשקה נפשי לדעת מתוך ספריהם העצמיים, ולא מצאתי דרך ואופן להגיע אל זה, כי לא הרשיתי עצמי לשכור לי מלמד קריאת ספרי לעז, כי יראתי מבטול גדול, גם נתעב בעיני להוציא ממון על כך, גם הייתי בוש לעשות כן מפני בני אדם. והנה ידעתי נער אחד מן המשרתים לומד כתיבה וקריאה בלשון לעז, לקחתיו בחשאי ובקשתי ממנו שיראה לי צורת האותיות של א"ב של לעז בדפוס, שהוא התחיל ללמוד אצל מלמד סופר נכרי, ועדיין בדוחק היה יודע תמונות האותיות בלבד נפרדות, מבלי ידעתי קריאתן בתיבות מחוברות והבנה במלותיה, והראה לי הנער רק פעם או פעמים, לומר זה א, זה ב, זה ג, זה ד, לא דבר יותר, ובעזה"י החונן לאדם דעת תפסתי מיד הכרת האותיות בדמיונם, אח"כ מרחתי בעצמי אני לבדי בחבור התיבות, ונקשרתי והכנתי ענין בלי עזר שום מלמד ומורה כלל וכלל, ותוך זמן קצר השגתי ידיעה זו לקרוא היטב בס' לעז אשכנזי, כאלו הי"ל מלמד על זאת כמה שנים; אך לא עלה בידי כי אם קריאת ספרי דפוס שלהן וכן הכתיבה לטינית, אבל הכתיבה לועזית הנעשית במשיכא ורהיטא עדיין איני מכירה מחסרון למורה לגמרי, ואפילו בכתיבה לטינית של דפוס נשארו איזה צורות ורשמים או שינוי תמונה באותיות, שאין אני יודעם עד היום, כי אלי דבר (זה) יגונב בחטיפה ולפום שטפא, שאפילו הנער המראה לי לא היה מושלם, ואח"ז בושתי מלשאול אדם מה שחסר לי בידעתם. עם כל זה מהרתי לקרוא בכל ספרי דפוס שלהם מיד מעצמי, עד שהשגתי בקיאות לקרות אפילו לשון הולנדי וגאועמין, ולהבין גם הרבה מלשון למין, וקראתי הרבה מספריהם בכל הידיעות השונות בהרפ"י א), לעמוד על כל דעות אנשי העולם, באמונות בדתות ומנהגים, ולחשוף מחשבותיהם עלינו ועל אמונתנו הקדושה. גם נכספה כלתה נפשי לדעת ולהבין ישוב כדור הארצי, כמבואר בספר[יהם] מתנועה גרם השמימי, עם היותו מבואר בספרינו, הוא דרך קצר מאד; גם חפצתי לדעת ולהשכיל בדברים המבעיים, ומבע המחצבים וסגולות צמחים ועשבים, וחכמת הרפואות ביחוד, והנהגות המדינות והמלכים והמלחמות וספורי ד"ה שלהם, ומעשיות זולתיות וקורות הדורות, וחדושי כותבי הארצות

ימים ונהרות ומדברות ורושמי מצבם, ומלאכת מחשבת ואומניות ותחבולות ורמאות וערמות, וספורי הבלים בהמצאות בדויות, את כל אלה ראתה עיני בספריהם, בקי אני בהם ובמעשיהם, וכל מחשבותיהם זיופיהם וטובותיהם, את הכל ידעתי וגלוי לפני, שלא להיות ערום מחכמת אנשי עולם. אבל נזהר אני שלא לקרותן ולעיין בהם, אלא במקום שאסור להרהר בד"ת לא זולת כלל. אכן כמה פעמים הוצאתי מתוק מעו, ודבש שמצאתי בהם רדיתי אל כפי, להשתמש בו למלאכת עבודת הקודש, בכמה ענינים סתומים וחתומים, ועל כולם עלתה בידי ע"י כך לידע להשיב, וגם שלא להחשב סכל בעיניהם; ביחוד במלאכת חכמת הרפואה ושמירות הבריאות שהיא חיי דברייתא חקרתי בספריהם בעת פנאי כנ"ל, ועיינתי בחכמת הטבע הוצרכתי בהכרח לקיום מין האנושי.

ועתה הגעתי אל המבוקש שהתחלתי בו, כי הנה נודמן לידי פ"א ספר רפואה הנ"ל, וראיתי מפליג בשוב סגולה המהע ומרבה לספר בשבחו, ומצוה ומורו להרגיל שתית מי בישולו, ומבטיח היותו צרי כולל ומרפא לחליים בכלל. דבר זה נכנס בלבי ונסיתיו ובחנתיו איוו שנים, משנת תפ"ד שחזרתי לביתי בפעם ראשון עד שנת תפ"ט שנמרדתי בגלות שנית לארץ אשכנז; בכל משך זמן זה הייתי נוהג לשתות מי מהע בבקר ובערב לרויה, הוא היה עיקר משקה שלי, ומצאתיו בריא לגופי מאד, כמעט לא שתיתי שום משקה אחר זולתו, הוא היה שתייתי במעימת שחרית, ובו הייתי מרוה צמאני אחר סעודת צהרים בהתחלת העיכול, ומן אז הזרתי עצמי ממשקה שעורים לגמרי, לא בא עוד לפי, אם לא בדרך זר ורחוק; ויין לא שתיתי גם בהיותי בארץ מערין, שהיין שם בזול ומצוי לא הייתי רגיל בו, כי אם ביו"ט ובשמחת סעודת מצוה, זולת זה היה נתעב אלי, אך בשתיית מי המהע מצאתי קורת רוח מנוח לנפשי, והיה משמח לבבי כאלו הייתי שותה יין הרקח, כל אלה השנים שעמדתי בביתי; ובדרך מהלכי [בעולם] גלות ראשונה ושנייה היה טוב ומועיל לי משקה הלז, אכן אחר שבעונותי נפלתי במדה היגון הנ"ל באמשטר-דם, וחשכתי להרויה לי מצרתי ע"י רבוי שתית המשקה הלז, לשמח לבי להניח לי מיגוני ועצבי כמנהגי פעם בפעם, כשרוחי נפעם כי דבר המשכר לא נסיתי והיה מוזק לי, לכך יין ושכר לא שתיתי, רק כל עסק הרחבת הלב חפשתי בשתיית מי מעה יותר מדאי, כי דמיתי להעזר בו להמלט מהיגון המתעולל. בי והוא היה בעוכרי בפעם הזאת, בפרט שהפלגתי לשתות ממנו הרבה, עי"ז נהפך דמי למים

ונמס לכבי, וגם שלא יכולתי לעכב עצמי מהמלת מ"ר אפילו רגע, או נכפלה רעתי וגברו יסורי מאד מאד. כחצי שנה גלגלתי עצמי בצער הגדול הנפלא הזאת, באין מבין שורש המחלה, וביסורים קשים ומרים שלא נודעו לי דוגמתם, אע"פ שקראתי הרבה בספרים. גם נוסף על זאת היה מוקד במעי ובקרבי, עד שכמה פעמים היה נפשי מבצבצת ליצאת, ולא מעמתי מעם שינה זמן רב, בערב הייתי אומר מי יתן בקר, כמה פעמים הוצרכו לחלל שבת עלי, ולעורר ישנים באמצע הלילה בשבולי, לעשות לי מים חמים לשתיה, ולעשות תקון לפתוח בני מעים, ועסקתי ברפואות הרבה ומעט מזער הונח לי; אך מדה השתן שהיה הדוחק ליצאת בכל עת ורגע לא עובני אחרי זאת, יותר מעשרים שנה הייתי עלול בו, אע"פ שכבר הנחתי ועזבתי שתיית המהע לגמרי, ובחרתי במשקה קאפע תמורתו (כי שכר לא היה אפשר לי להרגיל בו עוד) ורק שלש או ארבע כוסות קטנות במדה לפ"א, זאת לא היה אפשר לסבול עוד, ועכ"פ נחו שקמו יסורי הג"ל קצת, עכ"ז עשו ענין רע במבעי, אך היה פוחת והולך, כשחזרתי להיות יושב שקט בביתי אצל בני ביתי, ויותר עשה פעולה טובה בעוז"י גיד הוהוב כשנפתח לי אחר כמה שנים כמש"ל בס"ד, אבל לא יכולתי לשלח הענין רוע הטבע בשתן ולפמרו מכל וכל, לשוב לאינתי הראשון, עד שהלכתי בגלות שלישית לאמשטרדם, שנת תקי"א. בזה הגלות האחרון נסתלק ממני זה המדוה ברחמי שמים, שם באותו מקום שלקיתי בו דהיינו במים, כי המדוה בא לי ע"י רבוי שתיית מים חמים, ושלח הי"ת רפואתי אז ע"י שתיית מים קרים, אלא שגם מזה גרמו לי יסורים אחרים אכזרים. בשנת תקי"ג שבתי לביתי שלם בגופי ת"ל כבריה חדשה, לא ידעתי עוד מריבוי שתן כלל, ועזבני בעה"י לגמרי, אחר שנתעולל כעשרים וארבע שנה, עד שקצתי בחיי מחמתו, וכבר נתייאשתי מזה חשבתי שילווני לקבר; ת"ל נושעתי ממנו אחרי שנתחדשו לי יסורים אחרים משונים, ונוסף על צער המלטול וגלות הקשה כמש"ל בס"ד, אכן נתקיים בי הענין חולי חמים, רופא חולים ועוזר ומושיע דלים בו אבטח, יפרה אותי מכל צרותי, וינחמני בנחמה לשוב לציון גאולים, כיר"א.

אחר זאת נסעתי מאמשטרדם, על דעתי לבוא בלי אהור לאלמונא, לשוב שמה לקבוע דירתי בעיר מולדתי ומקום מגורי אבותי. ועברתי דרך עמדת ונתנו עיניהם בי אנשי הק"ק להיות להם לקצין נוהג רבנות, מה שלא עלה על דעתי לגמרי כנו"ל, שבחרתי בשפלות ושנאתי את הרבנות, לדרכי הייתי מהלך ונתארחתי בבית הק' ר' יונתן

לוי, ושם היתה אשה גדולה חשובה ומשכלת מאד, בת הק' התורני ר"ל ע"ה, וכלתו של הק' הנ"ל, היא החזיקה בי לאכל לחם ולהתאכסן בביתה. ותעש חיל בחכמתה לדבר על לב חמיה ואישה וכל בני הק', בכלל השתרלה בכל כחה להחזיקני אצלם, ולי לא הנידו מאומה, ועשו מעשה מיד וקבצו כל הקהל והסכימו לדעת אחת, וקבלוני בח"ה חג פסח, — כי על י"ט הפסח באתי שם, להתעכב עד אחר זמן החג, וללכת משם מיד אחר הפסח, — ומנו אותי עליהם לראש לרב ומורה, ופתאום באו אלי שלוחי הקהל והודיעוני הסכמתם, וחלו פני רבים לתת את שאלתם, ונמצאתי להם ולבקשתם, אע"פ שהיה נגד חשק לבבי כנ"ל, אך ראיתי בעיני כי מן השמים היא, מאחר שלא עלתה על דעתי לנמרי, לא פייסתי אחד מהם על הדבר הזה, וה' נתן בלבם לב אחד ולעה אחת, בהתעוררות עצמן ברצון ובחשק, וגם היו צריכין לאיש מורה, כי היו כצאן בלי רועה; אמרתי הלא מצער היא ואוכל לשקוד על תלמודי כחפץ לבבי בלי מונע, ועם זה אהיה מוכה את הרבים בעזה". וכתבתי לאשתי ע"ה שתבוא אלי לעמדם עם בני שיחי וכל אשר לי. והביאם הקב"ה כעל כנפי נשרים שלמים וטובים, זוגתי הרבנית ושני בני מאיר וזלמן שי'. הראשון הוא בכורי היה אז כבן י"ב שנה, השני כבן שש, ובתי תי' ילדה קמנה, עם כלי בית מטלמלים וספרים מדרך רחוקה מאד בתחלת קיץ תפ"ט. שבחות והודאות לבעל החסד והנפלאות, יתברך עושה גדולות אין חקר ונוראות! אך היסורים הנ"ל מן השתן עם שנתמעט קצת, מ"מ עדיין היו מתמידים להתעולל בו, ולהטרידני יומי ולילי, ותדר שנת מעיני ונפשי נבהלה מאד; גם זוגתי ע"ה היתה בצער גדול בעבורי על זאת, כי כמעט לא קמה בי רוח, כאלו הופרה האביונה ח"ו, וכן לא היה לי זרע ממנה כל הימים שעמדתי בעמדם, אולי היתה הסבה גם חולי ומדוה זוגתי ע"ה, שנתחדש לה שמה כמש"ל; אכן קודם שהעתקתי דירתי משם נתן לה ה' הריון ותלד בן באלטונא.

ואנכי עם כל זה הייתי שוקד על למודי, ולילה כיום יאיר לי בעזה", במקרא משנה גפ"ת הלכות פוסקים, ושאר ספרי קודש בנגלה ונסתר הראשונים, ותמידין כסדרן ללמוד עם תלמידים בחורים מבני העיר ובני שי'. גם מלאתי ידי לה' בקסת הסופר לעשות אונים לתורה באיזה חבורים אשר קצתן התחלתי בהם עוד בברודא, ובעמדם גמרתי ח"א מספרי לח"ש על שני סדרי משניות, גם ס' מו"ק על מא"ח הגעתי שם קרוב למחציתו, שהתחלתי ג"כ בילדותי ועסקתי בהעתקה ומהדורא שנית, גם הרבה מס' שי"ע עשיתי שם, מלבד כתיבות

שונות רבות בנמרא ושאר ספרים הכרחיים, שהגהתי וחדשתי בהם דברים, גם ס' הקשורים מדרשות ופשמים חברתי שמה; והנהגתי את הצבור לשם שמים, ת"ל תקנתי להם תקנות רבות מעולות וחשובות, להסיר המכשולות שהיו נכשלים בהם מלפנים, כאשר קצתן נזכרים באגרת שכתבתי מענין להרמ"ח, תשובה על מכתבו שהודיעני שמתרעם עלי שהחמרתי עליהם הרבה יתר שאת ע"ש, ועשיתי משפט וצדק לנצרכים בכל כחי ויכלתי בלי מחיר, גם למדתי עם התלמידים בני עשירים מופלגים, ולא רציתי לקבל מהם מאומה בשכר תלמוד, אפילו מבנו של הק' כ' יונתן לוי הזקן שהיה עשיר גדול מכ"פ מאה אלפים, ושלח לי מוהר יפה בעד שלמד בנו אצלי, לא אביתי לקבל, ואפילו בעד הדרשות שדרשתי להם בשבת הגדול וש"ש לא נמלתי אפילו פרוטה אחת, עם שהיה מנהגם לפני זאת לתת בעד כל הדרשה כ"ב ר"מ, ואע"פ שהיה נהנים מאד מדרוש שלי, והארכתני בו כל פעם שעות הרבה, וכל דרוש הוא כמו חבור קמץ בפ"ע, וערבו להם דברי מאד; נשבעו המשכילים בהם, [אפילו אנשים שלמדו] בישיבת פראג (*), שלא שמעה אונם מעולם דרושים נפלאים ונחמדים כמו ששמעו ממני, והפליגו בשבחי למרחוק, אמרו שאין דרשן בעולם כמוני, אבל אני לעצמי היתה לי על אפי ועל חמתי, לבלות זמן בלמוד דרוש, אשר לא עסקתי בו מימי, רק על פי ההכרח, כי לא היה ערב לנפשי רק למוד נמרא ופוסקים, ולהבין במקרא ומדרשים לדעת להשכיל בתורה הקדושה, לשמור לעשות ולקיים, לא להתנאות ח"ו, כ"ש שלא להתנאות בהם לבני אדם, והיה דבר מתועב אצלי, רק להחכים בתורה לצורך שלמות נפשי בלבד גרסה נפשי לתאבה בכל עת, באהבתה תשגה חמוד. מ"מ בעזה"י ראיתי סימן יפה בתלמודי גם בלמוד הדרוש וחדושי אגדה, כשהוצרכתי להם הזמין לי הי"ת בחסדו דברים נאים ונחמדים, ערכים ומתוקים לשומעם וקרובים לאמת, ואין לי שום ספק שחנני הי"ת להלביש כמה אגדות מופלאות זרות מאד בהבטת ראשונה בבגדים מקושטים ותכשיטין יקרים מפז, אשירה לה' כי גמל עלי, ואודה לה' לו ית' על חלקי.

עוד אזכיר מענין הנהגתי עם הקהל, כי לא נשאתי פנים לגדול ולא יגורתי מפני איש, והיו שוים בעיני כקמן כגדול כדל כעשיר. בקיצור יצא שמי בזמן קמץ כאחד מן הגדולים אשר בארץ, ושמעי הולך

(א) עיין צד 112, ועיין ערות ביעקב (דף י"ג ע"ב).

וגדול בכל המדינות, אצ"ל שהייתי חביב לכל בני קהלתי מקצן ועד גדול, הייתי בעיניהם כמלאך אלקים לפניהם, אין ממרה את פי ואין מתנגד אפילו לרמיותי; רק אחד הי"ל לשמן קצת ובראשית ישיבתי, וקוץ בה, כי הק' כ' יחונתן הזקן הנ"ל, עם שהוא הסכים מתחלה על קבלתי לרב אב"ד, סבור היה שאהיה מוכנע לו בפרטות, מחמת הפלגת עשרו הגדול, ויהי כראותו שלא הייתי מחשיבו יותר מאחד משאר העם, והוא היה נוהג קודם ביארו לשם, לצות ולגזור בכל ההוה בקהלה, היה עושה כל חפצו מבלי שאלה וכתקיף וגברא אלמא, ולא לבד בעסקי הקהל במילי דעלמא, אלא גם במילי דשמיא לא היה עליו אימת רב ומורה מעולם, כי רק המלמד שהיה רגיל להחזיק בביתו לבניו הוא; היה המורה הוראה, על פיו נעשה כל דבר שיסתפק ליחיד או לרבים, והמלמד היה מוכרח לעשות כל רצונו, ולהשתדל למצוא חן בעיניו, כי גם לאוהבי בנו ר"א היה שכיח אצלו, וכאשר התחלתי להתנהג את הצבור בדרך ישרה, כאשר ראיתי מאמ"ה ז"ל, ולזרוק בהם מרה עם הראותי להם חבה יתירה, גם הם נהגו בי כבוד ומורא באהבה גמורה, והיתה אימתי מוטלת על כל העם מעצמה, כי נתן ה' מוראי וכבודי בלבם, וכולם יחד עשיר ואביון אהבוני אהבה עזה; רק זה האיש הזקן ומסכן בדעתו היה לא מצא מה שחשב מתחלה כפי הרגלו מאז כנ"ל. גם המלמד שהיה בעת ההיא בביתו היה רע בעיניו שאשתרר בקהלה, ולפ"ד נעשק ממנו הראוי ע"י, לכן היה חורש עלי רעה ואני יושב לבטח אתו, ועשה מה שיוכל להבאישיני אצל ב"ב שלו; וכן גלה לי בחשאי שליח מעה"ק חכרון שהיה שם בעת ההיא, ועשה פרי מחשבתו בלב האיש הנ"ל להקל בכבודי, ולא שמתי אל לבי, אני בתומתי הלכתי בה' בטחתי; ופ"א אירע שבא אורח כהן סומא ונתארח בביתו של הק' הנ"ל, ויהי ביש"ק קנה כהן, ושלח אל המלמד שלו על פני כהייתי שמה בכח"ב, כמדומה נתכוון להקנימני, לשאול אותו אם מותר לקרוא הסומא לעלות לתורה במנין ז' הקרואים, והתירו, ואת פי לא שאל, וחרה לי מאד על הדבר; באתי לכלל כעס ומריבה עמו, ושוב נתפייסנו. ועל ענין ההוראה, אם מותר לקרות סומא לס"ת אם לא, כתבתי תשובה ארוכה ורחבה בס"ד, לברר אסורו מכמה פנים, הלא בס' שאילת יעב"ץ סי' מ"א, וע"ד המאורע כתב אלי החכם רמ"ח נ"ע בעת ההיא, להודיעני שהנ"ל מוציא עלי לעז, וכתב עלי מה שכתב לה"ב להטיל עלי אימה, והשיבותיו. אלה דברי להתנצל ממשא זה :

וזה מופס הכתב התנצלות שכתבתי לחכם הלו לנקות מעון זה, הועתק פה *).

ורציתי להניח הרבנות ולעזוב מקום כבודי, ליסע מעמדן בעת ההיא. [כי באמת] על כרחי קבלתי עלי עול זה מתחלה, ועכשיו מצאתי עילה להפטר מהם, לא הן ולא שכרן בקשתי; אכן אהבת הקהל אלי היתה עזה מאד ולא הניחוני לרצוני, הפצירוני מאד לתזור בו מדעתי, והכריחוני ברוב לקחם לנענע להם ראשי, כי כל הקהל מקצה מסרו נפשם בעדי, והחזיקו בכל עוון בידי, ובימים לא כבירים אחר זה נפטרה בתו של הק' כי יונתן הוקן הנ"ל, שהשיאה קרוב מעט קודם שבאתי לשם ומתה בלדתה והפסיד בתו ומעותיו, סך ממון רב שנתן לה בנדוניא, ועשה הוצאה גדולה כי היתה בת ראשונה של אשתו שהי"ל בעת ההיא, כי הניחה ילד קטן בן קיימא שחיה זמן מה, אח"כ מת ג"כ וירש אביו השטח"ו, גם המלמד שהיה בביתו אשר הורה כנ"ל, וגרם פרוד לבנות ביני לבין הק' הנ"ל, נפטר בו בפרק והיה עדיין רך בשנים, והיה לי צער גדול בעבור זה. אחר זאת שבה האהבה עם הק' הוקן הנ"ל לאיתנו, והייתי חביב לכלל הצבור חבה יתירה, גם בנו של הק' מופלג ב"ח למד אצלי, עם עוד כחורים עשירי הקהל, ולא רציתי לקבל שום דבר בשכר הלמוד משום אדם מעולם כאשר נהגתי מאז בכרודא כנ"ל, מעשי ת"ל קרבוני, ת"ל נתקיים בי ב"ה: ברצות ה' דרכי איש, ביחוד מדתי ומנהגי בדבר שבממון, סגר פי שמוני ונהפך לאיש אחר, ולאותב מספר בשבתי, ולא היה לי עוד שם שמון ופגע רע מפגעי נגעי בני אדם.

אבל לא מצאתי מנוח בעמדן, הגה לשלום מר לי מר בפרטות מצד מצב בריאות הגוף, כי כל השנים שישבנו שם הייתי אני וביתי ובניו ובתי, כולם נחלים ונחלשים שם בסבת חולי הקדחת שניה או שלישיית, שהיינו עלולים ממנה ר"ל כל ימי היותי שם, מחמת האויר והמים והמוזנות שלא היו שוים למוגנו, על כן היו כל ימינו רעים שם, ולא היו חשובים חיים, מפני היסורים המושלים בגופותינו, מאז ועד שבאתי לעמדן לא היו מצוים שם דגי נהרות כלל, כי היתה הארץ ההיא פרוי לאנד, נשחתת כמי המבול שהיו שם במדינה זה י"ז שנה, שפרץ הים גבולו ושטף המחוז ההוא, ושבה הארץ מלחה, תחת אשר היתה מלפנים ארץ מרעה טוב ואדמה שמנה, מן הוא והלאה נתקלקלה

א) המכתב הזה חסר בכ"ו, וחבל.
ב) עיין בס' עדות ביעקב (דף י"ג ע"ב).

ואברה כל טובה, גם דגני הנהרות נאספו, מחמת מליחות מי הים שלא נרפאו, המים רעים והארץ משכלת אוכלת וישיבה. אך באותו קיץ שנתישבותי שם תיכף חזרה הברכה ברגים, שהתחילו [המים] להתמתק וחזרו דגני נהרות מתוקים, ונמצאו לקנות לרוב בזול, ואמרו הקהל: הרב הביא לנו מזל דגים, שלא מעמנו מעם דג טוב, חוץ דגני הים שנמצאו שם תמיד.

גם שפע מו"מ היה בזמן ישיבתי עמהם, גם אני הרוחתי מאומה בעסק מו"מ מבלי טרחה ומרדא, רק הייתי כותב לאמשמרדם למיודעים, ושלחו לידי איזה סחורות שבקשתי, אשר ידעתי שהם חריפא וזינא בעמדן, ונתתי אותן בידי בעל הבית נכבד, שעסק בהם על חצי ריוח, וחלק עמי הרוחים שעלו בידו, ת"ל לא הפסדתי אבל ראיתי בו שבה בלי עמל. בכל זאת לא הונח לנו שם כולנו יחד, אני ואשתי ובניי ובתי, כלנו החלינו מחמת קל המזג שלנו, שלא היה האוויר נוח ויפה לבריאתנו. לולא יכולתי להשיב פני הצבור שכולם מתאימים שלמים אתי ומפצירים בי תמיד שלא לעזובם, כבר הייתי מעתיק דירתי משם כמה פעמים קודם זמן רב; אך בכל הפעם שבא במחשבותי ובכל יום שהייתי אומר אנא אזיל, והיא עיר מולדתי ק"ק אלמונא, המה כפו אותי תמיד בדברי ריצוי ופיוס ולשון רכה, עד שהחזירוני מדעתי. מ"מ הייתי מצפה בלי הסח הדעת, שיזרמן לי עת ושעה הוגנת, לצאת מן המקום הזה בשלום, גם אשתי הרבנית ע"ה חלתה חולי כבד מאד מהקרחת, שהיתה עלולה ממנו בתמידות, כל הימים שעמדנו שם כנ"ל, היתה מסוכנת מאד משפע דמי מקור, שהיה שופעת כרכוי גדול בלי הפסק, ושלתיה לאמשמרדם ונסעה לליידן, קבלה שם רפואות מפרופעסאר גדול שם, וחזרה אלינו ושוב חזר שפע הדם ככראשונה, מ"מ קודם נסיעתנו מעמדן כבר קבלה הריון. גם ראיתי שאין תכלית שם בשביל בני שי, ובני בכורי כבר נעשה שם ב"ס (*). בשנה ראשונה שהגיע לעמדן, ולמדתי עמו בעצמי כשלוש שנים, אחר שלחתי להמבורג ונסע משם לפולין אל זקני חותני הרב בכרודא ע"ה, ועשה עמו שידוך הגון עם בת עשיר מופלג מליסא, וע"י כך הוסבה הרבנות דפוזנא והמדינה של חמי הרב ע"ה, כי מחו' היה תקיף גדול שם במדינה, ושלחתי זוגתי הרבנית ע"ה על החתונה ואנכי עמדתי כאן, כי היה כבד ממני הדבר, גם היא לראות את פני [אביה רצה] כגבור לרוץ אורח, וחזרה לאלמונא ומצאה אותי שמה כמש"ל.

מצורף אל הנ"ל אחר שלש שנים כשני שכיר אירע עוד תחרות ביני ובין הזקן הנ"ל א). והענין היה בר"ה: בקש הזקן שיתקע בנו נער מנוער מגולח הזקן, ולא הסכמתי להניחו, שנער מפש כזה יוציאנו י"ח ביום הקדוש, וחזרה השנאה להגדיל בינינו, וחשב להתנקם ולא רצה לשלם לי שכירותי ואהיה כמחריש; אחר זה עשה הזקן הנ"ל דבר מפשות, כמעט נסתכן בעצמו נגד השררה. הענין הוא שצוה להכריז בבה"כ כרוז שהיה רע בעיני השררה, כי היה סומך על תקיפותו, וחשב שלא יערב אדם אל לבו לגשת לגלות הדבר להשררה, אבל השונא שהי"ל בקהל אורב לו, לא ישן ולא החריש, הלך מיד וגלה דבר הכרוז אל השררה, ונקראו כל אנשי הקהלה לבוא לפני השררה, שיגיד כל אחד בפני עצמו, מה שידע ושמע מכרוזו הלו. גם אנכי נקראתי לבוא אל השררה שאגיד מה ששמעתי, ובאשר היה שמי גדול אצלם ושמעי טוב מאד, ביחוד מחמת מנהגי הטוב והישר בדבר שבממון, שלא די שלא הייתי להוט אחריהם כאחרים ולא נבהל להון, אבל הייתי טוב עין לוותר משלי, וכל פעם שהי"ל דין ודברים לנכרי עם ב"י לפני ערכאות שלהם, היו קוראים אותי לישב עמם בדן, והיו נוהגין שכרי. ופ"א עשיתי פשרה בשביל ב"י אחד שנתבע מנכרי בפניהם, ואמרת שאם אינו מתפייס, אני נוהן בעבורו מה שפסקתי עליו לפמרו משבועה, ולא רצה האיש ההוא לקיים דברי פשרתי, ושמרתי דבורי ושלמתי בעדו כמו שאמרתי, ונכנסתי ערב בעבורו, בקיצור זה וכיוצא כמה וכמה. המביא הדברים לאוני השררה עשה לי שם כשם הגדולים בין יהודים ונכרים. וכשאירע הענין ההוא של הכרוז הנ"ל, המביא הדברים לאוני השררה השונא של ב' יונתן היה סובר שאהנקם מן הזקן הלזה בעד כל התנגדות שעשה לי כל ימי היותי שם, כי הביאו ה' לידי, הפילו ברשת לגבות חובי ממנו, כך היה פשוט בדעתו של אותו אדם השונא לכ' יונתן ואוהב נאמן שלי, לכן יעץ הוא להשררה שיחקרו אותי להגיד האמת, או ידעו ויתברר להם כי כנים דבריו בענין הכרוז, כי ידוע שאני איש אמונה ולא יגור מפני מי שהוא. ואי היב לי כל חללי דעלמא איני משנה בדיבורי, לפיכך לא אעלים האמת מהם כשישאלוני וירצו לעמוד על האמת. משא"כ רוב בני קהל עמדן היו מוכנעים לאיש עשיר הלזה ויראים מפניו, מחמת תקיפותו ואלמותו ויכבשו עדותם; גם האיש ההוא בא אלי קודם שהלכתי לפני

א) כוונתו על הגביר יונתן לוי הזקן שהיה בעמדן הנזכר מקודם.

השררה, לשים הדברים בפי ולהסבירם בטעם לשבח, כבטוח בי שהמציא לי מקום לגבות חובי, אם תמתיק בפי רעה לא אכחידנה תחת לשוני, ואמר לי עתה תראה מה אעשה לאויבי אשר מה' אנה לידי, והמיבותי לבו במחשבה זו, למען לא ירפו ידיו מזה להשתדל שיקראוני, כדי לכמל מחשבתו לבלע ולהשחית הק' הנ"ל. ונקראתי אל השררה, ובקשו ממני ביחוד, שאגיד מה שידעתי בזה הענין ולא אכחד מהם דבר. ועם היות שכל היחידים הנקראים לפניהם בדבר זה הוצרכו לשבוע שיגידו האמת, אני התנצלתי עצמי ובקשתי מהם שיפטרוני מן השבועה, מפני שאני נוהר בזה ולא נשבעתי מימי, אפילו שבועת אמת חמורה היא אצלי, ונתנו לי שאלתי זאת ופטרוני מלשבוע. ובמחו בי שבלא שבועה לא אעלים דבר ולא אכסה על אויבי. וכששאלו אותי מהכרוז אם שמעתי, היתה תשובתי אליהם: לא שמעתי ולא ידעתי מזה מאומה, אמרו לי וכי לא הייתי בכה"כ באותו יום, אמרתי אפילו הייתי בכה"כ וגם קורא השמש איזה כרוז בפקודת כפעם בפעם אינני משגיח בעסקים האלה, שאינם נוגעים אלי למינוי שלי וחובת פקידתי, כי אני עומד בכה"כ מעומף במליתי ופני אל הקיר, מרוד בעיוני ובעניני תפלה, ואיני משגיח או בדברים אחרים, ולא שמתי מחשבתי על מה שמכרויים הקהל, בעסקים שלהם המוטלים עליהם. וחקרו אנשי השררה ודרשו אותי הרבה בענין זה, להוציא ממני דבור מתנגד להק' הנ"ל, למצוא לו עילה ולא הועילו ולא עלתה בידם, אלא ההפך מה שחשבו, לא נתתי לחטוא חכי ואצרה על דל שפתי, כי לא מחשבת המלשין מחשבותי. וזאת ההגדה בפני השררה הזכריע הענין של כ' יונתן, והפך אותו מרעה למובה. או רפתה רוחם של השררה ממני, כי כל השאר מן האנשים שהגידו באמת להרע לו לא היו נאמנים כל כך אצל השררה, וחשבו לשונאיו אמרו אויבים דאפקוה לקלא. לכן נפטר מהם בשלום. לולי זאת לא היה מועיל לו עשירות ויכול היה לצאת נקי מנכסיו, על אודות עסק ביש הלז. והיה כראות אותי בא אל השררה, והיה חושב שרואה שוחט שלו להתיז ראשו, מצא ב"ח מקום לגבות חובו. אך כאשר נתנו לו הערכאות העתק ממה שהגדתי בפני השררה על אודותיו, או התחיל לרון ולשבח אותי בפה מלא, ואמר מכאן נראה מה מינו ומטעו של ת"ח אמתי, ומה בין מחלוקת עם ע"ה או עם ת"ח, וברך אותי בכל הברכות, לפי שנמלמ על ידי מרעה גדולה שהיתה מעותדת אליו, ונצל מפח יקוש בסבתי לא כנמולו אתי; ואחר המאורע הלוה היה לי הק' הלז אוהב נאמן כל הימים. ברצות ה' דרכי איש וגו', עד שנפרדתי מעמדן לא זו מלחבבני. אדרבה

כשהסכמתי לעקור דירתי משם הוא אמר אלי והתרה בי, שלא אלך להתישב באלמונא, ודבר בפיו שהוא זקן בקי ומכיר אנשי אלמונא יותר ממני — שהייתי ילד כשפרשתי מאלמונא — שאין לי הכרה בהם. והוא רואג עלי שלא אתחרט לאחר מעשה. בדברים האלה וכאלה היה מזהיר ומתרה בי, לשוב מדעתי שלא לעזוב עמדן, ולא אביתי לשמוע בקולו, כי היה לבבי קשור תמיד במקום מולדתי. בפרטות מחמת חסרון בריאות ב"ב בכלל, וגם בראותי שאין מבעי ומבע הקצינים שוה, כי הם מבקשים להכנע אליהם וליהנות מהם כדי להשתעבד להם כמנהגם וזכרונם; ואנכי לא הבאתי צוארי בעול ב"ו מימי, לכן בחלה נפשי.

ועוד אירע בקיץ תפ"ב חצי שנה לפני העתקתי משם דבר, שהגביר בי חושקתי לשנוא הרבנות, ולהחליט הסכמתי להעתיק משם דירתי, ולקבוע באלמונא ישיבתי, כי הנה באו ק"ק עמדן לוקחי חטאים משלחת מלאכי רעים, שהוציא להם שם, שבאים במלאכות ק"ק מינסק דליטא על עסק ביש גזרה רעה ובלבול עצום שנתהווה שם, אשר ברו מלבם אלה השלוחים השולחים הזמורה אל אפס להטעות את ישראל ולהונות לשלול הצדקות, ולקחת צרור כספם כדי להציל קהלה שלמה הנ"ל. שהם בצרה גדולה מאד לפי דבריהם. וכתבי און ושקר שהביאו בידיהם, כאלו כתבו ראשי ק' הנ"ל לקהלות ישראל, להודיע צערן ברכים ומבקשין על נפשם לבוא בעזרתם, ושנתמנו מהם אלה הנקובים בשם תוך הכתב, להתהלך בארץ לארכה ולרחבה, ללקט הכסף מכל המקומות, ולהביא בידם להציל לקוחים למות; ונודע ומפורסם בכל קהלות אשכנז, מה שעשו אלה השודדים החדודים והריפים לרמות, שהריקו קופות הצדקות של עניי עולם, והמעו כמה קהלות אשכנזים, גם ספרדים שבלונדון ובאמשטרדם. ואלה אחרונים ביחוד עשו להם כבוד גדול, והתנדבו אליהם ביד פתוחה מה שלא השיגו אצלם כל הכשרים מעולם, כי היה בחרם אצלם שלא יתנו ויהנו מכיס של צדקה לעניי אשכנזים יהיו מי שיהיו. וזכרני פ"א אירע בראשית ישיבת אמ"ה ז"ל באמשטרדם, הגיעו שמה שלוחי ק"ק לובלין אמתיים, אנשים של צורה ונאמנים לשולחיהם, והשתדל אמ"ה למובתם מאד, המליץ גם אצל ק' ספרדים שם שיהיו להם עזרה בצרה, וע"פ הפצרה והשתדלות נמרצה, כי לא יכלו להשיב פניו ריקם, מה גם בעת ההיא שהיה גדול מאד בעיניהם כמלאך ה' לפניהם, על כן נעתרו לו ז"ל, ונתנו בידו הקדושה איוה סך מתנת ידם, לתת לאותן שלוחים דלובלין, שיהא חשוב כאילו נתנו מתנה אליו ז"ל, שהיה חשוב

בעיניהם ספרדי ג"כ, ור"ל כדי שלא לעבור על החלטתם, שלא להתנדב אל האשכנזים, כך הם חוקו השמירה בזה. אך אלה הרמאים המזוייפים מצאו חן בעיניהם, ונתנו להם בשפע גדול ואדעתא דהנהו לא נדרו, ולא שמרו דברם בפעם הזאת. מכאן נראה שנתקיימה בהם ובהרבה מקציני אשכנז קללות ירמיהו הנביא הכשילם בכ"א שאינם מהוגנים. סוף הדברים באו אלי האנשים לידי בק' עמדן, הרגשתי שכל עינינם מרמה וזיוף, מ"מ קרבתי אותם בתחלה, ביחוד לפי שהאחד מהם היה קרובי מצד אבי, אך לסוף אגלאי מילתא שהוא בן ר"ה ווילנר (*). אחד מיושבי בה"מ דמנהיים מכת רי"ח (*), ואין לי להתייחס בקורבתו— זה נחשב בשגם כבר איתפלג דרא — ואדם נאה יפה צורה ולמדן קצת, והיה חביב ונחמד אצלי קודם שנתברר הזיוף. אך האחר בעל קבלה מעשית ויודע לפעול בשמות, ותהיתי על קנקנו ומצאתיו עביט של מ"ר, איש דמים ומרמה ובור ע"ה, וכפי שאני סבור ודאי הם מכת ש"ץ, והיו מוליכים עמהם בחברתם אחד ממינסק, שהיה גם הוא איש בחור בשנים, ובעל שכל טוב יודע ספר בעיון גפ"ת ושאר ידיעות, והיה ממשפחת מיוחסים גדולים שבליטא, ונפרד מאשתו שהשיאוהו קרוביו כשהיה קטן, והוא מאם בה ובגד בה כמה שנים באשת נעורים, והיה מתגורר במדינת אשכנז, את זה לקחו עמם להעיד על כשרותם ונאמנותם, כי היה ניכר בארץ אשכנז ללמדן חשוב, ולא נמצא בו דבר רע וזולת מש"פ מאשתו כנ"ל, אולי היה מעמו ונימוקו עמו, שאין כונתו לעגנה ח"ו, אבל הוא מוכן לפטרה בגש ולסלק כתובתה, אלא שהמניעה מצדה שאינה רוצה להתגרש. גם אנכי קרבתי נגש אלי ואהבתיו, כי ראיתי בו סימני חכמה, עם שהיה רך בשנים אמרתי זה הקטן גדול יהיה ברוב הימים.

והנה אחר איזה ימים שהיו האנשים המשולחים המזוייפים אצלינו בעמדן, בא אלי דודי אחי אמי הרבנית ע"ה מאב, והיה מארץ ליטא סן הורודני, שמו ר' בנימן, ראה פניו לא פללת. אבל אפילו היה בסוף העולים הסיעו הקב"ה והביאו לידינו, וכשמעו על שלחני באנו לספר משני משולחים הנמצאים אהנו פה כעת, הנוסעים על דבר גזרה רעה שאירעה בק' מינסק, ודודי זה איש פשוט מסיח לפי תומו, וכשמעו

(א) עיין בספר תורת הקנאות (צד קי"ט) וז"ל: ר"י בן ר"ה כהן שהיה קרובי מצד אבי, שעשה עצמו שליח לק"ק מינסק בחברת שני רמאים.
 (ב) ר"ח: יהודה חסיד, ועיין במאמרי חברת יהודה חסיד הנדפס בכנסת ישראל שנה ראשונה (צד תשע"ה).

עמד משתומם לא האמין לשמועתינו, כי אמר אלינו מה הדבר הזה אשר אומרים, יש גזרה רעה במינסק ואנכי לא ידעתי מזה מאומה, וכי כמה זמן שבאתי, והעיר ההיא קרובה אלי ולא נודע דבר מזה, לא נשמע בארצנו כלל מגזרה קטנה או גדולה, והגזרה הברדויה כבר עברה שנה עליה לפ"ד השקרנים, והוא בא משם עתה מקרוב. על כן החלטתי הדבר לשקר בדוי וכזב עצום. הדבר נכנס באוני והעמדתי האנשים האלה על הבחינה, ולקחתי כתב גזרה שבידי שהיו חתומים עליו מנהיגי ק' מינסק, ואמרתי להם אם כנים אתם, אני אסייע אתכם בכל יכולתי, כי גם אנכי רציתי לזכות במצוה כזה פדיון נפשות כפי בקשתכם ויותר. אך בזאת תבחנו להסיר מכם עקשות פה ולוות שפתים, נעשה לכם גם כאן נדבה, ואתם תמסרו בירדנו המעות שנביתם מהקהלות באשכנז ובהולנד וענגלאנד, וכדי לשלחו לברסלוי, ואנו נסדר שיכוא המעות לקהלתכם בדרך ישר ובטוח, ועל קצין גדול שתבחרו אתם, ואנחנו נתן לכם כתוב וחתום בכל תוקף, לעשות על אופן היותר טוב, להצילכם מלעז מדינה ודפת עם. ומה שקבלתם מתנות לעצמכם יהי שלכם ונוסף גם עליו, רק המעות המיוחדים לעניי קהלתכם, נעשה שיהיו במוחים להם. או טוב לכם ותהא מצוה כפולה, מה לכם באחריות הדרך. וכל המשולחים הנאמנים מעולם, זה דרכם לעשות להיות נקיים מה' ומישראל, בזה יהיה לכם תפארת מן המקום ומן הבריות. אבל בכל יפוי כח דברים נכוחים למבין וישרים לישרים בלבותם לא יכולתי להסכיר הדבר הזה באזניהם החרשים, להוציא בלעם מפיהם, ובכל אשר דברתי אליהם רכות וקשות, שלא לסרב לדבר הגון ויפה, העליתי חרם בידי. ושני האנשים המרגלים חרש היו ערומים כנחשים לגנוב דעת כ"א בפיתוי דברים וחלקת לשון, עד שנלכד ברשת מרמתם גם האוהב הגדול שלי, שאחד מהמשולחים לעזאזל היה שרוי אצלו באכסניא, והשני בבית אביו הזקן הנ"ל. והוא היה מתחלה ועד סוף אוהב דבק מאח אלי, אשר מסר נפשו עלי והיה כנגד אביו בשבילי בכל עת. אך זה הפעם התנגד לי גם הוא, לחזק ידי מרעים ונשבע בהיכל הקודש בבה"כ, שהאנשים כנים ונאמנים, ושאני מוציא עליהם לעז בחנם. או ידעתי כי לא ע"ה חסיד, ואין לדור בשכונתו כי נשבע על שוא ולבטלה רק ע"פ דברי שקר ושפתי חלקות של החשודים, חנפי לב ישימו אף; וביחוד רוב קציני אשכנז בדור הזה פתאים המה, מאמינים לכל הרמאים החנפים, ונכשלים בבני אדם שאינם הגונים, המתארחים בבתיהם בחנפי לעני מעוג, גונבים דעתם ומעותיהם, וע"י זה מכשילים גם לאחרים בכתבי

המליצה שנותנין בידיהם לסייע עוברי עבירה, מקלקלין לעצמן ולאחרים, להעיד על שאינן מכורים, רק מטהרורי מילי מעלייתא ובכל הציד שלהם. יצר לי מאד על אותב נאמן הנ"ל, שבעו"ה היה סופו מר, אבד עשרו בענין רע, ועל כולם אשת נעוריו המשבלת מאד נפמרה איזה זמן אחר שעקרתי משם, ולקח אשה אחרת שאבדה כל הונו. ולימים מועמים מת גם הוא, ואשתו החדשה לקחה מה שיכולה והלכה לאיש אחר, ואשר הבניסה לו כאשר בא כן הלך למיזון ונפמרה גם היא, ונשאר בניו יתומים עניים בעו"ה. על זה דוה לבי בזכרי צדקת האשה אמם ע"ה, ומי יודע אם לא השבועה של שוא היא היתה בעוכריו וכלתו ואת ביתו. ישמעו קצינים ויקחו מוסר, ולא יבטחו בעשרם ודי בוז; כאן סוף דבר המשולחים המזוייפים הנ"ל, שהיו בקיאים להכות כסילים באגרופה של חנופה, ולצוד ב"א כי ציד בפיהם. על כן נמלמו מירי מעמדן, ולא יכולתי להוציא מהם דבר אבל קבלו עוד הרבה מעות נדבה גם שם, והיה לשחוק בעיני על מעשה השומים, המאבדים מעותיהם אצל ב"א [שאינם] מהוגנים. מ"מ לא שקטתי עד אם כלתי הדבר, לעמוד על האמת בבירור. מה עשיתי: לקחתי מידם הכתב ראה שבידם ממינסק על עסק שליחותם להציל לקוחים למות, ולבוא בדמים לבטל גזרה רעה שבקהלתם, והיו חתומים על הכתב ההיא מנהיגי ק"ק מינסק, שלחתי הכתב על הפאשט אלמונא, ליד אוהבי הנאמן בעת ההיא חכם חגוי ע"ה, ובקשתיו שיחקור את זאת כי לא יבצר ממנו מזימה, למצוא שם איזה מאנשי ליטא המצויים ושכיחי התם, שיכירו החתימות אם אמתיים הם, ואם נודע שם מענין הגזרה ההיא שב"ק הנ"ל. ועתה תשמע דבר פלא, כי מיד מצא החכם ז"ל פרנס אחד שיש מן מינסק, ושמו חתום ג"ב על הכתב הנ"ל, ובא באותו פרק אלמונא. והיה איש נכבד בא בימים, לא היה קודם זה בארץ אשכנז מימים, רק לעת זקנותו ירד מנכסיו, והוכרח למלט את עצמו ובא עד הלום באותו שבוע שהגיע המכתב המזוייף של המשולחים הרמאים לשם, וקרא אותו החכם לביתו והראהו הכתב עם חתימתו, ואמר לו הכר נא למי החותמת, ויעמוד האיש נבהל ויאמר, מי האיש זה ואיזהו אשר מלאו לבו לעשות כן, לזייף כתב וחתימות ולבדות מלכו גזרה קשה, מה שלא היה ולא נברא; וכבוא דבר התשובה מאת החכם בבשורה מהמאורע הנפלא, כי הקרה ה' לפניו אחד מיוחד מן הנקובים בשמותם, הבאים עה"ה ככתב המשולחים הויפים, וה' הוכיח להסיעו לאיש נכבד הלז מסוף העולם בו בפרק. כדי לברר השקר והזיוף ומה' הופיעו על אמתת דברי, והראיתו

למאהבי. אך לא בלבד שלא עשה רושם אצלם, לקחת מידם גול עניים וחמס הצדקות, אדרבה הרבו להם דורונות ופטרונם לשלום ככבוד.

אמנם אנכי מ"מ התריתי באנשים ההם, ההולכים לתור את הארץ להריק עוד כים של צדקה. העידותי בהם לטובתם שלא ילכו לאלמונא, כי שם ילכדו ברשת, ולא שמעו לעצתי סמכו על הצלחתם במרמתם עד הנה, חשבו גם בג"ק פתיים כמו שמצאו בעמדן, לעור עיניהם ולגנוב לבכם בחלקקות, על כן נטחו והלכו שמה. אבל עם היות בעמדן אין שומע לי, מצודתי היתה פרוסה בק' אלמונא, ויהי כאשר פתרתי להם כן היה, כי מיד בכואם כבר היתה המצודה פרושה לרגלם לתפשם, בפקודת פו"מ הקהל, והשליכום בבית הסוהר והוציאו עליהם הוצאות המאסר והתפיסה, אבל לא יכלו להציל מעות העניים שבידיהם, ולהוציא הגול שהעלימו. אך נדחו משם בלעג וקלס גדול, יצודום למדחפות והיו דראון לכל הרמאים כיוצא בהם. והאיש ר' וואלף שהוליכו עמם לעד שקר כנ"ל או נפרד מהם וחזר בו הודה ולא בוש, וכמו שמוזכר בספרי שי"ע*), שהתודה על עונו ומכיר את חמאתו בזה, בשאלתו שהריץ אלי על ד"ת. אזכיר אני הענין בקצרה, מרם אכלה מאורעי בק' עמדן, מה שהומין לי השי"ת עוד מצוה רבה שם. כי הקרה ה' לפני איש אחד ב) שבא אלי להורות לו דרך תשובתו, וכבר התייאש מלישא אשה לפי שכבר היה זקן, ואני בתוך תקון תשובה שמסרתי לו, המלתי עליו בחיוב גמור שישא אשה תוך שנה, וכן עשה והצליח וזכה לבנים במרם ימות, ולא רציתי ליהנות בעד זה מממונו הרב שהביא עמו, וכתב אלי בשורה שזכה לבן בהיותי כבר באלמונא, וקרא אותי או זוכרתי את המאורע.

אשוב לספורי. כי גם המאורע הלו הוסיף לחזק דעתי הקדומה לצאת מן המקום הלו, מאחר שראיתי שאפילו האוהב הגדול שלי אין לבו שלם עמי; נוסף לזה הרגשתי בו שיניו דעה בכואו מהמבורג, שנסע לשם על ימים אחדים לעסקיו. ראיתי לאמ"ה ז"ל נוהג כך, והיה נחשב אצלי חלול כבוד התורה. או חרה אפו עלי כאשר הוגד לי, כאמרו שהיה בהמבורג אורח נטה ללון בא אצלו הרב הוקן האב"ד דג"ק להקביל פניו, ואני נגדו כמו ילד ורב בקהל קטן, אחשיב עצמו

א) ר"ת: שאילת יעב"ץ.

ב) עיין התאבקות (דף ס"ב).

יותר מרב מפורסם גדול כזה, ומה גם היותו הנכבד שבקהלה; וער"ו נהפך לאיש אחר ונתקרב אש האהבה בינינו. וכשמעי את זאת עשיתי הסכמה חזקה להעתיק דירתי מעמדן עכ"פ עי"מ האפשרי ולא אשוב ממנה, ובחרתי להיות בן חורים לישב בעיר מולדתי כאיש פשוט, ולא עבר לעם הזה, כאשר הפצתי שברחתי מן הגדולה ולבחור בשפלות, היות קבל וקיים, ולא לסכול משא ב"ו, בפרטות גאות קצינים אשכנזים, ביחוד במקומות הקטנים שעושין מהם אלקי נכר, מה שלא נסיתי מתמול שלשום, לא עלה עלי עול ב"א. ואמרתני אני טוב לשבת על [פינת גג] מעברות הלז, אשר בעליה חב באחריות אחרים לו משגה ושוגג, וטוב ארוחת ירק ושלוה שם, וטובה פת חרבה וגו', אע"פ שהיה לי כל הכבוד שם, ומוראי היה מוטל על פני כל הצבור ופרנסה ברוח, עם שלא היה לי כל כך הכנסה מהקהל כדי לפרנס ביתי ביחוד, כי לא הייתי בהול אחר הממון, לא רדפתי אחר הבצע אפילו מן המותר, לא הכנסתי עצמי בשום עסק יחידים, או בשידוכים כמנהג רבני הזמן, כ"ש שלא השכמתי לפתחי נדיבים, כדי להרבות לי מתנות, כי אותה היו מבקשים, וגם שכר למוד עם תלמידים לא קבלתי מאומה, והחזרתי להם מה ששגרו לי, כל הימים אשר עמדתי לשרת לא לקחתי מאומה בעד כל דרשותי, ואע"פ שערכו להם מאד, ונשבועו שלא שמעה אונם כמותן מימיהם, אפילו אנשים שלמדו בישיבה כפראג, בפני הגאון מוהר"א ברודא ז"ל, חוקי דבריהם בשבועה שלא שמעו גם כפראג דוגמתם בחריפות ובקיאיות ומתיקות, אפילו מהגדולים אשר באדן שמה, וכן הייתי חביב מאד בכל המדינה ההיא סביבות עמדין, מה מאד חשקו לחסות תחת כנפי וכל דבר שאלה בד"ת והוראה, כל הדבר אשר יקשה מהם היו שואלים אותי, ומריצים אנרותיהם אלי להורותם, עכ"ו לא פניתי אל הכבוד והגדולה, אם הייתי מבקש הייתי יכול להשיג בקלות מעלה אחר מעלה. בקיצור כאשר זממתי כן עשיתי בפועל בעזה"י שלהי שנת תצ"ב סדרתי לשכור לי בית באלמונא, אחר שנתתי ידיעה מזה לנכבדים בק"א, והשיבוני דבר שאבוא ברנה. ושלחתי כל אשר לי דרך ים כה בספינה, ואני נסעתי משם עם ב"ב דרך יבשה, וזוגתי הרבנית ע"ה כבר נסעה איזה חדשים מקודם. על חתונת בני הבכור שי', והיתה אז בפוזנא אצל אביה הרב ע"ה; ואנשי עמדין בכל עוצם הפצרתם לא יכלו לי להחזירני מדעתי, ובפרטות הק' הוקן הנ"ל ובנו הק' ר"א חזרו ודברו על לבי לשוב ממחשבה זו, גם אפילו הנכרים מאנשי העיר הגדולים גינו את היהודים כשמעם העתקתי משם, והכלימום, כאמרם להם: מה [אתם] עושים, היכן חכמתכם ובינתכם, איזה תמצאו

עוד איש כזה, לעמוד לשרת לפני קהלכם? אך לא מצדם כלל, וכל דברי ריצוי לא הועילו אצלי ולא פעלו כלום, ונסעתי משם לחיים ולשלום, ועשו לי כבוד גדול בצאתי את העיר.

אעפ"כ חשבו שהמעשה אינו אלא לפנים, ולסוף אשוב אליהם, וראיתי בעיני שאע"פ שאני בעצמי כתבתי להם ובקשתי מהם בעד אחד מכאן . . . באותו זמן, והשיבוני דבר שאינם רוצים לקבל רב, אחר כי היו עומדים במחשבה זו כמה שנים, כי על כן לא רצו לקבל רב אחר, וגילו דעתם שלא ימתקו לחכם שום מעם ודעת אדם אחר, להנהיג רבנות אחרי יהא מי שיהא, כי אהבתם וחבתם לא זזה ממני, והנם ממתנינים ומצפים שעוד אשוב אצלם לקבל הרבנות, ויוסיפו לי כבוד והדר ושכר הרבה. אמנם אנכי השיבותי אותם בדברים טובים, שאין אחר מעשה כלום ומספיקא לא עקר אינש נפשי, ואלמלא היו לי מעמים עצומים כנ"ל, בודאי לא הייתי מעתיק דירתי מהם, שהיו חביבים עלי עד לאחת, [כנאמר] כמים הפנים וגו', והשם יודע שאפילו הייתי יכול להשיג רבנות הגדולה שבקהלות אשכנז, כאשר באמת כבר הגיע לאזני, שמדברים בי נכבדות בעיר ואם בישראל ק"ק פפד"מ שהיו חושקים בי, לא הייתי מחליף עם ק' עמדן, [שיקרה] היתה בעיני, למען אוכל לשקוד על התורה והעבודה, ולא לבי הלך בגדולות ובנפלאות, לרדוף אחר הכבוד להשתרר בקהלות גדולות, כדי לקבל ממון הרבה ולהרבנות כבודי והודי, רק הנחוץ השיאני לשנוא את הרבנות ממעמים עצומים הנ"ל. עם כל זה לא רפתה רוחם איזה ימים, אחרי אשר העתקתי משם לא יצאה מחשבה זו מדעתם, כי לי יקוו הליכות שוא קוו למו, שיפיוסוני לילך לשוב לשבת אצלם. גם אחר שעברו כשבע או שמונה שנים חזרו וכתבו אלי בבקשה ותחנונים, שאתרצה לבוא אליהם לשכון כבוד בקהלם, ולהוסיף לי שכירות כפלי כפלים, כי כל היחידים התנדבו לתת איש איש דבר מסוים לצרכי, ולהספיק לי בשפע דבר שנה בשנה, ולקבל עליהם איש כערכו בחיוב גמור. נוסף לזה הבטיחוני להשיג גם הרבנות על כל המדינה. שתהיה תחת ידי ורשותי, שאמשול בממשלה מוחלטת בלי ממריד ומחריד, כי כולם נוהים וכמהים אחרי. ושלחו האגרת ע"י הק' ב' דוד לווערדין איש פקח ומשכיל על דבר, וחלו פניו שיעשה כל מה שביבולתו, לדבר על לבי שאסכים לדעתם, ולעשות כל רצוני מה שאבקש ואשאל עוד מהם, ימלאו הכל בחפץ לבם; מלבד מה שכתבו אלי עוד אוהבי ביחוד, שלא אשיב פניהם ריקם, וכל זה לא נכנס באוני. והמתינו לי כעשר שנים, ולא היו רוצים לקבל עוד שום רב, לולי עכור הפצרת גיסי הרב נאותו לו לקבל

חתנו. והציעו לפני מעלות רבות טובות ויתרות על מה שהיה לי שם בתחלה, וזה היה נסיון גדול מצדי, כי אע"פ שכבר הרגשתי שאין כל כך תכלית לפני בישיבת אלמונא, באשר המעט ממוני שהי"ל פה בא"מ, והחזיקו בידי הק' נורדשי, כבר ירד ונתמעט מאד בעת ההיא, גם כי מצער היה מתחלה, עם כל זה לא יכולתי לחזור בי, אם רוח המושל יעלה עלי מקומי כל אנה, בפרט אחר שכבר קניתי בית דירה באלמונא, והוצאתי עליו הרבה לתקנו ולהעמידו על מכונו, באופן שעמד לי כדמים יקרים; גם בענין בריאות הגוף ראיתי עכ"פ סימן יפה כאן, כי חולי הקדחת שהיו עלולים בו כל ב"ב, כל ימי היותינו בעמדה, עזב אותם פה, ואנכי חזרתי לאיש אחר באלמונא, עם שעדיין הייתי עלול קצת מתמדת המלת מים, מ"מ נתמעט. גם אשתי הרבנית ע"ה היתה לה עדנה, אף כי כבר היתה הרה במרס נסעה מעמדה, והלכה משם על נשואי בני כנ"ל, ושבה אלינו ביום שני שהגעתי לאלמונא עם ב"ב, וגם אחר זה בימי הריונה חזר לה שתיתת הדמים בשפע גדול ורכ מאד כנחל שומף, כמעט שפרחה נשמתה בעלוף בסבת רוב יציאת הדם, וכבר היתה לאחר יאוש, עכ"ז הציל אותה הי"ת ממות וקרה לה כך איזה פעמים באלמונא עודה הרה; ובפעם הראשון נשתמשה ברפואות של הרופא ר' שמחה, והראיתי לו פתקי הרפואות שסידר לה הרופא בליידן, וכראותו עמד משתומם ואמר שהכניסה בסכנה גדולה. והתפלא מאד על שיכלה לסבול אותה הרפואה, שהיה בו אחריות עצום וקרוב להפסד יותר מתועלת, אבל גם רפואותיו לא הועילו לה. כי אחר זמן מועט חזר להתעולל בה יציאת הדם כנוכר, וכמעט אבדה תקותה. לולי חסדי ה' ששמע קול צעקתינו שעלה למרום ושבה לאיתנה, ואחר ילדה בן זכר שלם, אבל לא נתקיים בעו"ה עם שכבר השיג השנה השביעית כנ"ל. אחר שתי שנים ילדה בתי אסתר שתי, ואחריה ילדה לי עוד שתי בנות, ולא נתקיימו, לא נשאר לי ממנה רק שני בני הרבנים נר"ו ושתי בנות שי', אך שני בנים קטנים מתו לי במעררין, ושתי בנות באלמונא בחייה, וכן ובת נפטרו אחר מותה, באופן שנשארו מעט מהרבה ה' עליהם יחיו.

אשוב לספר כסדר מתחלת ישיבתי פה אלמונא. בהגיעי לכאן באו אלי כל בני הקהלה לקבל פני בכבוד ובאהבה, ושאלו ממני שאבקש מהם דבר הטוב בעיני, ויעשו בקשתי בכל יכלתם. ואמרת להם תשואות חן חן בעד הרצון הטוב, ורוח נדיבה אשר נסע מאתם אלי, שנחשב בעיני כמעשה, והריני כאלו התקבלתי, רק אחת שאלתי אותה אבקש, שבתי בבית ה' כל ימי חיי לעבוד ה' הפצתי, ועליו יהבי

השלכתי לתת לי פרנסתי, ואתם תעשו לי החסד להרשות אותי לקבץ כביתי מנין עשרה מישראל לקבוע בביתי בית תפלה ערב ובקר, באשר כבד ממני הדבר לילך לכהכ"ג הגדולה. מחמת מיחוש שלי שבשבילו עזבתי מקום כבודי, ולהתפלל ביחוד לא כשר הדבר; בכך אמצא חן בעיניכם להתיר לי רק הדבר הזה שהוא צרכי נשמתי, וזולת זאת לא אמריח עליכם בצרכי גופי כלל. ויענו אותי בשמחה: פשימא דבר זה אין צריך לאמרו, שאפילו לזרים לא מיחו בזה, ורשאי אני לעשות כן כמו שהניחו לחכם חגיו לעשות כזאת, ואפילו שלא היה אשכנזי. אמנם לגדולה מזו אני מתוקן, אם אבקש מהם איזה מובה הם מוכנים ומוזמנים לעשות רצוני. כזה וכזה היו דבריהם אלי דברי פיוס ורצויו, לבקש מהם מאומה ולנסות לבכם הנאמן אתי. אך לא בקשתי מהם דבר, רק לתת לי נפשי בשאלתי כנוכר. ועם שהתרצו אלי בכך כאמור, שהיה לי הרשות מאנשי הקהל, לקבוע לי מקום לתפלה בביתי, דברתי תחלה עם חכם האגוז ע"ה, מאחר שביתי היה קרוב אל ביתו, והייתי עמו באהבה רבה מאז בעמדן. חבה יתירה נודעת לי ממנו ובריתו נאמנת לי, כמו שנראה ג"כ מהכתבים והאגרות שהחליף עמי בד"ת, ביחוד אשר קצתן הוצגו בספרי שי"ע ובס' שתי הלחם שלו. והוא ע"ה שכר לי הבית דירה פה אלטונא בטרם בואי הנה ביוקר גדול, שלא היה ז"ל בקי בדברים כאלו. לכן בתחלת שבתי כאן לפני ר"ה תצ"ג, הלכתי בכהכ"ג שהי"ל בביתו (ג"כ מאשכנזים וכמנהגם) כל היו"מ, וחליתי פניו שיתמיד לעשות מנין, להתפלל בעשרה בשחר ובערב תדיר. גם כל ימות החול, כי אם ככה יעשה אז אתמיד הליכתי לכהכ"ג שלו, כי טוב לי עמו ונהיה לאחרים כל הימים, אע"פ שיש לי רשות מפו"מ לעשות לי מקום מיוחד לתפלה בביתי בפ"ע, ואם לא יעשה כך הוצרכתי לעשות מקום מיוחד לתפלה בביתי על כרחי, דלא סגי בלא"ה, מאחר שלא אוכל ללכת לכהכ"ג הגדולה, דמריחא לי מילתא טובא, ולבמל תפלה עם הצבור כל ימי השבוע, הוא דבר שאינו הגון כלל, לא יתכן אצלי. ואע"פ שכבר הפצירו בו גם אחרים מאוהבינו שהיו הולכים למנין שלו בשבת ויו"מ, ובקשוהו על זאת שיסכים להניח להתפלל בביתו בעשרה בקביעות גם כל ימי החול, למען לא יצטרכו לנוע אנה ואנה לתפלה כל ימי השבוע, אבל לא עלתה בידם; וככה הוציאני בפ"ג ושם לאל מלתי. בכך הוצרכתי לעשות לי מקום מיוחד לתפלה בביתי. וזה הענין גרם קצת פירוד לבבות בינינו, כי היה הדבר הלו בקוץ בעיני החכם ע"ה, והתחיל לשטום אותי על ככה כאשר הוגד לי, ואמנם לא היה טעם וסבה לקרר ולצנן אש האהבה, אם מחמת הדבר הגון

ששאלתי מאתו. שהיה מחוייב לעשותו בלא"ה, כי היה ח"ה א) בפני המון העם. נוסף לזה כשהלכתי לבהכ"נ שלו ראו עיני אש דולקת על הכירה, שנעשה בשבת לצורך איזה בשול וחמים בודאי, מדי שבת בשבתו כל השנה. וכבר בהיותי בעמון ספרו זאת עליו, ולא האמנתי לשמועה עד אשר באתי והראינה עיני, מ"מ שמתו יד לפי ולא יצא מפי דבר; וזולת זאת ראיתי ממנו דברים אשר לא ישרו בעיני על אדם חשוב. אלה עשה והחרשתי, כי היה קפדן גדול ע"ה ובעל אף, ואמרתי גם זו למובה, מ"מ לא זוה אהבתי במעשה ובדבור כמלא נימא, אך הוא חשב לי עון הנ"ל שאני נקי ממנו, וחתם רעה ב) על היושב לבטח עמו.

מצורף לזה קרה כשהדפסתי ספר לח"ש שלי, ולא לקחתי ממנו הסכמה, ואני ברחתי מזה מחמת שלא בחרתי ברבוי שבת והפלגה בתוארים ומעלות, אשר בלי ספק היה מאריך הרבה בהן כדרכו, אם היה כותב לי הסכמה לחפצי, ואין זה חרוש שאפילו על אדם שלא מחשיבו כלל, באמת כלל וכלל, היה כותב ומדפיס שבת המגיע לכזבים, וזה היתה קשה אצלי עליו ביותר, שהיה אחד כפה ואחד בלב, כמו שנודע לי בבירור גמור מאד בהיותי בעמון. ע"י אגרותיו אלי היה כמצחק על האב"ד הזקן דג"ק רי"ח הנ"ל, ודבר ממנו בלעג וקלון גם לאזני בהמצאי כאן עמו פא"פ, לא הדל לדבר ממנו רע ולהתל בו ובלמדיו ופשמיו ופסקיו והוראותיו, [ונעשה ממנו] די ביוון וקלם, ולפנים היה מראה לו חבה יתירה, והציג חרושי תורה משמו בתוך ספרים שהביא לדפוס, כדי למצוא חן בעיניו של האב"ד, מביאו ומזכירו בהפלגת השבת שלא הניח מאומה לבעלי רוח"ק באמת. דברים כאלו היו לזרא וכמתעתע בעיני, אך אהבתו היתה שלמה מתחלה, כאשר שמעו אזני שדבר והפליג ממני שלא בפני, אצ"ל בכתב כמ"ש בס' שי"ע קצת מכתביו אלי, בהגדלת שכחו בשפע גדול, עד שהזמן הפריד בינינו מעט מהתחלתו הנז' וכמ"ש"ל. אך מ"מ לא נודע לי שדבר מאומה עלי, רק כמתלונן וכמתאונן בבגדי בו לפ"ד, מה שלא עלה על דעתי. וכאשר נסע מזה לארץ הקדושה, כמדומני שנפטר באהבה רבה מאתי, כפי שהיה דבורו או כפה מלא בפני אנשים רבים ההולכים אתו ללותו, וכאשר ראיתי ג"כ בהדפיסו ס' שתי הלחם קבע בו תשובתי אליו בנדון כהן ספרדי חשוב בר נידוי שלא ישא כפיו, והראה לי מקודם הדף המודפס עם תוארים

א) ח"ה, ר"ת: תלול השם.

ב) כונתו במלת "חתם" כי רמ"ח הדפים דברים רעים נגדו, כמ"ש להלן (צד 120).

אשר לא אהבתי, והשבעתיו שלא יקרא לי בשם תואר גאון, כי נאה וגאון ופ"ח שנאתי א). ולכן נשמתי מלקחת מעמו הסכמה על ספרי הנ"ל, וזה סייע ג"כ לקרר רשפי אהבה עזה, שהיתה בינינו מאד בהיותי בעמון, שהיה מחליף עמי כתבים כמעט בכל פאשט, והיה מחבב אותי מאד בכתב ובע"פ.

ואע"פ שכראשית ישיבתי בעמון, אחר שביקר אותי בכתב תחלה לשאול לי לשלום ולברכני, הודעתי לו התלונה והלעז שלעזה עליו מדינה על שהתיר לעצמו לשלוח רסן מפי קולמוסו, ובהדפיסו דברים מרים על גדולי ישראל המחברים ג"כ, מלבד שהיה דבר קל אצלו לבנות ולהכלים חכמי הדור הגדולים והזקנים שלא הגיע לקרסולם, ברוב דברים ומלים לא יועיל בם, אשר הבליע בתוך ס' לקוטיו, ילעג ואין מכלים, מחסרון ידיעתו והערר בקיאותו, כמו שהוכחתי על פניו בתשובה ארוכה בתוכחת מגולה, הלא היא כתובה על ס' שאילת יעב"ץ (סל"ג), והורה ולא בוש וקבל פצעי אוהב בסבר פנים יפות, ולא הקפיד או כמנהגו בזולת זה. לכן מאז נכפלה ברית אהבתי עמו, ונקשרה בחבל הכוסף, אף כי מכירו הייתי לשעבר, מן אז בהיותו דר באמשטרדם, אף אם קטן הייתי, וידעתי את כל התלאה אשר מצאתהו, במלחמת הנחש חיון שנלחם מלחמת ה' בכל לבבו וסבל הרבה על דבר זה, ולכן זכרתי לו ברית ראשונים שבינו לבין אמ"ה ז"ל, מה גם בראותי שנכנע לקבל ממני דברים נגדיים אליו ואמר אשר קלם; גם היה מפליג בשבחי יותר מדאי בפני אנשי ג"ק שלא בפני, וכן היה לי אוהב נאמן בגופו, כי עשה כל חפצי מה שהיה ביכולתו כדי לעשות נחת רוח לפני. עם כי הייתי תינוק בערכו, והוא היה זקן בא בימים, אך שתי הסבות הנ"ל הן הנה היו סבה להפריד בין הדברים מדי שנתו פה באלטונא.

נוסף לזה באו אליו אנשי בלועל כסילים מוציאי דבה רעה עלי, כאלו הייתי מתפאר עליו להתכבד בקלונו ולדבר בגנותו, ולא לבד בדבור בעלמא, אלא שלפי דבריהם רמותי אותו וחקקתי גנותו על ספר שקבעתי בדפוס, ואנכי לא ידעתי בכל אלה, כי ברור לי לא יצא מפי דבור רע עליו בפני שום אדם חלילה לי, ולא בא במחשבתי ולא עלה על לבי מעולם, כי אע"פ שבאמת כמה דברים לא ערבו בספריו, מה שהאריך פה הרחיב לשון, ושפת יתר כמה פעמים, מה שלא היה מהראוי לו כלל. ויותר מזה כשבאתי לאלטונא ראיתי בביתו דברים לא יעשו בישראל, בש"ק היתה האש מבקרת תמיד על הכירים, לתק,

לו משקה הקאפע אע"פ שהיה בריא, גם מנהגו בבהכ"נ בשיחה במלה
 יתרה, לא היתה דעתי נוחה מזה כי הוא ח"ה בפני ע"ה, וגדולה מזו
 במול התפלה בעשרה כל ימי החול, עם שהיו מפצירים בו המתקבצים
 למנין בשבת ויו"ט, להתמיד קבוץ המנין גם בחול, שהיה נקל ומצוי לו
 רק שיסכים לכך ויניחם לבא, ולא אבה בכל ההפצרה לא יכלו להכריעו
 להרשות אותם על כך, ועל כולם זיופו עם האב"ד בג"ק רי"ח, שהיה
 במדרגה גדולה למאד, אחד בפה ואחד בלב, וכן נהג לזכרו לשבח
 בתוך ס' לקוטיו שהדפים כאן עם תוארי השוא, ומאחוריו היה משחק
 ומלעיג בו, גם הבליע לפעמים אפילו בתוך ספריו הנ"ל דברים מחודדים
 עליו, רק נשמר לכתוב עליו באופן בלתי נרגש לכל, וזולת זה שאר דברים
 שלא ישרו בעיני כלל וכלל, אלא שאין רצוני להאריך בגנותו, כי גם
 אהבתו גם שנאתו וקנאתו כבר אברה, רק מה שהוא מההכרח להתנצלותו,
 לא אעלים ללמד לבני וי"ח לסלק תלונה מעלי. ובאמת הרבה דברים
 זרים ראיתי ממנו בפומבי, לא יכול שכלי שאת לירד לסוף דעתו, מה
 ראה על ככה לתת אצבע בפי הבריות, עם כל זה חלילה לי לדבר
 באיש זקן כזה, שבאמת זכה הרבים בכמה דברים שהוכיחם לפעמים על
 יושר, ביחוד בעסק חיון שמסר נפשו על אמונתנו, וגם לא מנע עצמו
 מלהגיד לאדם ישרו בספר לקומו בתוכחותיו לקציני הזמן שלא נשא
 להם פנים, ומלא ידו בקסת להזכיר לרשע מוטו, על כן אהבתיו, ואם
 ראיתי ממנו דבר בלתי הגון אצלי, העלמתי עיני בו חפיתי עליו ולמדתי
 עליו זכות בין אמתי ובין בלתי אמתי, כפי היכולת רק להשקיף הלעז,
 ולסלק תלונת העם מעליו בכל אופן, כאשר נראה לעין כל, מתוך דברי
 תשובתי אליו בלשון כבוד וחבה, ואמרתו בלבי על כל פשעים תכסה
 אהבת המקום, כי היה מוחזק לירא את ה' מרבים וגם לפעמים משוגתו
 אתו תלין, שגואות מי יבין, לכן כסיתי כאדם פשעיו, גם עשיתי עמו
 במובה כפי שהיה ביכלתי, מאז בהיותי בעמדן, אבל הוא לא נהג עמי
 ככה, מדי היותי כאן הפר ברית אהבתו עמדי על לא דבר, ולא כפועל
 ידי רק מפני לה"ר שקבל עלי, מאנשי רכיל בחנפי לעגי מעוג, נתק
 חבל הכוסף והחשק שהיה בעינינו כידוע לכל, ופקד עלי עון שלא ידעתי
 וישמש אותי, כאשר נודע לי בכירור, אע"פ שהיה מסתיר ממני ומעלים
 מה שבלבו עלי, אבל מ"מ לא יכול הצפינו כל כך שלא אהיה מרגיש
 בדבר שאין אהבתו שלמה כמלפנים, שהיתה בינינו אהבה עזה ורחימתן
 עזוזה; גם דבר בי בפני אנשים הבאים אלי, והגידו לי שיש לו תרעומת
 עלי, על בלי הגיד לי מה העול, מה זה. לא כן אנכי בתומי הלכתי

עמו ג"כ במנהגי, לא יחר לכבי ולא רציתי להיות אחד בפה ואחד בלב, חס לזרעא דאבא, גם הפעם לא שניתי מעמי.

כי הנה בהודמנו עמי לפונדק אחד על מצות הכנסת כלה, ודבר עמי כפעם בפעם, לא יכולתי להתאפק ולדבר עמו ג"כ אחד בפה כו', מה שאינו מטבעי, אך דברתי אליו כלשון הזה: אני צריך לשאול דברי מעלת כבודו, ובקשתי ממנו שלא יכחד ממני הדבר שאני שואל. מאחר ששמעתי אומרים שיש לו עלי איזה תלונה, ואנכי לא ידעתי מה פשעי מה חמאתי נגדו, וככה הרגשתי שאמת הדבר שאין לבבו שלם עמי כמאז, לכן אני תמה מדוע ידבר אדוני עמי אחד בפה וכו', כי נודע ודאי שאין פיו ולבו שוין עמי לטובה, ולמה תהיה כזאת בינינו לפוקה ולמכשול עון, ועל מה זה יראה לי פנים יפות ובקרבו ישים ארבו, ואם יש בי עון מדוע לא יוכיחני על פני כמחוייב לאדם כמותו. פשעי וחמאתי הודיעני, אם עול מצאת בי, הודיעני על מה תריבני ומחמאתי לא תנקני, אם אולי נכשלתי במאומה נגדו, מה שבאמת נעלם ממני, אולי משנה הוא שניאות מי יבין, ואתקן מה שאוכל להשיב מעול ידי, אם און פעלתי לא אוסיף. ובוזה האופן לחצתיו אל הקיר קירות לבו, עד שגלה כל לבבו וענה אותי: כך אמרו לי, מתוך שתרצת להתפאר בקלוני, וכבר עשית בספרך אשר כתבת והדפסת. וכשמעי עמדתי מרעיד על השמועה לא מובה, לחשוד אותי כמה שאין בי, ולקבל לה"ר עלי מהולכי רכיל, הנודים דברים אשר לא כן. להפר את האחוה בינו לביני, והתנצלתי על זאת נגדו להוציא הדברים מלבו, כי דברו עלי כזבים אנשי לצון ודלמוריא, המוצאים תאות נפשם הרעה בהמיל קנאה ותחרות בין אוהבים, ומשלחים מדנים בין אחים, נרגן מפריד אלוף ובפה חנף ישחית רעהו, ולמה ידבר אדוני כדברים האלה, אשר לא יאומן כי יסופר עלי, וכי כונתי להזיק לו ח"ו, להרבות [לי] הנאות ותועלת, חס לזרעא דאבא, וירוע לכל שלא העמסתי על אדם מכל הג"ק שום דבר הנאה לעצמי, אדרבה ת"ל רבו הנהנים על ידי, הלוואי שלא ישיבו לי רעה תחת טובה, ועל מה זה ירע בעיני שלא להניח כבודו במקומו, ולהקמין איפת מעלתו בעיני העם, לגרום לו ח"ו הזיק הנזכר, למנוע ממנו הטבתם שהוא צריך אליה, ולא אני ב"ה, ומדוע אשנה מדתי ומנהגי הטוב עם כל אדם ועמו ביחוד מאז, אף כי עתה להכעיסו על פניו, בהיותינו שכנים קרובים, אך ולמה תצא כזאת מלפני בלי סבה, על כן היה לו לגעור במספרי לה"ר; ואנכי לא כן עמדתי, כי אף אם לא חסרו אנשים כאלה משמיעים באוני על אדוני שמספר בננותי, ולא האמנתי לדבריהם, עד אשר הרבו

לחזק דבריהם, וגם הרגשתי שיש רגלים לדבר, לכן עתה גליתי את אזנו, ולא רציתי לנמור בלבי, למען הראות ללבי השלם והנאמן עמו; ונשבעתי לו כי לא היו דברים מעולם, ובקשתי שלא יאמין למוציאי דבה, כי כן דרכם כסל למו, קנין רע ומקח רע לקחו לעצמן אנשים במלנים, כת מספרי לה"ר וחנפים ושקרנים; גם בקשתי ממנו שיודיעני מי הם האנשים ההם, המביאים השמועה ומטילים עלי אשמה, ונדעה אותם ונכיר הרמאים, נשמע נא אם יעיוו פניהם להגיד זאת בפני, ויבחנו דבריהם האמת אתם ואם לא, ידע כי מרגלים הם לראות את ערות האר"ש הארס שבקרבתם הם באים; אך התחננתי אליו להודיעני מה הדבר, שמצא בספרי לחם שמים נגד כבודו שיוכל להקפיד עלי כדון; ולא אבה לדבר ולגלות לא זה ולא זה. ותכלית הענין עשיתי כל מה שביכולתי להתנצל לפניו ולנקותי מעון הלו וכיוצא, ולפיסוק להוציא מדעתו כל מחשבת און עלי, ולברר לו שמטיל עלי שנאת הנם, בסבת בעלי לשון שכתבתם דוד ברוה"ק^(א), מה שלא יתכן לאדם כמוהו לקבל לה"ר, מה גם על אוהב נאמן בחון היושב לבטח עמו, וכי מה היוק עשה לי שאקנא בו, והפצרתי בו שלא יתן מקום להפריד הלבבות הקרובות, ולהסיר כל כעס מלבו, והבטיחני על זאת שלא יזכור עוד זיכר זה, כאלו לא נאמר מעולם, ושאהבתו אלי נאמנה ושלמה כמבראשונה, ואני בתומי בטחתי בדבריו הללו, חשבתי שנמתק מרירות לבו עלי, ולא עלתה על דעתי שיהא כל כך נהפך בלשונו.

אכן הנסיון הוכיח ההפך בפועל מגונה לעין השמש: כי אחר איזה שנים הוציא כל רוחו, בדברים שקבעם בדפוס בתוך פירוש על משניות סדר זרעים שנדפס פה, ע"י אלישע מהורדני; ומן השמים היה כי האיש הלז, המביא הס' לדפוס, בא אלי בהפצרה גדולה לתת לו הסכמה על הספר הנ"ל, ועם שסרבתי הרבה לדבר הזה, כמו שלא נמצאתי לאשר בקשוני לדבר כזה עד כה, אך לא יכולתי לעמוד נגד הפצרת האיש הזקן הלז, ועל כרחי נעתרתי לו, ולקחתי הספר מידו לעיין בו, שכבר היה נגמר בדפוס, וכאשר פשפשתיו דפיו אחת הנה ואחת הנה כנגע נראה לי הנוגע אלי, כי מצאתי בתוכו מה שלא קייתי ולא עלה על דעתי, כי ראיתי לרמ"ח הדפים בו דברים העוקצים אותי במסכת בכורים, וחשב להכות אותי בשום לשון בסתר, או ידעתי על מה חרה אפו בי מאז, וצפן הדברים והעלימן ממנו כנ"ל, אך

(א) ר"ת: ברוה הקודש.

עתה שלח רסן מפניו, גלה פני לבושו והסיר משה המסוה. אז שלחתי אצבע נגד דבור און למדוד לו במדתו, והבלעתי דברי התנצלותי תוך לשון הסכמתי ברמו, כסיתי פשעו אשר חרש על רעהו היושב לבטח עמו רעה, ולא רציתי להאריך שם, בביאור מעותו בגוף ההשגה, אשר מצא עלי לפי דעתו הנמהרה. ושם עלילות דברים לספרי, כמעט שדי תיכלא בכלא כלאחר יד, אחר שהרבה לספר בשבחו; אך כ"עשרה הלחם" שהצגתי בסוף ס' "שאלת יעב"ץ". שם דברתי אתו משפטים והשיבותי על כל חלומותיו, על פטפומי דבריו שחשב להשיג אותי בין המצרים, בלי שירד לעומק הדברים, כמנהגו בהרבה מקומות מחבוריו שהשיג על גדולים, שקטנם היתה עבה ממתניו, ואסף רוח בחפניו, כאשר הראיתי מקצתן בספרי שי"ע, מלבד הכמוס עמדי, ושם השיכותי תלונתו מעלי להצילני מריב לשונות, כי פקד עלי עון שלא הכרתי בו מעולם, ויהי מה כבר נמחל.

ביחוד בהפרדו מאתנו ונסע מזה ללכת לארץ הקדושה, בא אלי לביתי להפטר ממני וליטול רשות, ובתוך הדברים שדבר עמי פא"פ, אז נתרעם עלי על שכתבתי נגדו ונגד רש"ח^(א), בשאלת [מי שהסירו הרופאים ממנו הביצה]^(ב), אשר עליה חברתי הספר "אגרת בקורת", באמרו אלי איך ששמע שאני מתנגד אליו גם בזו ההוראה, עם היותם זקנים ואני ילד בערכם. ועניתי לו מידי בקישושותא תליא מילתא, בטברא ובמעם זקנים, וכמו לא הראה בזה שום טעם וריח סברא ראיא ומנין, רק דברי לעג וקלס מרבה להכיל, על כן היה לזרא בעיני להציגם בספרי הנ"ל, רק ברמו בעלמא דחיתי אותם כלאחר יד, כאשר הם דברים בטלים דחויים מעיקרן ומאליהם נופלים, ואך זה הפעם ראיתי שכתב נגד האב"ד רי"ח, ממעם שאיני רוצה להעלותו ע"ס, כי בזולת זה בכל ענין היה סר למשמעתי, שהחניף לזה האיש בפניו גם בכתביו, ובכ"פ שהדפים איזה חבור קמץ מלקומים, העלה אותו על ראש סמיכתו בתוארים ושבחים בהפלגה וגוזמא יתירה, כאלו באמת היה בו אפילו מקצתן דרך פשרה, אך שלא בפניו היה מלעיג ומשחק עליו, ועל למודו וחדושו והנהגותיו מתלוצץ בו, כאשר אנכי היודע ועד ואחרים יודעים כמוני, ובזה לא ידעתי לו התנצלות, כי אם מחמת שהיה איש עני בארץ נכריה, בין אשכנזים אשר לא ידע לשונם, והיה

(א) ר' שמשון חסיד, עיין בס' תולדות יעב"ץ לוואגנה (צד ס"ג סי' רפ"ו).

(ב) עיין בס' התאבקות (דף ט').

צריך להיות מוכנע לאיש הזה, שמולו סייע אותו חוץ לטבע, רבר שאין לו ציור ולא חבה, מ"מ לא היה מוכרח עמו כל כך בשפת שקר, אעפ"כ היו האשכנזים נוהגים בו כבוד, ושולחים לו מתנות ודורונות, ואע"פ שהיה עושה להם דברים בלתי מהוגנים — כאשר עשה ביחוד פ"א דבר מוכנע לר"ו מדפים — היו סובלים ממנו, וממונן רב נהנה מהם כל ימי היותו פה, ובפרט בעת נסעו מזה אל ארץ הקדושה, קדמו פניו כתשורות ודורונות ומתנות. מקמון ועד גדול מרבים העם להביא, ופרש מהם בכבוד גדול, גם נפרד ממני כאהבה ושלוש, כי ככה הבטיח בפה מלא לעיני כל העם.

עתה אשוב למקום שהייתי בו בזה הספור. בתחלת ישובי באלמונא הנה כבר זכרתי, שכל זקני ופני העיר חרדו לקראתי, ויאמרו לי: שלום בואך! וקבלוני בכבוד בסבר פנים יפות, ובשמחה כמוצא שלל רב, וחייתי חביב לכל העם הזה. אכן האב"ד הזקן רי"ח היו פניו מתכרכפות, בשמעו על שמע יעקב ושקבעתי דירתי פה, אך לא היה בידו לעכב; אלמלא היה יכול בודאי היה עושה לי, כאשר עשה לאבי הגאון ז"ל, כשמעו שבקשו יחירי סגולה לקבוע לו מעמד פרנסה שישוּב לכאן לשבת אצלם, ועשה בכה הזרוע של רב"ך לבטל הענין, ומה היה כי לגדולה היה מתוקן, לשבת על כסא הרבנות דלבוז כנ"ל. וכך שמעתי ג"כ שרי"ח נבהל מאד לשמועת קביעת דירתי בק' אלמונא, ועכ"ז עשיתי לו הכבוד והלכתי לביתו לקבל פניו, ולהקדים לשאול בשלומו, עם שרוב העם היו מתרעמים על שלא בא אלי תחלה לשאול בשלומי, כרין אורח שבא לעיר. אף אם היה כבר בא בימים, וכוכב מולו עמד לו להיות לראש בקהל גדול כזה, שנמצאו בו אז כמה לומדים גדולים ומובים ממנו, אפשר לא הגיע לקדסולם, רק מצב מערכתו שחק לו שלא כדרך הטבע, שאפילו לשונו לא היו מבינים, ושכלו וידיעתו בתורה גלוי בספרו, והנהגתו ומדותיו היו מיוחדים לתועלתו ולהנאתו, לא היו עיניו כ"א על בצעו, ועל פיו של רב"ך היה מתנהג ככל ענין, והיה שואל אותו בעצתו או אומר לאחרים מה דעתו של זקן בדבר הזה. ואם אבאר כל עניני זה האיש, יצטרך לספר גדול בפ"ע, וביחוד שבן גדולים אנכי ת"ל, ואבותי ז"ל יסדו הקהלות והנהיגו הצבור שנים רבות לשם שמים, ועשו להם כמה טובות, וגם שמי ת"ל לא היה פחות ממנו, אף אם הייתי אז רך בשנים, ולא המקום מכבר את האדם, בפרטות לאדם כזה שלא היה מקפיד על כבודו וכבוד קהלתו, והיה הולך לקבל פני קצינים, אפילו לבחורים בשנים ולא מפורסמים; כאשר עשה לר"א עמדן כמש"ל, שמיר הלך אליו

נתן לו שלום, מה שהיה כאמת גנאי לרב של ג"ק, ולא עשה רק לקבל מתנה הגונה, עאכ"ו שהיה מחויב לכבדני לכבוד התורה וליקרא רחיי ורשכבי, ולכן היו מלעזים עליו זכות, כאמרם שאינו מהראוי שזקן ורב בג"ק יבוא אלי תחלה, ומהרתי לילך אליו כאמור, והיו חושבים העולם שעכ"פ יעשה לי הכבוד אחר זה, לבוא לבקרני בביתי, אבל בכואי אליו לא קבלני בסכר פנים יפות, ממש לא יכול דברי שלום, ולא שמעתי אפילו שהחזיר לי שלום, ולא נתן לפני שום דבר של כבוד, ליהנות ולטעום מאומה כמנהג ד"א, ולא הראה לי שום חבה וכבוד כלל; אז הרגשתי מיד כי אני בקוץ בעיניו, ומכ"ש שלא בא במחשבתו כלל, לעשות לי כבוד הבקור בביתי כמנהג, כי ידע שלא יקבל ממני מתנה, כמו שעושים לו הקצינים בהקבלת פניהם מדרך התרבות ומוסר, גם היה עומד בדאגה שלא אקפח לו מאומה ממתנותיו, מה שיהנו אותי ב"ב מעתה, ולפחות ימעט הבית ובניו ובני ביתו מלהנות מהב"ב כמלפנים בסכתי. עד שראה כי לא די שלא נהניתי מב"ב שבכאן כלום, אדרכה ת"ל היתה הנאתי מצויה לנצרכים, ולא עוד אלא אפילו הוא וב"ב נהנו משלי כמש"ל, אז התקרב את עצמו אלי כמש"ל, והיה משבח אותי בפה מלא שלא בפני; אבל בתחלת שובי פה היה בדאגה גדולה, שלא אגרום לו חיוק, ולכן כשבאתי אליו התחילו פניו משהנים ונאלם, ולא יכול להשיב לי שלום על שאלתי בשלומו בביתו כנ"ל.

וקודם שאמשוך ספורי אודיע ג"כ קצת ממדות האיש הזה (כי לפטרו בלא כלום אי אפשר, אף אם לא אוכל און ועצרה לבאר אפילו מקצת), אשר ישב על כסא הרבנות דג"ק כשלשים וחמש שנים בלי מטריד ומחריר, ושמו נזכר על הסכמות הספרים הנדפסים כימיו בתוארים ושכחים מופלגים, וכן בספרו אשר הרואה יחשוב, אם לא היה כולו אמת. עכ"פ יאמין לפחות חציו או מקצתו דרך פשרה, לכן לא אעלים האמת כדרכי ולא אעזוב מדתי, ואודיע קושט אמרי אמת טובתו וננותו, בתומתי החוקתי לא ארפנה, למען ידעו דורות הכאים, דכל כה"ג"א) לאו בזכותא ובמעליותא תליא מילתא (אף אם כודאי הי"ל ג"כ איזה זכות משלו ומשל אבותיו, אשר לא יצא להם שם כלל, כי בן עני מלמד היה, מ"מ זימנין באפקרסותא דעניא משתכחא מרגניתא, יאמרו הוהרו כב"ע ב) שמהם תצא תורה, או אפשר מאמו ושאר אבותיו

(א) ר"ת: כהאי גוונא.

(ב) ר"ת: בכני עניים.

מי ומי שזכו, ועשו לו כל הכבוד הזה) אלא במולא, ושפל אנשים יקום יעלה. ובאמת לזאת יחרד לבי ויתר ממקומי, בזכרי חסידי קרושי עליון שקנו תורה וחכמה אמתית, וזכו למעלות ומדות חמודות, והיו אבותיהן של ישראל, לא זכו לשעה אחת של קורת רוח בעוה"ר, ולא יום אחד לישוב בשלוח והשקט ובכמחה ובמנוחות שאננות, מה שהיה לאיש הזה שנים רבות, כשלשים וחמש שנים במקום הלז בג"ק, אשר היה דבר נפלא, אם היו סובלים אותו במקום שיש רק מנין עשרה פחותים שבישראל; אמנם מה ששערתי: הוא היה רצועה מרדות לג"ק, בעבור שלא הכירו הטוב הגופני והרוחני, שהופיע להם בכל ימי עמידת אמ"ה ז"ל בג"ק, שבעטו בו חרובי קרתא כנ"ל, ולכן נתקיים בהם מאמר זה: יען אשר מאם העם הזה וגו' (א), וכמ"ש בס"ח סי' תרצ"ד, וכדרגיו רעיא על ענא כו' (ב). וכן היה נראה בחוש בעת העתקת אמ"ה מכאן לאמשטרדאם, כי באותה שנה עברו עליהם ארבעת שפמים הרעים וכנ"ל, והודו בעצמן כי פנה הודם פנה זיום כו'.

אך קבלת זה האיש רי"ח לרב בג"ק מארץ רחוקה, אף כי ממדינת ליטא, עם לעגו שפה אשר לא יכירו בני אשכנז לשונם, אף כי האיש הלז היה עמוק שפה ולשון מגומגם מאד, ולא היה ניכר לשום אחד מבני הקהלה בכלל, חוץ מישכר כהן שהיה לו עסק מו"מ לשם (ג), אבל נעשה בתחבולה גדולה ובערמה עצומה. ראשונה נעשה מו"מ וחליפין עם הרבנות, כי הקי' ישכר כהן שהיה בעל כיום גדול, היתה בתו מכוערת שלא היה יכול להשיאה לאיש עשיר, ואפילו לבלתי עשיר, במדינה זו לא היה אפשר לו, על כן בחר לזווגה ללמדן נכבד ונחמד מארץ פולין, וכן עשה והשיג חפצו, אבל ג"כ ברמאות גדול, כי מצא שדכן שעסק עמו בשכר מסוים, לשדכה אל הרב ר"ה הערשיל ע"ה, בן הרב ז"ל אב"ד דברודא (ד), שהיה מיוחס קרוב לנו ויפה תואר, גם כבר היה רב באיזה קהל קטן בליטא ונתאלמן, ודברו לו השדכנים את בתו של ריש"ך הנ"ל עם ממון רב, והכתיחו לסייעו ולהביאו אל רבנות גדול, אך העלימו ממנו שהיא מכוערת ביותר, וכאשר כבר נעשה ונגמר השידוך, ובא לה"ם (ה) על החתונה וראה

(א) ישעיה (ח', ו').

(ב) ג' ב"ק (דף נ"ב) בס"ח, ר"ת: בספר חסידים, ועיין שם בס' הנוכח.

(ג) עיין אורותיו בס' זכרונות מרת גליקל האמיל (צד ע"ו קי"ט קכ"א ועוד).

(ד) הוא הרב ר"ג הנוכח מקודם (צד 92).

(ה) ר"ת: ליום המועד.

אותה, לא רצה לקחתה, ותבחר מחנק נפשו מקרוב אליה; עכ"ו השיאוהו ויכלו לו אנשי שלומו, כי אמרו לו אין אחר מעשה כלום, ואם לא יקחנה ברצון סופו ליקח באונס ובכפיה, או כל הון ביתו יתן בעד הבושה לבת ישראל שלא חמאה לו, והי"ל לחקור תחלה, איהו דאפסיד אנפשיה ונסתפחה שדהו, ע"כ מוטב שלא יכנים עצמו בזילותא דב"ר בחנם, כי לא יזכה בדין ולכן יזכה במקחו; פתוהו ויפת לקיים השירוך, ועיילא ליה תרקבא דריגרי לאוקמיה ברבנות דק' קידאן, דהיינו ישכר עשה חילוף עם רי"ח, שהיה אז אב"ד בקידאן, והתנה עמו שיעשה הוא לו כל האפשרות מצרו, להשתדל בעבורו לקבלו לרי"ח לאב"ד דג"ק, נגד זה ימסור לו רי"ח הרבנות דקידאן, שעמד לרי"ח ג"כ בכסף מלא, וקבל עליו ישכר כהן לשלם אותו סך ממון שהיו חייבים ק' קידאן לרי"ח, ושיעשה הוא עמו בטובה להשיג הרבנות לפני חתנו של ישכר, כדי שלא יצמרכו בני קידאן לשלם המעות לרי"ח, אך אז יוסיף להם ישכר עוד איזה סך הלואה. על דרך זה ובאופן הלז נגמר דבר החליפין; בצירוף איזה חיווק לדבר שעשו ישכר כהן מצד אחד, להעיד על רי"ח שיצא לו שם בכל מדינת לימא שהוא גדול מרבן; באשר ישכר היה סוחר למדינת לימא ומכיר קצת אנשים שם, ובג"ק לא נודע דבר החליפין של הרבנות הנ"ל, ובהיות ישכר פשוט מוחק לנאמן, חשבו אנשי הג"ק שאמת הדבר נכון בפיו, שרי"ח אדם גדול מפורסם באותה מדינה, והאמינו שכך הוא כמו שהגדיל שמו כ' ישכר, שלא חשדהו במאומה ולא עלה ע"ד אדם דבר אחר, רק לשם שמים הוא עושה, לטובת הג"ק לזכותם באדם גדול כזה, שאין על עפר משלו לפי דבריו בכל מילי מעליותא, א"כ להנאת עצמו דרש טובת בתו. ורי"ח עשה המצאה שלו מצד אחר, לפרסם שמו בג"ק אשר לא ידעו ממנו מאומה. ככה ספרו היודעים האמת, כד שלח ציר מיוחד למדן או מלמד ממדינת לימא מאוהביו ומיודעיו, מי יודע כמה שכר פסק לו, וצורר הכסף נתן בירו, לפור אל הלומדים שבג"ק, וביחוד אל המלמדים המצוים כאן מאנשי פולין ומלימא, כי על פיהם יהיה כל ריב וכל נגע בקהלות אשכנז, כי בכל פעם שעוסקים אשכנזים בקבלת רב חדש, מתאווים דווקא לרחוקים אשר לא ידעו ולא הכירו מעולם, באשר ע"פ הרוב הקרובים אליהם אינם חשובים בעיניהם; ביחוד מאחר שהממונים לקבל רב חדש, אינם לומדים ואינן בקיאים ברבנים, ולא הכרה והבחנה בין טוב לרע, מוכרחים לשאול את פי אחרים, אנשים נכרים מארץ רחוקה בפולין ולימא, ונמלכים במלמדים שלהם השכיחים אצלם, כסבורים שיכולין לסמוך עליהן כי

אזכילי לחמם הם; אך רובן של מלמדים בארץ אשכנז, למובתן ולהנאתן, דורשים לשבח הרב ההוא אשר הכין לבכם ופיהם לספר בשבחו, ע"י שמלא ידם לכהן לו, והם יועצים לפי דרכם לבעלי בתים השואלים אותם, ע"ד הרבנים המפורסמים לשבח בארצם, והללו המסודרים לקבלת הרב, נותנים דעתם לאותם שיעצום המלמדים; ויהי בהגיע תור קבלת הרב בג"ק, הלך איש עתי הנ"ל והקדים עצמו לבוא לכאן, לקנות אוהבים לרי"ח כזהובים, בכסף מלא קנה אותם, בפרט המלמדים אשר לא ידעוהו מלפנים, השתדל עמהם שיאמרו בשמו דברי חידושי תורה ערכים כפי שיודעים, ופשמים נעימים שבידיהם משם גדולי ארץ, וישלמדו עם תלמידיהם בכל הענינים שיאמרו בשבת פשט על שלהן. אביהם לומר ד"ת כמנהג ישראל באשכנז, והיה המלמד ברצי כסף מוכר הכוזב, מזוכין מילי בדינרי, ולומד עם נעריו איזה פשט נאה, שיודע ושקבל בשם גדולי הדור אשר מלפנים בישראל, והוא משגירו כפיהם על שם רי"ח, בתואר והדר לו כאלו ממנו יצא, כלבושים הלל לבושו, וכאשר בא הנער לדבר על שולחנו של אביו, להשמיע באזניו חרוש שלמד בשבוע זו, היה מרים בכח קולו בהתלהבות גדולה בלשון הזה: דבר זה אמר רבינו ה' ר' יחזקאל קצינלנבוגן רב דקודאן, וכך היו עושין רבים מהמלמדים אשר התרפס להם, והכסף יענה את הקול, עד שהוציאו [על רי"ח קול] גדול בג"ק, כי היו אומרים משמו דברים מתוקים וחרפים, ובשבח עצום בהפלגה גדולה, באופן זה גנבו דעת האנשים, [ואם שאלו את פי] המלמדים, אם ידעו את האיש אם שיהו נאה אם הגון הוא לרבנות דג"ק, היו משיבים פשיטא יחיד בדורו, לא הניח כמותו בתורה בחכמה וחסידות, כלשון צה ובכל המעלות ומדות שמנו חכמים אין לו חבר בעולם, [שכלו אין] לאדם לעמוד עליו, אם לא יתענה רי"ח תהלה משבת לשבת להחליש כח שכלו כדי שלא יעמיקו כל כך בהמצאותיו, [והשומע יתענה להחליש כח גופן] ולמעט חלבו ודמו לזכך החומר שלו, למען יהא שכלו דק ומוכשר לקבל, ולירד לסוף דעתו של רי"ח, כולי האי ואולי.

אלה קצות דרכי מלמדים, בתשובות לשואליהם ההולכים לתומם, וסמכו עליהם בעורים נמשכים אחריהם, והמה לא ראו ולא ידעו את האיש רי"ח, רק הכסף יענה את הקול. סוף דבר גרם העון שבא זה האיש לישב בראש דג"ק. כד רגיו רעיא על ענא, פרנס לפי הדור. מצא [אלטונא] כג"ע לפניו ואחריו מדבר שממה כמש"ל. וכשהלכו פני העיר לקראתו להקביל פניו בשמחה, לראות פני אדוניהם החדש, אשר היו מצפים להנות מאורו, אור חדש כמו שאמרו המלמדים המעידים

בשכרם, אמר להם איזה ד"ת ולא הבינו דבורו כלל, כי בלעני שפה ובלשון אחרת מדבר, נלעג לשון אין בינה ממש בלי גוזמא, אנכי היודע ועד כי כ"פ דבר עמי, וכבר ישב פה הרבה יותר משלשים שנה, ולא הבינותי מאמרו ולשונו לגמרי, עאכ"ו בתחלת בואו הנה מעם עמקי שפה מארץ לימא, לכן חלו פניו שיכתוב להם החידוש שאמר להם, אולי יביננהו מתוך הכתב, ולא יכלו כי היה בעיניהם כדברי הספר החתום, גם מצד הכתיבה השחורה שלא נראית כמוה לרוע, ולא היה באפשרות לאדם לקרותו, כמו דבורו הבלתי מובן כצפצוף, והן מצד הלשון נ"כ לא ניתן לקרות, אפילו מביני מדע בשלשת דברים הללו, ר"ל: כתב, דבור, לשון; היה יחיד בדורו בלי ספק, חוץ מן המעלות המדעותיות כמש"ל, ועל כן בראותם שגם מתוך הכתב לא יכלו להשיג החדוש של ר"ת שהיו חושקים לזכות בו, ולידע ולהבין שמץ דבר מכל ההפלגה הגדולה ששבחוהו וקלסוהו המלמדים, אשר נתנו עידיהן אידיהן ויצדקו, בקשו למלמדים העומדים עליו, אשר היו קצת צחי לשון יותר ממנו, ודבורם מובן ויודעי ספר המכירים בכתבו ובלשונו, לקרות לפניהם ולתרגם להם מה שכתב להם רבם החדש, וקראוהו אבל לא מצאו חוון הקוראים, והשומעים לא זכו להבין כלום, ונתקיים קצת מהבטחה הנ"ל, כי אולי מפני שלא התענה, או התענה יותר מדאי, או שלא התענו תחלה השומעים והקוראים דבריו, לא זכו לכך, ובאמת אפילו אם היו חובטים ראשם, לא יכלו להבינו כי אין תבונה בו, גם מצד הענין אין דעת אדם מבין מובלו.

אך מה שנעשה נעשה. דבר המלך, דלא עביד דינא בלא דינא, אין להשיב, כי כך נגזר עליהם כמש"ל, יען מאסו את מי השלוח. עונותיהם עשו זאת שהקים ה' עליהם רועה לרעות את עצמו, ואת הצאן לא רעה אותם דעה והשכל, כי אם התול בר"ת ולעג כלומדיה, מן אז והלאה גבר ההפקר בע"ה, מחוץ חרבו תשכל, והק' רב"ך התקיף הגדול הנ"ל, היה נוח לו מאד ברב כזה, כי היה נשמע לו לכל מה שהיה מבין רי"ח ומכיר בין ריסי עיניו של רב"ך, והיה קורא: יודע, ר"ל זקני, כך קורין בלשון פולניא לאבי האב: יודע, וכשהיו מבקשין ממנו דבר בעסקי הקהל ויחידים, היה חוקר ודורש תחלה ושואל: מה יודע אומר בדבר הזה, ועל פיו מה שהיה, שהודיעוהו דעתו חפצו ורצונו של רב"ך היה עושה, ולא היה משגיח כלל על אחרים, בין ייטיב להם או ירע לא איכפת לו, רק שיכשרו מעשיו בעיני העשיר הזקן וגבר אלם הנ"ל, בזה היה נזהר בכל יוכלתו, למען ימצא חן בעיניו ובעיני בניו וחתניו אוהביו ומיודעיו, שהיו כולם ברום מעלה

והחשיבות באותו זמן, על כן היה ירא מהם מאד, גם הראה להם חבה ויתירה, לאשר היתה הנאתו קרובה מהם במדה מרובה לפי עשירותו הגדולה של רב"ך ובניו ואותביו, ועם זה לא הפסיד כלום אצל עשירים אחרים, אדרבה כל שכן שהיו מוסיפים לו ולבניו מתנותיהם ודורותיהם גם הם, למען ימצאו חן בעיניו כשיצטרכו אליו, כי הרב בג"ק הי"ל ממשלה גדולה על היחידים הן בעסקי הקהל והתמניות ומשפטים ודיני ממונות, הכל בידו בכח מוחלט, והיו מפחדים ממנו מאד, כי יוכל לפסוק חיותם ממש, וכאשר כה עשה לכמה בני אדם מחשובי הקהלה, ובסבתו ירדו מנכסיהם הורידום עד עפר, ע"י עיגוי ועיוות הדין שעשה להם. ביחוד גרם רעה רבה למשפחות גדולות יקרות וחשובות שבבל הג"ק, ה"ה משפחת ר' משה ר' ליבש, הק' התורני המופלג הנ"ל, ומשפחת מחו' הק' הגדול ר"מ ר' נתן שיסדו הקהלה באלמונא, והיו אנשים גדולים עשירים כבירים, חכמים לומדים ויראי שמים, ובסבתו נעקרו ונשרשו ר"ל; בזכרי זאת מעי מתחכין. גם הדבר מגיע אלינו, שהפסדנו ע"י כך סך ממון מסוים כנ"ל; אך שתי המשפחות הנ"ל כלו בענים בעו"ה, והמעט שנשאר מהם כמתים חשובים ר"ל.

ואם לא היה פועל רי"ח במשך זמן רבנות שלו, רק זה הרע לבד ראוי לפרסמו, לקחת ממנו דוגמא לדורות, להתפלל להי"ת שיצילם ממנהג צבור כזה, רחמנא לצלן, רחמנא לשובן, אבל באמת הרבה יותר מזה גרם רעה להג"ק, כמעט קעקע כל הבירה ומחה והפך אותן כקערה. מה אומר ואדבר ואספרה, כמה מהרעות שסבב רי"ח! הן אלה קצות דרכי בני ביתו וגדוליו, ומי יוכל לספר אפילו חלק אחד מהן. מעתה אין חידוש ולא תימה אם נעשה בבתי קצינים דברים בלתי הגונים, שהיה להם טמי ללמוד ולדון קל"ו א), אין להאריך מזה. רק אחת היתה פרוצה שנשמעו עליה דברים מכוערים ע"פ עד אחד, ורצה רי"ח לכופ אותה להוציאה מבעלה, שלא כהלכה לגמרי לפי דעתי, אע"פ שלא רציתי למפל בה כלל לא נזקקתי לעין בדינה, רק ע"פ מה ששלח לידי רמ"ח ע"ה, שנמפל ג"כ עם רי"ח בדבר זה, להוציא אשה מבעלה בכפיה שלא כדוין. מתוך אותן הדברים והגבויות עדות שקבלו, לא מצאתי מה שיספיק לאסור האשה על בעלה, ולכופ על הגט חלילה, לא ירד בני עמהם, וכמו שהודעתי לרמ"ח דעתי עודני בעמדן, כששלח הדין אלי לעיין בו, וגם ככה אמרתי לדייני

ק"ק אלמונא דבר כאשר עם לבני שלא ידעתי על מה סמכו בהוראתם זאת, ושגדולה מזו מצאו בש"ס ופוסקים לרוב, שלא אסרו אשה על בעלה באופן זה וכיוצא בו; או כשמוע רנ"ד כך מפי, אמר לחבירו רב"ע הן אמרתי אליך ג"כ שלא נכון הדבר, ואעפ"כ נשאר האשה ואישה עומדים באיסורו של רי"ח יותר מעשרים שנה, אבל [הרב רי"ח] לא עשה שפטים כראוי לא יותר, להאשה [ובעלה] כי הי"ל אח וחותן קצינים, על כן מצד הדיון וקלקול השורה ראוי לקנסו, אבל לא היה כדאי לאסור על בעלה [האשה הזאת], כי הראוי לעונש נפטר מכל וכל, [ע"י שנגזרה] מבעלה גור גזירה קשה במיתה, וכמה פעמים אח"כ שלחה אלי האשה לרבר אלי לעיין בדינה, אעפ"כ לא רציתי להורקק לה, לא לפטרה ולא לאסרה, עד שבא ה' הנ"ל, והותרה בעד סך מעות שקבל ממנה בשכרו; עוד אחרת עפ"י בעלה א), ה"ה בת גומפריכט אשת ר"ז דנציג והי"ל כמה בנים, ופ"א באה אליו והודיע שוינתה; על פי דבורה הלך רי"ח להכריז עליה שהיא זונה ושאסרה לבעלה ב), ותוכרח אחרי כן להוציאה מן האיסור ולבטל גזרתו. עם כל זה חפיתי עליו, ולא רציתי לדבר בגנותו ולהתגרות בו כמה שנים, כי גם היה מראה לי חבה יתירה, אחר שראה שאינני מויק לו ולביתו כל מאומה, אדרבה הי"ל רוח על ידי, על כן [סיפר] בשבחי בפני כל אדם, והיה בא לביתי בכל רגל, גם אנכי הנחתי לו כבודו, אמרתי זקנה יש כאן וזכה לגדולה, אע"פ שעונות [הדור גרמו שלא יכלו הרבנים] להסכים להלכה, לכן נלחמתי בעדו בכל עו אע"פ שלא היה כדאי, גם הראה שבושים [רש"ח ורמ"ח] בכל הענין ג), ט"מ בעקר הדבר צדקה הוראתו הפעם, על כן יצאתי לישע האמת ופורתי על זה גודל ממוני, ולא נהינתי מיגיעי ועמלי דבר.

ושוב אירע נדון זקוקה ליבם, וצרפני ג"כ ושלח אלי שלוחו עם תשובה, לעיין עליו ע"פ הפצרתו ובקשתו, ושלחתי אליו תשובתי ג"כ בכתב וקבלה, ועיינו בה הוא והב"ד שלו, ואמרו בפה מלא [כי צדקו דברי ואין] עד וראיה מספקת להתירה, והיתה האשה ההיא הנקראת חיה, נשארת בכבלי האיסור איוה שבועות, אבל המשורך היה מקרובי בעלה, והיו בוחרים מות מחיים לדודם, כדי שישתכח שמו מישראל,

(א) ע"פ, ר"ת: על פני בעלה שהיתה ככעם עליו.

(ב) עיין להלן (צד 133).

(ג) עיין התאבקות (דף ט'), ורש"ח הוא ר' שמשון חסיד הנזכר מקודם, ורמ"ח

הוא ר' משה חאגיז.

השכימו לפתחו של רי"ח יום ופתוהו ויכלו לו, ועל פי הנשמע ע"י הסרסור הגדול [רי"ז התיר האשה], ואת הכל פתאום לפתע עשו להזקוקה *), בלי הגיד לשום אדם, על מה דתא מהחצפא להשיא לשוק יבמה העומדת בחזקת איסור, אף כי אותי הצעיר לא קרא להיות נמנה להתיר; אחר שהייתי באותו מנין לאסור ונתקבלה דעתי, היה מהראוי עכ"פ לגלות אזני ולהודיעני מעמו של דבר. ובעת ההיא הייתי עסוק בהדפסת ספר שאילת יעב"ץ ועומד באותו ענין, כדומה לי שהיה כתוב אצלי מאו, וההעתק ממנו שלחתיו ג"כ לרי"ח עם תשובתי הנ"ל, על כן קבעתי גם נדון הלו אצלי תוך ספרי, וכי תולה אומן המסדר, ומדפים שלי היה בחור [אוהב] לרי"ח, הוא גילה הדבר לרי"ח ב) והלך וקבל עלי על זה לפו"מ, שהיו עושים כל רצונו כאשר היה נוהג לישא פנים בכלל עסקי הקהל עם יחידים, שאע"פ שהיה לו כח ויכולת גדול ועצום מן המיר"ה, וכפי תקנת הקהלות בלעדו לא ירים איש ידו, לדון שום יחיד, הוא היה מניח אנשי הקהל כל חפצם, להכביד עולם על היחידים כרצונם, ולהטיל עליהם אימה יתירה, כפי הישר בעיניהם ונמיות דעת המופשט בלבד, ועל זה גדלה הצעקה הרבה מאד, ואין מושיע כמש"ל, לפיכך נמצאו לו מיד לכל בקשתו מהם, ולא דקדקו אחריו והשליכו אשם בראשם, ועשו מעשה תיכף ומיד להעביר כרוז בכה"כ הגדולה, על המדפים שלי אהרן ועציר, ואסרו הדפוס שלו, וזה עני היתה פרנסתו מצויה לו על ידי בעוה"י, שהייתי משלם לו שכר פעולתו, בעין יפה וגומל חסד עמו, לא בלבד להקדים לו שכרו, אבל גם הלויית לו סך מסוים בחנם, ואף בלי משכון או בלתי [שט"ח], וע"י המאורע הלו קפחו פרנסתו של העני הלו, גם הלואתו שהאמנתיו לערך מאה ר"ט נאכד, ונשאר מלות חן וחסד אצלו, והיה צועק ואינו נענה; ורי"ח אומם אזנו מועקת הדל, אף אנכי צווחתי ככרוכיבא ולית דעני; והלכתי לוועד הקהל וספר אגרת בקורת בידי, והיו נאספים כל פו"מ ורי"ח עמהם יושב אצלם בפעם ההיא, והצעתי דברי מענותי לפניהם, ותלונתי הכפולה על החמס שעושים לעני, שחיי תלוויים בי בעת ההיא, והעושק שגורמים לי במעשה הזר, שעשו בלי דרישה וחקירה רק ע"פ בקשת רי"ח, ואמרתי להם שמעו נא מילי:

הנה האב"ד שלכם יושב כאן לעומתי, יגידו נאמנים [אם] היה

א) הזקוקה, הכונה הזקוקה ליבום וכמו שאמר יעב"ץ להלן (צד 182).

ב) שם הקונטרס היה נקרא חיתה דקוטרא עיין בס' התאבקות (דף ט').

לבי גם בהוראה מימי היותי כאן. והגידו נא אם [אתערב] בעסקי צבור או יחידים מרצוני, רק כאשר אני נתבע ונשאל מאתכם או מאב"ד שלכם, על כרחי ונגד רצוני נקראתי לפעמים לעיין בדיון והוראה, כי היכא דלמטייא שיבא מכשורא, ולא יכולתי לסרב לזקן ולכבודכם; ופ"א רבתי ריבו ונלחמתי בעדו בכל כחי כאשר נמלך בי; ג"כ כתבתי תשובות ארוכות להצילו מיד משיגיו, גם העליתים על מזבח הדפוס לרצון לפני ה', להגין על תורת אמת בכל עון, והוצאתי על זה ממוני מביסי בלבד, בלי שום עזר והמבזה בעולם, כאשר אתם רואים בזה המפר אנ"ב שהנחתיו לפניכם, אז היו דברי טובים נכוחים רצויים ומקובלים להאב"ד שלכם, ועתה בנדון הלז שהכריחו עוד לעיין בדיון, אע"פ שהיה הדבר קשה בעיני, כי מיראי הוראה [אנכי], לא יכלתי מלמ ממצוא חפצו ועשיתי רצוני, ובפעם הזאת לא יכולתי להסכים עמו, כי אין משא פנים בתורה, וכן [שמעו] ב"ד דברי, והודו כפה מלא שאין להתיר האשה ההיא; ועתה פתע פתאום נעשה מעשה, בלי הקדמת ידיעה תחלה [של איש] כמוני היום; אף כי צעיר אנכי לימים והוא ישיש וזקן, מ"מ אחר שלבקשתו נמפלתי לעיין ולכתוב בדבר, הדיון נותן [שלא] יעשה מעשה גדול כזה, בלי גילוי אוני ולהודיעני מעמו, בחזרתו מהסכמה הראשונה, ושינוי רצון על שעה חדא; ביחוד היותו דבר שבכערה, ואנחנו כלנו יושבים בספינה אחת, ולא יוכל אחד לקרוח תחתיו במקום שיושב עליו, וכל ישראל ערבים זה בזה, מה גם הנשאל והמצורף לדבר, עליו מוטל החיוב; על בעלי הקורה להכנס בעובי הקורה בהסכם אשר ירדוף הוות נפשו, ועכ"פ אני רוצה לידע מעם ההיתר עכשיו, אע"פ שהייתי משמיט עצמו בתחלה, ולא אמרתי קבלו מעולם דעתי, אכן אני אומר תלמידך אני ומימך אשתה, אם יהיו מים נאמנים לא תהיה לי כמו אכזב, עתה למען תצדק דבר דבריך, ולא אסיר שפה לנאמנים. והוא היה כאלם לא פצה פיו לענות משוב עד רע, אך הפו"מ מדברים בעדו ואומרים אלי: אינו צריך לתת מעם וראיה, ומה שעשה עשוי ואין להשיב, ואני אמרתי לא כן הוא, אבל מחוייב וחייב הוא, לא לבד להוציא עצמו מחשך ולהראות שהוא נקי מה' ומישראל, אבל תורה הוא וללמוד אנו צריכין לקבוע הלכה, ולא יפטר מעונש מונע בר; ועם כל מה שהרביתי אותותי בדברי מעם, להכריעו לכף זכות שיברר הוראתו לא הועלתי, כמדובר אל העצים ואל אבנים, אך הפו"מ אמרו כך אנו מבינים וגוורים, שלא אמפל בדבר הזה שלא אפרסם כלל בדפוס, או עניתי להם: אי אפשרי בגזרתכם הקשה משל פרעה, שלא נזר לבטל תורה ולהפך דת, ומאחר שאתם

באים אלי בעקיפין, ואני אומר דברי טעם ושומע אין לי, אין עונה אמריו מכם בדעת ובתבונה, והוא רוצה להיות נחשב חכם מחריש, לכן איני רשאי לשתוק ואינני משגיח בגורתכם כי זו משלכם, אין משפט התורה מסורה בידכם, אנכי אכתוב למ"א לגדולי זמנינו, ואדרוש דבר ה' ונראה דבר מי יצדק, על פיהם יקום דבר, לא כמו שאתם אומרים וגוזרים בלי טעם^(א), ובוזה נפטרתי מאתם בכעס וחמה. אח"כ הוסיפו לשלוח שלוחם החזן אלי, ודבר בפיו שאשמר ואזהר שלא להדפוס המאורע הלו, ושלא לפרסמו בספר כל ימי חי רי"ח, ואני במקומי הייתי עומד לענות להם עוות, שאני אעשה כפי שיורני קוני, מ"מ משלתי ברוחי וקיימתי גורתם, כי אמרתי אין אני מחוייב למסור נפשי על זאת, די לי שאני נפשי הצלתי וישלם ה' לעושה הרעה כרעתו וקולר תלוי כמי שיוכל למחות לא בו, כי האנשים האלה קשים ממני, על כן לא כתבתי לשום אדם על פני החוץ, אבל שמעתי שגם הרב מהר"א מבראד ז"ל, שהיה אב"ד באמשטרדם בעת ההיא, גם בו נמלך רי"ח ושאל דעתו, ולא הסכים להתיר כי אם לאסור, וכששמע מעשה נישואין של הזקוקה חרה לו מאד ונעוה משמוע, ובמסרם יצאתי מבית מושב ועד פו"מ לקבול על גורתם, דברתי קשות לרו"ך מה שהיה מליץ בעד רי"ח ותומך בידו מאד, ואמרתיו לו כדברים האלה: שמע נא ר"י: ידעתי כי לא מלבך אתה אומר ומחזיק ביד רי"ח שלא כדת של תורה, אתה מתירא מפני פופרש (שהאיש היה דודו ור"י כפוף תחת רי"פ כאשר הוכיח סופו) מפני זה לא היית עושה לי כך. בעו"ה לא יצאו איזה שבועות והיה (רדף) [רו"ך] לפליטה גדולה, ונשאר ב"ח לפופרש, ולתביעתו של רי"פ דנו לר"י ע"ה, ונמרפה דעתו ר"ל בענין רע, והתחיל להתקיים ג"כ מ"ש אמ"ה ז"ל על בית דב"ך. מן אז ירדו מטה מטה כל י"ח של רב"ך עד כבר לחם ר"ל.

[ובדבר הספר] שנשתקע באמצעו עד אחר פטירתו של רי"ח גמרתיו בעוה"י, ואז הוצאתיו לאור כאשר הרשוני פו"מ כנ"ל, ובמשך [הזמן נודע] האמת שהאיש עורנו חי כמה שנים אחר המעשה עם נשואי הזקוקה הנ"ל, ע"פ עדים כשרים שהיו במקום [ההוא] הודיעני בזאת ב"א: אם ספקות שלכם כך כו'. גם אירע דבר נפלא בזוג זה שלא עלה כהוגן, כי לא יכלה האשה להטהר להאיש שהוא שנשאת

(א) ועל זה רמזו יעב"ץ בס' עמודי שמים לאמר: ממלך אדם חנף ממוקשי עם, וי וי גיה, שהגענו לימי אהז שאחו בתי מדרשות, שאסרו במחזו ידוע לחדש דבר מעתה וסגרו הדלת כפני עמלי תורה לשם שמים, עיין תולדות יעב"ץ (צד ט"ו).

שלא כהוגן, שהיתה יבמה זקוקה גמורה, ולכן מן השמים הפרישום מן האיסור. [אחר איוה] שנים נפטרו גם שניהם בלי שילדה לו, אע"פ שהיתה האשה ילדה בשנים, והי"ל בנים מבעלה הראשון אבל מתו בחייו, גם בעלה השני שנשאה באיסור, הי"ל בנים מאשתו הראשונה, גם מאשה שנשא אחריה, אע"פ שר"ח הכחיש הידוע כמ"ש [בספרי הנ"ל].

עוד קרה פ"א בפני, שאשה אחת באה אליו ואמרה שנממאת תחת אישה, שהיה ב"ב נכבד מקק"א היה נקרא ר"ז, והיה בדנציג בעת ההיא, ולו כמה בנים ממנה והיתה מרגלת קמטה עמו, על שעזבה זמן מה ופירש ממנה, ונסע לארץ אחרת, לפי שהיתה מפורת בלתי הסתפקות, ולא חסה על ממונו וביתו אינה שומרת, ועל כן שנאה והניחה והלך לו, והיא יושבת בדוחק עם בניה, כנראה להנכס ממנו עשתה זאת, והאשה ההיא ג"כ בת איש אחר מסוים, כ' גומפריכט שהיה קצין גדול לפנים, ובעת ההיא כבר ירד מנכסיו. ע"כ לא עשה רי"ח עוד חשבון ממנו, כדרכו לישא פנים לעשירי קהלתו אפילו במקום שאין משא פנים כנ"ל, והכריז עליה שהיא פרוצה זונה, ואביה הנ"ל בא אלי וסיפר לי בקובלנא רבה על הנעשה לבתו באין מוחים, ואמרתו שאם כך הדברים, אזי ודאי לא יפה עשה רי"ח, ואינו רשאי לשתוק ולסבול, כי אין הדבר נוגע לכבוד בלבד, אבל הוא שלא כהלכה, לפי שאין האשה נאמנת לאסור עצמה על בעלה, ויכול לגרום להרכות ממזרים בישראל, אם יכוף את הבעל לתת גמ מעושה שלא כדין, גם יש בו משום הוצאות לעז על הבנים, מלבד פגמה ופגם משפחה, לא יעשה כן בישראל; לפיכך יעצתיו שילך אל פו"מ ויספר להם כל העשוי לבתו שלא כתורה, וכן עשה והועילה עצתי ב"ה, כי אנשי הקהל גורו עליו שיוציא האשה מן האיסור ומן הג"ד שפסק עליה, והכריחוהו לחזור ולעשות כרוז אחר לפרסם שהיא טהורה.

כי בימים ההם פו"מ מושלים על האב"ד הזקן ההוא, עם שהיתה ידו תקיפה על העניים ומרודים, כי לו היה כח ורשות מן המיר"ה, לדון ולהורות לקנום ולענוש ולית דימחי בידו, ובודאי הי"ל ממשלה על הפו"מ, הם היו צריכין להיות כפופים ומוכניים תחתיו, אלא שהוא הכניע עצמו תחתיהם, ברצונו סר למשמעתם ועשה מצותם וגזרתם, וכזה מצא חן בעיני תקיפי הצבור ומשבחים אותו בעונה; אבל אזי לעונה פסולה כזאת שאינה אלא חנופה, להחזיק ביד העשירים וגברי תקיפי, לשעבד ביחודים כרצונם להנאתו הקרובה, ותועלתו הטובה מצויה לו עמהם בשלוח ואהבה, כי בזה האופן היו כגומלים זא"ז, הוא

מחזיק ידיהם בכל עולה שהיו עושים ליחידים, שלא הי"ל יד אצלם ולא מרוצים להם, וגם המה תומכים בידי, כשהיה מעביר הדרך למי ומי שלא היו חביבים לו, והיו צועקים חמס ואינם נענים, בין חייאת למחבלתא וכו' א), ולאנשים שלא הי"ל תועלת מהם, לא היו עניו אך קשה כאבן, ובוה בלבד היה נוהג כת"ח נוקם ונומר כנחש, למי שהיה לו עליו איזה מינא בלכו. היה אורב לו ולא שקט עד שנמל נקמתו ממנו. ומעוות הדין שעשה קצר המצע מהשתרע, כי לא יכולהו ספר גדול. ולפני חצות היום היה פוסק כך, ואחר חצות היתה רוח אדורת אתו. וכך היה הוא והב"ד שלו חשודים על השוחד ביחוד, והרבה רגלים היו לדבר הזה, נספר לי אדם מוחזק נאמן, שאירע לו דין לפני ב"ד שלו, והיה דיין אחד שואל מה יהיה שכרו כשיפסוק הדין למוכתו, וכ"ה קלא דלא פסיק שהיו תובעים חלקם בפיהם. אוי לאזנים שכך שומעות, אוי לדור שכך עלתה בימיו! ומעזובנות היה לוקח מה שלבו חפץ, כדברים שאין להם שיעור. ושמעתי שמעזובון של שלמה יאפ', לקח פשוט כסף שלו משקל ח' מאות לויט לחלקו, וכחנה רבות עמו. משם נתעשר, והפריו נרוניות גדולות לבנותיו; אבל כאשר בא כן הלך למיזון, כי הבנות שהשיא מתו בחייו, איזה שנים אחר נישואיהן, והפסיד בנותיו עם הממון רב שנתן להן, גם הרבה שגול הלך למיזון, ואבד העושר ההוא בענין רע, בתרבות רעה שהי"ל בתוך ביתו בג"ל. ומלבד שלא נזכר כאן. אך הקהל הלז נתדלדל בימיו בעו"ה, בעון הגול ושבועות שוא שנתרבה בזמנו, שהיה שחוק בעיניהם ונחשב כהיתר. ולכן היה סופו שאבד דיני ישראל מהמבורג, אשר היתה ירו תקיפה שם בתחלה כמו באלמונא, כי כן נתיסדו הג"ק: משפט אחד היה להם בדיני ממונות ע"פ הרב אב"ד שלהם, אבל שרי יועצי המקום הגדול הנזכר, נלאו לשמוע צעקת העם על רי"ח הרב שלהם במשפטים ופס"ד, לכן לקחו מידם זה הכח, וגורו שלא ילך אדם מקהל המבורג לפני האב"ד רג"ק עד היום (ומאייבשיצר נלקח גם הכח באלמונא כמש"ל בס"ד, ויהי בימי השופטים המטים עקלקלותם). ומה נאמר מלמודי חדשיו ופשטיו ודרשותיו, גרמו ממש חוכא ואיטולא, ולא יאומן כי יסופר כל השגעונות ודברים במלים דמוינות ורעיון רוח והבלים, שכל שומעיהם ימלאו פיהם שחוק בע"כ, ועל פסקיו והוראותיו ישתומם כל יודע טבין, כאשר המה בכתובים אצלי, והמה רק קצת וחלק

א) בין חייאת למחבלתא אול ברא דעלובתא (ב"ר פ' ס').

מעט טהרבה, גם ספרו שהביא לרפוס לעד, והצגתיו מקצת לדונמא בעלמא כהוך ס' שי"ע. וספרו לי אנשים נאמנים, שגם בק"ק פ' האב"ד כמוהר"י כ"ץ ז"ל ולומדים אחרים, אמרו שראוי לשרוף הם' כני"ח א). שבושיו ומעיותיו בדברים פשוטים, אזכור ג"כ רק מעט מוער לאות.

באלמונא אירע פ"א כששמע החזן ר"י ע"ה קורא בתורה ככה"כ בצבור: וראיתן על האבנים אל"ף קמוצה, גער בו רי"ח בהחזן וא"ל טועה אתה, כי צ"ל האבנים בבית קמוצה לשון אבנים (מפני מה שפי' רש"י[?]) כך היה בקי בקריאה בדברים שבכתב, וכן היה יודע בדברים שבע"פ בתלמוד. פ"א הגיד נמרא דמגלה והגיע למ"ש: מה ראתה אסתר שומנה את המן, ר"א פחים טמנה לו ב), סבור הוא שהוא כמו פכים בכף ופתר המלה, שטמנה לו קריגלוך בל"א, ובר"ה: כל באי עולם עוברים לפניו ככני מרון, וכולן נסקרין בסקירה אחת ג), פירש שהם נרשמים בסקרא כמו שסוקרין המעשר, ובאלה רבות עמו, כל השומע יצחק [לו, ואין] להאריך בכך. גם חלילה לי להזכיר דבר רק המפורסם מאד שא"א להכחישו, ובזמן הזה עדיין יש כמה ב"א שיוודעים מאלה וכיוצא. ובתחלת שבתו על כסא הרבנות דג"ק אמר עליו החסיד המופלג בתורה ר"ג שנאפיר ז"ל. אם היה רי"ח בא לפני, כשהייתי גבאי דת"ת, לתת לו רשיון להיות מלמד בג"ק לא הייתי נותן לו; עם כל זה היה מושל בנאות גדול ובאלמות בלתי משוערים, ואף עפ"כ קנה לו שם עניו וסבלן ג"כ בעונות הדור, ובאמת היתה עינו רעה, ועושה כל מה שלבו חפץ, ויושב ומשחק בבני אדם הנרחקים ממנו, והיו כועסים עליו ועל עסקיו הרעים, ולפעמים מתוך צערם מטיחים דברים קשים כנגדו, מרוב מרירות לבם, והוא שומע ושותק ומשיבם בלעג הרבה: לך אל השו"ת ותבעני לדין! זה היה ענותנותו. עכ"ז היה בידו מקל ורצועה, לרדות את העם בחוקה, באין מי שיוכל למחות בו. בזה היה בעל שכל, שלא היה מעורר קצפו והיה כובש חרון אפו רק עושה כל רצונו בשחוק, ובנחת רוחו היה מתנקם משונאיו, וידע שבמזוחים לפול בידו; על כן לא היה צריך להכאיב לבו בשום צד, ואותב עצמו שומר כחו ובריאתו, ומישיב לבו משתה תמיד, היה לו יין ומי דבש ויין צרוף ומבושם לרוכ, לזה היה לו

(א) ר"ת: כנסת יחזקאל; ומהר"י כ"ץ הוא הנזכר מקודם (צד 76).

(ב) מגלת (ט"ו ע"ב).

(ג) גמ' ר"ה דף י"ח.

מקום מיוחד בביתו, וכלים ופועלין לתקן משקין הללו בפרטות עצה"ט ומבחר האפשרי, מה שלא היו לשום קצין בעולם, מלבד מאכליו מעדני עולם שהיו מצויים בביתו כעפר, [לא חסר לו דבר] להשביח מנוחתו, לכן לא ראה לערבב שמחתו והנאותיו ע"י כעס וקנטור; מ"מ היה רואה בשונאיו, כי היתה השעה משחקת לו, ולא היה משגיח על דלת העם, ולא פנה לבו לצעקתם, כי רב"ך השתדל לו רשיון המיר"ה, שנתן לו כח גדול למשול על עם דל בחוקה, אפילו להשליך אנשים בתפיסה, ולשומם במאסר ע"פ דבורו וגזרתו בלבד, ולא היה אדם רשאי להרהר אחריו, והיו בעלי המשפט עז"ג ושוטריהם, עושים מצותו ושוטרים פקודיו כרשיון המיר"ה, וכל זמן שהיה רב"ך חי, היה רי"ח עושה רצונו כנ"ל, והיו אומרים על זו: היון רוקד ברקידת [הרוב] בער בל"א ב). עוד היתה בו מדה טובה לעצמו, שכל דבר שמת ופשט כשהיה רואה העולם שוחקים לדבריו, היה [שמח] ומוב לב כי חשב שמרוב שמחתו בו וגילה שיש להם בהנאת חדושו ששמעו מפיו, הערב להם ומתוק לחכם מדבש והתענגו מאד, [וע"כ] להם הששון והשמחה, ובאמת בזו לו לעגו לו, והיה בעיניהם כמצחק ולשחק, ולא היה סכל כל כך שלא לצער עצמו, ושלא יזיק לו [לגופו], ועשה א"ע כאילו לא ידע ששחקו על חלומותיו ועל דבריו, והוא יוצא שמח ומוב לב, ואומר בפה מלא שקנה ש"ט בדרשה שלו ומתפאר [בה למאד].

מצורף אל רבוי התענוגים משתה תמיד, מיין וי"צ ושאר משקים תמיד רצופים, אכל ושתה כל ימיו. וגם שהיה לו טבע חזק ועב קשה כאבן, היו חייו ערבים ונעימים וטובים, כי כל מה שעשה ושלמד ושפעל בעולם היה טוב ונחמד בעיניו, לא היה רואה חובה לעצמו, ולבו שמח בשמות עצמו ובכל מעשה מכוער, רק כשהיה משיג כסף וזהב, היה לבו מלא שמחה וחושב שאין כמוהו, כי היה כוכב מזולו עוזר לו בכל דרכיו, דבר מתמיה (רק בי"ח ראה רעות, גם בקצתן ראה שמחות). הוא הצליח במעשיו כל ימי חייו, אפילו שהיו מכוערים ביותר, אבל הקהלה ירדה מטה מטה לתחתית דיוטא ובכל זאת לבו בריא אולם, והיה יכול לישב יום ולילה לשתות ולהשתכר, שהיה מרבה סעודתו בכל מקום ואצל הכל. בפרט בסעודת ברית או נישואין, עם חברת עם הארץ וקלי הדעת, עד שהיה לשחק בעיני המון העם

(א) ר"ח: בלשון אשכנז, ר"ל שהרב רי"ח שבא מארץ יון, עושה כמו שרוצה

הגביר ר' בער בהן.

ככלל. והנכבדים היו מתביישים על שהיה מולול כל כך ומחלל כבוד התורה בפומבי, לכן הוצרכו פו"מ לגזור עליו שלא ילך לכל סעודה אם לא אצל הגדולים ובמקום שנתנו לו חלק במצוה לא זולת. עוד היה זקן כמותו עוסק בדברים בטלים הרבה, ותמיד הי"ל בביתו ישיבת ע"ה ויושבי קרנות שמודיעים לו כל החדושים המתהווים בעולם ובקהלם ומקבלי לגימה ממנו. ביחוד היו לו תיורים וחוקרים מעמד ומצב כל יחיד ויחיד שבג"ק; ע"י כך היה בקי בהם ובמעשיהם, ויודע סתרי כולם אשר יעשו בחדרי משכיתם, מי עשיר ומי עני, מי הצריך להקפה ומי שכוכב מערכתו הולך ואור יפה או שוקע ורפה, ומי שיצטרך באיזה דבר משפט או זולת, לזווג וזוגים לעסוק בשדוכים, ובכל אופן שיוכל להרבות הונו וממונו ואונו, וגם עי"ז היה יכול להגקם ג"כ מהאנשים אשר ידע שאינם מאוהביו, כי גלו אליו מסתורי כל איש ואיש, ודי הוא צבא הוה מרים, די הוא צבא הוה משפיל ובמי שהיה נוהג עיניו, שלפי דעתו לא יצא י"ח נגדו במתנת פורים ור"ה כפי הערך אשר העריך אותו, היה לוקח נקמתו ממנו, בדבר משפט כשבא לפניו לדון, או בשומת ערך הקהל בעניני כבוד, או בעסקי מינוי פרנסים מנהיגים שופטים ושומרים גבאים ודיינים, או להרע לו בענין שידוך, או להוציא עליו קול שאינו בעל כים, למעט נאמנותו ולקפה פרנסתו; והיתה בידו רשימה בפורים ור"ה, שעוברין לפניו כבני מרון כל אנשי ג"ק, לראות ולעיין אם נפקד איש מהרגילים לשלוח אליו מתנותיהם בפרקים הללו בפרשות, ולדעת מי מהם המוסיף ומי הפוחת וגורע, או עוזב ומונע, ולפי הרשימה יהיה כל ריב ונגע, אשר תהיה ליחיד הקהלות הצריכים אליו, בדבר דין ומשפט בין איש ובין רעהו. וסיפר לי איש מסוים ות"ח, כי היה בק"א נכבד אחד שלא היה אוהבו, ולא היה רגיל לשלוח לו דורות; פעם אחד תבע האיש שהוא אדם אחד לעמוד עמו לדון לפני רי"ח, על שהיה חייב לו סך רב כמה מאות ר"ט, ולא היה יכול להוציאו, ועשה לו רי"ח כל מצדקי בעיניו ועות הדין, בתחבולות כל מה שיוכל, כדי לפמור את הנתבע עד שהפסיד זה מעותיו, שסכב לו כדי להגקם ממנו, על שמונע עצמו לפקדו במתנותיו; וכשראה והבין אותו בי"ב כך, והיו לו ב"ח רבים שהיה עוסק עמהם ונותן להם סחורות בהקפה ובאשראי, היה נמלך בעצמו ואומר על מה זה אגרום רעה לעצמי, להפסיד הרבה בשביל דבר מועט שאתן לו בפורים ור"ה, אם יהיה ר"ט ד"מ או פחות או יותר, זה איננו שוה בנזק שלי, להרויח אהבת הרב שיהא לי מעור

לעזור לי בעת צרכי אליו, בעסק דין ודברים עם ב"ח שלי; וכן עשה. מהיום שהוא והלאה נהפך לאיש אחר, ונעשה אוהב ובמשפמו הרויח. באופן זה היה כופה האב"ד דג"ק הנ"ל את הב"ב שתחתיו לסור למשמעתו, ולהרבות לו מוהר ומתן (אוי לאזנים ששמעו כאלה קשות מהיושב על כסא המשפט והוראה. ונוכל לצייר מה הע"ה חושבים בלבם על תופסי התורה, ורבים מהם מוציאים מפיהם תר"ו א), ומלעיבים במלאכי האלהים, כאילו כל הת"ח חשודים על הבצע) והיו יראים מפניו מאד, כי היה מכה בסתר ומטיל אימתו על הצבור ביותר, עם שהיה נקלה בעיניהם ובלבם כפי מעשיו הנ"ל, אבל לא הי"ל אפילו אוהב אחד בלב, חוץ מאיזה תקיפי הקהל שהיו מראים לו חבה לפנים, מחמת שהיה נושא פניהם ועושה כל חפצם, בהנקמם מאיש איש והכבדת עולם על היחידים, כי בזה היה עוזרם וסומך ידם, נמצא להם בכל עת ומבלעדו לא יכלו להוציא אל הפועל תאותם; כי בן נתיסדו תקנות הקהלות, שהרב אב"ד ידו תקיפה על פו"מ, ככל דבר אשר יסכימו עליו אין לו תוקף אם לא נעשה בחבר עיר, אבל הוא התיר ידם ועזב להם כל הטמשלה, בין ביושר בין בעולה. (והיא שגרמה שנמל מהם הכבוד שרדפו אחריו בימיו, משלו בכח הזרוע ולא נכר דל לפני שוע, אח"כ ירדה פלאים מאיגרא רמה לביורא עמיקתא, מה שבידם נמל מהם לגמרי. בבוא אייבשיצר בא גם בו, והיה כעם ככהן כמש"ל בס"ד, וזה הדבר שהיה עיקר הסבה להמחלוקת ופרוד לבבות, שכמעט משך אחריו חורבן הקהלות, לפי שמצאו היחידים עילה להנקם מפו"מ וליטול מהם הממשלה, כי אז חלק לבבם ותלו עצמן באיש הלז, למען יחזק ידיהם בהשפלת הפו"מ, ע"כ חזקו המה ידיו להגדילו ולהמשילו לגמרי, ועשה ככל אשר יזמו, להוריד כבוד הפו"מ עד עפר) וכן המה היו מסייעים אותו בעול שהיה עושה ליחידים לפעמים הדנים לפניו, ומחפים עליו מפני שהן כגומלין זא"ז.

ועוד זאת היתה לו למנה, למשל ולשנינה, כי אע"פ שהיה פסל, לא דבור לו ולא קול אליו, כי אם קול המעות, שיריו וצפצופיו היה משונה, שגורם שחוק והתול לכל שומע, אף עפ"כ החשיב עצמו גם לחזן ומשורר גדול ונפלא, והיה מתפלל בי"ט וימים נוראים ככה"כ הגדולה, ויורד לפני התיבה להוציא רבים י"ח, וגרם חובא ואמלולא

(א) ר"ת: תפח רוחם ונפשם, וכוננת יעב"ץ שזאת אומרים העמי הארץ על תופסי התורה ות"ח.

במקדש מעט, כל פעם שעמד בתפלה לפני העמוד. ומי שלא ראה או שמע מעשה נגונו וקול צפצופיו, לא ראה שחוק מימיו, והיה ללעג ולקלם מרבה, עד שהלצינים המשחקים בבתי משתאות, כשהיו רוצים להרבות השחוק, ולהגדיל השמחה להיטיב לב העם הקרואים בבית המשתה, היו מתחילים לנגן ולשורר נגונו של האב"ד הנ"ל עם כל תכונותיו ובתנועותיו להדמות אליו בעניניו, או ימלא שחוק פי המסובים והנקבצים לשמחה, ותבקע הארץ לקולם, כי היו רגילים בכך ששון ושעשוע ומיול נפלא, עד שהיה מעורר להם השחוק בהפלגה גדולה, יותר ממה שצוחקים על מעשי הכסילים והשומים הגמורים, או המתדמים ומצחקים ומשנים מעמם להתהולל כרקודין ומחולות. וכשבאה השמועה אליו לא הקפיד כלל, אדרבה גרמה לו שמחה עצומה ג"כ כמוכה הרבים, מאחר שממנו באה השמחה לרבים. וכבר היו שם בני אדם ושרים נמצאים לפעמים באותן מעמדות של שחוק, והיה קשה בעיניהם לשמוע השחוק וק"ר שעושים מן הרב אב"ד דג"ק, ולבם דוה מאד על זאת, כי היה ח"ה גדול וקלון לת"ח בפני ע"ה, ע"כ רצו למנוע אותן המשחקים בנגונו בשכר על סעודות החתונות ובימי שמחה, והיו מוחין בירייהם וא"ל שלא יעשה ככה, ולא יתכן דבר זה מפני כבוד התורה וכבוד הצבור. אך מה עשה הוא, קרא אליו ביחוד נער אחד שהיה בקי לעשות אותן שריקות בפיו, ועשה דמיון נגונו וצפצופיו בפני ההמון להרויח פרנסתו בזה, ואמר אל הנער בוא ואלמדך פרק שירה שלי, שמא אינך יודע עדיין להיטיב נגן כל הצורך, לכן שב בני ואמסור לך פרק בשיר שלי, שיהנו בו בני אדם מאד, ותוכל להרויח בזה ממון רב. כל כך גדלה הצלחת האיש הלו ברעיונו, שאפילו מעשה שמות וכסילות היה גורם לו הנאה רבה מאד; ולא שהיה סכל כל כך, כי באמת בדבר תועלת עצמו בעניני ממון, היה פקח וערום גדול, אלא שכח המדמה שלו היה ממעה אותו, לרוב הצלחתו היה חושב מאין כמוהו בכל דבר מעלה ותהלה. גם שמשו הקהל והב"ד בימיו, כמושל מקשיב וגו', לוקחין מן היחידים בכל עת שיוכלו, כמוכם קצוב ושאינו קצוב. כשנשאתי אשתי שנייה [נתתי כמה] שוק א), ונתתי בלי שום חקירה איך ומה, כי הייתי אז מרוד מאד, והווג שלישי שנשאתי בת אחי, ולא ידעו אם יותן [לי הרבה כסף] לנדן, תבעו ממנו מלבד מה שבקש השמש לעצמו, ולא

רצה להעמיד החופה, עד שאתן תחלה מה שפסק עלי [הקהל א'] והוא [האב"ד רי"ח] ולא אאריך עוד במעשיו ב'.

בהיותי בהמבורג לפני איזה שבועות, הענין מה שכבר זכרתי למעלה, שהקצין כ' יואל שוא, אשר היה אוהב נאמן לאמ"ה ז"ל, נהפך לשונא אלי כסכתי שלקחתי אכסניא שלי בבית רב"ך מפני ההכרח כנ"ל, ואלה השנים היו שונאים וא"ו עד למות, מחמת המחלוקת על אודות לקיחת הרבנות מאמ"ה, שעל עסק זה היה יואל שוא מגודה שנים רבות, ומוסר מכל כבוד מינוי ופקידות בק"א, כל הימים אשר היה רב"ך חי, ועתה מקרוב איזה שנים קודם באוי לישיב באלמונא מת רב"ך, וחזר יואל שוא לכבודו הראשון, ונתמנה פו"מ בק"א, וכן היה בראשית ישיבתי פה. ומיד הרגשתי שלבו אינו שלם, כי כל בני הקהלה באו אלי לקבל פני, אפילו אותן שלא היו אוהבים לאמ"ה ז"ל, וקבלוני בספ"ו והבטיחוני לתת כל שאלתי ולהגיד בקשתי ותעש, ולא בקשתי דבר מעמם לכלל ופרט, רק דבר שהותר מכללו: להרשות לי לקבץ מנין בביתי להתפלל בעשרה בתמידות, מאחר שלא יכולתי לילך לבה"כ הגדולה דמריהא לי מילתא טובא, והוא עיקר הסכה שעקרתי מעמדן, ונאותו לי כולם כאמור לעיל, חוץ מהאיש הלז אשר לא בקש לראות פני, ואף ע"פ שעברתי על מדתי, והלכתי אליו לבקרו בביתו, ע"פ עצתו של הרט"ח ע"ה שהייתי נשמע אליו מתחלה, בהיותו זקן ואני ילד בערבו, ודנתיו ג"כ לזכות, שמא [מחמת] היותו זקן וכבר לא בא אלי, כי כבר ממנו הדבר, ועל כן הלכתי לביתו לדרוש שלומו. כסבור הייתי יהא לי ג"כ אוהב נאמן, בפרטות כי לא עלה על דעתי כלל שיהא לי שונא חנם; אבל באמת היה לי לאבן נגף, כי התנגד לי בכח למנוע ולבטל ממני קבוץ עשרה בביתי, אף ע"פ שלא מיחו אפילו לרט"ח-ע"ה, שהיה ספררי ואיש נכרי לקהלה, ואני מבני הרבנים ומילדי הקהל, ולא העמסתי עליהם במאומה. וכל זמן שהיה יואל שוא בקהל, לא הניח לי מעסק זה; כל שבוע היה שולח שמש הקהל אלי, למחות בידי על הדבר הזה, וכל פעם שנמתלק מהחודש שלו היה לי מנוחה מזה, כאשר הגיע חרשו נתחדשה גזרתו, וכ"פ במלו התמיד בביתי והיה קשה לא לי בלבד, כי גם להאנשים הכאים היה הדבר רע מאד בעיניהם,

(א) הדבר הזה הגיד ועב"ץ להלן בפרטות עיין (צד 128).

(ב) ולפי מה שהגיד לנו ועב"ץ אודות האב"ד רי"ח, לא נשתומם עוד על צואתו המשונה, הנדפסה בשנת תק"י באמשטרדם, ובשנת תרל"א בוויילנא, ומה שצוה רי"ח לחבורא קדישא, ע"ש.

כי מצאו קורת רוחם להתפלל בלי שמיעת שיחה במלה כמצויה בבה"כ הגדולה. ופ"א במלו המנין שלי בימים נוראים וסכות, או הלכתי אני בבה"כ של הספרדים, והאנשים אשר היו רגילים לבוא אל ביתי לתפלה היו מוכרחים ללכת לבה"כ הגדולה. בתוכם נמצא אדם כשר ירא אלהים ע"ה מאד מגוע גרי צדק; בעי"מ עמד על פתח ביתי, להתאנח על בטול המצוה מביתי, כי לא היתה דעתו נוחה בהליכת בה"כ הגדולה, מטעם שכנים רעים וב"א שאינם הגונים, ומזליה חוי, כי בעו"ה שם נהרג [הקדוש כ' אפרים], לפי שראה בעזרת בה"כ אורח קל מסובין, לוקח בפיו שפופרת של טובק במקום הקודש ושואף הענן בפומבי בבית הכנסת, והרע לאיש הטוב וירא שמים הנ"ל, לכן מיחה בקל הדעת, וא"ל שלא יתכן לעשות כן במקום הקודש ובצבור, ולפי שלא אבה האורח לשמוע, הכה כ' אפרים ז"ל שפופרת של האורח והשליכה מפיו; עד"ו גברה החמה של האורח, ונטל סכין ותקעה בכמנו של כ"א ז"ל, ונגע במעיו או בלבו ונתגולל בדמו ובחבלי מיתה כשבעה ימים אחר כך נפטר וחלי"ש א). והיה לי צער גדול מאד על אודות האדם כשר הלוי, שפגעה בו מדה"ד על אודות יראתו וקנאתו להנ"ל. לזכר עולם יהיה, והמכשלה הזאת תחת מנהיג הקהלה בעו"ה, מידם היתה זאת התקלה, והנ"ל מחל להרוצח על דמו, אכן נשפט בערכאות, המה רצו להיות גואלי הדם, רק מפני שלא רצו עדים להעיד על הרציחה, גם הנרצח כחש, לכן פסקו בדיניהם שישיבע הרוצח שלא הכהו נפש ויפטר, וכן עשה ונפטר בדיני אדם. וזה היה הפרי של בטול תפלה מביתי.

עתה אספר מה שעשיתי עוד למוכת חתנו של יואל שוא הנ"ל, וכל זה לא הועיל להסיר המשטמה מלבו, וכך המעשה: שאלוני או [תק' נורדשי]. סמוך לקביעת ישיבתי בק"א, על אודות ר"ו שמערן חתנו הנ"ל מה מיבו, בשביל ששמעו שיש לו בת וחפץ לשדכה לאחיהם כ' סענדר, ולא רצו לסמוך על שום אדם בענין זה רק עלי, וכאשר אייעץ אותם ככה יעשו; נמצאתי להם והכנסתי א"ע להיות שרכן, מה שלא עשיתי עד עתה. גם כל ימי היותי בעמדן לא נטפלתי בעסק שדוכים, [כדרך] רבני אשכנז בכלל, רק אני מנעתי עצמי מזה לשתי סבות, אחת להיותי בלתי בקי כל כך בענייני הקצינים ובניהם ובנותיהם, בלי דרישה

(א) ר"ת: וחי לא יראה שחת (תהלים מ"ט, י') ועיין בספר התאבקות (דף

ע"ג ע"ב).

וחקירה ושימת לב על זאת, ויראתי פן אכשל להרע לאדם, ולא יצא
 דבר שאינו [מתוקן] מת"י, ואעמים תרעמות עלי; וזאת שנית והיא
 העצמית, מדאגה מדבר אכזר וזמן, בהרצאת אנרות ולהטריד מחשבתי
 באלה הענינים, ואגרום [כמול] מלאכתי מלאכת ה' ח"ו, אף כי
 בלא"ה כמה במלים, לכן נמנעתי מזה וכאשר הראיתי בפועל כמה
 פעמים, רק לאנשים האלה לא יכולתי להשיב פניהם ריקם, על כן
 השתדלתי בכח שלי, ולא נחתי ולא שקטתי עד אם כלה ה' הדבר על
 ידי כחפץ שני הצדדים, ואף אם שערתי כי לא אסבב לי כל כך טובה
 ע"י זה, לפי שהק' נורדשי היו מתחלה שולחים לידי א"ט בקומיסיאן,
 וכאשר אמציא להם מחותן הוזה שהתחיל ג"כ לעסוק כמול"מ הלו,
 [והנה לי] לו די יותר בזה, או אקפח פרנסתי כפי הנראה, וכאשר
 דמיתי [כן היה], אעפ"כ לא נמנעתי מלהיטיב לו, וכמ"ש להנ"ל בזה,
 וכך אמרתי לו בפירושו כשהייתי עסוק עמו בשידוך הנ"ל לגמרו, כי לא
 יחשבני לשדכן גרידא לבתו, אבל יחשוב שאני מכיא לידו עסק גדול
 של מול"מ עם אנשים גדולים כאלה, שהיו או במעלה עליונה לשם
 ולתהלה בכל העולם, לעושר ולש"ט בהפלגת נתינת הצדקה וג"ח
 והעניקה לנצרכים, מה שלא זכה אדם בשנים רבות, והיו בכל פני ארץ
 אשכנז להדבק בהם, וגם בסבת עשרם הרב ועסק כמול"מ בא"ט כי
 גדול מאד ונאמנותם כי גברה לשמוע אותן בכל העולם, וכל אשר עסק
 עמהם היה חשוב שכבר נתברך ונתעשר; ורו"ש היה נראה איש טוב
 וישר בעיני, ועשיתי חשבון עליו שאעפ"כ אקוה אותו לאוהב נאמן כל
 הימים על הדבר הזה, כי לא היתה עיני רעה ולא חששתי לתועלת
 עצמי, כי בקלות הייתי יכול לקטרג ולעכב השידוך ולפנות לד"א, כי
 היו הרבה קופצים, ביחוד הק' ר"א האלי שהי"ל ג"כ בת הגונה, ורצה
 להשיאה לאחיהם של הנורדשי הנ"ל, והאיש הלזה היה זקן ונשוא
 פנים, מנהיג הקהלה כמה שנים בש"ט, ועשיר מופלג הרבה יותר
 מרו"ש, ולא הי"ל עסק בא"ט כלל, וגם הוא היה מחו' ואוהב ישן
 ונאמן, ועפ"ז נהפך גם הוא עלי, היה כאויב בהתרעמו עלי, ואמר וכי
 איני חשוב כרו"ש שהניח אותי, אך מה היה, כי היה רו"ש נדמה בעיני
 יותר הגון וישר, וגמרתיו השידוך בטוב, אבל בהפסד שלי, כי לא הי
 שלא קבלתי מאנשי הצדדים יתר על שכר שדכנות פשוט מאומה, אך
 רו"ש גרע לי ג"כ וסבלתי, וחשבתי עכ"פ יהא לי לעזר ולהועיל בכל
 אופן שאצטרך לו, הן מצדו בעצה טובה בעסקי מול"מ שיוזמן לפני, והן
 להטות לב חמיו עלי, כאשר הבטיחני. ואני בתומי, מתחלה אחר גמר
 השידוך, הייתי הולך אליו ומראה לו סחורה א"ט שקבלתי למכור,

ושואל לו איך ומה, לפי שלא הייתי בקי במו"מ; אמרתי בלבי יש לי חבר טוב ולב טוב וישר ונאמן לקחת ממנו עצה, וכפי שהיה מראה [את עצמו כאיש ישר]; ולכבו לא כן ידמה, כי בלבו חשב לבלוע כל מו"מ של הנורדשי, והיתה עינו רעה בשלוי המעט מוער שהי"ל עמהם, וככה הגיד לי רי"ב הסוד שהיה אני לחמו, ואיך רו"ש ואשתו מתאוננים ומתרעמים על שאני לוקח מו"מ הראוי לו, עם היות אני שהבאתי לו מו"מ גדול ועסק רב עם הנ"ל, אפשר החליף עמהם בשנה אחת יותר ממאה אלף והובים בא"מ, ולא ההנה אותי פרומה סרסרות, ואני כמה שנים שעסקתי עמהם בא"מ, לא עלה הכל לחצי הסך שעסק הוא בשנה אחת, ותרתי עברי לי, [לא] מסתייהו דלא עברו לי טובה, הוא וחמיו יואל שוא, אבל נכפלה [האיבה של] זה הזקן נגדי, על אודות מו"מ הנ"ל אשר לפני, שהיתה עינם רעה בי, וזה היה עיקר מעם השנאה של הנ"ל, אע"פ שתלה [בענין אחר], כל כך שרדף אותי בכל התנגדות שהיה יכול לעשות לי, לא לבד בדבר המנין כנ"ל, ועל אפי וחמתי הוצרכתי לעשות כן; בקיצור התנגד אלי בכל מה שהיה אפשר מצדו, ואם היה ביכולתו לגרשני מן המקום הזה היה עושה, וכמו שהגיד אלי בפירוש ר"י בוך ביגדר שהיה מבני משפחתו, ושאלתי אם בסבתי נעשה מה שעשה לי יואל עם הפועל הנ"ל, ואמר לי ר"י: ח"ו, וגלה לי בסוד שמשנאתו בא לכלל זה; ומפני כל הנאצות שעשה לי נתמלאתי עברה עליו, ואמרתי לחתנו רו"ש כשהיה אצלי על סעודה שעשיתי לחתנו ר"ש נורדן, מובטח אני שלא ימות חמיו מן הזקנה, עד שיראה בזיונות בי"ח, וכן היה לו: בתוך זמן קצר היה לפליטה חתנו ר"מ שמוקרט, שהיה פו"מ בפפד"מ, ובא עד הנה נודד מביתו זו אשתו בתו של יואל, גם רו"ש עם שלא רע בעיני כחמיו, אחר איזה שנים מת בחיי חמיו, והניח ילדים רבים לחמיו אבל לא ממון רב, כי בסבת היותו להוש אחר הממון הקיף הרבה יותר, עם שהרויח הרבה. באיזה שנים שעסק עם נורדשי הגדולים ראה סימן יפה והצלח, אבל בסוף שהיה נבהל להון אבד הרבה.

הנה הודעתי ההתנגדות שהי"ל בתחלת ישיבתי בק' אלמונא; אבל זולת זאת לא הי"ל מתנגד בקהלה, אדרבה אפילו אותן שהיו שונאים לאמ"ה ז"ל, היו אוהבים אותי מאד, ביחוד כל בית רב"ך בניו וחתניו ובכלל גם העם מקצה, וגם אפילו הזקן רי"ח האב"ד, והב"ב היו מספרים בשבחי מאחורי; וקהל אלמונה בפרמות הראו לי חבה, בכל יו"ט של סכות היו שולחים לי אתרוג נאה כמתנה, וכך נהגו עמי דבר שנה בשנה עד שנת קי"א; בכוא אייבשיצר בא גם בוז, והיה

לי שלום מכל עברוי איזה זמן רב. מעשי קרבוני כנ"ל. ביחוד כי לא
 לכר הייתי עבד נרצה לכל אדם, בגופי ובמאודי ובכל אשר תשיג ידי,
 אבל גם בשל אחרים, כאשר אספר אחר זאת. רק תחלה אספר איזה
 גרגרים שעשיתי בטובה לביתו של ר"א ווינר, שהם קצת קרובים עמי
 וחשבתי אותם כקרובים גמורים, ורובם ככולם כמעט גמלוני רעה תחת
 טובה: ראשונה עגמה נפשי לאביון ר' בענדט חתנו של ר"א, שירד
 מנכסיו ואחזוהו חבלי עוני, על כן נכמרו רחמי עליו, ואמרתי בלבי
 לא אמנע הטוב שבידי לעשותו, וגדול המעשה בו, כי הנה בראותי
 כל פני [העם] הזה שלמים עמי, ואוהבים אותי בלבם ורצו לעשות
 עמי חטיבה, רק המניעה מצדי שלא רציתי לקבל מאומה, וחשבתי
 הלא [טוב אם] אוכל להפיק רצון מה', בהעיר לב הנדיבים בעם לעשות
 מעמד פרנסה לר"ב הנ"ל, לכן זאת עשיתי: כתבתי נוסח שמר התנודות
 והתחייבות על אנשים שיבואו על החתום לצורך פרנסת הנ"ל,
 והרביתי לספר בשבחו בהפלגה גדולה והתעוררות מליצה נאה וצחה,
 עד שאפילו גיסו ש"ב ר"ז ע"ה, אמר אלי שהפלגתי בשבחו יותר
 מדאי, רק גדול הצער שהי"ל בעבורו, ואהבת עני ובעל תורה היא
 קלקלה את השורה וחויץ למבעי ומנהגי, כי אני שונא לדור הפלגה,
 אך הפעם יצאתי חויץ לגרדי, בסבת אהבת הקורבה עם אהבה של
 תורה כנ"ל, והלכתי בעצמי ודפקתי על פתחי נדיבים, והשכמתי לפתחי
 קצינים שבהמבורג, וכה היו דברי אליהם: הנה אחר שראיתי ללבכם
 הטוב והישר, וגליתם דעתכם כ"פ שרצונכם להנות אותו, והחוקתי לכם
 טובה על רצונכם הטוב, ולא להעמיס עליכם ככלום; ועתה הקרה ה'
 לפני מצוה רבה כפולה, ובאתי לזכות אתכם בה, הלא היא: לבוא
 בעזר עני הגון ת"ח, נאותו לי מיד. ור"ז שאל אותי מי כתב זה הנוסח
 של התחייבות, כי הוטב בעיניו מאד, וא"ל אחד מאנשי פולין
 הסובבים [בפה אלמונא], וענה אותי זה לא יוכל להאמין ושחק לדברי.
 יהי מה הכתב עם דברים שבע"פ, פעלו לטובתו של הנ"ל איזה מאות
 שוק, על משך איזה שנים שקבלו עליהם, איש איש כמסת ידיו
 בחתימת ידיהם תחת כתב הנ"ל, אשר הוא תחת ידי. ועם כל מה
 שהתפעלתי והשתדלתי לעזור לבם של הקצינים לרחם על העני הנ"ל,
 כאמת לא עשו אלא בשבילי, כאשר אמרו אלי בפה מלא שאינם
 עושים בשבילו ודברו בננותו, ולולי פני נושאים לא הביטו אליו.
 ובפרמות ר"ם כהן בנו של רב"ך, שהיה נשוי קרובתו של ר"ב א),

(א) ר"ת: ר' בענדט הנוכר מקודם. ר"ם כהן הוא הרב אברהם מאיר כהן, שהיה

[הדבר] היה פשוט בעיני שיעשה מיד בתורת חיוב, אבל הוא אמר אלי בפירוש שהוא אינו רוצה לתת לר"ב מאומה, [שאינו שוה, אך] אינו רוצה להשיב פני ריקם, בכך אם אני רוצה לקבל ממנו טובה יעשה, וא"ל כן יהיה, אני אחשב מקבל הטובה, וכפל הדברים שעל אופן זה הוא גומר בדעתו לתת בקשתי, שאבטיח לו כך שלי לעצמי נוגע ההטבה, והוצרכתי לומר לו באמת: הריני כאלו התקבלתי; אז נדר מתנה הגונה חמשים שוק לשנה על איזה שנים, וכן אחיו ר"ז וניסו רא"א ואחרים*), כ"א לפי ערכו חתמו וגמרו כי עמי היו גומלים חסד, לולי זאת ריקם שלחוני; אך שנים קצינים גדולים שעשיתי עליהם חשבון יותר מכל זולתם, המה הוציאוני בפחי נפש, הלא המה יואל שוא והוא היה קרוב לרל, וכ' אלי שייאר שהיו קצינים אדירים; אצל אלה לא יכולתי לפעול מאומה, בכל תוקף התעוררותי והמליצתי לא אבו [לתת] אלי, והראשון נתן מעם לרבר והרבה לספר כגנותו; כך סח לי מעשים מכוערים ממנו, שהוא נחשד על ממון שאינו של יושר ולקחת שוחד להטות.

זה היה דרכי ומנהגי עם ר"ב בפרטות, מלבד מה שהענקתי אותו ממה שנשלח לידי, ופ"א בקש ממני גיסו ר"ט ע"ה, שאקנה מגיסו ר"ב ארגו של ברזל שנשארה לו ריקנית מכסף, ונתתי מיד בעדה מ"ו ר"מ כאשר שאל, ולא היתה שוה החצי, גם לחתנו של [ר"מ] הוא ר"י ברעסלר, הייתי רגיל לעשות ג"ח בממוני, כי היה רגיל לשלוח אלי ללות סך מה כחמשים ר"ט, פעם פחות או פעם יותר, ולא מנעתי ממנו לשלוח לו, ולהלותו כחפצו בלי שום משכון ובמחון כלל והיה מרויח בממוני כרצונו, ומחזיק המעות לצרכו כאשר היה צריך, ומחזיר בעת אשר ייטב בעיניו, בלי שום הנאה בעולם ח"ו, אבל פ"א הלוייתי חמשים ר"ט, ור"ט ספר המעות ליד שלוחו, [והיה בידו] המעות זמן מסוים, ובזמן הפרעון שלח לי רק מ"ט ר"ט, אחד פחות ממה ששלחתי לו, ומענה בפי שלוחו, שהיה חסר א' ר"ט מן המעות שקיבל, ועד"ו נתקצף ר"ט דוד אשתו של ר"ו, כי אמר אני הוא שספרתי המעות ליד השליח לנכון ומדוע שתק או, עכ"פ לא השיב לי, ואעפ"כ חזר ולוה ממני כ"פ בכל

אב"ד ור"ט בקהלת הנובר, ונפטר כ"ב סיון תקי"ח, עיין תולדות ר' בער כהן שכתב כטוב טעם ודעת הפראפ' רד"ק נ"י, במ"ע הנזכר מקודם (צד רע"ד ס"ד ד').
 א) ר"ז הוא ר' יהודה ועליגמאן, וניסו רא"א הוא ר' אליהו אופנהיים, והוא עמד לימין מהר"י אייבשיץ מאד, אך יעב"ץ שחק ממנו ואמר בספרו שכורת לוחות האון (דף מ"ד) שרא"א חשוב כמת כי אחוהו חבלי עוני.

עת שהיה צריך למעות. אלה שני האנשים היו בעוכרי בזמן הריב של אייבשיץ, החויקו בידו בכל כחם, ור"ב הוא הסרסור עבירה*) שהביאו לכאן להחריב הקהלה ואח"ז גמלו רעה כמש"ל. ולשאר בית ר"א עשיתי טובה בכל יכולתי, בפרט להאחים ר"ן ור"ט ע"ה בני ר"א, הייתי לאב ולפטרון בכל אשר מבקשים ממני. גם לחתנו של הראשון הלויתי סך מסוים באמונה, והייתי באחריות גדולה וכבר היה כמעט אחר יאוש, ואחר זמן רב ובקושי גדול הצלתי את שלי, ע"י סחורה שלקחתי ממנו, ור"ט היתה מושל בכל אשר לי; ואלה האחים היו נאמנים באהבתי מתחלתם עד סופם, והכירו הטובות שעשיתי עמם, גם אפילו גיסם ר"ו האלי היתה לו טובת הנאה ממני, שהייתי מפקיד בידו סך ממון, ממה שמכרתי סחורה א"מ, וכשהייתי מקבל ח"כ הייתי מוסר בידו, ולקח ממנו ח"כ על אמשטרדם, והיה עושה לי חשבון כפי הישר בעיניו, אך לא כאשר הישר בעיני המבינים בענינים הללו, שלא הייתי בקי בק"מ²) והייתי סומך על נאמנותו, אבל אח"כ גלו לי היודעים שלא נהג עמי כשורה בזה וכמש"ל. ולא אפסיק המשך ספור. לכן אניח זה מן הצד עד עת בוא דברו. רק להודיע שגם ר"ו האלי זכיתו בכלל הפכו אלי עורף בהתחלת הריב להנ"ל, מהם יצאה הרעה לקהל הזה, מאתם יצאה חנופה לכל הארץ, להאמין עלי כזבים כאלו המצאתי שקרים על אייבשיץ מקנאת גדולתו, כי אמרו הלא דבר הוא, שזה האיש ר"ו האלי איש שלומי אשר בסחתי בו, ביחוד בסבת קורבת אשתו, והייתי לנזר ולעטרה לכל המשפחה, וחבה יתירה נודעת לי מהם בתחלה, גם האיש הלז ר"ו זכה לשם אדם כשר, כאשר היה מוחזק בעיני ג"כ, רק היה סכל, וגם הוא זכית חמיו בגדו בי; על כן האמינו אותו, וגרם רעה רבה ולסוף הכיר עונו, אבל נתחרט והודה אחר שבאו מים עד נפש, ושלם אותו בראשו כמש"ל בעו"ה, תהא מיתתו כפרתו, או שבו והודו אשתו ובניו אשר כן עשו שלא כדת.

הנה מלבד שהייתי נמצא בכחי והוני לכל מבקשי פני יעקב סלה, עוד זאת עשיתי, כי בראשית ישיבתי פה, מרחוק נראה לי אהובי נורדן מלונדון [אשר לא עלה] על דעתי וראה פניו לא פללתי, והודעתי שאינני צריך לכך כי אני מסתפק [במה] שבידי, רק [בזאת אאות] לו שאקבל המותר לצרכי עניי עירי, [ואם רוצה ככך] הרי טוב, והתרצה

(א) ור"ב, הוא ר' בענדט הנזכר מקודם, ועיין עדות ביעקב (דף ס"ד ע"ב) וז"ל: גיסו של ר"ז רב"ע שסייע ידו ע"ע, נפץ ונשברה ספרקתו.
(ב) בק"מ, ר"ת: בקורש ממעות, עיין עדות ביעקב (דף כ"ח ע"ב).

אלי בזה, והיה רגול לשלוח לידי בכל רגל סך מסוים לי לשמי לחלק ג"כ כאות נפשי, והתמיד בזה איזה שנים. גם זכור הוא לטוב שהטיב עמי, לשלוח לי איזה סחורות מענגלאנד שהרוחתי בעזה"י ע"י כך פרנסת ביתי בצמצום, אך לא זכיתי לכך כי אם בקושי גדול ולא כחפצי ורצוני, כי בע"כ אמצו לי נפשיה בזה הענין, שהיה חביב לי יותר מכל המתנות, והיה אפשר לי להשיג בקלות צרכי פרנסתי באופן זה, אם הייתי זוכה שהיה נמצא לי כפי החפץ ובעת הראוי, אוי היתה טובה שלמה; אבל לא זכה גם הוא לקיים מצוה כתיקונה, אף בעת ההיא שהיה שלם באהבתי ונאמן כבריתי ומוכן לשירותי ושוקד על טובתי יותר מאשר שאלתי כנראה מהנ"ל, אבל לא היתה דעתי נוחה בו [מרוב] עצלות. וכל מגמתי שאזכה להתפרנס מיגיע כפי, מיד המפרנס ומכלכל מקרני ראמים ועד ב"כ ולא מידי ב"ו ומעסקן שעלה בידי בצער גדול זמן מה ואחר פסק לגמרי.

ואספר דברים כהוייתן וכסדרן. שכבר זכרתי, איך הקצינים האחרים נורדשי בצרוף גיסם ש"ב רא"ך, המה מעצמן עשו לי איזה מעמד ישיבתי פה, והמה הבמיוחוני להחזיק בידי, וכן עשו. כעשר שנים קמו בהמנותיהון מראשית שבתי בעמדן עד שנת ת"ק, אח"כ פסקה לגמרי, אבל בתחלת בואי לעיר מולדתי, הוסיפו על הבטחתם איזה שנים מועמות; אך זאת היתה לי טובה חשובה יותר מכל מה שגמלו עמדי, כי האמינו לי סחורות א"מ להרויח מאומה בכבוד ונמשך זה ג"כ איזה שנים ועלה בידי מעט מוער, מ"מ בשנים הראשונות שישבתי פה מצאתי ב"ה די ספוק בשופי, ואם הייתי מקמני אמנה ורוצה לצמצם הייתי יכול להותיר, רק בימים ההם לא היה כסף נחשב בעיני למאומה, ולא דאגתי מה אוכל למחר, אמרתי: ברוך ה' יום יום, והייתי מפזר בכל אופן שמצאתי נכון בעיני, הן במתנות עניים והן בלמוד בני שי, שהייתי מחזיק להם מלמד מיוחד בביתי, והן בהדפסת ספרי הראשון והן בקניית בית דירתי, וקנתי ג"כ איזה כלי כסף ותכשימין בעזה"י גם לס"ת ולמשרת ולשמוש, וזכיתי במצות מילה ביחוד (ובכל זאת לא עשיחי לי שום בגד חדש בגופי, וקיימתי מצוה לכבד אשה וזכנים יותר מגופי) אצל הרבה בעלי בתים פה; ביחוד העניים שנולד להם זכר, היו מחזירים אחרי להיות להם למוהל ממש בכל שבוע או שבועות, ולפעמים פעמים בשבוע זכיתי להכניס ילדים לברית, ע"י שהייתי ותן בממוני; גם הוצאתי איזה סך לצורך הלואת עניים, והצרכים ללות על משכון, וע"י כך קניתי ש"ט; מתחלה היו הכל מספרים בשבחי, וכל שכן שהוסיפו להלל ולשבח כשבאו לידי ג"כ מעות מלונדון מר"ל לחלקם כנ"ל;

אכן שני הרברים הטובים הללו גרמו לי ג"כ רעות, כמשל הקדמוני: אין דבר טוב שלא יצא ממנו רע מאומה^א, ככה אירע לי בזה, כי כל זמן שהיה שפע אצלי, והיה ספוק בידי להשפיע לוולתי היה טוב, והייתי משובח לכל העם מקצה, אך כשפסק ונרתק חבל הכסף, או נתרבו עלי אויבים ואורבים, בחשבם שיש לי ואינו רוצה, דמו בנפשם שיכולני לצוות על הק' נורדשי ועל כיסם כחשקי; ובאמת איזה שנים כמעט כך היה, שאם הייתי ממליץ ג"כ בעד מי שהוא, היו נשמעים אלי והיו נותנים מתנות הנוגות מיר, ואפילו כשראו רק חתימתי ביד עני, היו מעניקים אותו הרבה, כאשר הגיד לי עני אחד מכאן, שנסע מזה ונתתי לו חתימתי, כאשר היה מאנשי מנין שלי, וכשהגיע לאמשטרדם ובא עד בית נורדשי, כראותם חתימתי מיד הכניסוהו ונתנו לו שבעה זהובים, כי היה להם השפע לאנשים האלה מיר ה' במדה מרובה באותן הימים, אבל אחת לאחת נתמעטה נדיבותם ג"כ, על כן משכתי ידי מהם, ולא רציתי להעמיס עליהם; אפילו מה שקצבו על עצמן לחובה לצרכי דבר שנה בשנה, לא אביתי לקבל משנת ת"ק והלאה, כי אז הבנתי כי אין עוד השפע כימים ראשונים, אע"פ שהיו עדיין עשירים גדולים בודאי, ורק נפלה עליהם הכבדה רבה, בסכת משפחתם ובית אביהם; ובשנה הנ"ל אחר שנשאתי אשתי השניה, נפסק לגמרי הענקתם ועסקי לגמרי עם נורדשי באמשטרדם, ועדיין הי"ל יניקה מר"ל לונדון בדרך מו"מ, גם בשנה ההיא שלח לי סך מסוים ולא יסף עוד, רק במו"מ של בדול וגלאנטריע החזיק בידי עוד איזה שנים, אח"כ נתמעט כפרי החג, עד שחלף הלך לו מכל וכל, עד שלבסוף בעת דוחקי לא רצה לגמול לי, אפילו טובה שאין בה חסרון כיס, שכופים על מרת סרום, כמש"ל בס"ד.

הנה בימים הראשונים שהיו טובים מאלה שהיתה פרנסתי מצויה, והיה לי איזה סך קרן, התחילה זוגתי הראשונה לעסוק ג"כ בהלואה על משכנות לשכנים, והיה קצת נגד רצוני, כי באמת לא הייתי צריך לכך כנ"ל, רק היא האשה חכמה אמרה לא נוכל לירע מה יולד יום, על כן טוב לאחוז גם בזה, להשיג איזה מעמד פרנסה בעוה"י בטוח יותר, על כן לא סחיתי בידה, אבל גרם לי תיכף עין רע, מצד העוסקים בהלואה שהיתה עינם צרה בכך, ואחד היה שכני חיימכי שהיה רגיל ללות ממני ג"כ הלואת חן וחסד חנם, כי הייתי אוהב ומקרב

א) ובספר צרור המור (דף כ"ד) נאמר להפך: אין רע שאין בו טוב.

שכני, אח"כ נעשה לי שונא וחרף אותי ואת אשתי בפומבי ברחוב בקללות נמרצות, באוני יהודים ונכרים, בחשבו שלקחתי מערופי"א שלו *); ובאמת הקהל רצו לעשות בו משפט הרוץ על הקלון שעשה לנו, ולא בקשתי, אבל שקל למטרפסי; וכל זמן שהייתה אשתי הראשונה עוסקת בהלואה, באמת שרתה בו ברכה קצת, כי המעט שהנחתי בזה העסק, אפשר כשני מאות ר"ט בכלל, עכ"פ לא די שלא הפסדתי בו מאומה, אבל היה בו גם רוח מסוים לפי ערך הקרן; אבל כשנשאתי אשתי שנייה, היה סך מסוים תקוע בו בהלואות כשני אלפים ר"ט, והלך רובו לאבוד עד דכלי וזוי כמש"ל. עוד גם עסק סחורות א"ט שהיה לי מתחלה אח"כ ירד לשערים, והוצרכתי להניחו מידי ולעזבו ביד אחר, כי ר"ד ווירמש, שהיה רגיל לקנות ממני סחורה זו בהקפה נתקשר עמי, שאעמיד הנורדשי שיעסקו עמו בסחורה זו בלי אמצעי וקצב לי שכרי מכל סך שיקנה מהם, שיתן לי כפי הראוי דבר קצוב לפי ערך הסחורה, וככה עשה וקיים תנאו פעם ושתיים, ושוב כגד בו, כאשר נתברר לי אח"ז בלי הגיד לי, ורצה להעלים ממני ולהכחיש בכך וסוף נגלית מרמתו, והוכרח לתת לי שכרי בחזקה, אך לא נתן לי כל מה שהגיע לי משלם, ואח"כ לא קבלתי עוד מאומה מיודו, מי יודע כמה העלים; גם יכלו לי אנשים רמאים, להלות לשכנים על ח"כ והלך הרבה לאבוד; עוד רמוני להביא לי גם משכנות של יהודים, ואמרו שהם של שכנים, אח"כ אמרו שהם שלהם או של אחרים, אפשר אמת ואפשר פעם שקר, ע"י זה הקיפוני קטמות ומריבות מרובות, ואחד זייף צעמליש על לומברד, והשכינם אצלי בעד כמו ארבע מאות שוק כי היו עולים לסך רב, וכשהראיתי הצעמליש תחלה למכירים, אמרו כי טובים הנה ובסוף נתגלה שיויף הם זאבדתי הכל; וגם עדיין נעשה לי גם שלא שלחתי לפדות המשכנות מן הלומברד והיו מעלילים עלי שאני זייפתי אותן צעמליש, ברוך ה' שהצילני! רק מה שהלויתי עליהם (נפסד ב), וכן כמה אלפים שתקעתי בהלואתי שט"ח לשכנים, שלא הכרתים רק סמכתי על הסרסורים, והם לקחו המעות וחלקו עם השכן הלוה, או כפי מה שנתפשרו ביניהם, הוצאתי מנה על מנה בא זה ואבד זה. גם בלאטין עסקתי ונסיתי, ובשנים ראשונות שהייתי רגיל לנסות באחד בכל שנה לא הייתי מפסיד, אבל הרוחתי

(א) עיין ש"ע השן משפט (סי' קנ"ו סעיף ה' בהג"ה).
 (ב) עיין להלן עמוד 158.

מאומה, אך לא דבר מסוים, כי אם פ"א הרוחתי מאה דוקאמין, ווולת זה סך קמנים, וכמעט שלא הפסדתי בשום פנים כמה שנים, אבל כשהתחלתי לעסוק ביותר מאחד בפ"א, נאבדו כולם והלך לממיון גם בזה סך רב, באותן השנים שעדיין פרוטה מצויה. אבל אחרון הכביד בשנובי מגלות מאמשמרדם, זה שבתי הבית איזה זמן בלי שום עסק, רציתי לעסוק במכירת לאמין, ואבדתי סך עצום ממני, שעדיין אני פורע חוב זה, ומוכרח לשלם ממוני רבית לנכרי, שלויתי ממנו שמונה מאות ר"ט לצורך זה כמש"ל בס"ד. ועל הכל ישתבח הנותן ולוקח יהי שמו מבורך לעד, ועליו השלכתי יהבי ימלא חסרוני, וישלח ברכה בממוני!

חזורני לענין לספר קורותי באלמונא. וכבר שבכסלו הראשון ילדה לי אשתי בן זכר, וקראתיו בשם צבי הירש כשם אמ"ה ז"ל, הייתי חושק להקים לו שם ב"ח, וכבר היה לי בן בכרודא שקראתיו בשם זה ולא נתקיים, ובשביל שכבר הפסיקה זוגתי הרבנית ע"ה בלידת בנים אחרים, לא שמתי לבי לצואת רי"ח א), ובעו"ה גם הוא לא נתקיים כמש"ל, אך בלידתו הי"ל שמחה גדולה, כי עברו לנו כמה שנים שעמדה אשתי מלדת כמש"ל; לכן עשיתי משהה גדול ביום הנמל, כי היתה הפרוטה מצויה בכיסי בעת ההיא, והיה בראשית ישיבתי במקום הלו, ואמרתי לכבד פני העיר ג"כ, על כן עשיתי סעודה גדולה ביום הברית, וקראתי עליה כל ראשי קציני הג"ק, ורי"ח האב"ד היה הסנדק ושמחו הקרואים מאד, גם לא שכחתי להזמין איזה עניים, שהיו נחשבים הגונים בעיני ואשר הלכו למעון שלי, גם ביום השלישי הי"ל משהה. עוד יסדתי חברה בביתי מלומדים שילמדו פרק משניות בכל יום בבקר ובערב, ושלמתי להם שכרם מן המעות שקבלתי מלונדון כנ"ל, כל זמן שהיו מתמידים כראוי, עד שפשעו ולא באו כאשר התניתי עמהם, ואעפ"כ בקשו לתת להם הקצבה בחוקת היר, או במלתים ונתתי המעות לעניים אשר ישרו בעיני. וכל זמן שהי"ל בנים קטנים הצריכים ללמוד, הייתי מחויק להם רב בביתי על שולחני, ולא חסתי על ממוני. כה דרכי מאז גם בכרודא גם בעמדתן גם באלמונא, אחר שתי שנים וחדשים שלשה, חזרה אשתי וילדה בתי אסתר תי', ולפי שנולדה בימי הפורים קראתיה בשם זה. אח"כ ילדה עוד בת עם מום ר"ל ומתה בתוך שלשים ללדה. אחר ילדה בת שלמה

(א ר"ת: ר' יהודה חסיד, ועיין בספר חסידים (פי' רמ"ד וימ"ו).

ונאה וקראתיה בשם אמה . באותה לילה מתה עלי רחל אשתי הראשונה , בת גדולים הנ"ל מיחוסי כהונה אחר שבוע ימים , ועסקו בה שלש רופאים בהוצאה רבה , היא היתה אשת חיל וגברתנית , ויכולני לומר עליה מ"ש ר"י לר"צ בר"ה דמתקף תקיפא ועבורי מיעברא במלי א) , אבל ג"כ מר ממות פעמים הרבה , והרגילה לפעמים קטטה על שזימנתי אורח אדם חשוב יודע לסעוד אצלי , וגם פ"א ששכרתי מלמד לבני להיות בביתי ללמוד עם בני ובתי ולסופר , חרה לה מאד עד שהוכרחתי להוציא איש מן הבית בתוך זמנו , ולשכור לו אכסניא עד שנשתגע האיש ההוא , ואע"פ שבאותן הימים היתה פרנסתי מצויה בלי דאגה , וכבר היתה רגילה לעשות כה בימי עניי ומרודי במלמולי ונודי בעודה בברודא החזיקה היא מלמד לבני הראשון לברו , מה שהיה הרבה יותר מיכולתי , ונתרציתי במעשיה ולא די שלא הכלמתיה , אמרתי אדרכה לכך ונוח היה , וזה דרכי כל הימים , ועכ"ו בעת מחתה בידי והעבירה אותי על דעתי מפני שלום בית , וכוה רבות אירע עמה קנטורים מרים שלא לצורך ; ביחוד היתה קנטרנית ביותר עם המשרתות בלי שיעור , עד שלא הי"ל שלום עמהם בשום פעם . גם כשקנתי הבית שאני דר בו הרבתה תחרות רוגו מאד . ועם שכמעט קצתי בחיי , עונותי המו אלה לי , כי זולת היתה אשה כשרה ומשכלת , גם גומלת חסד בגופה וממפלת עם עניים וקשי יום , ומגדלת בניה לתורה באותן הזמנים שעמדתי חוץ לביתי , ומנהגת ביתה בטוב בכשרות ובנקיות , ועבדה ומוזבנה , עסקה בהלואה איזה שנים באלטונא בדבר מועט והצליחה , ולא בלבד שלא הפסדתי מאומה , אבל היתה הברכה בו וכנ"ל , רק החסרון האחד היה של כעס בעבור הרעימה על בלי מאומה . ובעו"ה ביום פטירתה , ר"ח תמוז תצ"ט לפ"ק , גרמה לי קנטור וקטטה הראשונה עם פו"מ ק"א , כי בקבורת הבת הנ"ל שקדמה לה איזה שנים , לא בקשו ממני מאומה יותר על הנהוג בקבורת בני העיר , כי חשבוני כאחד מבני העיר , גם נשאתי בעול לתת המס שהמילו על הבשר , אך עתה שאלו ממני משכון בעד קבורתה , ונוסף לי יגון על מכאובי הגדול וצערי על מות אשת נעורי , והוכרחתי ליתן להם משכון שלא לעכב קבורתה , ולהיות בוכולא בתריותא שלמא . אחר זמן מה החזירו לי המשכון , ולא בקשו לקחת מאומה , וכן עשו ונהגו אח"ו באשה

(א) עיין בנמ' יבמות (דף ס"ג ע"ב) .

וילדים שנפמרו לי בעו"ה. הי"ת יסיר ח"א א) ממני ומעמו, בלע המות לנצח וגו'.

אחר המאורע הלז הלכתי לחדר הקהל ביום מושבם, ושאלתי האיך דעתם ורצונם להתנהג עמדי, אם לחשוב אותי כאורח, או כבעל הבית מאנשי הקהלה, כאשר באמת יש לי חוקת אבותי ז"ל, ועכ"ז אם מבקשים אתם ממני מעות הקדימה הנידו לי ואתנה; או קם ר' יוקל הוון ממקום מושבו ושאל אותי בהעזה, מה בדעתי האם אני חושב לרחות אותו פעם ממקום כבודו, וכי מי בקש זאת מידי, או מי הרשה אותי לבוא הנה לקבוע דירה בכאן, אמנם חבריו גערו בו והשתיקוהו, אך עניתיו כשבאתי לכאן עדיין לא היית נוכר בין מנהיגי הקהל (כי חדש מקרוב בא בעת ההיא אחר פטירת דודו יואל שוא, או מלא מקומו והלך בשימתו ובשמותו לשנוא אותי בחנם, כמה שנים איזה זמן טרם עד בא אייבשיצר, ובסבת זה הועבר ר"י ממניו פרנסות וכמש"ל ב"ה, או חזר לי לאוהב) ואותן פו"מ שהיו בזמן ההוא שבאתי לכאן, המה הרשוני על זאת, וכזה נפמרתו מהם לשלום. אבל החזירו לי המשכון בחנם, ונהגו עמי כבעה"ב מקהלם מאז ע"ע ב).

איזה שנים לפני פטירת אשתי ע"ה, שלחתי מעל פני בני החביב כאישון עיני משלם זלמן נ"י, כאשר שלחתי בני הראשון מעמדן, ככה הוכרחתי לעשות עם זה הבן הנחמד מאד, בהיותו בן י"א שנה וכבר התחיל ללמוד זמן מה טור עם ב"י, והיה משכיל מאד לפי שניו, ויפה תואר עם יפה מראה, רק מחמת שלא ראיתי תכלית טוב לפניו בארץ תלאובות הלזו, לעשות עמו שידוך הגון להחזיק בתורה, על כן על אפי ועל חמתי הסכמתי לכך. לשלחו מתחלה לגלוגא אח"כ לפולין, והיה בעיני כפרישת צפורן מן הבשר, ועמד לי ביוקר כי תמיך הייתי מחזיק לו למדן בבית, ובהיותו בארץ אחרת הוצאתי עליו ג"כ הרבה מה שהיה צריך, ולנדוניא הפרזתי מאה אדומים, ומסרתי הנדן שהתחייבתי לו, להק' ר"ד ל"ד בנסעו על ירד פ"ב, ובשובו אמר לי שנאבד לו הפקדון ההוא, שמסרתי בידו לצורך זה, ואמר שרוצה לשלם לי ונתן לי עשרים אדומים מיד; אחר שעברו איזה שנים והייתי דוחק עליו שישלם המותר כהבטחתו, לפי שפשע בשמירת הפקדון כפי הודאות עצמו, אבל לא רצה לתת לי יותר רק עוד עשרים אדומים, ועל מנת

א) ר"ת: הרון אפו.

ב) ר"ת: עד עתה.

לתת לו פטורים והוצרכתי למלאות רצונו, כדי שלא להפסיד יותר, כי היה בע"ד קשה, ולא רציתי לגרום לו ולי זילותא דבי דינא, בכך קבלתי ממנו ארבעים אדומים, ואנכי הוכרחתי למלא הסך הנ"ל לבני של מאה אדומין טבין ותקילין בעין, ועשה שידוך הגון בכראד, לקח בת ת"ח וי"ש, אך עד עכשיו לא זכה לבנים. ה' יוכני לראות ממנו ג"כ בנים הגונים! אמנם בני הגדול ת"ל זכה לזרע, אבל לא נתקיים לו זרע וזכר, כי אם בנות שתים השיא ת"ל להגונים. כן יוכהו הי"ה ברחמי גם לבנים זכרים הגונים!

בשנת תצ"ח קניתי בית דירה נאה, וגרם לי ג"כ קנאה ומשטמה. מתחלה התגרה בי מלחמה האיש שהיה דר בו; ואע"פ שנמלכתי בו תחלה, וא"ל אם הוא רוצה לקנותו לא אנע בו, אע"פ שלא הייתי צריך לכך, כי היה של נכרי ונמכר בפומבי ע"י הכרזה, אעפ"כ לפניו משורת הדין עשיתי זאת, ושאלתי בפני כמה ב"א אם אינו רוצה בו; וכבר היה מצוה עליו סך ידוע נכרי אחד ורצו להניחו בידו, ואחר שהבטיחני האיש שהוא ביוקר לפניו, והלך והניחו לפני הנכרי, אז עשיתי גם אני הצווי עליו והעליתיו מעט בדמים, ואמרו לי הגיע לך; ואחר שנגמר המקח בכל תוקף, אז חזר האיש להתעולל עלי, שאני לקחתי ביתו, כאלו עברתי על ד"ת חלילה; והי"ל עדות, ואפילו בניו של האיש ענו בו כחשו, לפיכך לא יכול להוציאו מידי. והיו לי הוצאות רבות על הבית הלז, כי היה כמו חורבה כשקניתי, והצלתיו מיד נכרי ששהה בידו איזה שנים, וישראל ספרדי ירא שמים בנאו, וקבע שם הויה בכותליו וע"פ הנם שלא נמחה, אבל אם היה בא לידי נכרי אחר, אז ודאי לא היה נמלט מן המחיקה ח"ו, לכן ראיתיו ג"כ זכות הוא לי, כיחוד שקבעתי בו גם מקום לתפלה (אף אם על תנאי הוא עשוי) וחדר ללמודי, והוצאתי עליו כמה אלפים כאלו בניתיו מחדש, ועשיתי בו מקוה מזהר מנומפין. שלש פעמים הוכרחתי לתקנו עד שהוא בור סוד מחזיק מימיו, גם בניתי סוכה נאה בעזה"י, ובית כסא של כבוד כמדור העליון, וזולת זה התיקונים רבים מבית ומחוץ. לפני שמונה עשרה שנים משנה זו תקי"ו, רצו החברה קדושה לקנותו ולתת לי בעדו שבעת אלפים שו"ק, ואני רציתי דוקא אלף אדומים בזהב, ועד"ו נתבטל הענין, ואחר זה הוצאתי עליו עוד הרבה בתיקונים יפים וחזוק בדקו, כשחזרתי מאמשטרדם כמש"ל. זונתי הראשונה דרה בו שלש רבע שנה, והניחה לי בת יונקת, והוצרכתי לשכור לה מינקת, והיתה הבת ההיא בריאה וטובה, ואחר איזה חדשים נפטרה גם היא בעו"ה.

באותן הימים שהייתי פנוי בלי אשה, הוצאתי לאור הדפוס ס' „אגרת בקורת“, שהיה כתוב ומונח משנת תצ"ו שחברתי, ובשנת תצ"ט התחלתי להביאו לרפוס. והנה מיד אחר שנעשיתי אלמן, רבו השדכנים לדבר בי נכבדות מכל צד, אבל לא נתתי עיני בממון. והנה אספר בכאן דברים נפלאים אשר קשה להאמינם, אבל בשמים עדי כי לא אשנה בשום דבר, רק להגיד הענין כאשר נהיה, ולהראות בבירור כי נאמנים דברי חז"ל, שאמרו מן השמים נגזר על אשה זו לאיש, ואין עצה ואין תבונה נגד ה' א). וכך היה מעשה. בשני זוגים שאחר הראשון, היו הרבה בני אדם גם בני איש, נותנים עיניהם בי לשדך עמי, והייתי יכול לקבל כמה אלפים בנדוניא. מפראג שדכו לי אלמנה עם עשרת אלפים זהובים, ולא נתתי עיני בממון לקחת אשה מארץ רחוקה אשר לא ידעתי, גם זוגתי השניה שנתאלמנה בשנה ההיא, והיה לה יותר משלשת אלפים זהובים, נשתדכה לי מיד על מנת להתחייב לי סך כזה במזומן (והרב ר"ה אב"ד במנהיים בעת ההיא רצה לתת לי בתו ולהפריז לי שני אלפים ר"מ לנדן, נוסף עוד הבטיח לי רכנות גדולות ולא הטיתי אוזן) והיה לה ש"ט מאד בנוי ובמעשים ובחסידות, וילדה רכה וגברתנית מיחוסי ארץ אשכנז, ורבים היו רצים אחריה וחפצים להדבק בה ולא יכלו להשיגה, ואנכי לא חפצתי בה, בעת ההיא לא נכנסו באוני, כי היתה אשה אלמנה עצורה לי, ובמעט אסורה וזרה אצלי ממעם שזכרו חז"ל, גם לא האמנתי לדברי השדכן שהפליג בשבחה מאד; ואז קרה מקרה כי בא אחי כמו' אפרים נר"ו מלבוב לגלוגא, אשר היה גיסי הרב כמוה"ל ע"ה אב"ד בעת ההיא ב), ואחי הנ"ל זה הפעם הראשון שבא לגבול מדינת אשכנז, וכאשר באה השמועה מפטירת אשתי ע"ה לגלוגא, מיד נמלכו ונוסדו יחד שאקח בת אחי הנ"ל (אשר כעת היא לי לאשה), והודיעוני דעתם ועצתם על הפאשמ, ושבחו לי הנערה מאד כאשר באמת זכתה לשם טוב, לכן מיד הייתי חפץ שיעשו מהר סוף וגמר הענין, כי היה קשה עלי לשבת בלי אשה עם ילדים קטנים. והנה אחי הלך וחזר לביתו ללבוב, ולא זכר עוד מדבר הזה, לא נודע לי אם בסכת שבחה, או חזר בו מדעתו הראשונה. בכך נתעכב הדבר וגם אצלי היה הענין בהן ולאוו. ביחוד כי יראוני רבים מלקחת אשה מבנות אנשי פולין, שאין טבעם שוה ומסכים עם

(א) עיין להלן (צד 163).

(ב) הוא גיסו אריה ליב שהיה אחרי כן רב באמשטרדם.

שבע בני מדינות הללו. ובתוך כך הקרה ה' לפני ובא לכאן וכן אחד מהלברשמאט ת"ח, שמו היה ר"א אפמרוד מיושבי בה"מ בק' הנ"ל, ודיין דמדינת העסין, אשר הכרתיו מכמה שנים מאז בעברי דרך מדינה הנ"ל. בבואו למדינת הללו נתוודע אלי, וידעתיו בשם למדן הגון וירא שמים, ומימיו לא היה במקום הזה עד עתה שנתאכסן בבית פו"מ ר"י הוון, ולא ידעתי מה היה עסקו כאן, ולא שמעתי שפועל מאומה באיזה דבר, אחר כי כאשר בא כן הלך ומאומה לא הוליך בידו, רק שבא אלי לבקרני כמו אוהב ומכיר ישן, ודברנו יחד בד"ת וד"א א), עד [שהגיע] לשרה הבת של הק' ר"ה ק"ה, שעדיין היתה פנויה כעת, והתחיל להפליג בשבחה כפלי כפלים מאשר דבר וספר לי השדכן הראשון כנ"ל, בכל מעלות המדות הנאותות לאשה במדה מרובה, ועל כולם היותה אשה יראת ה' היא תתהלל; ולחזק דבריו, כדי שלא אחשוב היותו מפליג בלשון גוזמא כדרך השדכנים, הלך אל מקום אה"ק שלי שס"ת מונח בו, והגביה ידיו בנקיטת החפץ, וקפץ ונשבע שכרביו כן הוא בלי שום הגדלה, אדרבה יותר קצר בשבח מעלותיה, ממה שיש בה באמת בכל מולי מיטב. בזה האופן לקח האיש הלז לבי, וקשרני בחבלי אדם משכני אחריו בעבותות אהבה, נמצאתי לבקשתו להשתדך אליה, והשלכתי אחרי גוי כל מה שדברו שדכנים אחרים, ואמרתי מה יצא הדבר, היא האשה אשר הוכיח ה' לי, ולא פניתו עוד לדרך אחרת; וכל כך מלא אותי חשק לאשה טובה, שלא השגחתי כלל בממון שתכנים לי, כי עם היות שמתחלה בפעם הראשון שדברו לי שידוך זה, הכמיחוני לקבל שלשת אלפים זהובים חב"ב כנ"ל, וכך היה לה באמת בתחלה, ולבסוף מפני שמה הטוב נתרציתי בחצי זה הסך, כאשר ג"כ נתמעט קרנה בימים שישבה בלי בעל, כי פזרה הרבה, גם האמינה והלותה מממונה, מה שנפסד וכלה, עד שלא יכלה אח"כ לתת רק החצי, וגם זה לא נתנה לי בשלימות ולא הקפדתי, והייתי מרוצה בכל, כי אהבה מקלקלת השורה, ואמרתי די לי באשה כשרה יראת ה' מהורה, וכשחקרתי אחר שם האשה המשודכת לי, ואמר לי שרה שמה, אז גמרתי השידוך בעוה"י, ועם כל זה גם בת אחי היתה משתמרת לי ב).

והנה נשאתי אשתי השנייה בר"ח ניסן ת"ק, והכניסה לי ט"ו

א) ר"ת: בדברי תורה ודרך ארץ.
ב) עיין להלן (צד 163).

מאות ר"ט מ"צ כפי חיוב התנאים, אך לא הכל במזומנים כי הביאה בידיה שוה כסף, שעשתה שומא כחפצה ולא דקדקתי ולא הקפדתי בעת הסילוק, כאשר באמת לא נתתי עיני בממון (שאינו של יושר), כי על כן נתרציתי באחרונה בחצי הסך שרצתה לתת לי בראשונה, לכן ויתרתי גם על זאת, אע"פ שנפחת גם מהסך האחרון, דבר רשום לפי מה שהעלו הדברים הנשומים שהכניסה; אך זה הדבר גרם לי לבסוף תחרות וקטטה קצת; כי אמנם בכתיבת שמר תנאים אחרונים, לא רציתי לוותר על זה, דהיינו להניח לכתוב תוספות שלישי גם על השום, שאינו בדיו שאלקה פי שנים בשביל הסידותי וותרנותי שלא להקפיד על הנדוניא; שאפילו לא היה ביכולתה להכניס אפילו החצי, או היו כל נכסיה נפסדים בתוך כך, חלילה לי אם הייתי מכלימה בשביל כך, אך מדוע היה לי לקבל חוב יתר שאינו חייב בו כלל, אדרבה בשום הדין לפחות חומש כמ"ש משנה שלימה, ובמקום שאמרו הו"ל לגרוע אין להוסיף עוד תוס' שלישי מלכר, אדעתה דהכי לא נדרתי, וכי מפני שנהגו עמי בערמה כי ידעו שלא אביישנה, בשביל זה אקבל ג"כ הפסד מכיסי, זה לא עלה על דעתי. אך הסרסורים החמאים בני משפחתה התעוררו עלי מלחמות בשביל כך, אף אם האשה אולי לא הקפידה, ועד"ו המיל קצת איבה בינינו, כי אמרתי נתת עינך כו' ח"ו, כי מקפידים עמי בהתחייבותי אע"פ שאין יודע אם יבוא לידי גיבוי, ואני לא הקפדתי במה שדרך להקפיד, על כן לא רציתי בשום אופן לקבל עלי יותר מח"י מאות ר"ט, כמו ששערתני שעולה ברווח לתוספות שלישי על מה שהכניסה במזומן. והנה עכ"ז לא יגרע ממנה דבר, כל אשר שאלו עיניה לא אצלתי ממנה, והעמסתי עלי משא הרבה יותר מיכולתי, ולא מנעתי ממנה, כי אמרתי כך היתה רגילה אצל אישה הראשון שהיה עשיר, וסבלתי הרבה יותר מדאי, כי אמרתי אולי החת זה ישפוע לי הי"ת מטובו למלא חסרוני וצרכי, וקצת ראיתי סימן יפה בהתחלה; גם הק' נורדשי כשעשיתי השידוך עזרו לי באיזה סך, גם ר"ל מלונדון שלח לי באותו פרק שנשאת ר"י לימרון, ומן אז והלאה פסקה טובתם לגמרי, אך הי"ל הוצאות גדולות ומרובות, גם עשיתי סעודת חתונה גדולה ויקרה לכל פני הקהלה ולבני משפחתה שהם רבים, לכן הכל לא הספיק לי. גם אם היה לי ריוח מצד אחד באיזה דבר, הי"ל הפסד כנגדו כזה וכזה, וכל העולם סוברים שאני עשיר גדול בלא"ה, וכ"ש אחר שכנסתי אשה כזאת, שיצא לה שם ג"כ בעושר וסגולת מלכים, חשכו שנתנה לי כהנה וכהנה יותר ממה שנתחייבה בנדונייא; לכן היו אוחזי רבים לצורך הנאת עצמם, וכל הרמאים הביאו לי משכנות

בחזקות של שכנים להלוות עליהם ברבית, והיו רבים משקרים כי הביאו משלהם, דברים שלא היו יכולים למכור באותן הדמים שקבלו ממני בהלוואה, כי אני סמכתי על זוגתי שהיא מבינה, באשר נתגדלה אצל סוחרים, ודנתי קל"ו מאשתי הראשונה שלא ראתה ולא הכירה סחורה מעולם ועשתה בענינה הלוואה בהשכל, עאכ"ו [הוא] שהיתה בת סוחר ואשת סוחר וכלתו מן סוחר, היה פשוט אצלי שתכיר ותבין ביותר דרך התגרים. כך היה לבי בטוח מתחלה, ואמרת בלבי: אך עתה הפעם אוכל לשקוד על תלמודי, ולא יהא לי עסק כי אם בעיון הספרים בתורת ה' שבה חפצי; אבל באמת רחוק רחוק היו מחשבותי, כי אח"כ הבנתי שיותר ממה שהרווחתי הפסדתי, ועד"ו נתעוררו עלי מריבות ומדנים דיני דינים גם מבעלי המשכנות; תחת אשר רמוני, בקשו עוד להוציא ממני, וגרמו לי זילותא דבי דינא, ואנשי לצון יפחו קריה כאלו אני גולתי אותם, וכשל כח הסבל לספר מקצת החמס והעמל אשר קרני פת בדברים הללו שסכבו לי הרמאים. ולא זו בלבד אלא אפילו רי"ח וב"ד עשו אונאה גדולה וזילותא, שפסקו לי שבועה במקום שלא הייתי חייב לישבע כלל, כמבואר בקונטרס שכתבתי על זה הענין בפני עצמו, וכתבתי גם לרי"ח תשובה נצחת והוכחתו על פניו, ונאלם ולא ידע להשיב מאומה. ואחד עז פנים ארון פערשט תבע אותי ביום חתונתי, שאתן לו שכר סרסרות ממה שהלויתי לנכרי אחד שעסקתי עמו, בלי שידעתי מזה החצוץ מאומה. ואחד השכין אצלי בעד ארבע מאות שו"ק, כתבי ראייה על משכנות, שהשכין אצל נכרי אשר לו החירות מן המיר"ה על הלוואה ברבית שקורין לומברד, שהוא אינו מלוה רק בחצי השוויו של המשכנות, וגם פחות מהחצי, ולכן ממשכנים אותם כתבי ראייה מן הלומברד אצל אחרים, ללות על מה ששויים המשכנות ביותר, והיו בכתבי הלוואות הללו רשומים דברים יקרים עולים לסך רב כמה אלפים, ולכן השכינים אצלי בעד הסך הנ"ל, שהיה בטחוני על מותר דמי שווי המשכנות המדומים. והנה מתחלה הראתי הכתבים ההם לבקיאים לדעת אם טובים הם, ואטרו לי שבודאי הם טובים ישירים ונאמנים. על דברי המכירים סמכתי והלויתי עליהם. וגם גדול נעשה לי כי נוסף על היוק מעות, הייתי יכול ליפול בסכנה גדולה ביותר; כי כאשר הקיפו הימים ושנים, ולא נפרע קרן ורבית שעלה והבע"ד דחה אותי, רציתי לפדות המשכנות מבעל הלומברד, וסבור הייתי להציל מעותי ע"י כך, כי מחירם הרבה כפי האומד, לפי מה שנכתב בכתבי הראיה שהוחזקו אצלי אמתיים; לכן דבר פשוט היה בדעתי לשלוח לפדות המשכנות, ואם הייתי עושה כן היה הנכרי

מעליל עלי, שאני זיפתי אותן הכתבים, ומי יודע אם היה מספיק כל אשר לי, להציל גם גופי מעונש ערכאות ח"ו; אך כאשר נודע להרמאי שדעתי לעשות כן, בא אלי ונלה רמאותו שהוא זיף אותן הכתבים, ולכן הזהירני מאד שלא לעשות כן לתבוע המשכנות, כי אין לו שום משכון בלומברד, וכל כתבי הראיה שהשכין אצלי מזוייפים הם, ויש אחריות גדולה אם אלך ואתבע מן הלומברד, מה שלא ידע בו מעולם; וכן היה בודאי כי גם הוא נכנס בסכנה, אבל אחריותי היתה גדולה משלו, כי העש"ג נתנים עיניהם בבעלי כיסים, במי שיודעים שיכולים להוציא ממנו ממון, לא בנעור וריק; לפיכך בודאי הייתי צריך לברך ולהודות על הרעה הזאת מעין הטובה כי נפסד הסך הנ"ל. וברוך שהצילני מבוא ביד העש"ג! וזה הוא רק דבר קטן בערך שאר הזיקות שעלו לבמה אלפים, מה שהבניסוני הזוייפים הרמאים, שאין עיניהם כי אם אל בצעם, להלוות לנכרים אשר לא ידעתי, ונפסד לי הרבה בדרך זה, לא תוכל האר"ש שאתם, ויצמרכו לספר מיוחד אם אספרה כמו. רק איזה גרגרים אוכיר, אמנם האחד הוא קשה ומר מאד ממני, ואדע מה מיבן של עש"ג, ה' יצילנו מהם! וכך היה מעשה:

אחד מהרמאים השכין אצלי כתבי לומברד של המקום המבורג, וחצי שנה השכים לפתחי יום יום, ונערתי בו ואמרתי לו: הניחני, אין לי חפץ בהלוואת נכרים, שכבר הפסדתי בהם הרבה; עכ"ו כים נגרש לא נח ולא שקט, לשוב ולפיים אף שכבר הוצאתיו בנויפה, הרבה עלי רעים להתרצות להלוות עליהם, בצירוף ח"כ מהנכרי שהיה אומן בבשול סוקר, והכריעני לשלוח אחד מאוהבי נאמני, שהייתי סומך עליו ונתתי שכרו, והוא ראה האומן וכליו. באופן זה יכול לי ברוב דבריו, להמציא לי רוח מסוים, ופדיתי המשכנות שהיו מונחים בארגו. אחר זה בא אותו נכרי מהמבורג על העש"ג, ותבע את היהודי הסרסור, באמרו, שלקח ממנו הכתב ראייה של לומברד בערמה ורמאות, ולא קבל ממני מעות עליו; בכך שלחו הערכאות אחרי, ויצא מהם דבר שהיהודי מחוייב לשלם לנכרי הפסדו, והמשכון יהא בחזקתי לבטחון על חובי, כי ידעו שאני נקי ופטור משום תביעה, שאין עלי אשם, כי בתום לבבי עשיתי זאת, ובדין שלא אפסיד מכיסי, רק חייבו אותי שלא אהיה רשאי להחזיר המשכון ליהודי הסרסור, כשישלם לי מעותי שנתתי לו עליו, ונכתב בפנקס הערכאי והוצרכתי לשלם שו"ק שבר כתיבה. עתה אשמיע מה שאירע ביום של אחריו, לא יאומן כי יסופר: בעצם היום בשבוע שחל בה פסח, היה שבני ביתי מרודים בנקוי

הבית, וזוגתי ע"ה עם משרת היו באחורי הבית ובחצר, ואנכי יושב למעלה בחדרי במח, ואין איש למטה בבית, וזלת נכרי אחר שהיה שכור לסוד חדרי הבית התחתונים שאצל הרחוב; בא הנכרי בעל המשכון הנ"ל עם אשתו שלו, ולקח הארגז שלו (שהיתה מונחת בפרוזדור הבית למטה סמוך לפתח שבצד הרחוב, כי היתה הארגז כבדה משא כמה אנשים ולא דאגנו עליה כלל) בעזרת נכרים אחרים, גם שכנים עזרו לרעה, ואין איש שם מאנשי הבית, אין רואה ואין יודע מזה רק הנכרי השכיר לסוד הבית, הוא לבדו ראה וידע את כל הנעשה, ולא מיחה והמתין עד שלקחו הארגז ויצאו והלכו להם; אז הלך לאחורי הבית והודיע הדבר לזוגתי ע"ה, מפחדו על עצמו שלא יחשדוהו שהוא גנב הארגז, על כן עשה זאת כמנקה עצמו, ואמר: הנה למעלה אנשים, לא ידעתי מה מיכם, לוקחים הארגז העומדת אצל הפתח; אז עשחה זוגתי עם בני ביתי רעש ורצו למעלה, ראו והנה הארגז נלקחה, ונשאת כנפי נשרים עם כובדה, כבר היתה באמצע רחוב שני במרם השיגוה; והנה רבים מיהודים באים לעזרתה, והנכרי נלחם עם כולם הכה ופצוע כל מי שנגש לעכב הארגז למלמה מידו, לאחד הכה וכמעט סימא את עינו, שלמתי לו מיד שני ר"מ בעד צערו ופצעו, גם זוגתי ע"ה קבלה הכאות במקל והיתה הרה. ברוך ה' שלא נווקו נפשות בסבה זו, עם כי קרוב וקל היה ר"ל אם לא בהשגחה נפלאה. ברוך השומר ומציל! סוף דבר, הובא משמר בעלי מלחמות, ולקחו הנכרי עם אשתו שלו והארגז במשמר. והלכנו אל השופט, שהיה אז פריודענט שומבורג באלמונא, וצעקנו חמם, כי הוא היודע את הנעשה בפניו יום אתמול, שאני חייב באחריות הארגז לשמרה ברשותי, עד שישלם לי הנכרי חובו קרן ורבית, ועכשיו באו ממקום אחר למקום שתחת המיר"ה, לקחת מביתי הארגז בחוקה כגונב בלתי ידיעתי, ואלמלא שנודע לנו אחר שנלקחה, היה יכול לתבוע אותי ג"כ שאחזיר לו משכוננו נגד מעותי, והיה יכול לשום אותה בדמים יקרים כחפצו, והנה הוא עשק אותי בחוצות, היות גם כמעט הרג נפשות, והבטיח השופט לעשות משפט חרוץ בשודרד הלו, שישלם חמשה דברים, והשליכו בתפיסה עם האשה שלו. בתוך כך נכנסו ימי חג הפסח, סבור הייתי שהוא בטוח ולא יצא מבית האסורים, עד שישלם חמשה דברים תחלה. אחר המועד הלכתי לתבוע דין משודרד הלו, ושמעתי שכבר נפטר ממאסרו, כי לקח ממנו השופט דמי קנס לעצמו, כאשר ישר בעיניו והניחו ללכת לעצמו חפשי, ושומע אין לי גם כי אזעק ואשוע איה המשפט; ולקתה שורת הדין בכמה אופנים, שלא נהיה בטוחים בבתינו אפילו מפני אנשים

זרים מעיר אחרת, עאכ"ו שלא נשכון במח מאנשי עיר הזאת, שגם
המה סייעו באותו מעשה; וטוב לשבת במדבר מלדור בקרית מלך
הזאת, במקום שאין דין מגולנים, אשר יצאו גם על עסקי נפשות.
ישליו אוהלים לשורדים, ודרי העיר הישרים יהיו שוככים חרדים ופחדים.
עם כל זה השופט אמם אזנו מועקתנו, ומה שעשה עשה אין להשיב,
רק הארגו הושבה לי, ונמכרה אח"כ וברוחק עד שבאתי אל שלי.

לנכרי אחד בהמבורג שהיה חייב לי כשש מאות ר"מ (ע"פ
השאת סרסורי יהודים, ובוה בחנתי מעות נדוניא שהכניסה לי זוגתי
שנייה, וע"פ עצתה הלוייתי לו) היתה לי רשות מהשררה בהמבורג,
לחבול אותו ולקחת כלי ביתו, והיה שלוחי א"ג ששלחתי בעסק זה,
אבל הוא קלקל ועוות שליחותו; כי חזר אלי ויעץ אותי להניחו ולהמתין
לו עוד, בתוך כך בא כ"ח אחר, ולקח כל מה שמצא בביתו לא הניח
מאומה, ונפסד כל החוב; וכשנתראיתי אח"כ עם הנכרי הב"ח והוכחתי
מדוע עושה לי ככה, א"ל: את דאפסדת אנפשך! אתה חושב שיש לך
שליח נאמן, והוא לקח ממני שוחד, על כן נפטרתי מאתו. כזה וכוה
הלך למטמיון מנדוניית זוגתי ע"ה אצל ב"ח נכרים, ולאחד הלוייתי ג"כ
כמאה ר"מ באלמונא, וכשלא הי"ל מה לשלם הכנסתיו בתפיסה,
והוצרכתי לתת לו דמי מוונות חמשה שו"ק לשבוע, ועמד כך קרוב
לחצי שנה עד נלאיתי נשוא, והוצרכתי לבקש מן המשפט שיעזבוהו
ללכת חפשי מבית הסוהר. גם מלונדן בא יהודי רמאי וזיפן הראה
עצמו מתעשר, ולקח ממני בהקפה שתי טבעות, שהכניסה לי שום
זוגתי ע"ה בעד מאה ר"מ, וברח מזה. וכן הרבה מהמעות שקבלתי
מח"ל הלך לאבוד, בהלוואות לנכרים וליהודים, מלבד מה שגנבו ממני.
פ"א גנב לי מביתי תחת ידי כלי שעות זהב, שרצו לתת לי בעדו
שמונים ר"מ ולא רציתי ליקח, ואני עושה הנה והנה ואיננו. כהנה
וכהנה נעשקתי הרבה. כלילה אחד נלקח מביתי כל כלי בדיל מבית
המבשלים שלי, שהיה עולה לסך מסוים, ופ"א לקחו כל כלי כביסה
שהיו תולים באחורי ביתי, וכן נצלו אותי מכמה כלי בית נחושת וכסף,
והייתי אך עשוק ורצוץ כל הימים. כמו כן עשקו הרבה בכמה אופנים
שא"א לבאר הכל בכתב.

בשנת ת"ק נפטר לי מוונתי [הראשונה] בני צבי הירש ע"ה. כבן שבע

למד גפ"ת, וכפי המדומה סבב לו מיתתו
המלמד, שלקחו עמו לילך בחברתו למייל לעיר
המבורג (*) בימי החורף. [אשתי השניה
ילדה לי] תאומות, ונפטרה אחת כבת

(* הגהה

היה יפה כשיצאו מביתי,
ובתינתם בדרך פתאום היות נעשה

שש, והשניה נחמה תי' לאי"מ, אחר ילדה בת ונתקיימה איזה חרשים ופתאום מתה, אח"כ ילדה לי בן וחי כמו כן איזה חרשים ופתאום מת, אח"כ נפטר ג"כ גם בנה מבעלה הראשון מת בביתי, ואחר שנה היא רביעית לנישואין מתה גם היא, בר"ח אדר תק"ג.

בעת ההיא חלו כל בני ביתי, גם אנכי חליתי כאחד מהם חולי כבד עד שהגעתי לשערי מות. כפי הנראה כבר נתייאשו ממני; השומרים אותי עם הרופא, כולם חשבו שאבדה תקותי ח"ו, והיה זה במוציא שבת שירה מ"ו שבט שנה הני"ל, ובשבת ההיא כבר נשמע לרבים שנפלתי למשכב בחולי קשה, והיה רעש בג"ק בכלל כי עדיין לא הי"ל שונאים, אך כל העם מקצה אהבוני; אז נראה חבתם אלי, כי היו עושים מ"ש בשבילי (ב), ונודרים לצדקה באותו שבת בכלל בתי כנסיות שבג"ק, ובלילה ההיא החוקתי עצמי במטה אחר שקבלתי תרופה להזיע, וכן נפלה עלי זיעה גדולה, ומרוב הזיעה נחלשתי וכמעט פרחה רוחי, ונשארה בי מעט תנועה, וכן נבהלו מאד העומדים עלי, חשבוה ליציאת נשמה ר"ל; אמנם אנכי

הייתי ת"ל בשכלי, ובהרגשה ובחיש הראיה נסתכלתי בהם ולא ידעתי מה, רק חולשה הרגשתי; והנה קראו לרופא ונתיאש ממני, כי לא הרגיש תנועה בדפק ומפני היאוש לא חשש לתת לי כף מלא יין; שתיתי ושבה אלי רוחי בעוה"י, ואחר איזה שעות בבקר מהר צועה להפתח, ולא נתנני הי"ת למות לשחת, ותחי רוח יעקב כבראשונה, ואחי לנס, בעיני השומעים והרואים, היתה בעיניהם כת"ה (ג). ברוך מחיה מתים

סגירי רוח ושלג וקור עצום ונתקרה תילד מאד, ואע"פ שלא חלה מיד, אכן תמיד מתנוונהא) והולך, וכשנשאל היה בוכה ולא גודע מהו שכואב לו; כנראה לקה מאז כאברים הפנימים עד שנפל בחולי כבד ר"ל, נפתח לו וריד שגול הדם מוחוטמו איזה ימים, ובכל התרופות שנעשו לו לא הועיל, אף שפסק מעט מ"מ חזר אחר שעה, עד שיצאה נשמתו בטהרה מש"ק פ' מושפטים בעונות שרבו, והספדתי עליו מעין אותו הפרשה. ובאותו פרק הדפסתי קונטרס וציב פתגם ועשיתי לו כו מזכרת. אחר זה נשא בני משלם ולמן שי' אשה, ושלחתי לנדוניא בערך מאה אדומים ע"י ר' דוד ע"ה ונאבד הפקדון בירו, הוצרכתי לשלוח שנית מאה אדומים כמזומנים. בין הפרקים הנ"ל הייתי עסוק בהדפסת ס' שי"ע שכבר התחלתי בו בשנת תצ"ט.

(א) לשון הגמרא חולין (דף נ"ו ע"ב).

(ב) ר"ת: מי שברך.

(ג) ר"ת: כתחית המתים.

ורופא חולים! וקבלתי לעשות יו"מ בלילה זה מדי שנה בשנה, וכן עשיתי איוזה שנים בכל מ"ש שירה עם מ"ו בשבט, הייתי נוהג לעשות סעודה לעניים, ולקרוא מנין עשרה להודות לשו"ת כי גמל עלי, עד שנמרדתי במלחמת אייבשיצר, שהרחיקה ממני אוהב ורע, גם הכסף אזל מכלי, ערבה כל שמחה, ע"כ בהכרח במל י"מ זה לפי שעה, עד שיראה ה' בעניי, ויזכני לראות בנחמה, נדרי לה' אשלם נגדה נא לכל עמו, ויזמך כבוד ולא ידום ה' אלהי לעולם אודך!

אחר שהחייני והחלימני הי"ת ברוב חסדיו וקמתי מערש דוי, נפלה זוגתי למשכב גם היא, כבר עברה החולי והתחילה לחזור לאיתנה, ונחשבה אצל הכל חוץ לסכנה, וכן היה בודאי, כי כבר הסתלקו ממנה השומרים אותה בחלייה; אך המה קרבו וסבכו מיתתה, ע"י שנתנו לה משקה השיקלאדי לחוק כחה, ואנכי לא ידעתי מזה, כי עדיין הייתי חלוש כמו אחר חולי כבד, ושובכ בחדר למעלה במדור שני שבביתי, והיא שוכבת למטה בחדר התחתון, ולא נודע לי מכל הנעשה שם עמה, אך הודיעוני שנמלטה גם היא מהחולי וחזרת לבריאותה, וכך היה בלי ספק וכן הניחה הרופא בחוקת בריאה, ולא עסקו עוד ברפואתה, כי אמר שאינו מהצורך עוד; והנה פתאום חזרה ותחלה ומיד היתה גוססת ר"ל, ובשקראנו לרופא עמד מרעיד ומשתומם, וחקר מה אירע, כי הלא הנחתיה זה ימים בריאה ממש; אח"כ נודע הדבר מהמשקה הנ"ל שלקחה, שעדיין לא היה ראוי לה, כי הוא מתנגד לחולה שנתרפא מחליו לפני איוזה ימים, והיה נראה בלי ספק שזה גרם לה חזרת החולי ומיתה פתאומית ר"ל.

באותו פרק היה ירד פ"פ דאדר והשמועה הגיעה עד שם מפמירת אשתי השנייה, ובאותו ירד נודמן לשם אחי מהר"א נר"ו א), והוא הפעם השנית שבא למדינת אשכנז אחר מסעו הראשון בשנת ת"ק לגלוגא כנ"ל, אחר פמירת אשתי הראשונה, ועתה בשנת תק"ג פעם שניה בסבה, כי בתו שהיא אשתי שלישית כעת, כבר משודכת להרב ר"י אב"ד מהענא ע"ה, והוכרה אחי להניח מעות הנדוניא שהפריו לו בתנאים מופקדים שם כפ"פ ביד איש כמות, מ"מ לא בא השידוך לגמר. מן השמים עכבוהו זמן רב, שהיו מעותיו של אחי כנ"ל מונחים במלים ונתבטל השידוך, וגם נפטר הרב הנ"ל וחלו"ש, לכן בא אחי עד פ"פ

א) הוא הגאון מו"ה אפרים אשכנזי שהיה בן שני לאביו חכם צבי ז"ל, ונפטר ר' אפרים בשנת תקל"ב בעיר לבוב, עיין בס' כלילת יופי (צד ק').

לקחת מעותיו ולהוציאם בסחורה ולשוב לביתו ללבוב; וכבר היה כמו
 בחד כרעא אעגלה לחזור לאחור, עם אנשי קהלתו הסוחרים השבים מן
 היריד בדרך ביאתו עמם, והנה השמועה באה לשם שנפטרה גם זוגתי
 השניה; אז באו אנשי חברתו של אחי שי', והודיעוהו ואמרו לו מעתה
 אין לך אלא ליסע לאלמונא עם אנשי יריד משם, לראות את פני אחיך
 הרב מעמדן שנתאלמן שנית, ועדיין בתך הגדולה פנויה בתולה,
 כנראה מן השמים עכבונה ושמרוה לו, לכן מהר חוש ושים לדרך
 פעמיק, לבקש לבתך מנוח אשר יומב לה, כי מאת ה' היתה גם מאו,
 ועתה הגיע עת רצון ושעת הכושר, וכן עשה אחי; מיהר לבוא הנה,
 ראה פניו לא פללתי, ה' הסיעו הקב"ה והביאו לכאן כאילו אחורי תרעא
 הוה קאי, ועצת ה' היא תקום, כי הוא אמר ויהי, זו אשחז מבית אבי,
 צוה ויעמוד, אלו הבנים, ה' עליהם יחיו! לבנות לי ממנה בנין ערי עד.
 וכראותי כי מה' יצא הדבר, הסכמנו שנינו לדעת אחת וכתבנו התנאים
 בשביעי לניסן הנ"ל, יומו של נשיא לבני אפרים לס"מ ולמו"מ, והפריו
 לי שני מאות אדומים כנדרגיא, גם התחייב א"ע להלבישה מלבושי כבוד
 כמנהג מדינה זו, ושמר הכמחתו בענין הנדן, ורק פיוחת המעשר כי
 אדומים, אך דבר הלבשה לא קיים, והכניסה לי כמעט ערומה מבגדים
 וכלים הנצרכים לאשה, והוכרחתי לתת לה מלבושי זוגתי השנייה ע"ה,
 לא השארתי לבתי מאומה לזכרון מאמה ע"ה, אע"פ שהיה רע בעיני
 שלא יהא לילדה, אחת היא לאמה, כלום מכל בגדי אמה וכליה; אכן
 בעל כרחי הנחתי זה ביד בת אחי, זוגתי השלישית, שלא להרגיל קטטה,
 וכנסתיה בחציו של כסליו שנת תק"ד. ומרוב שמחתי בה [כי ראיתי]
 בעין השכל, כי מה' אשה משכלת פקחית ויראת ה' מהורה, מלומדת
 ומבית אבי ז"ל, ומיוחסת גם מצד אמה, על כן הדפסתי קונטרס
 שדרשתי ביום חתונתי הלו, קראתיו „שמש צדקה", שם אתנה צדקות ה'
 שרפאני מצלעתי והזריח שמש צדקתי *).

בעת נישואי בת אחי הלזו, ראיתי ובחנתי עוד טבעו ומזגו של
 רי"ח היותו אוהב בצע, יהי למלא כמנו לא שבעה עינו, כי לא בוש
 לקחת ממני גם בפעם הזאת מכס על העמדת החופה, עם שלא ידע
 אם נתן לי אחי מאומה, ולא נעלם ממנו שעשיתי שידוך לשם שמים,
 ולא נשא פנים לתורה היותנו בני ונכדי הרבנים הזקנים מיסדי הקהלת.

(א) ואשחז השלישית היתה נקראת בתיה צביה, עיין תולדות יעב"ץ (צד ה')

ז"ל, גם לא זכר את אשר נלחמתי בעבורו בם, "אגרת בקורת" אע"פ שלא היה ראוי לכך, ועשיתי הוצאה מרובה ונקבעת בדפוס, ולא נהנית מהדפסה זו מאומה, אפילו עשירית הקרן לא קבלתי בעדו עד עתה; וכבר הי"ל הנאות רבות בממון ממני הוא ובניו ג"כ, וביחוד כבר לקח ממני סך רב בנישואין שניים, כמוכס שאין לו קצבה, ונתתי בעין יפה בלי שום פקפוק, כי היה סבור שהגעתי לעשירות, נוסף על עשירות כפי השם שיצא לי, ע"ד יש מתעשר וגו', על כן לא הרהרתי אחריו; רק בפעם הזאת שבכר ידע שלקיתי הרבה בממון ע"י הרמאים שבקהלתו, וראה שאני נושא אשה בת אחי, שאינו בחוקת עשיר לגמרי, ומפני כבוד המשפחה הייתי חושב שיגבר שכלו על האותו, ולא יבקש מאומה בפעם הזאת אף כי מצער הוא, ואלו היה חושש לכבודי שהוא כבוד תורה, אזי מ"מ הייתי נותן לו כפי המכס שלו ואפשר יותר, וכך אמרתי לשמש התובע מעות קידושין בעבור שיניחני ואל יעשה לי ככה, כי לא לכבוד יחשב לי לפני אחי, כשיודע לו שאני כל כך נקלה בעיניו, ולא כן המנהג בארץ פולין עם איש אשר כמוני, לכן בקשתיו שיכבדני בזה ויראה עצמו כמוותר על זאת, וישיג בזה כבוד ותפארת מן השמים, ועכ"ז לא רצה להעמיד החופה, עד אצא ידי חובתי מקודם והוכרחתי לעשות רצונו *), אז הבנתי היטב תכונתו הגרועה מאד בעיני ממון הקל, אפילו דבר מועט שאינו כדאי לא יכול להתאפק, לא שבתה מדהבה.

כשנשאתי בת אחי וזאת למ"ש, כמעט יצאתי נקי מנכסי, כי לא נשאר לי מעות בעין, רק איזה פרורים בהלוואה על משכנות ואיזה סחורה, ואחי שי' נתן לי שני מאות אדומים לנדן, ואמרתי לנסות בהם מו"מ חדש, ושלחתים ליד ר"ל ללונדון שיקנה לי בהם סחורה של גלאנמרי, ובתחלה לא רצה לשלוח מאומה בדחיה של הבל, ועכב המעות לחנם, ולסוף נתרצה לי בכך; והנה שלחתי המעות לידו ביום פורים, ובערב יום כפורים, קבלתי ע"י ספן אחד שש דאסין נחושת של שנופטבאק, ועמדתי מרעיד ועשיתי רעש גדול, כי הוא כתב שאקבל כלי שעות של כסף, שזה עיקר הסחורה שסדרתי לקנות ולשלוח אלי, וחשבתי שהספן גנב והעלים, או החליף את שלי בשל אחר, אבל סופו הוכיח שהספן לא מעל בשליחותו, והמכשלה הזאת תחת ידו של ר"ל, שהוא שכח האורלאויש אצלו, אח"ז שלחם אלי בימי חנוכה, ובעז"ה

היה לי רוח נאות בסחורה זו; ואם היה שוקד על מובתי, לשלוח לי תמיד כחפצי רוצוני הסחורה, כאשר סדרתי לו בכל פעם ופעם, ואם היה [רוצה] להיות זריו בדבר, לקיים המשלוח בעתו וזמנו בלי אחור ועכוב והתרשלות, הייתי יכול בקל להרויח די פרנסתי ולהותיר בעוה"י, אך כל עסקי עמו הלך בקושי ובשהייה מרובה. גם כמה פעמים שלח לידי סחורה שלא בקשתי ולא שאלתי, דהיינו אורלאויש של זהב ממלאכה ישנה, ושאיין חריפא זבינא כלל; לכן כמה פעמים נשאר מונחים כאבן שא"ל הופכים, ועלו לסך מסוים, ואנכי לא שאלתי רק חדשים דוקא שהם חריפים למכור, וזה שגרם כי לא יכולתי לצאת ידי חובתי נגדו כפעם בפעם כחשקי, ובסוף נסוג אחור לגמרי. את זה חזיתי באיש הלז אשר היה טוב לי מאד בתחלה כאשר ספרתי למעלה, כי התקרב אלי מעצמו במרם עלה על לבי, והתאמץ לההנות אותי במעותי; אך לעשות מצות ג"ח בשלמות, בדבר שאין בו חסרון כים, רק טורח קטן וקצת הקפה ונאמנות, בסך בלתי נחשב לאיש כערכו, לא היה מסוגל בעצם, ומה שהיה עושה לי בזה היה על אפו ועל חמתו, רק שלא היה רוצה להשיב פני בעתים ההם שהייתי חשוב אצלו ביותר; על כן לא הצליח בידי עסק מו"מ משם, אע"פ שמתחלה ראיתי בו סימן יפה, ובכל מה ששלח כפי שסדרתי לו היה טוב, ומה שעשה שלא מדעתי נפסד, אבל אלמלא היה עושה בעין טובה בנריוות, וכפי שאלתי מאתו בענין הסחורות שהודעתי לו, אזי בקלות הייתי יכול להרויח על ידו הרבה, ולא היה צריך לוותר לי מאומה, כאשר עשה בסוף רק למען [הקל] עול טרחי מעליו. צדיק הוא ה'! ודאי מעשי קפחו.

גם בתחלה זווני השלישי הלז, נתתי אל לבי לעסוק במלאכת ה' ע"י מעשה הדפוס, והשתדלתי להשיג חירות מן המיר"ה על ככה, ועלה בידי ע"י הק' ר"מ עמדין ע"ה מק"ה, שהיה איש מהיר לעשות שליחותו בכל אשר צויתיו עם הוצאה מכיסו, כאשר פעל את זאת מיד בהוצאה מרובה ובמהירות, ולא בקש להחזיר לו מאומה ממה שהוציא בעבורי, וכן עשה שתי פעמים; כי גם כמות המלך, ועמד תחתיו בנו המיר"ה, שהוצרכתו לחדש החירות על ההדפסה ולקיימה, ועלה ג"כ לסך מסוים הוצאת הקיום משלו. ולא זו בלבד, ברם זכור אותו האיש למובה, כי היה נמצא תיכף לבקשתי, גם בעסק מו"מ ששאלתי ממנו, ג"כ לנסות אותי באיזה סחורה הבאה משם, ומיד קנה בשבילי ממעותי, אצל הקאמפני שם מע ופלפלין בעד כמה אלפים ר"מ, ושלהם לידי בלי שום בקשת רוח ממעותי, ועשה בעין יפה וברצון

טוב; אבל עונותי גרמו שגם זה העסק לא עלה בידי. אך אם לא הועיל הרבה הועיל מעט, כי הפלפלין מכרתי מהר והי"ל ג"כ רוח כמאה שו"ק, והניח לי ג"כ המעות בהלוואה איזה שנים ברצונו הטוב, כאשר שאלתי מעמו, שהוצרכתי לכך לפרוע מה שהייתי חייב על ביתי סך אלף ר"ט, והיה עלי ב"ח נכרי דוחק, ונאות לי הקצין הנדיב ר"מ ע"ה בנפש הפצה, להניח המעות בידי כחפצי, והיה נחשב לי טובה גדולה, כי באמת מתוך כך פרקתי מעלי עול כבד סך ארבעים ר"ט לשנה, שהייתי צריך לשלם רבית מדי שנה בשנה, חוק ולא יעבור יום אחד בהמתנה; ע"י הטובה הלז עמד ביתי חפשי מהכבדת הלוואה כמה שנים, ואנכי פרעתי להנדיב הלז מעותיו אחת לאחת בלי שהפסיד אצלי מאומה, ואנכי לא הרגשתי כלל בתשלומין, וזאת היתה טובה שלמה, ובסחורות הטע שהיתה בידי ג"כ מנדיב הנ"ל, הי"ל צער ושברון לב הרבה, כי אחר שהיה בידי איזה חדשים וצפיתי להרויח בו, דאנתי שלא אוכל לעמוד בו, אך היה מונח בביתי בחנם באין מכש ושואל, והיה בעיני זבינא דרמו על אפיה ויראתי מהפסד, על כן התחננתי ובקשתי מאת הקצין, אם ייטב בעיניו להרשות לאיש אחר, היודע ומכיר בסחורה זו, שיקח הסחורה לרשותו מאחר שאני בלתי בקי בעסק מו"מ, וכל עניני צריך אני לעשות ע"י אחרים, בכך סדר לקרובו יונתן א"ב, שיקבל ממנו הקושטין מע המופקדים אצלי. והנה באותו שבוע עלה המקח ונתייקר השער של הטע, ורציתי לעכבו עוד בידי, ולמכרו לטובתי ולהנאתי, כאשר ע"ד זו נמסר ונשלח לידי לתועלת, ולא לתת יגיעי לאחרים, אבל יונתן הלז נגש אותי מאד בשליח ב"ד, ולא הייתי נוח לקבל זילותא דב"ד, אע"פ שהייתי כמותו בר"מ עמדין, שלא היה כופה אותי, כי לא עשה זאת [אלא] על פי בקשת, לא הכריחני לעזוב פרי יגיעי [לאיש] אשר לא עמל בו, על כן להשקיט התלונה של ע"ה הנ"ל, מסרתי הסחורה בידו ע"מ שיתן לי רק עשרה ר"ט מן הרוח, והוא מרויח מש"ה*). אך לא זה הרע לי, רק שע"י כך נפסק ג"כ ענין העסק שלי עם ר"מ עמדין הנ"ל, אחר שראה שאיני בקי בעסקי מו"מ; גם אנכי לא הי"ל פתחון פה עוד, לבקש ממנו סחורה בקומיסיאן עוד שנית, וכל זה הצער גרמה לי נאמנותי, שהייתי דואג מאד שלא יורע ח"ו כחו, אם חלילה ירד השער, כאשר התחיל כבר לירד קצת, או שתהיה הסחורה מונחת זמן מה, ואעכב מעותיו של הק' הנ"ל בידי בלי

(א) ר"ת: מה שהרויח.

תועלת לו ולי, לכן מהרתי לבקש כזאת מלפניו, עם שהוא לא הי"ל דאגה כנ"ל.

עתה אחזור לענין מלאכת הדפוס. ואם אמרתי אעלה על ספר כל אשר מצאוני בגללו, יקצר המצע מהשתרע, כי יצטרך לספר בפ"ע, ועכ"ז לשליש או לרביע לא אניע. מי יוכל לספר את כל התלאה אשר מצאוני בעסק זה. תחלת מה שהדפסתי בביתי ע"י פועלים וכלו שלי, ס' "שאילת יעבץ", כבר הודעתי מה שקרנו בו; אח"כ בשנה שאחר נישואין השלישי כנ"ל עשיתי הוצאה גדולה לעשות לי אותיות חדשות מרובעות באמשטרדם עם נקודות ומעמים, שהיה עולה ההוצאה לחשבון גדול, מלבד ההוצאות שכבר הי"ל על כלים ואותיות רש"י חדשים שנצטרפו לסך מרובה, ועתה התחלתי במלאכת הסדור שנת ברג"ש לפ"ק, והנחתי חבורים אחרים הכתובים ומונחים אצלי, ונתתי לבי אל זאת לקבל עלי עול מורה מלאכה הקדושה זו כי רב הוא, בפרטות שלא כתבתי בזה החבור עדיין מאומה די העבודה למלאכה מלאכת ה', ולא היה כתוב לפני לעת כזאת רק חבור "לוח ארש", ואותו הגתתי מן הצד, שלא להתגרות מלחמה עם אדם שאינו מבעלי אומנתי ועשיתי לו רק סימניות ורושם מ"מ בלבד *). בחבור הסדור שקראתיו "עמודי שמים", וכללתי בו דינים ומנהגים הצריכים לידע לכל השנה כולה, גם משפט העבודות שהיו נוהגים בזמן הבית, וכל הקורות שארעו את אבותינו, והנבואות באיזה יום מן הימים שנתנבאו בהם הנביאים; כל הנמצא בתורה שבכתב ושבע"פ התלוי בזמן, הצגתי במקומו וביומו לכל חדשי השנה, ואפילו שעות לכל ימי השבוע, הראוים למעשה בדבר יום ביומו, והנוהג בלילה כיום חול וביום קודש; את הכל הצבתי לברנה, לא ערבתי ענין יום בזולתו לכל ימי השנה, וכל התפלות והברכות ונוסחי התנות קדמונים פרשתי בעזה"י, ובארתי ע"ד פרד"ם ומוגהים כפי אשר יכולתי שאת, ובפעם ראשון היתה המלאכה הגדולה הארוכה והרחבה כבדה מאד בכמות ואיכות, כי קבלתי עלי אפילו הבאת התיבות במספר לכל הברכות, ולעשות להם ציצים ופרחים ברמזים יפים, כמו כן הצגתי בחבור הלז הרבה פשמים נעימים מתוקים וצחים, הן במקראות חמורים, מלבד דרך הפשוט, וכן במאמרי חז"ל התמוהים וזרים נעשו קרובים ומקובלים לשכל הישר בעזה"י.

(א) ר"ת: מראה מקומות, והספר "לוח ארש" כתב נגד המדקדק ר' שלמה זלמן הענא בעל "צהר התיבה".

אלה הדברים עשיתם ולא עובתים לפאר בית מקדשי, ועוד ברצותי כבית אלהי כללתי בתוכו מוסרים רבים, אשר שערתי היותם נצרכים מאד לעורר לבבות, ביחוד אחינו האשכנזים, לרחקם מדברי הנכרים ולהסיר מהם כל דופי, למען הביאם אל אושר הצלחה לעשותם מאושרים, אבל בני אדם שונאי מוסר שלמוני רעה תחת רדפי טובתם והנאתם האמתית. והנה בתחלה מיד יצא שם למלאכת הוואת, ומצאה חן בעיני כל רואיה, עד שכל הרואה אותה בעודה בכפו יבלענה, וכמעט שנגמר חלק ראשון ממנו כבר חשקו לקנותו, והיא שהיתה בעוכרי. כי עייזו פגעו כי קנאים תרבות אנשים חמאים, שמו לי עלילות דברים, כי חפשו ומצאו שכתבתי בהל' ד"א ומו"מ מ"ש רו"ל במשנה שלא ילמד אדם את בנו חנוני, ואנכי הוספתי איזה מלות באמרי, וי"ל [עליהן השולחני] בדורות הללו *; עד"ו נתמלאו חימה ועברה וזעם החלפנים עזי פנים, כמעט חשבו לבלעני חנם; כל כך נשתגעו ואמרו בפה מלא, כפי ששמעתי מאחורי מאנשי אמת, שאם היו פוגשים אותי היו שולחים בי יד, וברוך ה' אשר הציל נפש אביון מיד מרעים! אכן החמאים האלה בנפשותם נקשרו עלי קשר רשעים, ובאו כאיש אחד אל חדר הקהל ביום וער פו"מ בצעקה ורעש גדול, באמרו שאני מכנים אותם בסכנה, והרבו לדבר עלי רע וקקשו מהם לצוות, לקחת הספר הנדפס מידי ולקרוע הרף מתוכו. ולכסות מערומי קלונם בבגד בוגדים, טפלו עלי שקר זדים, שהרבה דברים נמצאו בתוך ספר זה, שהם גורמים סכנה לכלל יהדות. גם התרעמו על שנוי הנוסחאות שבתוכו, וכל זה עשו כדי להרבות הצוחה נגדי, ונעתרו להם פו"מ להושיב רי"ח וב"ד שיעיינו בספרי זה, אם יוכלו למצוא לי תואנה; אע"פ שכבר הקדמתי עצמי מיד אחר גמר ח"א הנקרא „עמודי שמים“, שלחתי ליד האב"ד הוקן הנ"ל לקחת ממנו הסכמה כנהוג, והמתנתי בכון שלא לקחת ממנו הסכמה בהתחלת הדפוס, ע"פ הראותי דף או דפין כמנהג רוב מחברי ספרים בדור הלז; אנכי לא חפצתי בכך כי אם שיעיד ע"פ הראיה רובו ככולו, והיה הח"א בידו כמה שבועות לעיין בכולו בטרם נתן לי ההסכמה, אח"כ שלחה לידי בשבח ותפארת החתומה בידו, אלא שלפי שקצר קצת במעלות החבור, חזרתי לשלוח אליו שראוי לו להוסיף בהסכמתו איזה שורות, להודיע בביאור התועלויות הגדולות היוצאות מחבור זה, נוסף על מה שנוכר

(א) עיין בס' עדות ביעקב (דף ט"ז ע"ב) ובס' שבירת לוחות האין (דף מ"ב).

בהסכמתו הראשונה, וכן עשה, הוסיף שנית ידו לכתוב הסכמה מחדש כחפצי מחי, נמצאו היו בידי שתי הסכמות חתומות ורשיון של המיר"ה על דפוס, שלא היה מספיק להתרים כנגדם, שלא להשגיח בצווי פו"מ ע"י שלוחים למחות בידי גמר הדפוס, במרם יתנו רשות פרטי על זאת, כאשר כה עשו ע"י שמש שלהם להודיעני שגזרו עלי כנ"ל, ושרוצים שאמסור מספרי זה ח"א הנגמר ששה חתיכות כדי למסרם לב"ד כפול, והיינו של ששה שבחרו, עוד שלשה נוספים על ב"ד של שלשה הקבוע מלבד האב"ד, למען שיהא ביד כל אחד מהם, ספר אחד לעיין בו כל צרכם, ולא בקשו זמן לברר מתי יהא גמר וסוף לדבר; לקחהו כל איש מהם לביתו לבדוק עד מקום שידו מגעת, ועל פיהם יהיה דין הספר. ואע"פ שאמרתיו הלא כבר יש בידי הסכמה כפולה מאב"ד הוקן שהיה בידו כבר, ואיך יוכל לסתור את אשר בנה, או היוכלו האחרים לענות על ריב, לא הועיל דברי התנצלותי, ועם שיכולתי לשחק במ לא רציתי לחלוק עם הרבים, ונמצאתי לבקשתם ומסרתיו מספר ספרים שרצו ממני ביד השמש שלהם, ומענה בפי אף ע"פ שאינני מחויב בכך, הנני עושה זה בחפץ לבי, ונחת רוח יעשו לי הדיינים החוקרים, אם יעיינו בו היטב הדק, ומה שגיתי יבינו לי ואמחננו מספרי, ואחזיק להם [טובה] אם יצילוני מהמכשלה שתחת ידי ח"ו; לכן אמור להם בבקשה משמי, שלא יתראשו בו ולמובה תחשב לי, כי באלה חפצתי. ובאמת היה קשה לי היום ההוא, שקדשו עלי מלחמה האנשים הפושעים הנ"ל, אולי ירדו עמי לחיי, כי כמה אלפים הוצאתי, על מלאכה קדושה וגדולה הלזו, וכמה צער ויגיעה רבה היה לי עד שנגמר ח"א, ורובו של שני סמוך לגמרו עצורו, כמעט היה לריק ח"ו, ויראתי מאד מן המקטרגים במלאכת ה' זו, שיצא לי שם גדול ולא יספ, פן ח"ו לא תבוא לגמר; על כן נודרתני ביום השני לשוב למלאכה, וצויתני לפועל שלי שיאחו במלאכהו לא ירפה, עד תשלם כולה בעוה"י, וכן נעשה בלי שטן ופגע רע עוד; כי המתנגדים חשבו שיש עוד זמן לעכב פזור הספר בעולם, כשימצאו חפצם אצל הדיינים הבודקים וחוקרים בספרי, שהיו בטוחים שישונו תאותם הרעה די והותר בזמן קצר; אמנם מדאגה מדבר העיכוב חלילה עשיתי הרבה ר"ת בחצי האחרון ח"ב הנקרא „שערי שמים ועיר האלקים“, כדי לכלול תיבות רבות תחת ר"ת אחת. ככה הייתי מהיר בפעם הזאת במלאכת החבור הלז, שלא יבוא עוד לידי שיהוי ועיכוב, והוא שגרמה בו הבנה קשה במקומות מחציו האחרון הנ"ל. קודם ר"ה שנת תק"ח נגמר ת"ל

הספר בלי משמין ומטריד, ובתוך זה ואחריו שהיה יותר מחצי שנה, כי בשבוע שחל מ"ב בתוכה*), אירע לי זה המקרה הקשה, ועד קרוב סוף חרש [שבמ] תק"מ לא גמרו מלאכתם הדיינים הנ"ל, שישבו וברקו לדעת משפט הספר ומעשהו, ובכל זמן זה הייתי משכים ושולח שלוחי לאב"ד ולפו"מ שיודיעוני אם מצאו בו שמץ דבר, ולא אשכין באחלי עולה חלילה, ולא יכולתי לעמוד על אופיין שלהם, כי כל אחד דחה אותי לזולתו, והבנתי שאע"פ שעשו איזה השגות לנגדי כפי דעתם והשגתם, או כפי שבקשו מהם המעלילים, כי שכורים היו מהם בודאי, מ"מ היו מתייראים ממני, ולא בטחו בעצמם שיעמדו דבריהם נגדי, לכן היו מעלימים ממני מה שכתבו לגרוע כח הספר; גם הפו"מ שתקו ועשו עצמם כבלתי יודעים, אע"פ שכמה ב"ב קנו ממני הספר לא מיחו כלל, וכמדומה היו מתחרטים והיו חושבים, הלאי שלא התחילו עמי, כי ידעו והרגישו פו"מ בחולשת הדברים שכתבו נגדי, ודאגו פן לא לכבוד יגיע להם אך לחרפה ולקלון לכללות ב"ד, שבחנו כחם והבינו שלא יכלו עמוד נגדי, לפיכך היו בוחרים בשתיקה מפני כבודם, לא אמרו לא איסור ולא היתר, והניחו לי למכור ולב"ב לקנות, באין מוחה ומערער. גם מיד אחר המעשה באו קצת מן החלפנים עצמן. וקנו הספר ח"א ממני ברמים יקרים, וכל כך היתה אימתי מושלת עליהם, עד שתכף ומיד נתחרטו קצתן. גם ריש בריוני ארון ברלינר, שלח לבקש ממני מחילה. אבל אנכי לא נתקררה דעתי בשתיקה שלהם, ולא עזבתי מלשלוח לפו"מ מדי שבוע בשבוע שיתנו לי השגות הדיינים, ואדעה אם יש ממש בדבריהם אתקן המעוות, ואם יש בי עון ואשמה ירוני כדיון, או אכופ ראשי לעשות כשורה כהלכה וכתורה, ואם נקי אנכי מכל עלה ושחיתא לא יכלו להשכחה לי, א"ב עד אן תהא המכשלה הזאת ת"י להשאיר הלעו ח"ו, ולא אוכל להניח הלעו; או אחר שעבר החצי שנה, מתחלת הערעור שישבו ועיינו בספרי, נעתר לי פה"ח שבאותו זמן לרוב הפצרות, לתת לי בקשתי להודיעני חמאתי, ואדעה אם תלין אתי משוגתי; בכך שלח אלי שמש הקהל ובידו העתק מה שמסרו הדיינים לפו"מ, איזה מענות וערעורים שנמצאו בספרי לפי דעתם; אז שאלתי אם נותן לי רשות ג"כ להשיב ג"כ במכתב, על אותן המענות והשגות מדומות שמצאו חכמים בעיניהם נגדי, ונדעה דבר מי יצדק, אבל לא רצה להתיר ולתת רשות מפורש, רק אמר איני יודע

(א) ר"ח: מ' באב.

מזה, והכנתי שרצונם שלא לעורר עוד דבר זה רק להשיב פני ריקם, מ"מ היה נוח לו יותר להעלים הענין מכל וכל; בכך בחרתי גם אני בפלך השתיקה, שלא לתת פ"פ להמיל בי דופי "פלגאה", מאחר שהם אינם מעוררים עוד הדבר; אבל מ"מ ביני לבין עצמי, אחזתי קסת הסופר בימיני, ואשיב להטוענים על עקב בשתם, כי באמת גמור לא ידעו בין ימינם לשמאלם, בכל מה שכתבו אף כי מעט מוער הוא, לא עלה בידם אפילו מענה אחת מיושבת ונוכחת. עם היות שהיו יכולים למצוא הרבה טענות נכוחות ותשובה נצחת, כאשר הרגשתי מעצמי שלא נמלט הספר משגיאות שונות בסבת המחירות, אבל הם מוכי העורון, לא ראו בו מום גמור, בקל או חמור, כל העקב היה למישור, רק שמו לי עלילות דברים, בתואנות מהבלים מרים, וגלו ערות שבושם וחשופי שת הפתיות, הלכו במלחמה כוו לבשתם, כאשר הוכחתי בבירור בקונטרס שייחדתי לכך, וקראתיו בשם "זכרון בספר" גם "מעשה עמלק", הלא הוא כמוס עמדי, והראיתי לעיני השמש שלא הבינו לי, ולא ירדו לסוף דעתי כלל, וחפשו מומי עצמם בנרות לגלות קלונם, אך הנחתי הקונטרס בבית גנוי עד היום הזה, שלא להרבות משטמה. גם מאן דלא שהייה לאוניתיה דמלכא דאדום, לא שהייה לאוניתא דידי, כי מיד אחר מאורע הערעור של החלפנים עזי פנים, אשר שנים מהם היו ראשים לערער ולקנא על הדבר הזה, הא' נקרא ארון ברלינר, אשר היה כ"פ לפליטה, אבל יותר מוּוּ מחוק הוא כגוּל את הרבים, ומסכן את ישראל בעסק גלוח מעות, בשגם הוא איסור קרמון א), עכ"ז האדום הלו, ששערותיו כגוון אדמוני הכרום וערך לצבוע, מפורסם הוא בכך, זה הגנב בוער כובע שלו כמשל הדיוט, נלוה אל אחד שכמותו היה נקרא הירש מונדן, זה האחרון לא הכרתיו כלל, ולא ראיתי מימי כ"ב ש"ר כראשון, והיה בחוקת עשיר משופע ונשוא פנים, ונכבד בקהלה כפי שאמרו לי עליו, המה ביחד עשו לי הרעש והמהומה הגדולה כנ"ל, ותיכף אחר מעשה באותו שבוע ברח בנו של הראשון, עם כים מעות של אביו ונתפס; או נתחרש האדמוני על רוע מעלליו נגדי, ושלח ר"א מאבור אלי לפייסני ולבקש ממני מחילה, ולהודיעני שגם הוא מוכן לבוא בעצמו להתנפל לרגלי; אכן לא רציתי להביט אליו ולראותו, אם לא שיעמוד ברבים בנה"כ הגדולה, ויתודה ויבקש מחילה מה' תחלה, ואח"כ מה שחמא נגדי; כי התשובה

(א) הוא חרם דרבינו גרשון. עיין מה שאמר להלן (צד 178).

והתיקון צ"ל מעין החטא, ואיכא דשמע בהא ולא שמע בהא, לכן בהכרח שיעשה תיקונו בקהל רב, או אמחול עלבוני לא זולת; והשני היה סופו רע מאד, כי אחר ימים אחדים ברח מזה והיה לפליטה גדולה, שעשק לחביריו החלפנים, וכסבור היה שכבר נמלט אל מקום חפשי לנסים ולבורחים תחת יד המיר"ה, אך השררה של המקום הב' רדפוהו בכתיבי תלונתם לפני המיר"ה והשיגוהו, והוציאוהו מעיר מקלטו אשר נס שמה, וחשב להסתתר תחת כנפי המיר"ה, ולא הועילו לו כל הוצאות שעשה על כך ע"ד להשיג החפשיות, ושוב נסגר ביד נוגשיו והביאוהו נוגשיו ושוטרים אסור בנחשתים בדרך ההולכה והחזרה להב', ומת בדרך; וקודם שברח מתה בתו ראשונה, שאותה בלבד השיא בשנה שעברה, בחשיבות גדולה כאחד הגדולים בעשירות, ונפטרה בלדה ראשונה; אח"כ מת לו בן בחור בעו"ה; ואחר איזה שנים בתוך הריב של אייבשוצר, בנו אחר עשה הרע וחמס לנכרי על הרחוב, ונתפס כנגב והוגש אל המשפט כאחד הריקים, והיה מדוכא ומעונה כה ביסורים קשים וכלוא בנחשתים זמן רב, וכמעט שרצו לגמור דינו להריגה, לולי שנכמרו רחמי הערכאות על זקנו עודנו חי, שהלך לבקש רחמים בעדו, ופקסו עליו הכאות אכזריות וחבוטים הרבה בשומים, וכן חובט כקצח עד שזב דמו מעליו, אח"כ נתנוהו בית הסוגר לעבוד שם עבודת פרך, למוות פשתים וצמר ע"כ שנים *), ובהשלימו זה יגורש מן הארץ. כזה המצב הוא שם, טוב מותו מחייו. זהו שהיה רגיל לקלל אותי קללות נמרצות בעת הריב הנ"ל, ותמיד הי"ל בכיסו כתבי פלסתר שקודין פאסקווילין עלי, ולא לקח מוסר במ"ש לאביו, ככה יהא סופם של כל החצופים.

אך הענין הקשה הלז מן החלפנים, שקמו נגדי והסיתו לבלעני חנם, עם היות שהראני הי"ת נקמתו בהם ולא נתנם להרע עמדי, מ"מ זרע משטמה בלכם של קשי פנים הללו, שכעסו על לא דבר. רק ר"ר המקשקשת בקרבם היה מבעתם *), וקצתם מלאו חרמות כנ"ל, אבל לא יכולתי להוציא שרשי המשטמה מלב כולם; ועם כל הראות התנצלתי אל הבאים לביתי, כי לא עלה ע"ד דבר רע נגדם ח"ו, רק עצה טובה קמל"ן, לתועלת ולהנאת החפץ לשמוע בקולי, ובקונטרס הנ"ל מלאתי מלין על זאת; ואשר הי"ל עסק עמדי וסמוכים אלי, נכנסו הדברים

(א) ר"ת: על כמה שנים.

(ב) ר"ד, ר"ת: רוח רעה.

בלבם, לא עשה שום רושם כלל; אבל לא יכולתי לדבר עם כולן, לפיכך נשאר זרע השנאה בלבות הנשואים, אשר לא ידעו דרך עמדי, ומה לי להרבות ראיות והוכחות שלא היתה כונתי רק למובתן ולהנאתן, הלא כל מעותי רוב הימים היו מופקדים ביד רי"פ, בלי שום תועלת והנאה שלי, כי כל הנאה שלו היתה, ולא לבד לחלפן עשיר במוח כרי"פ, כי גם הייתי רגיל להלוות כים מעות, לשכני כ' ולמן מונדן גיסו של ברליגר הנ"ל שיעסוק בשלחנות (שהיא אומנתו שהיה מתפרנס בה) לכלכל את ביתו, ועם שהיה איש עני לא בקשתי ממנו אפילו משכונ, גם לא כתב ראייה בעלמא, כי היה בחוקת נאמן אצלי. ולא נהניתי ממנו מש"פ ולמעלה בעד מעותי ח"ז א), עם שהיה רוצה להנות אותי בחפץ לבו, א"ל חלילה לי אם אקח ממך מאומה, והרי בכל עת שיש בידי מעות במלון הנם לפניך בכל צרכיך להרויח בהם; ויש לי בזה הנאה מאחר שאני איני יודע לעשות בהם דבר שעושה פירות ואתה יודע, למה אמנע הטוב מבעליו, כמה שזה נהנה וזה אינו חסר; וא"כ מה לי להכשיל לאחר במעותכם, אם הייתי חושב לרע מוחלמ; רק מפני [הרשעים] היה צריך להזכיר דברים כאלו.

כמעט חרבה הקהלה הראשיית במחוז אשכנז. בסבת החלפנים שקלקלו מעשיהם בשנים הללו; גם הג"ק נקנסו כ"פ בקנסות גדולות ועצומות, בסבת הרעים הגרועים העוסקים בגלוח מעות, ועוברים על אסורו של רגמ"ה, ובג"ק היו רגילים לחדש האסור דבר חודש בחדשו באסור גדול, והטובים והישירים בעו"ה נענשו כמוש"ה: הלא עכן וגו' והוא איש אחד לא גוע בעונו; גם הבינונים עניים ואביונים יתומים ואלמנות, צועקים חמס מפניהם של גוזלי הרבים, שע"י השתרנו עלו החובות על צוארי הג"ק, אשר זולת גרם הרשעים הללו, היו יכולין לשאת עול מלכות וצרכי הקהל, בנחת בלי דוחק העניים, אפשר היה ביבולתם להותיר ולהשביח כים הקהל, לולי התולעים הללו אשר היו כרקב בעצמותם, והוצרכו לקחת ממון רב ברבית האוכלים בהם, עד אשר לא ידעו לצאת חפשים מעול כבד הלז, ובסבה זו העניים ומרי נפש נדחקים, לא לבד שאינם יכולים לצאת י"ח, עם העניים הצועקים ללחם, אבל מוכרחים להפשיט עורם מעל עצמותם, לשלם חובותם וחובות אבותם; ביחוד בהגיע תור נישואין לאחד מבני העניים קשה גזרתם משל פרעה, ואינן מניחין אותן לכנוס, עד שיתנו כפי אשר

הושת עליהן בכל אופן שיוכלו, נמצא העניים נאנחים ונאנקים ע"י הגולנים הפושעים, ומן אז ירדו לשערים עם ה', ונפסק השפע בעו"ה; נכסי ב"ב יורדין למימון ועשירים בשפל ישבו, והדלות מתגברת בעו"ה. כל זה העירני לעשות דבר קל בעלמא לעורר לב הישרים, אולי אוכה להמעיט המכשלה, וכדרך שעשו חז"ל מוכרת בחנוני וחביריו אף ע"פ שא"א לבטלם מן העולם, ומה בין חנוני לשולחני הלא אחים הם מעולם, כנען בידו מאזני מרמה לעשוק אהב, הללו במיני מאכל והללו בכסף וזהב, כ"ש עתה כי אלה האחרונים הרעו מעשיהם ביותר, ורעתם נוגעת לכלל ממש סכנות נפשות, עאכ"ו שצריך להזכירם ולעוררם, ועכ"ו לא נגעתי כמלא נימא בכבוד פרטיהם כי בודאי יש בהם גם נכבדים כמו בכל האומניות. אך אותן החמסנים הידועים באומנות מכוערת הלזו, בוער כובע שלהם, ועשו לי כל הרעש הגדול העצום הלו, ואף ע"פ שלא יכלו להוציא כח ספרי מחוקתו ושמועתו הטובה, מ"מ עשו פרי מר להזיק לכיסי; לרוק היה כל יגיעי ועמלי והוצאותי המרובות שעשיתי לחפץ שמים זה, כי מלבד שעשו החלפנים קשר בוגדים ביניהם שלא לקנות מספרי, אך גם הם הניאו את לב העם ככלל כאן ובמ"א, השיאוני שם רע בשכונתי, לכן הוצרכתי לבזבזם ולשלחם למ"א גם למדינות רחוקות, לאיטליא ולברבריאה ולפולין ולשאר מקומות, רובם ככולם נפסדו ולא ראיתי מהם פרוטה ע"ע, המקום ימלא חסרוני.

אעפ"כ לא משכתי ידי ממצוה שהתחלתי בה, ולא עזבתי מלאכת ה', כל זמן שהיו בידי מעות להוציא מלאכת הדפוס כי רבה היא, וכל עוד שלא התגדרה לי העת והעונה, לא מנעתי עצמי שעה אחת מלהרביץ תורה בישראל, בדרך זו שזיכו בה קרובים ורחוקים, ותיכף אחר גמר הסדר תפלה שנת תק"ח, התחלתי כמלאכה הצריכה אחריה, כי מלאכת הסידור קשור בימי עולם, דהיינו על סדר שבוע וחדשי השנה; אח"ז צרפתי סדר שנות חיי האדם מיום צאתו לאויר העולם, ואיך לדעת זמני נפש המשתנים, ואשר נקשר בהם מן המצות על סדר השנים, קראתיו „מגדל עזו וברכות שמים“, וצרפתי אליו ס' מוסר גדול ארוך ורחב מאד, מחובר מכל ספרי המוסר שקדמוני עם באור דבריהם והוספות רבות, גם כמה עליות שהוספתי בחסד ה' עלי, אשר עזרני לבנות בית מדות ועליות מרוחים, ואם בספר תפלה הנ"ל מצאוני רעות בסבת המוסרים שהכנסתי בתוכו, נדווגו אל עין שעשתה מה"ד בעולם בקשו לסמותה, אעפ"כ בספר זה „בית מדות“ הוספתי שנית יד' לה', לעורר ולהוסיף ולברר מוסרים כהנה; אבל בפעם הזאת נאלמו, בושו גם נכלמו חרשי

צירים, וחבלים יאחזמו לכל משמיני ומקניאי, ומנאצי ספו תמו, ומלאכתי זאת ביחוד נשאה חן בעיני כל רואיה, ויהלולה בשערים באין מכלים דבר; מ"מ מעט מזער שכחתי כי נתמעטו הקונים ספרים חדשים, עכ"ו אחר לא נסוגיתי מלהדפיס ולהוציא לאור עולם מלאכת ה', שהחוקתי בה לתועלת הנפשית וצרכי חיי רוחי, ולתועלת המשערים חסרונם וצרכם כמוני, וחזרתי והדפסתי עוד ח"ב מבית מדות הגדול, שלא הגעתי עדין לתכליתו כי רחבה ונסבה למעלה, וגדולה היא אלי לכללה בכרך אחד, והוצרכתי לחלקה לחלקים ומקצועות. וכבר העליתי על מזבח הדפוס עשרה בוגין מח"ב בס"ד, אבל עדיין לא השלמתיו, כי עודני עסוק בו, הפסיקני האיש אייבשיצר, שבא לגבולי לפרוץ גדר עולם, ולהרוס בנזין אבות ולקעקע יסודות הדת, שָלוּ הייתי ויפרפרני, אחז בערפי ויפצצני ויקימני לו למטרה, כי פו"מ ג"ק נתנו לי שְעיר זה להאבקי עמו, ועם כי בחסד עליון לא יכול לי, כי השי"ת בצל ידי החביאני והשימני לחץ בדור באשפתו הסתירני, וכל העולם ידעו צדקי, כי אני ישר ונקי, רק מ"מ הפסידני הרבה, ולא די שלא החזירו לי הפסדי ונזקי שגרם לי הוא ועוזרוי לרעה, אבל הבוגר בוגר והוסיף לשדוד אהלי כאשר אספר בעזה"י. ומעסק מו"מ בכלל השביתני, מעת בא ודון ועד הנה לא יכולתי לעסוק בד"א, שאוכל להרויח מאומה לכלכל את ביתי, והיתה לי נפשי לשלל. יתברך העוזר ומושיע עד כה, בו במחתי, לא יתן למוט רגלי, כונן אשורי, ויתן בפי שיר חדש תהלה לאלהינו, יראו רבים וייראו ויבטחו בו!

ולא אאריך כאן במה שקראתני במקרה הכסיל הנ"ל, שכבר יחדתי למאורע הלז ספר בפ"ע, קראתיו „מגלת פורים ומלחמת תנין" (א), אבל לא הגעתי רק למחציתו, במ"ש עד שובי מגלותי לביתי (ב); ובמה שאירע עמי משם ואילך עדיין לא נתנני הזמן לעסוק בו להעלותו על ספר, ביחוד כי הייתי מרוד בהדפסת ספרי ב"ח (ג), הראשון לברר ענין הקמיע הקמנה ודין הסופר, וח"ב נקרא „תשובת המינין" (ד), להשיב לו

(א) עיין בס' התאבקות (דף י"ג) ובספרו עדות ביעקב (דף ג' ע"ב), יאמר שהיה ספר גדול מארבעים או חמישים בוגין.

(ב) במ"ש, ר"ת: כמה שהיה.

(ג) ר"ת: ב' חלקים, ושם הספר חסר פה, אך שמו היה „עקיצת עקרב", עיין בס' עדות ביעקב (דף י"ח ע"ב) ועיין בס' התאבקות (דף ט"ז ע"ב), ועיין תולדות יעב"ץ לוואגנה (צד ג"ט ס' רי"ח).

(ד) הספר הזה לא בא בדפוס, והיה גדול בכמותו, שהיה מחזיק שלשים ידות נייר (עיין בס' התאבקות דף ט"ו).

על אודות קמיע אחת גדולה שנתן לבת ר"ג א), שהביא לדפוס תלמידו קארל אנטאן על שמו²) והטחבר עצמו. כאשר נתברר ע"י סופר שתרגמו לו בלע"ז אשכנזי, ושלאו ליד הנ"ל, וכידועת מחו' ס"ב נדפס הספר הנ"ל ג), לדבר טוב על אייבשיצער אל המיר"ה, לבקש ממנו שיחסה תחת כנפיו, כאשר הוא איש טוב, בכך מחוייב הוא להצילו מיד רודפיו, ואותי הבאישי ריחי לפני המיר"ה, ושם לי עלילות דברים לאמר: שווגתי הרבנית כבר הגידה כזאת, מרם בואו הנה התפארה: יבוא אייב-שיצער כבר השחזי בעלי יעקב הסכין לחתוך צוארו. כדברים האלה קבע בדפוס בתוך ס' הנ"ל, ואשיב אותו דבר על כל דברי התולוי עמדי, ועל באורו לקמיע הנ"ל, אך הספר תשובת המינין ח"ב הנ"ל, הונח מן הצד באמצע המלאכה, מחמת האישי הנ"ל שהשבית מנוחתי^ד) גם הכסף אול מכלי ולא השיגה ידי די העבודה למלאכה עד ירצה ה' פעלי ויוכני להביאו לשלימות, ה' יגמור בעדי ומעשי ידי אל ירף!

עתה אשוב לספורי ע"ד השנים, ומ"ש עם זחני השלישי ב"א הנ"ל, אשר נואשתי משום שלום בית, אך כל זמן שהיו בנותי מנשיי הראשונות שריוות אצלי בביתי, הייתי יותר חסר שלום בעו"ה מבזמן הקודם. וראיתי בעין השכל כי מ"ש חו"ל עה"פ בניך ובנותיך נתונים לעם אחר, זו אשת האב ה'), אין לה תרופה; ותחת שהייתי סבור כשאשא ב"א ילדה תהיה כפופה לי ותחום על בנותי ועל כבודי, באמת מנרע גרע מהקודמת לה בענין זה, כי לא שקמ חרב הקטמה כל ימי היותה פה עמדי, עם היותה זולת זה אשה חסידה צנועה ומעליא, וראי

(א) הוא פו"מ ר' געטשליק, ועל הקמיע הזאת רמו מהר"י אייבשיץ בספרו לוחות ערות (דף ב' ע"ב) לאמר: גם כתבתי כאן קמיע לאשה אחת וכו', והיתה בת נגיד וכו', פתחו קמיע זו והתרו ג"כ להעמיד בו פירושים בכלבול לשונות, עכ"ד; והקמיע התיא נדפסה בסוף הספר „שבירת לוחות האון“, וגם בסוף הספר „שפת אמת“ הוצאה הראשונה.

(ב) הקמיע הזאת של בת ר"ג חפץ המלך שיתרגם לו, וכן עשה מהר"י אייבשיץ, עיין בס' התאבקות (דף י"ד ע"ב ודף כ"ח).

(ג) וכה יאמר יעב"ץ בספרו התאבקות (דף ט"ו) והתאכסן שם בבית מחותנו סא"ב, שמה נוסדו יחד על ה'; וכן אמר עוד בספרו פתח עינים (דף י"ב ע"ב) בזה"ל: והיה בנסעו לברונשווייג אל תלמידו, ששם בבית מחותנו נועצו יחדו והמתיקו סוד, עכ"ד, ושם מחותנו היה קאסאב ומטעם זה קרא אותו יעב"ץ ס"ב.

(ד) האישי הנ"ל, הוא קארל אנטאן הנוכר מקודם, ובספרו ערות כיעקב יאמר יעב"ץ שם (דף י"ג) האישי הנ"ל וכו', שברח מן הארץ עם ממון רב שעשק מן הנוצרים שהאמינוהו.

(ה) יבמות (דף ס"ג).

עונותי גרמו בצרוף טבע אנשי פולין וגדולם הידוע; על כן לא ראיתי במובה ע"ע. אקוה לרחמי שמים שישמחני לעת זקנה, וירחמני בימי שיבה, ולא אוסיף עוד לדאבה!

אחרי נישואי ב"א בח' לאייר תק"ד, הנה בשנה ראשונה הפילה ובשנה שניה ילדה לי זכר שלם, קראתיו מרדכי, נתקיים וחי שנה ומחצה, ונפטר בח' מרחשון תק"ח. אחר (שתי) [שלוש] שנים חזרה וילדה לי בן זכר הגון לחיים ולשלום, הוא בני בחירי רצתה נפשי יהודא שי', גבר באחיו יהיה, איהו נולד לי למו"ט ח' חשון תקי"א ביש"ק, ה' יחייהו ויקיימהו לעבודתו ית', ואזכה לגדלו לתורה ולחופה ולמע"ט, ולראות בנים ובני בנים הגונים כי"ר, אמן.

אחר כך התחילו ימי הריב לה', עם אייבשיצר הלו"א, אשר המריד אותי במלחמה זה יותר משבע שנים, ובשנה זו שאנו עומדים תקי"ח, סבור הייתי לישוב בשלוח הפעם, והוונתני למלחמת חובה ע"כ שלא במובתי, כמש"ב בס' "מגלת פורים" וב"עדות ביעקב", על כן לא אאריך במאורע הקשה הלו, ששקול כנגד כל מה שאירע לי ושעבר עלי מעודי, ויחדתי לו כמה ספרים ועדיין לא הגעתי למחצית הספור, ומי יודע מה יתחדש עמי עוד, כי בעו"ה לא נראה ולא נשמע דוגמתו. רשע עושה מאת ומאריך ברעתו כל כך שנים רבות, אין לו חבר במקרה הכסיל. ה' יעשה ע"ד כבוד שמו, וזכה לראות בנחמת עמו וארצו בב"א!

בסוף אייר תקי"א, ברחתי לילה מוש"ק מאלמונא ונסעתי לאמשטרדם, ומה שהיה לי במשך ימי בריחתי וגלותי מביתי, הזכרתי בס' "מגלת פורים" הנ"ל, ואחר שעברו עלי כמה תמורות וקורות צרות באמשטרדם, ובחסד ה' עלי יצא דיני זכאי מלפני המיר"ה, ונקראתי לשוב לביתי, וחזרתי לביתי חצי אב תקי"ב שלם בגופי ובממוני. ומצאתי ת"ל כל כ"ב בריאים וטובים, והודיעוני שבני יהודא כבר עבר חולי בלאמרן ר"ל ונמלט, אבל אחר איוה שנים חזר עליו חולי אבעבועות הנ"ל כמש"ל, לא נפקד דבר ת"ל, ונתקבלתי מאוהבי החפצים ביקרי בכבוד ובשמחה רבה. בעצם היום שבת לביתי בעוה"י בפומבי גדול, ואויבי כמעט מת לבם בקרבם, שבתוך איוה ימים לא כביר אחרי שובי, גזרו השררה דהב' לטול כבוד הרבנות דהב' מאייבשיצר לגמרי, וכן

(א) בספרו בית יהונתן הסופר (דף א') יאמר יעב"ץ על אייבשיצר, שתחלת גדולו היה בארץ מערין בן עניים בהעלישווא.

נעשה, ואבד הרבנות מהב' יותר משלש שנים; וכבר חשבו אוהבינו שגם נגדעה קרן אייבשיצר מכל וכל, ביחוד אחר שבתוך כך הבטיחו מחצר המיר"ה, שקרבו ימי הפקודה להנ"ל בהשפטו יצא רשע, ושלא תהיה תקומה למפלתו, וכך היה כמעט נגמר דינו לחובה במשפט המיר"ה, וכבר הוטל עליו להשיב על י"ד מענות; אך הוא בקש הרחבת זמן איזה חדשים, בתוך כך נשתנה ענינו לטובתו העוברת ולרעתו המוחלמת, ולגבות חובות ישנות מג"ק. ואנכי בכלל לא אכלתי במזבה, וכאשר החזירני ה' לביתי היו הכל אומרים, שבדאי מחויב אייבשיצר עם הצד שלו, לשלם נזקי שגרמו לי, ואפילו הם עצמם כבר נתיאשו, וחשבו להתפשר עמדי. כמה ענוני, שלא יתכן ממני לבקש זה בעש"ג, אולם הם ישתדלו עם הצד המתנגד להתפשר עמי ברצון טוב, כסבורים היו שישובו מדרכם הרעה ויתחרטו על העבר, מה שהיו מחזיקים ידי אייבשיצר, כי יראו בא עד קצו אין עוזר לו, או יהיו לאחדים גם כל העם הזה על מקומו יבוא בשלום; לכן לא בקשו לילך עוד בעש"ג כפי מחשבתם, שכבר נצחו במלחמה ונפל שרוד בלי הקומה; אמנם אנכי עניתי להם: אל יתהלל חוגר וא"ת ביום מחר וגו' (א); וכבר הבנתי שלא כלכלו דבריהם במשפט כראוי, לכן א"ל צריך להתאזר חיל במלחמה, ולא בשבילי בלבד אני אומר, אלא גם בשביל עיקר הרבר, דהיינו כדי להפיל האילן העולה ומוזיק את הרבים, המתהפך בתחבולותיו ורבו עוזריו לרעה, ואנכי הרואה שלא יצאתם די חובתכם, להציע מענותיכם ותביעותיכם נגדו כפי הראוי, ורק כחותה גחלים בידיו, וכסובב בעגלה ולא בא עד המרכז, כי אני לא הייתי כאן בכל אלה, ולא הודיעוני לאמשטרדם מה הם עושים, כשהיו מגישים עצומותיהם במשפט המיר"ה, והמה סמכו על חכמתם, ובמחו על בינתם, ואין חכמה ואין תבונה לנגד ה', משיב חכמים בעיניהם אחר, ואני ב"ה נעזרתי ומידו יצא לאור משפטי לטוב; ואמרתי להם הניחו לי, ואתיצב לדין עמו והעוזרים לו, ולא תהיו צדיקים הרבה ולא תרחמו על אכזרים, אני אערוך משפטי כסדר וכהוגן, ואראה ערמת ומרמת אותו איש בכירור לעיני השמש, או תשכילו ותצליחו בעזה"י במבוקש שלכם ג"כ; אבל שומע לא היה לי, כי אוהבי אשר כמחתי בהם התנגדו אלי, ומיחו בידי שלא לבקש תשלומי נזקי, לכן בהכרח הייתי בשב ואל תעשה, אבל באמת כאשר דמיתי כן היתה, וה' סכל עצתם למען

(א ר"ת: ואל תתהלל ביום מחר (משלי כ"ו א').

השבית מנוחת המקום הלו עוד, בודאי לא עבד הקב"ה דינא בלא דינא. תאנים היו לאכול מפרי מועצתם בעו"ה, והפכה השיטה עליונים למטה ותחתונים אייבשיצר וסיעתו עלו במאזני מרמה, ולב המיר"ה אליו נטה כמש"ל, על כן הבוגד בוגד והשוודר שוודר, כמדקרות חרב בומה, רשע וחוטא, כל זה גרמו בעצתם הסכלות, והוסיפו בני עולה לענות יותר מבראשונה, והעיוז פניהם לפול עלי פתאום לשרוד אהלי, ואף אם גם בפעם הזאת לא נתנני ה' להרע עמדי, מ"מ גרמו הוצאה רבה, אבוד ממון רב לכמלה ודאגה רבה מאד, ולולי [ה'] שהי"ל אזי חיים בלעוני.

זה שבתי הבית מעט, חלו פני רבים מאוהבינו, שאכתוב דרך שו"ת על נדון הריב לה' ומשפט הנ"ל, ואעש כאשר צויתי, גם בקשו ממני שאסדר מכתב אגרת כללי, לכל רבני וחכמי הקהלות שיבואו על ההתום אוהבינו, להודיע קושט אמרי אמת איך התנהגו ביושר עמו, גם בזה לא סרתי ממצותם, לא עברתי ולא אחרתי לעשות רצונם, חפצתי למלא שאלתי מהרתי ונודרותי, אך הם נתעצלו בדבר ולא עשו לא זה ולא זה. בתוך כך יצא בדפוס ס' של קארל אנמאן הנ"ל, שמחברו הוא אייבשיצר בעצמו כנ"ל, ונכתב אל המיר"ה לבקש מלפניו שיעמוד לימינו, באשר הוא מסביר פנים לכל אנשים. סוף דבר בחנוכה תקי"ג יצא דבר המלך על אודות אייבשיצר שנמל ממנו הכח והכבוד שלא יוכל לכופ עוד שום אדם לעמוד לדין לפניו, כאשר לפניו היה מקל ורצועה ביד האב"ד דג"ק, כח זה נימל ממנו, אך שאר דבר האב"ד הונח לו, ונגזרה גזירה שלא לדבר עוד מענין הקמיעות ושלא לבזותו ולגנותו בעונש קנס גדול. אכן הצד שלנו לא רפו ידיהם מחמת זה, וחזרו לקבול במשפט המיר"ה, ולא עוד שנצטרפו עמהם איזה אנשים מסוימים מכת האחרת, כי בראותם תכולת הצד הרמאי, שמתחלה הכטיח שעכ"פ ינקה עצמו בד"י לפני חכמי הדור, רק ע"י שיעזרוהו תחלה בדא"ה, ואחר שיוכה, אז יגלה צדקתו לעיני הכל כדת משה ויהודית, וכאשר בטחו בדבריו מרמתו ועשו את שלהם במשפט המיר"ה, כמה ממון ונפשות שקעו בכנין שוא זה, יגעו לריק, ובאו אליו וא"ל, שמעתה מוטל עליו לעשות הוא ג"כ את שלו, לשמור הבטחתו אליהם לברר וזותו בד"י, לפני הרבנים ממוצעים שיבחרו, או שחק ולעג עליהם והוציאם כפ"נ; כראותם כך שמרמה בפיו ואבדו כיסם ועולמם בשבילו, או הכירו חמאתם ופשעם וידעו כי אנכי וצד שלי צדיקים נאמנים לה', על כן מרדו בו הפכו אליו עורף, ונוספו גם הם על שונאיו, ונלוו אל צד שלנו וכתבו וחתמו לרדפו בד"י

ובדא"ה; אבל הכל היה לריק ולבטלה, ולא הועילו מאומה עד הנה. אחר זה הכריחוהו פו"מ שיחתום קומפראמים בפני א"פ דאלמונא, שיקבל עליו מה שיפסוק בד"י הממוצע לו, וכן נעשה בכל תוקף ועוז, כתוב וחתום מב"צ בפנקס הכללי של הערכאי השר הנ"ל, בהתחייבות עונש קנס גדול מצד העובר, והיו סבורים שכבר הביאו הארי (*), אבל הוא התל בפו"מ עשרת מונים, והלך ומסר אותם למור"ה, ונקנסו על כך שכפאהו להיות ציית ד"ת, והוא יצא נקי.

ועתה אשוב לקורותי. בשמונה לאייר תקי"ג חזרה וילדה לי אשתי בן וקראתיו לוי, על שם המאורע שנוסיתי בריב לה', עשה"כ: וללוי אמר וגו' אשר נסיתו וגו', ושמחו אוהבי ביום מילתו ג"כ בישק"ל, אך בעו"ה גם הוא לא נתקיים כאחיו הראשון, שנולד ג"כ באותו יום בחודש כנ"ל, ונפטר שנת תקי"ד י"ח אב. אחר ילדה לי בת לשנה הבאה באותו יום, בחודש אב תקמ"ו למ"ו, קראתיה חנה תי' לאי"ט, ואזכה לראות בשמחתה עם שאר י"ח; ונס גדול אירע בילדה זו, עודה בכטן אמה שני שבועות במרם הולדה; כי באותו פרק ג' באב עש"ק היה באו הכת פריצים לביתי לחפש סע"ע ב), ואנכי לבדי בבית עם הנער המדפיס משה בון שי' במדור העליון, ואשתי ובני ובנותי במדור התחתון; פתאום באו השודדים עלינו כחצות היום בכונה מהם, כי שערנו שלא ימצא או איש משכני אצלי, ונפלו עלינו כארבה, וזוגתי לא ידעה על מה דתא מהחצפא, כמעט פרחת נשמתה והוצרכה להקזו דם, גם בני ביתי היו כמתים, עד שהלכו הפריצים ושב רוחם, גם הם הוצרכו להקזו דם. אמנם לספר המאורע הלז כסדרו וכהוייתו צריך קונטרס בפ"ע, לספר תהלות ה' ועוזו ונפלאותיו אשר עשה עמנו באותו יום, לא יאומן כי יסופר. לא נס אחד היה אבל אפשר עשרה נסים נעשו מוחשים, עין בעין נראו השגחת הי"ת הנפלאה והנוראה הבוטחים בו בכל לב, וב"ה שלא הזיק כל מאומה לזוגתי, ובתי הילדה הנ"ל נולדה כשני שבועות אחר זה, שלמה ובריאה וחוט של חסד משוך עליה ונושאת חן בעיני כל רואיה. כשמה הנאה לה ככה תהיה ותחי לא"י ושנים טובים.

והנה כבר זכרתי למעלה כי במשך ימים קשים הללו, אוהבי

(א) בספרו התאבקות (דף י"ז) אמר בזה"ל: כי מעתה הביאו הארי נהם בגורזקי שלו וקשרוהו בשלשלאות של ברזל.

(ב) ר"ת: ספר עקיצת עקרב, עיין בס' עדות ביעקב (דף י"ח) ובס' התאבקות (דף ט"ז ע"ב), ועיין מה שהגיד בספרו זה מגלת ספר להלן (צד 191) באריכות.

ומיודעי שכחוני עובוני, וזה אהבתי נהפכו בי, ויודעי מלפני הק' ר"ל נוררן במאד, אך זר ממני ולא רצה לנ"ח, אפילו כמה שזה נהנה וזה לא חסר, כי הרביתי עליו רעים שיחזור לשלוח לי איזה סחורות מלונרן בעד מעותי, ושלחתי לידו סך מ"ו מאות זהובים האל", שהלויתי על בתי שיקנה לי בעדם מה שבקשתי מאתו, אבל ערלה אוננו והחזיר לי המעות שהיו במלים בזמן מסוים; ולפי שלא ידעתי [במה] לעסוק עוד, שלחתיים לאמשמרדם אל גיסי האב"ד ע"ה, שהוא ישתדל לקנות בעד המעות מאה לאמין, ביוקר גדול על חר תלת כדי להרויח מאומה; אך פתאום ירד השער ולא יכולתי למכור כלם בהיזק גדול כזה, ונמכר החצי בפחות יותר משני שלישי הקרן, כדי לחדש המחצה הנשאר, אולי יעלה עליהם איזה רוה שימלא חסרוני, אך ה' רצה שיפסדו כולם, ה' נתן וה' לקח יהי שם ה' מבורך! וכל עוד שלא לקיתי בממוני כל כך, לא רציתי להכביד על שום אדם מאוהבי פה, אף כי המה התנדבו אלי בכך, ביחוד הק' ר"מ פו"מ דהב', שלח אלי כ"פ בניו וזולתו שידברו עמי, שאתרצה לעשות לי מעמד פרנסה בכבוד, כפי שהתעוררו מעצמם איזה יחירי סגולה, ובשערם שיכבד עלי משא הפרנסה, והשתדלו לפתותני לדבר אל לבי בשביל כך, אכן אנכי לא נתרציתי וסרבתי מלקבל על צוארי עול ב"ו, מה שנשמרתי ממנו כל ימי ישיבתי פה, כי אמרתי מי יודע וחסני ה' באיזה מתנת חנם מידו הרחבה; אך המה האוהבים הנ"ל השוקרים על תקנתי (ודאי שלוחי ה' המה, רצה ה' ג"כ לנסותם מלבד המבחן שלי אם אבעט ח"ו, אך בבוא אלי השמועה שאבדו הלאמין, לא חרה לי, אף אם היה נחשב כמיתה בעיני, אין לי להרהר אחר מדותיו של הקב"ה, ידעתי אל אמונה ואין עול, וברכתי ברכת דה"א בכל לב, ונתתי הודאה לקוני שגבה חובי ממני בממוני) ידעו מעסק הלאמין שעשיתי וחרדו עליו לשמרו עד תכלית משיכת הלאמין, ובהוודע להם כי נפסדו כולם וכלה קרני, אז חזרו אלי ונלו לי רצונם הטוב, והכמיחו שיהא בריוח ובכבוד, אז על כרחי נעניתי להם ראשי, גם מהקצינים א"ל ר"ד ל"ד עה"ק עם נדרטי, מחשבתי שבדין מניע לי מחמת ההפסד שהי"ל באבדת פקדוני ע"י בעלה ע"ה כנ"ל.

בו בפרק נראה ספר לחות עדות של העור לב אשר חשב כל העולם סומים; ובמעשה תעתועים והבליו ושקריו המרים רצה להתנקות ולהזדכות הפעם בפומבי. אך זה הפעם הראשון שראינו ממנו דבר בדפוס, לבחון כחו בחכמה ובתורה ובידיעות [העולם], וחשבנו שלפחות יראה דברים שכליים, בפרטות שמרר בו יותר מארבע שנים, וכל

מה שחדש בו מדעתו אינו ארבעה בוגין בכתב בינוני, ומה שנמסר לדפוס ביחוד פעם ראשון וגם לדבר גדול הערך, אמרנו בלבנו בודאי הוא סלת מנופה; אבל כשראינוהו תמהנו מראות מעשה תהו, ומצאנוהו כולו פסולת וכזב, סיגים על חרש מצופה, ועל כולם הש"ת שלו שהציג בו, כולן מקולקלין ומעוותים, העיד על עצמו שלא [קרא ולא ידע] (ספר א'). חי ראשי לא ראיתי כהנה לרוע בדפוס מעולם, אף כי לזקן וכסיל מבית הסורים יצא למלוך בקופה של שרצים, אומר אני ואפסי עוד, והוא במלכי התורה יתקלם אומר מי כמוני. והנה באמת כל דבריו מהבל יחד, כמי שלא ראה מאורות תורה וידיעה אמיתית מימיו; הד"ת בנגלה שחדש בו לא נאמר, כי אם שלא ידע בצורתא דשמעתא או משועמם ומשוגע, ואפילו כל מה שהביא מן הגמרא ופוסקים ופסוקים הכל מהופך ומעוות, סברא שלו משובשת ולשונו נלעג; כללו של דבר אין די באר הסכלות והטפשות שבנגלה. וממנו נתבונן בנסתר שלו, שאין קץ לדברי רוח שקר המציא בצרופים מזוייפים, וזה ודאי לא נעלם ממנו, רק חושב הכל לסכלים בלתי יודעים, ולא מרגישים בדברי תהו ונבלה שלו. והנה מיד שעיינתי בו אז שמח לבי, בראותי שלא מעיתי בו שהוא מזוייף מתוכו; אבל בזה מעיתי, שסבור הייתי עכ"פ צריך שיהיה למדן ובעל שכל בנגלה, והנה ראיתי עלה כולו קמשונים מעיות סכלות והוללות משונים, או נמלא שחוק פי באמרי, הוה האיש מרגיש האר"ש המדבר בצואר עתק, שהוציאו תלמידיו הבורים לו שם כזה בערמה ומרמה, ולא הגיע אפילו לרואה בוקר, אור הגמרא כאחד המעיינים המתתעלים, כי זולת זה איך יצוייר על בעל שכל שהוא יעזו פניו כל כך, להציג עמנו פה דברי הבל ומפשות כאלה, בדברים נגלים שכל אדם יודע ספר יוכל להבין ולהבחין בם, אם לא נטרפה דעתו ושכח תלמודו מכל וכל, ואצ"ל מדברי תהו ותעתועים שחדש בפירוש קמיע שלו, שסובר לגנוב בהם דעת הבריות, כאלו אין אדם להבין זיפיו וכשפיו הרבים (2). ובאמת

(א) עיין בס' התאבקות (דף י"ח). הש"ת, ר"ת: השבשי תורה.

(ב) וכן יאמר יעב"ץ בספרות התאבקות (דף י"ד)) בזה"ל: וכמה חתימות שהיו מזוייפים וכו', (בנותו בספרו לוחות עדות) וכן החסיד ר"א מווילנא (הוא הגאון ר' אליהו מווילנא) צועק ככרוכיא על זיוף חתימתו, וכן בדה מלכו כמה אגרות וכו', עכ"ל; ויש ראייה לדברי יעב"ץ, כי במכתב הגאון מווילנא הנכתב בשנת תקט"ו, נאמר על מהר"י אייבשיץ; ס"ת בעו"ה שרוי בצער, וכבר בשנת תקי"ב כתבו דיני פראג כזאת עליו: ס"ת שרוי בצער (עיין לוחות עדות דף ח') והבן!

היטב לי מאד שנראה הפעם בעולם דבר ממנו בדפוס, מה שלא יוכל לכפור ולהכחיש עוד כדרכו; או ידעתי כי אלהים לי. הוסיף סכלות ורוע על השמועה ועל מה שידענו ממנו מתמול שלשום לרעה; על כן מהרתי ואתפוס קסת הסופר בימיני, ואשיב אותו על עקב בשתי, לא הנחתי לו אות אחת, שלא הראיתי מערה עזותו, קלון מפשותו, העדר ידיעתו, ונגלית לעיני מאהביו, קראתי שם תשובתי עליו: „שבירת לוחות האון“, ולא יגעתי בו אלא כמו איזה שבועות עד שהשלמתי בעזה^(א), כמו שהראיתי למי שמסר ספרו לידי לעיין בו, ואחר תום ד' שבועות ראוהו כמה אנשים וידעו, כי ספרו הנ"ל, כולו מקשה אחת, מקור שחת, גם מן הפח נפל בפתח.

אח"כ בחצי כסליו תקמ"ז נפתח החבית עם ס' וכתבים ששללו מביתי הריקים ופוחזים שלוחי אייבשיצר, אשר לקחו בזרוע באב העבר כנ"ל, ונבדק ע"י פרופעסר שטיכט^(ב), בפני ג' קומיסרש של העצה, במעמד צד המתנגד לי, ה"ה יוליוס ורוטשילד, ולא נמצא מאומה ממה שחפשו. כאשר ראו הרשעים הנ"ל עצמם כל מה שהיה נמצא בתוכו מקונטריסים של דפוס, והכתבים עיין בהם הפרופעסר לבדו, ונתן כו"ח מירו בשבועה שפשפש ולא מצא שום דבר ממה שמענו הם; חשבנו כי עתה יצאתי זכאי וצדיק ממשפט זה בעש"ג ושכנגדי חייבים, וכמו שהכמיחו כל בעלי העצה; אך אחר זאת התיצב השטן הנ"ל סופליק בעצמו אל השררה, ומען שלא ע"ד סע"ע בלבד יצא דבר, כי גם על ס' תה"ק מה שהדפסתי בפומבי על שמי, ונתתי ממנו גם מכרתי בפרהסיא, ולא היה פוצה פה, אעפ"כ עכשיו הציעו לערוך מלחמה נגדי גם בזה. עוד מען שהפרופעסר הנ"ל אינו בקי כל כך יהודית, גם החציף לומר שהקומיסריע מהשררה לא יצא י"ח. דבר נרנן הנ"ל בצרוף השוחד שפזר, עשו את שלהם וסתרו את הדין, שכבר היה נגמר להחזיר לי גולתי ולשלם הפסדי ונזקי ובשתי, וחזרו לפסוק שתפתח החבית עוד הפעם, ותבדק ע"י אנשים יהודים לעיין בכל הכתבים הנמצאים בתוכו. והנה כבר הי"ל הוצאה על עסק זה אפשר מאה דוקאטין או יותר, והתגדבו לזה יהודי מגולה ואנשי צורה מהצד שלי, וכראותם כי יצא משפט מעוקל, עשו אפלאציאן אל המשפט

(א) מכאן נראה שהגאון יעב"ץ חבר בעצמו את הספר הזה, ויחס אותו לתלמידי ר' דוד און, שלא היה ולא נברא.
(ב) עיין בס' עדות ביעקב (דף י"ח) ושם נאמר בזה"ל: קומיסיאן שבחרו שלשה מבעלי העצה, והמלומד הנכבד שטיכט וכו'.

בגליקשטאט, בחשכם כי שם ישבחו צדק ויתעבו רשע, אך גם שם עזרו לרשע, באמרם כי מחויבים המה לסייעו; על כן קיימו ואשרו כל הנפסק מעצה דאלמונא, ולא הועילו רעקומאדאציאנש שהשיג הק' ר"י הוון מקה', ואפליציאן זה גרם עוד כחמש מאות שו"ק לבמלה; אך בעו"ה הרבה נפסד בתחלה, שסמכו העוסקים בענין זה בכמחם על חכמתם ועצתם נתקלקלה, גם הרבה גרמו העצלה. בקצור עצתם נסכלה ופזרו ממון רב ללא תועלת, רק אחרי שהצד המתנגד גם הוא לא בקש יותר, לא התעוררו עוד לנחץ ענין החפוש עד הנה; זה שנתים נשאר עסק זה מונח כדבר שאין לו תובעים. בשנת תקי"ז יצא דבר המיר"ה שנית, על אודות הנ"ל, שפו"מ בקשו וחלו פני המיר"ה שיתן להם רשות לפטרו, אחר שכבר עברו שלש שנים שקבלוהו לרב בתחלה, מעתה יניחו לו וילך לנפשו, ולא ישבית עוד מנוחת המקום הלו, ונפסק שיקבצו כל היחידים שבג"ק ויקבלו דעותיהם, אם להניחו או להוציאו ולשלחו מן המקום, וילכו אחר הרוב וכן נעשה; ונשאלו מן המון העם מקצה, דלים וריקים אשר לא נמנו לשום דבר שבקדושה, וכל זה עשו לו המיר"ה; כתבו לעיר המבורג המלצה בעד אייבשיצר, שיחזירו לו הרבנות דהמבורג ג"כ, ושמעו לו והחזירו לו ג"כ הרבנות דהב', שנלקחה ממנו זה יותר משלש שנים, והי"ל רוב דעות רובא דליתיה כאן; אז עשה לו משתה בביתו הי"ל ערב רב, ותוקעו חצוצרות [רוכבי סוסים] ברחובות ובשווקים בצבים ובעגלות, וקצתן עשאן רוכבים לבושי שעמנו, עוברים בחוצות אלמונא מן הקצה אל הקצה, לפרסם שמחתו שמחת חנף ומרע, ואחד מבחוריו הראש וראשון ורשום בהן גבוה קומה, עשאוהו רכב זקוף לפנייהם הולך-בראשם בדמות רוכב הסוס של חיל אונגרין שקורין הוואר. זה היה הנבחר מהם בחכמה ובקומה וזה פרע השמ"ח; כי אחר ימים מעטים אירע שראה זה הבחור לאחד מאנשי פולין קורא ומעיין בס' תה"ק, והתחיל הנער לקלל אותו והלמדן הוא מיחה בו ולא השגיח והלך למלונו, פתאום אמר: ראשי ראשי, ושלח אחד הלמדן הנ"ל שיבוא אליו, התחרט על מש"ל א', אפשר רצה להתודות בפניו; הלמדן הוא לא פנה אליו, ויצאה נשמתו. תהא מיתתו כפרתו!

בשנה ההיא שלפניה קרה מקרה בלתי טהור, בארץ פולין במחוז פאדאליע עם כת שב"ץ, שהיו שם כמה שנים בהסתר ובצינעא, והיו

מתערבים עם בני ישראל הכשרים, ולא היו ניכרים ואע"פ שהיו רבים שהם חשודים, מ"מ היו צניעי באיסורא; אך בשנה העברה יצאה סריותם לחוץ, כי נתפסו במעשי תועבותיהם, נחפשו נבעו מצפוניהם, ועשו בהם שפמים חכמי פולין הכשרים, ביחוד ק"ק בראד גרשו אותם ואת כל הנלוים להם ועוסקים עמם; או הלכו האנשים הללו אל איזה הגמונים שבפולין ואמרו להם, שהם נרדפים מן היהודים בשביל אמונתם, שהיא קרובה וטשותפת עם אמונת הנוצרים, ופורו ג"כ ממון ושחרום לשררות ע"ז, ומצאו להם ערים בצורות להציל עיננו ישראל א*; בפרטות הגמון דקאמניץ וסיעתו החזיקו בידם, ונתן להם רשות להחזיק באמונה חדשה שלהם, ונזר לשרוף ג"כ התלמוד וספרים הקדושים בבזיון גדול ע"י תליון (ונעשה בו נס גדול כמש"ל בס"ד); גם רצו לכוף הנשים הכשרות שברחו מבעליהן הנ"ל, כי לא יכלו לסבול מעשיהם הנ"ל, תועבת או"ה אשר היו ע"פ האדמה²). והנה הגיעוני כתבים רבים שונים מגדולי פולין על הדבר הרע הזה, ובקשו ממני עצה, ויעצתים שצריך לפרסם מעשי התועבות ברפום, ולהוכיח עליהם חרפתם מתוך כתבי נוצרים דוקא, מניה וביה אבא לזיל בהו נרגא, וקבלתי עלי דבר זה לשום רסן בפיהם, עם המחזיקים בידיהם מכומרי נוצרים; ונתן ה' בלבי להוציא לאור סע"ר ג), ולהזכיר ג"כ ענין ברכת החמה שחל בשנה הנ"ל, ולצרף אליו בסופו קונטרס מענין זה, ובתוכו הבלעתי ברמו מענין אייבשיצה ותחבולותיו, ומסייעיו קארל אנמאן ומעגריל, ומענין המרהין שעשה ע"י בחוריו כנ"ל, לעשות תורה פלסתר ביד רמה; והנה בבוא הספר לידו, ומצא קוצים בעיניו וירא כי לא יכול לי, או התחיל להוציא עלי שם רע, וכתב למקומות אחרים לקהלות ישראל (עם שאינו), שנורקה בי מינות להחזיק ידי אמונת נוצרים, והקדים עצמו לכתוב מהר לכל המקומות הרחוקות, אשר ידע שא"א להגיע ספרי לשם כל כך מהר, וביחוד באמשמרדם, ששלח המיפש שמשון מורנא וכת שדין דיליה, הוציאו הקול על הס' במרם הראותו, ופעלו בעצתו שפחדו כל העם שם מלהביט בו, אף לראותו כ"ש לקנותו; ע"כ כששלחתיו אח"כ לשם, החזירוהו לידי מיר,

(א) ע"ד זה אמר בס' התאבקות (דף ס"ה ע"ב), והוא מלשון הכתוב (ש"ב כ' ו').

(ב) או"ה, ר"ת: אומות העולם, אשר היו לפני על פני האדמה, והם העמים

הקדמונים.

(ג) סדר עולם רבה, נדפס בהמבורג תקי"ז.

אך השליח נגב ממנו ז' חתיכות בחזרה, והי"ל הוצאה לריק; רק כאן מכרתי קצת בתחלה מיד בצאתו לאויר העולם, ואף כי הוא פער פיו על הספר מאד, בפני מאהביו הפתאים המאמינים לכל דברו מהתלותיו, אעפ"כ המה לא נמנעו מלקנותו, אדרבה חשקו לראותו; אכן כראותם כסתה בלימה פניהם, כי ראו שיצאתי להלחם מלחמות ה', והשלכתי נפשי מנגד להוכיח מס' נוצרים עצמן, שהיהודי קשור בעבותות חזקים בתורת משה רע"ה, שא"ל במול עולמית, ושאו"ה חייבים בו' מצות לא זולת, ועשיתי מריבה נגד מעגרייל וקארל המזויפים, וקראתי האנשים האלה המדיחים את ישראל; וכראותם כן כי יותר ראוי לשבח אותי וספרי החדש, או משכו ידיהם מן הספר ונאלמו; גם נקבע בגאועט שבאלמונא, להודיע טיב ספרי החדש הלז וקצת שבתי. רשע יראה וכעס; מה עשה, קנה הרבה מן הדפין הללו, לאברם ולכלותם מן העולם, אבל מ"מ נתפשו ג"כ למקומות אחרים.

בשנה זו הפליא ה' חסדו עמדי, לזכות לשדך שתי בנותי הגדולות בבת אחת, עם גדולי נכבדי הדור בפולין בלי נתינת נדוניא: האחת היא בתי אסתר מאשתי ראשונה, נשאת למו"מ לבנו של פרנס ועד ד"א ר"א יאסקים אשר הגין קצת עליו מתחלה, ובנו חתני נקרא הרב ר' זכרל מענדל אב"ד בק' מישוויץ, עשיר ורך בשנים, וא"ל בנים מאשתו ראשונה. ה' יבנה לו בנין עדי עד מבתי! והשנית בתי נחמה תי', מאשתי השניה שרה ע"ה, נשתדכה לבנו של הנגיד ר' ברוך מארין יון, הוא האיש נלחם מלחמות ה' בעדי, נגד חיים לובלין ואביו, ואו לא היה עשיר רק היה תקוף ודבריו נשמעים אצל שררות דפולין, והביא את רא"ם*) פרנס הועד דד"א עתה לתפיסה; אף שהיה יכול להרויח שוחד לכיסו, אם היה דעתו עם צד המתנגד אלי, לא אבה מהם בצע כסף, ועשה לשם שמים להלחם נגד התקיפים הנ"ל, ופזר גם מעט שלו ע"ד כבוד שמו ית', וקנאת תורתו ונתן לו ה' שכרו גדלו ורוממו; בשנה שעברה נתעשר עשירות גדולה לפי הנשמע. ה' יצליחהו ויעלהו גם עלה אל גרם המעלות המאושרות! והנה חשקה נפשו בבתי לתתה לאשה לבנו בחור חשוב משכיל, והסכימה דעתי לדעת המקום, כי

(א) ר"ת: ר' אברם מלובלין, עיין בספרו תורת הקנאות (צד קכ"ג) וז"ל: הרשעים היוזעים אברהם היימש מלובלין עם בנו היימל אב"ד מלובלין וכו', הארון הגדול הממונה על אוצר מלכות דפולין וכו' ששם את הבליעל אברהם הנ"ל במשמר, ועיין בס' "שמוש" (דף ב' ע"ב) וז"ל: פרנס הועד ר' אברהם מק"ק לובלין ובנו הר' פנחס מתחרטים על הראשונות.

ראיתי שמן השמים הוא ומה' יצא הדבר; ושלחתי שתי בנותי הי"ל בבת אחת, בשילחי קיימא תקי"ז דרך ים כה לדנציג, והייתי בדאגה גדולה בעבורן, כי עמדו רוחות סערות חזקות מאד בעודן על הים; אח"כ נודע לי שהיו בסכנה גדולה מאד, כי בהיותן כבר סמוך לדנציג השליך הרוח את הספינה הרבה פרסאות הרחק מן העיר, ואבדו התורן, והאניה חשבה להשבר; וברוך ה' אשר הושיען והצילן והביאן למחוז חפצן לחיים ולשלום לדנציג! ובתי הגדולה הנ"ל נסעה לדרכה על נישואיה לחיים ולשלום שהיה בר"ח כסליו העבר, והניחה לאחותה הצעירה בדנציג; ונתחדשה לי דאגה חדשה בעבורה, שנתעכבה שם בחנם כחצי שנה, גם חלתה שם; וברוך ה' שזכני להשיג ידיעה בעת הזאת, סוף אדר ראשון, שכבר נסעה משם לפני שני שבועות, על שמחת חתונתה שתהיה למו"מ לחיים ולשלום, ואבנה ממנה ג"כ בית ישראל, ואזכה לראות ממנה ג"כ ומכל י"ח, בנים ובני בנים הגונים טובים עם ה' ואדם כי"ר, אמן.

חורף הלז תקי"ח היה ארוך וקשה, כבד עלי ועל בני ביתי שי', מלבד חסרון כים הקשה בעו"ה, כי שני ילדי נפלו שנית בחולי בלאמרן ר"ל, אחר שכבר עברו פעם, וברוך ה' אשר מלטם ורפאם גם עתה; אך בני הילד בן שבע יהודא שי', נטלו מאור עיניו כרביע שנה, אחר שנושע מחול הנ"ל, ונמשך זה הצער הגדול לנו ולילד ולכל אהובינו (כי הוא בן יקורי לי נחמד ונעים, ויודע שתי מסכתות שלמות כמעט בע"פ) עד סוף שבט; כמעט היה אחר יאוש. עתה ברוך ה' חזר לו ראות עיניו כבראשונה. ושתבח המושיע רופא חנם וי"ת! גם אנכי חליתי נפלתי למשכב איזה שבועות, בחולי מעים ומיחוש קטאהר, והחזירני לאיתני הרופא הנאמן יתעלה בחסדו הגדול לעד.

בח"י אדר ראשון המליטה זוגתי, וילדה לי זכר ביש"ק והכנסתיו לברית ביש"ק פ' משפטים וקראתיו יוסף שי'. הסנדק היה שם קצין ר' זעקיל שי', ושמהנו ת"ל ביום הברית, גם בשלישי למולתו אחר שהיינו בדאגה בעבורו ביום המילה, ובמש"ק היה חלוש מאד כי יצא ממנו דם רב בסבת הפריעה שנגעה קצת בגיד, ולא הרגישו בו הנשים, עד אחר שנמצא דם הרבה בסמרמוט ובמפה, והיה צריך לעשות לו תרופות, כי נעשה ג"כ חבורה בתחתית הגיד, ונמשך זה הכאב איזה שבועות, וגם מזה הצער הושיענו השי"ת ברוב רחמיו וחסדיו. כן יגן ה' עלינו ועל יוצאי הלצינו, וישמרנו מכל שטן ופגע רע, ישפות שלום לנו מכל עברינו, ונחסה בסתר כנפיו סלה! גם בבתי הכלה הנעימה מ' נחמה תי' פגע מה"ד; בחורף הלז חלתה חולי כבד בדנציג אחר כל המסע

הקשה שעבר עליה ותוחלת ממושכה. אקוה לחסדי רופא נאמן שעלה לה ארוכה. ובה לא נכזבה תוחלתי בה', כי ת"ל שבה לאיתנה ונכנסה לחופה וחתונה, עם בן ר' ברוך הנ"ל לאי"ט אמן;

בחורף הלז הגיעוני עוד כתבים שונים ומשונים מפולין, ביחוד מן הרב מהר"א נר"ו נאמן דד"א, מודיע צערם בקובלנא רבה, הרעה הגדולה שמכבו האנשים, כי מסרו את ישראל ודברו סרה על האמונה בכלל ועל התלמוד ביחוד או, על כן יצא הקצף מאת הנמון דקאמניץ בפרמות, עם איזה כומרים ושררות שהחזיקו ביד כת הנ"ל, וגור על ספרי הקודש שריפה, וכן געשה בפקודתו בבזיון; ע"י התליון נשרפו ש"ס ופוסקים ושאר ספרי הקודש, והצד הנ"ל עשה לו משתה גדול, וכומריו ועוזריו מסובים על שולחנו נקבצו לשמוח מאד, ומביאים כוס לחיים ולששון על שזכה לפעול כזאת בימיו, והורו לו שבחוהו והחזיקו ידיו ודעתו, ואמצו לבבו להבטיחו חיים ארוכים בזאת; אח"כ נהפכה שמחתם לאבל ושירתם לקינה, ומשתה שמנים שמרים וכוס התרעלה שתה ההגמון הלז; עורם שותים ושמהים צעק אוי וצוח בקול מר, שיתנו רשות ליהודים לשמור תורתם, ואך נפל לארץ בחולי הנופל עד שמת, ונהפכו פני כל המסובין צרי ישראל בשולי קדירה. ובאדר הגיעוני מכתבים מבני ומאחי: עמנו מספרים תהלות [ה'] ועוזו אשר הראם נפלאות כימי צאתם מארץ מצרים, כי עמדו עליהם צרים קשים כהמן וכאנמיוכום, למחות שם ישראל ולבמל תורה, והודיעוני ג"כ את כל הנעשה משריפת ספרים הקדושים, לשמע אוון דאבה נפשינו, ובהשחית ראה ה' וינחם, ועשה נוראות נסים ונפלאות כבימי פורים וחנוכה. כך כתבו משם דרך כלל, אך תלמידיו ר"ל מדנציג כתב אלי להודיע לי קצת פרטים שארעו, כי אחר מקרה הכסיל הגמון הנ"ל, מתו עוד שלשה אשר עזרו לרשעה, האחד מהם מת בדרך כה, השני שבר רגלו ומת, השלישי נפל בחולי הנופל ג"כ, אח"כ יצאה רוחו, וכראות הנוצרים כי יד ה' הויה במחזיקי הכת הנ"ל, או נלוו אל היהודים הכשרים וסיעים, ונפלו על כת האחרת אשר יצתה להדיח את ישראל, מהם הרגו, מהם רדפו, מהם גלחו את זקנם, והדפו אותם בלי תקומה. כן יאבדו כל אויביך ה'!

גם מחו' הנגיד כ"ה ברוך הנ"ל יזכר למוט בעסק זה, כי גם פה עשה את שלו, ועמד כעמוד ברזל לפני המלך פולין ושריו, לרשת בעקירת המינים הנ"ל, ולבמל עצתם ולהפר מחשבתם הרעה על היהודים, ולהשיב גמולם בראשם, והתנדב בנפשו ובמאורו להדפם ולרדפם. ה' יעזרהו ויצליחהו גם בזאת על דבר כבוד שמו ית'! והגאון מהר"א כ"ץ

ז"ל שלח לידי דברי המענות ותואנות של האנשים הנ"ל כנגדנו הישראלים המתחזקים במעוז הדת, שמסרום להגמון הנ"ל ובתוכם הודיעו במצחם הנחושה והסירו מסוה, לומר שהם שותפים להאמין בשלוש ובגשמיות, ודברו סרה לא יוכל כפרה, ובקש ממני הרב הנ"ל שאענה אני חלקי להשיב להם, ואף אם הגיעוני כתבים הנ"ל וידי חלושות ורפות עדיין ממיחוש הנ"ל, לא אחרתי ולא עברתי על המצוה, ומהרתי ועניתי מיד רק ראשי פרקים, עד אשר יחוק ה' ידי לקראת המלאכה לעשות אותה כל צרכה, הכינותי בעזה"י כתב זה וקראתי בשם החבור „שמוש"א). ה' בחסרו ישים דברו בפי וישימני לחץ ברור, ולמורג חרוץ חדש בעל פפיות, תדיק הרי המינות וגבעות האפיקורסות כמאום תשים זאני בקדוש ישראל אתהלל! ואגב אורחא אייבשיצר, פיו פוער נגדי להטיל בי מום שבו, בניב שפתי מרמה, להבאיש ריחי בערמה, ובעזה"י במחתי להשיב נמולו בראשו, בפניו יענה כחשו כי דבר בנפשו, ועלינו יזריח ה' [שמשו], ועלינו יראה אור ישראל וקדשו, כן יהי רצון במהרה בימינו אמן!

עתה אספר מה שקרה לי עם הבתים שקניתי באלמונא, וכבר זכרתי למעלה מ"ש כשקניתי הבית הראשון בית דרתי, ועשיתי עליו הוצאות רבות מאד, כפלי כפלים כנגד הקרן שעמד לי בתחלה; והנה בשובי מאמשטרדם מבריחתי, מצאתי שבנה שכן נכרי ביתו והשיג גבולי, וכנס קצת מרשותי לרשותו להרחיב בנינו החדש ושתקתי; שוב הוסיף עוד לקחת בחוקה בפני, מקום בית הכסא שבחצרי הנוגע בבנינו, וסתר הב"כ ולקחו אליו, וגדר אותו בפני ועשאו ב"כ לצרכו, לא יכולתי לסבול החמס יותר, והוכרתי לתבעו בדין בערכאותיהם, ונמשך עסק המשפט שנה שלמה, אח"כ יצא הפס"ד שמחוייב להחזיר לי הב"כ ולהניחו על חוקתו הראשונה וכן עשה, עכ"ו עדיין עכב חצי המקום שלקח בעול ולא החזירו, והוצאות שגרם בדין כעשרים ר"מ הלכו לאבוד. בשנת תקי"ד קניתי עוד איזה בתים, שהיו נוגעים בנחלה שלי ליראתי משכן רע, וגם חשבתי להיות לי קצת משען לחם, באשר חזרתי על כל הצדדין להעמיד לי איזה מעמד של פרנסה, ולא מצאה ידי בעסק מו"מ עוד, וכבר נ"ל מ"ש עם ר"ל מלונדון, והמעות שלויתי על ביתי והלכו לממיון. ונזהרתי בעצת רז"ל לעולם ישליש אדם מעותיו,

(א) על שער הספר נאמר שנדפס באמשטרדם תקי"ו, ועיין בספרו משפחת ספרים (צד קי"ז), אך כפי שנראה מדברי הגאון יעב"ץ פה להלן (צד 202) נדפס הספר „שמוש" באלמונא.

על כן הסכמתי לקנות הבתים הסמוכים אלי, ותקעתי בהם כמעט כל כספי אשר בידי כמ"ו מאות שו"ק, ועדיין היו חסרים לי ארבעת אלפים מעות הראשונות, וחצי שנה בקשתים ולא מצאתים, כמדומה בסבת אויבי הנם שהבאישו ריחי אצל כל בעלי כיסים נכרים המלויים מעותיהם על בתים, וכשבא הזמן ולא השיגה ידי, הוצרכתי לבקש הלואה לפי שעה מאוהבים שלי, והרבה טרחתי עמהם והתחננתי להצילני מזולתא דדינא והוצאה לריק, וכבדה אונם משמוע, אף שבאמת מילתא זוטרתא היא לגבייהו, כי היו לפחות ארבעה אנשים קצינים מסוימים שבקשתי מהם דבר זה, ה"ה הק' פו"מ ר"ג כ"ץ שי, ופו"מ ר"י הוון שי, ופו"מ רמג"ש, והמנהיג ר"י געמינגען ע"ה, ורציתי לעשות עמהם דרך היתר עיסקא, ועל זמן קצר עד שאמצא מלוה נכרי, ולא אבו לי, כולם תלו באחרון שבהם הנ"ל, כי הוא היה עתיר פומבי ומרא חימא, שהכל צריכין להמציא מעות בעין, ואצלו הוא דבר קל ומצער הוא, מה גם על משכון במוח כזה בעוה"י; מ"מ כל הבקשות והמליצות ממני ומאחרים היו בחנם, כי היה אדם קשה, חוץ מכבודו, והניחני בצער גדול הלז שכמעט היה קרוב להפסד מעותי שתקעתי בקנין זה כבר, מלבד הבזבז והקלון ושמתח המתנגדים לי, עד שראה כי באו מים עד גפש שכבר עבר מועד הפרעון ונתבעתי לדין, אז נכמרו רחמיו, אבל כעס ובקצף אמצו לי נפשיה לתת לי את שאלתי בפעם הזאת, אחרי שגרם הוצאה של הנם כעשרים ר"מ; אז נתנו ד' אנשים הנ"ל בשותפות סך הנ"ל על רוחים ר"ל א), ופרעתי להם האלף ר"מ, ונשאר מהלואתם הללו אלף שו"ק, על ד' גברים הנ"ל בלי נתינת רוחים.

בפרק הנ"ל נפלו שורות אבנים מראש כותל בית דירתי בצד הרחוב, ועשיתי הוצאה חדשה רבה על ביתי לחדשו לנמרו מבית ומחוץ, ולהניח בצדי הגג שעל הרחוב מרזבי אבני מחצב עם מעקת ברזל יפים, תחת מרזבות ומעקה של עץ שהיה לו קודם זה, באופן שעלו עליו לבר כמאה ר"מ הוצאה חדשה, מלבד שהוצאתי גם על הבתים שקניתי מקרוב לחוק ברקם כל הצריך. והנה בשתי שנים הראשונות אחר קנין הבתים הללו, היתה להם הכנסה כהוגן ת"ל, שהייתי יכול לפרוע רבית מקרן ראשון בזמנו, ולהותיר בעד קרני כארבע וכחמש מאות שו"ק לשנה, אחר כל מ"ש עליהם בתקון ובמנת המלך מאחוות נחלה, באופן שבאותן שתי שנים היתה לי הכנסה ממעותי

שתקעתי בקרקעות הנ"ל, כחמש מאות שו"ק או כארבע מאות לשנה בשופי, אך בשנת תקי"ז וחורף תקי"ח נפסדה הרבה מהכנסתי הלו. ה' ימלא חסרוני וישלח ברכתו בביתי ובמשלח ידי, ויחזק כחי ואוני והוני לעבודתו ית', לכבוד ה' מהוני וממוני, ולהרכות מצות וצדקות בישראל כחשקי; הוא ית' ימלא משאלות לבבי לעשות רצוני כתאותי וברצוני!

כאן אספר תחלות ה' ועונו ונפלאותיו אשר עשה עמדי, ביחוד בשלשה לאב תקט"ו בשנפלו עלי אנשי אייבשיצר, לחפש את ביתי אם ימצאו סע"ע א). הענין כך היה, כבר התחבל הנ"ל, להשיג ספרי יוצא מתחת ידי בבירור ובעדות, כדי לתבוע עלכונו ממני, וחזר על כמה צדדים ולא יכול למצא צד, כי אם אצל הצבוע התלמיד מרדכי הענא דיין בהב', אשר גמלתיו טובה גם בהיותי באמשמרדם נודד ממקומי, שלחתי להב' מעות מתנה מכסי, ומ"ש אצל סוחרים אחרים, כדי לחלוק לנצרכים ולעמלי תורה, וקבל זה האסור חלק מסוים ואע"פ שאינו צריך לכך, וגם י"ל הכנסה מאוהבינו החפצים ביקרנו, ה"ה בית פו"מ רמג"ש וזולתם, עב"ז גבר עליו אהבת הבצע וחמוד ממון, שכבר היה חשוד עליו מימים רבים, עב"ז קרבוהו היקרים; ונשבר להנ"ל אשר הבטיחו או נתן לו שוחד רב לו ולבניו נער מנוער ממצות, שיתחכם להשיג ספרי מידי בגלוי, שיהא בידו לברר הדבר לנגדי ולהציבני כמטרה לחץ בעש"ג ר"ל, ועלתה בידו להשיג מבוקשו ע"י חנף ומרע צבוע שכמותו, ואשר היה נראה כאוהב נאמן לי, על כן ערב את לבו לשלוח בנו נער בצירוף נער אחר, למען יהיו שני עדים עלי, ומסר ביד בנו כתב בקשה ומליצה חתום מידו, לבקש ממני שאמכור הסע"ע לשני נערים הללו, והבטיחני בדברים רפים והכשחות עצמות, שאין כאן בית מיחוש כי הם צריכים לכך, למלא רצון אחד מאוהבי במדינת דענימארק, שבקש והתחנן אליהם על זאת, למען יראה דברים מבוארים, לחזק ידו ומחשבתו בענין, ולא יפוג לבו להמשך אחר מתנגדי, והפריז על כך לשלם בעד הס' בדמים יקרים, וגם לעשות להם חמיכה; על כן בקשתו שלא להוציאם בפחי נפש, בל אטנע טוב מבעליו הראוי לכך, למען תתפרסם רעתו של האיש, שלתכלית זו נתחבר ונרפס הספר, וכדאי לסמוך עליו שלא תצא תקלה מתחת ידו ח"ו. כזאת וכזאת שלח אלי בכתב ובע"פ הרבה יותר מזה, מה

(א) עיין מה שהגיד מקורם (צד 180).

שלא תוכל הארץ להכיל כל דברי חנופה והבטחות ושבועות, שאין לי לחוש מאומה מזה רק טוב; עכ"ז לא יכול לפתותני פעמים שלש, שבא אלי בחברת נער אחר וכו', אדרבה ע"י זה נעשה חדוש אלי, ולא האמנתי כלל בכל דברי ריזוי והבטחה שלו, כי אמרתי בלבי מאחר שיודע שיש סכנה בדבר, וראה שאני ממאן לתת לו ביחודי, מ"מ חזר לבקשו אצלי בשנים, וכן היה כתוב בהמליצה של הצבוע אבי הנער: שמסרנו לנערים הללו, בלשון רבים, זה עשה רושם אצלי וחשבתי בודאי מתאנה הוא לי, כי שכור מאויבי על ככה, וידעתי מאז שאינו איש אמונה; לכן הוצאתי הנער מעלי כה ולא אביתי שמוע אליו, מ"מ לא הניח ולא עזב מלחזור ולהתחנן מאתי, שאמלא רצונו כדי לזכות במצוה את האיש החפץ ביקרי ואוהב שלי, ונשבע בנק"ח לקיים דברי הבטחתו, שלא יאונה לי כל רעה ממנו, אכן לטובתי ולהנאתי הוא עושה; ובראותי אותו יחירי ומחויק דברי הפצרתו בכל דבר שבועות חמורות, אשר לא יעשה קל שבקלים, אף כי מאנשי שלומינו, גם חשבתי אם ח"ו הוא שכור וקנוי מאויבי, יעלה חרש בידו, כי לא יכול להעיד עלי יחודי, מה גם היותו נער קל פחות ונבוה אך הוא לבדו (אחד הניד לי שהניח את הנער חברו מבחויק כדי להצטרף עמו). לא יכולתי לעמוד עור, דברי פתויו לשון רכה תשבר גרם, ומסרתיו לו ונתן לי בעדו שפעצא דוקאמין; גם הכסף לקח לבי כי באמת היה כיסי ריק ג"כ; אז הלך בשמחה והביאו ליד אויבי הנ"ל, ומיד עשה לי במד"ה בשבועה ע"י נטויריום, איך שהוא קנה הספר אצלי בחברת נער; ע"י כך השיג מבוקשו אצל השר א"פ דאלמונא*), לתת לו רשות לשלוח אנשיו עם שומרי המקום לחפש את ביתי, לקחת את כל הנמצא בביתי וברשותי מספר הלז בדפוס או בכתב. והנה בו ביום בא אלי הב"ח ר' מענדיל בר"י, בשליחות אוהבי, להודיעני שכבר הרשת פרוסה ללכדני, ושהרשות נתונה לבוא לחפש ביתי, גם לפני כמה ימים התפארו אויבי כזאת, ולא האמנתי ולא שתי לב לדברי רוח, ולאמרי נואש חשבתים, כי אמרתי לא נראה ולא נשמע כזאת במדינה זו, לבוא בעלילה על אדם נאמן מוחזק מכמה שנים כמוני, לחפש אחר מסתורים שלי, לכן לא עלתה על דעתי לגנום, גם כי יראתי להוציאם מן הבית פן ח"ו ירגישו בזה הרמאים. ואגרום רעה לעצמי, ולא יכולתי להרשות עצמי לבערם מן העולם לשרפם, בהיותם דברי

(א) ר"ת: אובער פרוידענט הנוכר מקודם. במד"ה, ר"ת: במדת הדין.

תורה ויגעתי בהם לשם שמים, לקנא על כבוד קוני אלהים חיים; ובערב ר"ח אב היה באמת לבי כבד עלי, ומולי הוה חוי מתוחה לנגדי, ושפכתי את נפשי בתפלה לאל חי בדמעות רבות ועינים זולגות מאין הפוגות, מרוב שיחי וכעסי דברתי דאגת לבי, וספרתי בפי מכל הקורות הרעות אשר מצאוני מעודי, לא הרפוני עד בלעי רקי, אף כי בשנים הללו שני הריב לה', יגעתי ומנוחה לא מצאתי, וכמעט מנכסי ריקן יצאתי, ורבים קמים עלי לוחמים לי מרום, חפצי רעתי, על כן התחננתי לבעל החסד והרחמים ית' בנפש מרה, להצילני מידי אויבי חנם, ולהיות לי מחסה ועוז מאויב מגור מסביב; כזה וכזה הרביתי בקשה ותחנה בבכי וזעקה, זולת זאת לא היה בכחי לעשות דבר, לא היה כחי אלא בפה, אל ה' גליתי ריבי, לא לשום אדם מאוהבי פתחתי פי וניבי, ונראה לי כי שמע ה' קול בכיי, והיא שעמדה לי ביום הקשה הנ"ל שנצלתי מפח יקוש, ואויבי נשאר חפור ובוש, וחפץ ה' להראות נסים ונפלאות, כי לא בכח יגבר איש ולא יבושו קווי.

או שמתי אל לבי לחשוב על גניזת הספר, כי היכא דשכיח הויקא אין לסמוך על הנס; מ"מ לא הייתי מהיר כל כך, כי לא עלה על הדעת שיבוא בחיש מהר, ומעמתי קצת בתחלה, גם הוצרכתי לפנות את עצמי ועברה שעה גדולה, עד שפניתי אל הספר לבקש לו אופן גניזה ושיכוח מן הצד; או לקחתי עמי הנער המדפוס שלי כי משה בון, והלכנו למעלה אל החדר שמונחים בו ספרי דפוס מחדש; או השקפנו בעד החלון וראינו ברחוב הולך יאקב ר"ש עם שומר, עובר פתח ביתי ללכת אל השר השופט הנ"ל, אז א"ל כ' משה, ראה אדוני שכבר הולך לעסק זה, ונפלה חרדה עלינו; אמרתי אך עתה מוכרח אני להאמין, שהם מחרישים עלי הרעה, ולקח הנער תיבה אחת שהיתה מזומנת שם, ונתן בתוכה קונטרסים של הספר, רק לא היה מכסה לתיבה, והוצרך לבקש נסרים ולחתוך מהם עצים, למדת התיבה מרובעת לכסותה, והביא מסמרים ותקע בכיסוי התיבה באופן שנכסית היטב, ועדיין נשארו טך קונטרסים מבחוץ, שלא יכלה התיבה האחת להציפנם ולהכילם ולהחזיק כולם, והבאתי אני עוד תיבה קמנה ארוכה, והנחתי בתוכה כל יתר הקונטרסים מס' הנ"ל, וחסרה מכסה, על כן לקחתיה תחת זרועי, כי היתה נטלת באגפיים, להיותה ארוכה וקצרה קצת, והלכתי למטה אל חדרי הגדול, מקום מושבי ובית תלמודי ומדרשי, שבו כל ספרי וכתובותי ומחמדי הטובים, לבקש דף לכסות גם זאת התיבה הקמנה ולגנוזה; והנער הנ"ל הנחתי עם הגדולה ממנה המרובעת, שלא היתה נטלת באגפיים מהרה, בחדר הדפוס,

והוא לקח אותה התיבה והניחה בעליה של פני החדר בתוך נוצות של אוז, שהיו מונחים שם בתוך שירה אחת מן הצד; ובעודני עסוק בכך לסגור הדלת בעדי, להניח התיבה מידי לחשוב על כסויה והצנעתה, והצגתיה על ארגו נמוך שבחדרי העומד אצל הכותל, ואלה האנשים רצים למעלה מתרפקים על הדלת, ויגשו לשבור הדלת, על כן מהרתי לפתוח הדלת במרם ישברוה, והתיבה הקמנה מונחת פתוחה, הרפין יוצאים למעלה נראים מבלי דבר מכסה עליהם, ואנכי עמדתי על עמדי אצל התיבה הגלויה הלזו, לראות מה יהא כסופה ומה יעשו השודדים הללו; והנה השומר פתח להם הדרך בתחלה לאמר אלי, כי מצות השר השופט הוא עושה; כך מיד חלף והלך לו, וקפצו אלי לחדרי אנשים ריקים ופוחזים בני בלעל, קוצים שבמחנה אלמונא, ה"ה מענדל שפיאר, יאקוב רויטשילד, יוזפא האלענדר, משה קובעס, אהרן ועצר, אלה החמשה ראשי חרשי משוחית, אשר בקשו לעקור את הכל, לולי ה' שהי"ל אזי חיים בלעזוני א]; ואלה אשר עלו אלי לחדרי פתאום לפתע, מלבד אשר נשאר למטה בבית במדור התחתון, כיונו השעה שרוב האנשים בהמבורג. בעצם היום באו יותר אנשים, לשדוד את ביתי ואהלי, בעזרת ארבעה שומרים אשר עזבו הכית לכל חפץ האנשים הנ"ל, כי שכרום כדמים יקרים; ואשתי היתה מעוכרת נפלה בחולשה וכן המשרתת, והוצרכו שתיהן להקיז דם, גם הנער המשרת הנ"ל הקיז אחר שהוא [נתעלף ב]. אמנם ריש בריוני למעלה בחדרי היה שפיאר, ואחריו רויטשילד והולנדר, ואהרן ועצר מורה להם הדרך, לפי שהיה רגיל בביתי, שהיה הוא מדפיס ועשה לי גנבות

(א) בסוף הקדמת ספרו מור וקציעה ח"א, יאמר שם הג' יעב"ץ בזה"ל: ומקריני ראמי"ם (רו"ש, אר"ז, מו"ש, יו"ז, מע"ג) עניתני, ברעב זנתני וכו'; וכבר שאל החכם אברהם וואנגה בהמגיד שנה רביעית (גו' מ"ז) מאת חכמי הדור כונת הר"ת האלה, אך אין משיב ואין פותר, עיין בספרו תולדות יעב"ץ (צד ס"ב); אבל לדעתי הרב ברור בעת, שכונת הג' יעב"ץ על החמשה בני בלעל האלה שבאו לחפש בביתו, רו"ש, הוא יאקוב רויטשילד, אר"ז, הוא אהרן ועצר, והציג יעב"ץ הו"א במקום החולם כמלת אהרן, כמו שעשה בשם משה, מו"ש, הוא משה קובעס, יו"ז, יוזפא האלענדר, מע"ג, מענדל שפיאר, והר"ת משמותם ביחד הוא ראמי"ם, ר"ל: רומ-שילד, אהרן, משה, יוזפא, מענדל, והבן! אך בספרו עדות ביעקב (דף י"ז ע"ב) עשה הג' יעב"ץ על שמותם ר"ת אחר, וז"ל: בעש"ק ג' אב תקמ"ו באו לביתי בת של פריצים וכו', חמשה רמאי"ם סימן ר"ת; וכונתו ג"כ על הנכלים רוטשילד, משה וכו', הנוכחים מקודם ורק מטעם המלך ירא הג' יעב"ץ לפרסם בדפוס את שמותם.

(ב) עיין בס' עדות ביעקב (דף י"ח).

מכמה מאות, ועדיין יש"ל ח"כ עליו ממאה שו"ק, רקדו בחדרי כתיישים, מחפשים כל בית נכאתי ספרי תלמוד וספרי כ"י, וכל המון כתבים ואגרות המונחים בדפי ארגו הספרים, את הכל חפשו ועיינו, אם יש דבר המבוקש אצלם שמו בידם ולקחו מאין מוחה, כי אנכי לבדי אתם שם, בלי פוצה פה בחרש לא אשמע וכאלם לא יפתח פיו, שלא ירמסוני ברגליהם, וחשבו לבלעני חנם באמרי פיהם, וכמעט שהרימו ידם להרגני, לולי ה' שהיה לי, בצל ידו החביאני ואותם הכה בסגורים, כי אע"פ שחפשו ומשמשו, מה שבקשו היה בתוך התיבה גלויה, ואנכי עומד בצדה; כנראה שעם כל עזותם הפיל ה' אימתי עליהם, עד שלא יוכלו לראות היטב, וזה היה לברו נט גדול, שלוא הכימו עיניהם לנוכח, כי אז לא היו צריכין יותר, אך מלבד זה בכל מה שמרחו ויגעו למצוא דברי חפץ לבם, לריק יגעו, לשוא עמלו, וכל מה שלקחו בחזקה ללא הועיל, ובררו האוכל מתוך הפסולת (ר"ל המבוקש אצלם שהוא פסולת ודאי בעיניהם, ואשר חשבו למצוא לי תואנה בו אותו הניחו); אף אם היו מעורבים מאד כתבים והעתקות מס' הנ"ל, בתוך שאר כתבים והעתקות, וחפשו ועיינו לפי דעתם בכל כח הבנתם, לראות אם ימצאו כתבים הנוגעים בענין, ולקחו ככל הישר לפניהם, אבל עפעפיהם לא הישירו נגדם, כי באמת היה מונחים לפנייהם בתוך הכתבים שלקחו, כמה כתבים שהחלפתי בענין זה, ושקבלתי ממ"א ששלחתי לשם, ובקשוני שאשלח עוד מהם לידם, גם כמה דפי העתקות נמצאו בתוך הכתבים שלקחו שלא לצורך שלהם; בפרטות העתקות של פתח שער הספר הנ"ל, היו מונחים בין כתבי אשר לקחו, כי נעשו מן הספר הנ"ל כעשר העתקות, את כל גופי העתקות השלכתי למעלה בחדר הדפוס, לאחר שיצא הס' לדפוס, ופתחי השערים, שהיו כתובין רק מעבר אחד והשני פנוי, הנחתי אצלי בחדרי, להיותם מזומנים לכתוב עליהם דבר מצד האחר הפנוי, ושם הספר היה כתוב עליהן באותיות מרובעות גדולות, כעין אותן שבפתחי שערים של מחזורים, באופן שאפילו חלוש הראות היה יכול לראותן מיד; והם עזבו כל אלה שהיו כעשרה דפין שלמים, גם כל האגרות שנכתבו לי מעסק ספר זה, ולקחו מה שלא היה להם רשות לקחת, שאינו נצרך להם לגמרי, והנצרך והמבוקש השאירו; כי אחר שהלכו לדרכם מצאתי הכל, ולא שלחו ידם בשום דבר שהיה להם תועלת בו. גם הפנקס הלו שנכתב, ס' תשובת המינים שלם וגמור, היה לפנייהם, ולקחו אחר תמורתו הדומה לו בכריכה, גם היו מונחים הספר עם הגהות בצדו אצלי, והרבה כתבים מענין זה, כתיבה שאני כותב עליה. כל זה אירע

בחדרי, ואין כח בפה ובקולמוס לבאר היטב כל הנסים שאירעו פה בלבד, וכן אירע למעלה בחדר הדפוס, שנשאר שם הנער הנ"ל והתיבה המרובעת מונחת בעליה שלפני, ובאו אליו וראו שערותיו מלאות נוצות, ומלפניו מונחים נסרים חתוכים, וכלי חרש עצים מגרה ומקבות, והרגישו בנוצות שעל ראש הנער, שעסק בגניות הספר להניחו במקום נעלם בתוך נוצות, והלכו בעליה וחפשו ומשמשו כל הנמצא בתוך השירה של נוצות והתיבה שקועה בתוכה, ואמרו זה נראה שבכאן מוצנע הספר, ונמלו השירה בידם לבחון, ואעפ"כ משכו ידיהם ממנה, חזרו ואמרו אין בהם דבר והניחו גם התיבה זו. גם בחדר הדפוס היו מונחים [הרבה דפים] של העתקות כנ"ל, ובקשו לעיין ולראות ונמלכו והלכו להם, ובוה לא הרגשתי עד אחר שהגיע הפסח, בתוך בדיקות החדר נמצאו אותן העתקות, ובאו בצהלה והראוני, ועמדתי משתומם. עדיין אין זה כל הפלא שנעשה אתם, אך כאשר חפשו הנה והנה בחדרי לשדוד אותו כל מה שלבם חפץ כנ"ל, ועברה בוה שעה גדולה, וכראותם שאין להם עוד מה לעשות, הלכו להם למעלה ששם חדר דפוס שלי וחדר הספרים, ואני נשארתי בחדרי לא זותי משם; עודם עסוקים בחפוש מדור העליון, ועדיין קצתם עומדים על המדרגה סמוך לפתח, שמעתי דריסת הרגל אחר הלך מלמעלה למטה, הלכתי ועמדתי בפתח חדרי שהייתי שם לבדי, משתאה מתיצב לדעת מה יהא בסוף הענין, וראיתי והנה הנער משה הנ"ל, יורד בתוך נדחק ביניהם, וכונתו היתה לרדת אל מדור התחתון לראות מה נעשה שמה; וכראותי אותו סמוך לפתח חדרי, רמותי לו באצבע שיסור אלי החדרה, ולא הייתי רשאי להשמיע בחוץ קולי, פן יפגעו בי מרי נפש, עזי פנים הנ"ל, העומדים סביב וירגישו יביטו לראות; בכך שלחתי אצבע והראיתי לו אצבע כפופה, שיפנה לחדרי ויראה דבר פלא, שעדיין עמדה שם התיבה קמנה פתוחה וגלויה עם דפי סע"ע, כמו שהנחתיה שמה בתחלה והעמדתי על הארגז; ואע"פ שהלכו מן החדר אברה עצה ממני מה לעשות לה, שלא ימצאו עוד המחפשים ומבקשים את נפשי, שהלכו למדור העליון לבקש שם ג"כ ובהכרח ירדו, וכמו שחזרו אחר כך למטה ובאו עוד לחדרי; וכאשר ראה הנער התיבה במצב הוה, שחק ולקחה לפניו, והחזיקה [בצדה] הפתוח בין זרועותיו מכוסה מונח על בטנו, באופן שלא נראה דבר מהדפים, והוא עובר לפניהם למטה לארץ, והולך התיבה קמנה הליו אל חדר המקוה שבאחורי בתי, באופן שלא נמצא דבר; גם כי אמרו המחפשים נלכה נא לחפש גם במקוה, נסכלה עצתם ולא הלכו; ואחר שנלאו לחפש למעלה במקום הדפוס, ירדו משם ובאו שנית אלי

לחדר הגדול, וחפשו ומשמשו עוד והכריחוני לפתוח להם הארגו, שהיתה
 תיבה קמנה הנ"ל מונחת עליה בתחלה ולא ראוה כנ"ל, עתה כפו אותי
 לקחת מפתח, ולפתוח ארגו זה הסמוך, וחזרו לקחת כתבים שאינם
 צריכים להם, ואת המבוקש אצלם הניחו ולא שלמה ידם בו, ואחר
 שעברו בזה שתיים שלש שעות, הלכו לדרכם; חשבו שמצאו הרבה ולא
 עלתה בידם אפילו עלה נדף אחד. אחר שהלכו נמצאה גם התיבה
 המרובעת הנ"ל, מונחת בעליה במקומה לא נגעה ידם בה ותהי לנס.
 ובליל ש"ק לקח הנער הקונטרסים מתוך התיבות הללו והצניעם
 בבית שכני, אך הוא ירא פן ואולי יחפשו גם בבתי שכנים, כאשר
 השמיעו, לכן לקחם תחת כנפי מלבושיו והוליכם והביאם לבית א"ג,
 והוא שלחם להמכורג לבית פו"מ רמג"ש, גם קצתם נשארו בבית א"ג
 ושרפם, גם בבית מענדל בון נשרפו קצתן, וכן אשר הובאו לבית הק'
 הנ"ל היו למאכולת אש, מיראתם הגדולה שגם עליהם יבוא החיפוש,
 ונדף אותם קול עלה נדף אפילו בהמבורג; על כן אחר כל הנסים
 והנפלאות שהראנו הי"ת בחסדו, בקונטרסים הללו אשר נמלטו מידם
 ויהי לאות ולמופת, נשרפו ונאברו ע"י אוהבינו, ע"ז ידו כל הדווים; לא
 נשאר מהם רק אותן מעטים ששלחתי למ"א, ואיזה מהם נמלטו מן האש
 ע"י ר"א שיסר שלקמו כארבעה וחמשה מתוך להב האש, כי חסה עינם
 עליו ולא יכלה לראות בהשחתת כלי נחמד כזה, על כן שממו ולקחו
 בחזקה מה שיכלו להציל דבר מועט, ויהי כאור מוצל מאש. זולת זה
 לא נווק דבר ת"ל; בפרטות אשתי המעוברת ושאר נפשות ביתי, אשר
 כמעט פרחו נשמתם, והוצרכה להקוה אחר שוב רוחה; גם אנכי עם
 כל תשות כחי עמדתי על עמדי, והשיתי שכמי לסבול מאורע קשה
 כזה, אשר לא נסיתי מקודם ולא ידעתי לו חבר במקרה. ב"ה הנתן
 ליעף כח לעמוד בכל אלה, הכח אבנים כחי, שירו לה' הללו את ה',
 כי הציל נפש אביון מיד מרעים! אכן על זה דוה לבי על שלקחו מביתי
 כתבי היקרים מפו אצלי, ביחוד מה ששייך לילקוט "בית מדות" שלי,
 שיוגעתו בו כמה שנים, שמו בידיהם והולוכו בחביות שלקחו מעלויות
 ביתי, שבתוכה מונחים קונטרסי הספר תה"ק, אשר לא היתה להם רשות
 ללקחו בעש"ג השמחים לאד, ועדיין הדבר תלוי ועומד ברחמי שמים.
 הוא י"ת אשר קצץ עבות רשעים הקושרים עלי בהצותם על ה', בו
 חסיה נפשי יראני נקמתו מהם, ויחזיר לי אבדתי והגולה שגולוני ושללוני!
 אך טרם שאמשיך הספור מה שקרה בחבית הגדולה [שלקחו] מביתי,
 אספר את אשר עשה מענדל שפייאר; בכואו אלי החדרה פתאום עם
 חברי נגבים הנ"ל, אשר לא ראיתיו ולא ידעתיו מלפנים, פתח פיו אויב

הנבל ויקלל, כה היה דברו אלי: הנך בידינו לעשות כך כרצוננו, ואם אנו קורעים כשרך מעליך עדיין אינו מספיק כלל וכלל, מי אתה ומה אתה, התחשוב לדמות עצמך לרבינו (אייבשיצער), הלא הובל שלו אינך שוה וטוב ממך; כזאת וכזאת פער פיו לבלי חוק, רק תמצית דבורו ולשונו הצנתי כאן כהוייתן; ואני כרחל לפני גוויזה נאלמה, ושומע חרפתי ולא אשיב מאומה, רק עומד מאזין ומקשיב לדבריו בסבר פנים יפות, מתפלל על החוצפה הגדולה והעזה יתירה מאיש הזה, אשר נראה בחור בשנים ולא ישא פנים לזקן, לכן לא יכולתי להתאפק לשאול לו על שמו לפחות, כי לא הכרתיו מעולם, והייתי חפץ לידע מי הוא בעל דברים מרים הללו, למען ארע מי הוא אשר יריב עמדי, דברי נרגן כמתלהמים שפך לאר"ש כבודי, ואשאל אותו מי אתה ומה שמך, והשיבני: אני נקרא סענדל שפיאר הוא שמי, אז אמרתי דבר דבריך, וידי שמתי למו פי, שתקתי לא עניתיו עד שהלך מלפני. אלה הם דברי שלום של האיש הזה בקרבנו אלי להלחם אתי, בקרוב עלי מרעים לאכול את בשרי, מלבד אשר השיעוני ממרורים יופא האלענדר ויאקוב ר"ש; הטוב שבדברי השני אלי היה: עתה איעצך לך ברח לך מן המקום, כי כלתה אליך הרעה. הרע יכלה אותו ואת חבריו העוורים לרעה, כי תבוא אליהם רעה לא ידעו שחרה, והוה לא יוכלו כפרה, ברוך ה' אשר היה עמדי ויצילני מצרה!

סמוך לזה אחר איוה שבועות, עשה שפיאר הנ"ל כמה נבלות, שהיה חייב תלייה עליהם, ביחוד שעשק את ניסו איש תם ובעל תורה, ויצא [נקי] מנכסיו על ידו, מלבד כמה עול וחמס. לאחרים ליהודים ונכרים, גם לפני איוה שנים גול מנכרי אחד על הדרך כפתו ולקח כל אשר לו ונתבע בדין הערכאות, לסוף התפשר עם הנגזל, לכן נשתקע הדבר, מ"מ נשאר כתיב בפנקס שופטי העיר. זהו ריש בריוני של אייבשיצער, גולן וחמסן וכיוצא בו וגרוע ממנו, כאשר ידוע לאנשי פראג ממנו כהנה וכהנה, שאכל שוד עניים ואביונים יתומים ואלמנות; ביחוד נודע מ"ש רעה א) לדוד בנימין אשר גמלו כל טוב; גם לנכרים עשה חמס ועושק, והצליח בכל החמסים עד שתתמלא סאתו. כהתמו שודד כנלותו לכבוד, פתאום יקומו מזועזעו ויהיה למשסה למו, ותחת כבודו יקדי יקוד כקרוח אש המסים, להודיע שמו י"ת לצריו המכעיסים!

(א) ר"ת: מה שעשה.

והנה עם כל הנסים שנעשו במאורע הנ"ל, גרם היוק ממון הרבה בעש"ג, עד שיצא פס"ד לפתוח החבית השלולה מביתי עם קונטרסים וכתבים ואגרות, ולבדקה בפני קומיסאין ע"י פרופסור שמיכט ובמעמד מתנגדי; וכן נעשה בחודש כסלו שאחר המאורע, נפתחה החבית הלקוחה ונבדקה בפני הנ"ל, ונמצאת ריקנית מסע"ע לגמרי, לא נמצא בה שום דבר רשום ממנו; או פני שונאי קבצו פארור, כי בפניהם נעשית החקירה והחפוש, וראו דבר ברור, הלכו וצעקו מר לפני רבם אייבשיצר, ונשמע צעקתם באמרם אליו: הושיעה כי באו מים עד נפש, כי כלתה אליהם הרעה להשיב גמולם בראשם, כאשר התחייבו נפשם לשלם חמשה דברים אם לא ימצאו דבר עונם צרור; או התחבל להוציא לעז פאסקוויל, גם על הספר תה"ק אשר שמי עליו, והוצאתי לאור בפומבי, לא בסתר דברתי ובפיהרסיא נתתיו ומכרתיו לכל החפץ, גם מסרתיו לא"פ במתנה א), אעפ"כ [העיז] הוא לבוא בטענה כזו עלי לפני השררה, מום שבו וכל הפוסל במומו פוסל, כמש"נ לעין בכתב שברו איד ספרו לחות (אודות) [עדות] הוא על שקריו וכוביו המרים, להכחיש הידוע, הן בספור המעשה והמקרה המתלויים והכתבים שהציגו, והן בד"ת שחדש כנגלה והן בפתרון קמיע [ע"פ הנסתר]; והנה גם השררה לא פנו אל מענה זו המוכחשת מעצמה, לפי שזמן רב ראה אותו ספר ושחק ולא אמר דבר כנגדו; ואחר שראה קרוב אידו, גם רצה לעשות הס' תה"ק חלק שני מסע"ע, מה שלא יוכל לומר שום כסיל, והוא סתור מכמה צדדים, [ואין להאריך] בהם כאן ב); רק מה לעשות באיש שאין לו בושה, שם פניו שמיר, האמת בשקר וטוב ברע ימיר; אך בזאת נאותה לו השררה, לפתוח החבית מחדש ולחפש ולחקור שנית, אולי ימצאו לי עון אשר חמאתי בענין חבור סע"ע; אף על פי שזה היה עול וחמס גדול מעיקרא דדינא לחפש אחרי כלל, כל שכן אחר שכבר נעשה פ"א בכל תוקף במעמד שונאי, ופרופסור הנ"ל נתן כתוב וחתום מידו בשבועה, שלא מצא כלום מענין ס' הנ"ל; גם שם נמו אחר פסק דין של שופטי אלמונא שנמו אחר הבצע והפריזו לו שכר שיעמוד לימינו, ואותו ב"ע ג) תבע חלקו בפיו מצד שלנו, ולא רצו לתת לו מאומה, על כן יצא משפט מעוקל וכתבו אל

(א) ר"ת: אובער פריידענט.

(ב) עיין בס' עדות ביעקב (דף י"ח ע"ב) שם השב כל הצדדים שיש סתורה בזה ע"ש.

(ג) ר"ת: בעל עצה וכן אמר יעב"ץ מקודם (צד 183) מעצה דאלמונא.

המשפט דג"ש א). ג"כ לטובתו, גם מק"ה השיג כתבי המליצה והשתדלות מיועצי המיר"ה אל השופטים בג"ש, שיעמדו לימין צדקו; וכאשר הוציא לו שם הוא עצמו, בזה יצא לו הפצו ויצא מבוקשו בעסק זה גם בג"ש, כמ"ש בענין רבנות דהמבורג כנ"ל. וקיימו העש"ג דג"ש הפס"ד שנגזר בכאן דלא סגי בלא"ה, אלא לחזור ולחפש בכתבים שבחבית. וכשראינו כך שהלך כל כך מעות לממון, כי גם בהוצאות אפלאציאן הלז פורו כחמש מאות שו"ק לבטלה, ונפסדו כארבע מאות ר"ט, ועדיין אין סוף לדבר, ומי יודע כמה יגרום עוד הוצאות, עד שיבוא לגמר דין, ועם זה עוד הדבר ספק אם יעשו משפט צדק וישר, כי נראה שרוצים לזכותו עכ"פ בכל אופן שיוכלו, על כן נלאו האנשים הנושאים במשא והוצאה לסבול עוד, לא תבעו עוד עלבוני וחמסי ועשקי, והניחו הענין בשתיקה, גם הצד האחר נוח להם שישאר הדבר כך, כי עמד להם ביוקר בכפלים ודאי, וגם הם יודעים שלא יזכו בדין ישר, רק ע"י שחדים כמנהגם, ועדיין הדבר ספק אם יוכלו עמוד בסוף, לכן טוב בעיניהם להניחו כך, לא בקשו עוד הדבר; על כן גולתי במקומה מונחת, עד ישקיף וירא ה' משמים, להשיב לי הגולה אשר גלוני ושללוני ולהיטיב לי תחת עלבוני.

בחורף תקי"ט מכרתי ה' בתים, שקניתי לפני ד' שנים אצל ביתי בלי היוק ת"ל, אחר עבור ארבע שנים מיום שנעשה השוד והחטם הנ"ל בביתי, בו בפרק היה מווע יוליום לפלטה גדולה (אחר שכבר חלה כשנה תמימה בק"א ר"ל משמן בשרו רוח), הלך לדראון מאלמונא לפריוריצייע מקום מקלט הבורחים מפני נושים. לפני מ"ב תקי"ט ברח מכאן הנבל עם סך ממון רב ועצום, שעשק ליהודים ונכרים; באותה שבוע ביום שלפני בריחתו, לקח בגזל סך מסוים מיהודים בהמבורג העוסקים בחלופין, והונה אותם בהראותו להם כתבים מזויפים מסחורות הרבה שיש לו לקבל דרך ים קורין קונסימענמן, ועל סמך זה האמינו לו כמה אלפים, גם עשה חתימות מזויפות בח"כ לנכרי אחד באלמונא, גם עם קרוב לחמשים אלף שו"ק קוראנד מעות מזומנים, מלבד מש"ח ב), לסוחרים בעד תבואות כן יאכדו כל אויביך ה'.

אח"כ שלח לי הנבל מענדל שפייאר, אגרת בבקשת מחילה בהפצרה גדולה, אכן גדלו הצלחות אייבשיצער הזמניות מאד מאד:

א) ר"ת: דגליקשטאט, עיין מה שהגיד מקודם (צד 184).

ב) ר"ת: מה שחייב.

בשנה זו, בקיץ הלז השיא בתו הנזכרת באגרת שנייה להרב מלומדינג, אחר היוש מהיות לאיש, ונשאת לבחור רך בשנים עם עושר רב^א, ורץ לדרך מהלך בימי זקנה, רק כבר ק[דס] ושב הנה, והשיא גם נכדו בן בנו הגדול נאמש, לבת של אלי' ירוק בכבוד גדול, ועשה הנישואין בכיון יום קודם תענית י"ז בתמוז, וכל ז' ימי המשתה נמשכו לימי בין המצרים בשמחה גדולה, וביום כ"ד לתמוז, עשה יחיאלכי וואלף סעודה גדולה, עליו ועל בניו ומחותניו ושתו לסבאה מאד; ובאותו פרק שב בנו הנער וואלף עמו מן הדרך, והביא עמו עשירות מופלגת, עם חפצים יקרים כסף וזהב וסגלת מלכים לרוב, כפי המפורסם בקול גדול ולא יסף, מהעושר הגדול שהביא בידו, גם קנה מיד אחוות נחלה באלמונא בתים עם גן גדול, ומשנכנס אב הלז הגדיל השמחה, עקר אילני פירות רבים וחשובים, שלא היו דוגמתם באלמונא טובים ומרובים, עקרו ושרשם ואבדם על מנת לעשות במקומן נטיעה של שמחה וחשק מאילני סרק ואבורנקי של מלכים בימי אב, גם קצע צורות חצובות מאבן אלבאסטר לקבוע בהן; וכן קבע הנער דירתו או, בשבת חזון הנך ביתו החדש הלז, והיה האב אצלו על משתה חינוך חבית במש"ק הני"ל ששתו והשתכרו ביין לרוב, התגעשו והתהוללו. ועוד יותר מכל זה נשמע ונראה, שקבע בית מדרש, ועשה לראש משה דוד בעל שד"ב, זה ילמוד שם כלומר חבלה עם תלמידים כחורים, שהולכים ומתועדים שם בכל יום לעסוק בחבלה, עם בעל שד הלז אשר הלבישוהו אייבשיצר ובניו משי שנים, ומאכילים אותו למעדנים ומרוים עסים ותירוש, ויראי ה' כואבים ושוממים, על ח"ה הגדול שבעים לענה ורוש. אנשי הכת הזאת מצמדקים ואומרים, שבצדקתם וביושר לבנם עשו להם החיל הזה, והנה בעינים הפתאים טובים וישרים וזכאים, ואנחנו דורשי ה' ומבקשי כבוד תורתו, ומאמינים החרדים על דברו ושוממים על ח"ה, בעו"ה נחשבים בעיניהם ממאים וחמאים, משוגעים שומים ופתאים; אוי לרוד שכך עלתה בימיו, על זה ידו כל הדוים שנהפכה השיטה, עליונים למטה, וכעורא בשמי שמיא, ממש העלה לשמים שיאו, בין כוכבים שם קנו, וממעל לכוכבים הרים כסאו.

א) עיין בס' התאבקות (דף כ"א ודף כ"ז ע"ב), ועיין בית יהונתן הסופר (דף

י"ז ע"ב).

ב) עיין בס' התאבקות (דף כ"א ודף כ"ז).

בשנה שעברה הבאתי לרפוס ספרי „שמוש“, וכמעט שנגמר נכנס רוח עושים בהפועל מ"ב ולא אבה לגמרו (*). וגרם לי צער גדול, כי עשיתי ע"ז הוצאה חדשה, למען ה' ולהקים תורתו, שלא תהא האמת נעדרת, לבל תהי האפיקורסות גוברת; וכמעט בא אל קצו סמוך לגמרו עצורו ועדיין מונח חסר, עד ירצה ה' פעלי, ה' יגמור בעדי יחזק ידי, מעשי ידי אל תרף.

בתחלת מרחשון תק"כ בא אלי מכתב מהר"א מאמשטרדם הי"ל ב), מבקש שאבינהו [אם מותר לבטל ולשרש כת ש"צ ג], ולהתאמץ להשיב ביחוד על אודות עלילת דם, שהחזיקו וקיימו מרורים כת ש"צ שר"י, להנקם מישראל על מה שרדפו אותן, כי על כן חרדו ועשו רעש גדול בפולין, ונתחדשה גזרה. ה' יציל עמו מכל צרה!

בתחלת שנת תק"כ נתפס יאקב רויטשילד השודר ביתי, ואשר עשה ביתי אפותיקי ער"ז, ועמד בבית הסוהר כמה שבועות, והוצרך לשלם אלף ר"ט ויצא מבית הסוהר. בטבת שנה זו היה לפליטה גדולה ועצומה המפש שמשון מורנא באמשטרדם, אשר קם עלי לשמן וארב על החיות. זה כמה עשה רשעה גדולה מאד בעסק ביש של אייבשיצר, והשיב ה' גמולו בראשו.

בו בפרק הגיעוני מכתבים על אודות הנער המנוער בן זקן וכסיל הנ"ל, ההולך בשמות אביו שתא דינוקא בשוקא כו', וכתבו אלי מגלוגא וממ"א ממעשיו המכוערים והמקולקלים, ביחוד במדינות מעררין [ואונגרין ד] בחן וזרע דעותיו שם.

(א) הספר הזה החל להרפוס בשנת תקי"ח, ונמשך עד שנת תקכ"ב, עיין בספרו מטפחת ספרים (צד קו"ז) ובעת נודע לנו סבת העכוב הזה, ועיין בספר תולדות יעב"ץ (צד ס"א סי' רמ"ח), והפועל מ"ב הוא הנער משה בון הנוכר במגלת ספר מקודם (צד 180).

(ב) הי"ל, ר"ת: השם יאריך לשנתו.

(ג) עיין ספרו „שמוש“ (דף ט"ו), וכן הגיד מקודם בספר הזה „מגלת ספר“ (צד 189) מהר"א כ"ץ שלח לו הטענות של כת ש"צ בפולין, ובקש ממנו הרב הנ"ל שישב על דבריהם.

(ד) וכה יאמר בספרו „מטפחת ספרים“ (צד קט"ו דפוס לבוב) וז"ל: עדיין מתעים ארץ מעררין ואונגרין בנו הנער זרע מרעים.

בעזה"י ארשום שמות החבורים שחנני הי"ת בכתב ובדפוס. הוא י"ת יחנני להוציא אותם לאור אמת, כאשר ברוחי אתי להגדיל כבוד התורה ולהאדירה, וביחוד להקים את דברי התורה, ולבנות עמודים וחוקים לתורה ולאמונה.

ראשית: הוצאתי לאור הדפוס בעזה"י ספר "לחם שמים" על שני סדרים, עם קונטרס בנין "בית הבחירה", ועדיין מונחים בכתב ח"ב הסדרים האחרונים, גם חברתי בס"ד מהדורא קראתי "משנה לחם", גם "לחם נקודים". שנית: הדפסתי ספר "אגרת בקורת". שלישית: ספר "שאלת יעב"ץ" עם קונטרס "עשרה הלחם" בתשובות על שאלות שנשאל מעמדי בספר "לחם שמים" ח"א שבדפוס. רביעית: "ספר תפלה" מב' חלקים הנקראים "עמודי שמים" ו"שערי שמים". חמישית: ספר "מגדל עוז וברכות שמים" עם "בית מדות". ששית: ח"ב מספר "בית מדות", עשרה בוגין כליתי ובאמצע נמרדתי במלחמת [התנין]. הי"ת יוכני בחסדו להשלימו. שביעית: "עץ אבות", ושלושה קונטרסים דרשות: א', "יציב פתגם" הספרו של אמ"ה ז"ל; ב', "שמש צדקה" דרוש חתונתי עם בת אחי למו"ט, ג', "שאגת אריה", להספיד גיסי הרב מאמשטרדם ע"ה; מלבד קינה על אודות גרוש מפראג.

ואלה הספרים שהדפסתי במלחמת התנין: א', "תורת הקנאות". ב', "עקיצת עקרב". ג', "ציצת נובל" עם הגהותי ותשובותי. ד', "סדר עולם", והנלוה ופירושי עליו, ונקראת ס"ע רבה וזוטא, עם קונטרס נגד כת ש"צ שר"י בפאדאליע. ה', "שלה"א" נגד חבור אייבשיצר א'. ו', ספר "שמוש" כולל ג' חבורים, והי"ת ברוב חסדיו יראני, לרשום כהוגן ב'. ואלה שמות הספרים שחברתי בעזה"י, אשר הם בכתובים עדיין: א', "לח"ש" ח"ב עם "משנה לחם ול"נ" כנ"ל. ב', "מו"ק" על מא"ח שלחן ערוך והלכה פסוקה בדינים והלכות השייכים לסי' תפלה שלי ולא נכללו בו בפרט. ג', "שאלת יעב"ץ" ח"ב. ד', "קולן של סופרים". ה', "הקשורים ליעקב" דרשות. ו', "גלעד" על התרגום. ז', "אם לבינה ואם למסורת" על תנ"ך. ח', "משכנות יעקב" הגהות על מדרש ילקוט. ט', "עזר אור" על התשבי, ושאר ס' דקדוק שהגהתי בס"ד ב'. י', "לקומי אורות" ע"ד הקבלה וסתרי תורה. י"א, "ממפחת ספרים" כמה חלקים; י"ב, "ממפחת סופרים"

(א) שלה"א, ר"ת: שבירת לוחות האין.

(ב) בסוף הקונטרס אבל יחיד כתב המדקדק ר' שלמה דובנא, כי ראה על נייר אחר אשר הדפיס יעב"ץ, ועליו רשומים ל"ד ספרים שזכה להדפיס בחייו, (ג) עיני תולדות יעב"ץ לוואגנה (צד מ"ג סי' י"ג).

נוספות על ספר יוחסין ושפתי ישנים. י"ג, ליוצאי חלצי „על התפלה והברכות" א). י"ד, „זכרון בספר". ט"ו, „בדק הבית והמגדל". ט"ז, ח"ג מבית מדות כתב גדול ב). י"ז, „מגלת ספר" הלז ג).

ואלה שמות החבורים בעסק הריב לה' המונחים עדיין בכתב: א', „מלחמת תנין ואגרת פורים". ב', „עדות ביעקב". ג', „בית יהונתן הסופר". ד', „פתח עינים". ה', „תשובות המינים". ו', „ספר „שמוש" כולל ג' ספרים: „שוש לסוס", „מתג לחמור", „שבט לגו כסיל". ז', „הלכתא למשיחא". ח', „עקרב בית הבודה". ט', „אגרת שוש", וכמה אגרות שכתבתי ע"ז העסק ביש. י', „יקב זאב" על אודות בן כסיל בן זקן וכסיל. י"א, „רסן מתעה". י"ב, „צעקת דמים וחסן כפון".

שילחי תיק"ד) נתעוררו הבחורים להעיד על מעשי אייבשיצר ובנו, ואז התחילה המכה שנית בנשים יולדות, ובתחלת שנה שאחריה שנת קב"א הלך בן כסיל אייבשיצר הנ"ל לדראון ולא ישוב, ולימים מועטים הלך ג"כ המשרת, שהניח פקיד על ביתו וחצרו, הלכו לפליטה ולא שבו עוד, והניחו סרחון גדול של חובות שעשו אצל יהודים ונכרים. ב"א הפסידו כעשרת אלפים שו"ק, שכלו ממונם, כוחם ואונם בבנינו של הנער, וגבו ביתו וחצרו ומכרום עם כל הנמצא בהם, כמבואר ב"יקב זאב ושחוק הכסיל", ועדיין המעות מונחים, מפני שהנער עשה שם במעררין ובווינא ג"כ חובות הרבה, ונתפס שם בקלון בהעלשוויא, ואחריו נאמש עשה שט"ח מזוייף מקודם, כאלו חייב לאדם אחד בפראג סך כזה, על כן באו במשפט כאן לעקל המעות בחובו. בשנה זו בפסח נמכר הבית והגן ה) של הנער בדמים מועטים. בו ביום היה לפליטה גדולה מר"פ מא' רי"פ החתום הראשון מן נ"א החותמים שבקשו למסרני למלכות ז). באותו פרק בא לכאן שמשון מורנא טאמשמרדם להחיש מפלט, וסכר ג"כ לגבות חובותיו מיופא הירש

א) וכה יאמר בהצעה לספר „לוח ארש" בסוף בזה"ל: במקום שאין איש עכ"פ אוכיר ואודיע לבני וי"ה, עכ"ל.

ב) הספר הזה הוכיר מקודם (צד 174).

ג) ח"ג, ר"ת: חלק ג' ליושי מספרו „בית מדות".

ד) פרט השנה הוא תק"ב.

ה) עיין בס' התאבקות (דף י"ט ע"ב) וז"ל מיד כבואו קנה חומת בית אחוזת

שדה וגן מלא אילני פרי.

ו) עיין עדות ביעקב (דף ס"ד ע"ב) ועדות ביעקב (דף כ"ח ע"ב), מר"פ מא'

רי"ג, ר"ת: מראשי פרנסים מאלטונא ר' יוסף פופרש.

ויצא בפ"נ ושב לאמשטרדם, ומיד בשובו נפטר שם, תהא מיתתו כפרתו. ורי"פ בקש מאתי שאניחהו לילך לבהכ"נ שלי, שמפני הבושה לא יכול לבוא לבהכ"נ הגדולה, ונמצאתי לבקשתו והתמיד הליכתו לבהכ"נ שלי עד אחר החג. בשנה הנ"ל או"י תמוז נתעורר בי מיחוש גיד הוהב שהיה מושך דם כמעין, והיו רוצים שלא אצום בו ביום, ולא נמיתי אזני לרופא שאמר שיש סכנה בדבר; אמרתי יעבור עלי מה, לא אוכל לאכול בחג של ש"ץ, כי וראי לנסיון בא זה עלי, ונתחוקתי והשלמתי התענית בעזה"י, ושפע הדם התמיד בקצף גדול, משך שלשה שבועות עד אחר מ"ב, וכבר לא היה בי כח לעמוד על רגלי, והוצרכתי למשענת בלכתי אנה ואנה, עכ"ז גמרתי גם תענית מ"ב, וכמעט לא נשארה בי נשמת רוח חיים, והי"ת נתן ליעף כח לעמוד גם כו; אחר החזירני ה"ל א). יהי שמו הגדול מבורך לעד!

בזמן הזה נתן משה קובעם כתוב וחתום מידו כברעמן פטורין על עסק המשפט אודות סע"ע ושיוחזר לי החביות עם מה שבתוכה, שגול אותי לפני שש שנים, ובכוא הכתב אלי תבעתי ליעקב ר"ש ב), ונפל למשכב ונעשה חפשי. ונתבעה אלמנתו ורצתה לפטרני ג"ב, ועמד אייבשיצער והלך בעצמו לערכאות, ואמר שהוא אינו מניח להחזיר לי החבית, כי גם כבודו לקה ע"י, והעמיד לו מליצים ועכבו יותר מחצי שנה; אבל לא הועיל לו כי יצא דבר המשפט, שאם רוצה להגיש עצומותיו לנגדי, צדיך שיעמיד ערב מספיק ובמוח על הוצאות והזיקות, והלך ובקש אצל מאהביו שיכנסו בערבון בעדו, ואין שומע לו; וכראותו כי אין לאל ידו, והפסיד מעות בחנם, גם היה בחולי, אז נשלם ונפסק הדין שיוחזר לי הנשלל מביתי. זה אירע בחג גדול של ש"ץ י"ז תמוז תק"כ, בפרשה: לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום, והחזיר לי החבית שלי בשבוע שלאחריה ג"ב בחג של ש"ץ, בלי נפקד ממנה כל מאומה. ככה יראנו ה' חסדיו ויוכנו לנחמה שלמה בב"א!

שנת תקכ"ג נודע לי שבתאי אסתר ע"ה נפטרה לעולמה. ישת"ל מבורך. בשנה זו הוצאתי לאור הרפוס ס' „שמוש“, אחר זה זיכני הי"ת לימי בינה דמנהון דינין מתערין. מיד בהתחלה אחר חג העצרת בפרק מולדי, התעורר בי הזלת גיד הוהב בשפע, ולא חששתי לו מאומה, והדרתי שנתו בלילה בכתיבת תשובה לשואלי ד"ת, הוגעתי טבעי בלי

(א) ר"ת: השם לאיתני.

(ב) ר"ת: רויטשילד.

שום דאגה, אבל הייתי מחמת זה בסכנה למחרת, כי גרם לי כיום סבוב מהראש, ולא יכולתי קום על רגלי; איזה שעות הוכרחתי לשכב במטה, ונעשה רעש בעבורי כי הוצרכתי לתרופה קצת; אבל כמה ימים הייתי ביסורין עצומים, כי לא יכולתי לישן כלילת מחמת היסורים, עד שחמל ה' עלי מהר צועה להפתח, ולא נתנני לרדת שחת; ושמעתי מאד תנועת הרפק, והיה נדמה לי כאלו בוקע עצים בשכונתי, ולא היה רק תנועת הרפק, והקשתו במוחי בחזקה כל כך עד שהייתי חושב לאוני שיש איש מכה וחוטב בגרון סמוך אלי, ואביט בה וכה ואין, עד שהבינותי שההכאה וההקשה הן במוחי; כך הי"ל עד שרחם ה' עלי. אחר שובי לבריאותי נפלה בחולי בלאמרן, בתי הילדה היפת תואר וטובת מראה וטובת שכל, שנשאה חן בעיני כל רואיה, וכבר חליה מאד והלכה גם היא לעולמה, אחר שהשלימה ארבעה [שבועות] שלמות, אחר שחלתה כמה פעמים, וכל פעם חזרה לבריאותה עד שהגיע קצה ע"י חולי אכעבועות, וגרמה לי יללה גדולה. זכרתי משפטי ה' מעולם ואתנחם!

קרוב לסוף שנה זו קודם ר"ה תקכ"ד, נעשו בריחות גדולות ועצומות עד מאד בג"ק, ממש לא נשאר איש מהחלפנים ובעלי כיסים העצומים, שלא היו לפלטה גדולה, מלבד מתי מעט, ורוב הבורחים ככולם היו מכת שונאים שלי, רק שנים שלשה גרגרים אנשים בחורים מתחילים, אשר היו מצד שלי נכוו ג"כ בגחלת זו, ונהרס מצב מו"מ של ח"כ ונאמנות; הבערש נפל עד היסוד כחצי שנה, עד היום לא חזר לאיתנו כבראשונה; אח"כ הלך לפליטה הירש הלי פרנס ק"א, שהיה גם הוא א' מראשי מתנגדים שלי מלפנים. אחר החג השלים אייבשיצער חברו כרו"פ*, ועשה ממנו דורונות בכל צד ופנה בבאן ובכ"מ, ואומרים שהרויח בו כמה אלפים, אע"פ שהיה לשחוק וללעג ועשו עליו השגות אפילו הנערים והבחורים. בו בפרק נפל אייבשיצער בחולי כבד, אמרו שהיה אחר יאוש כשלשה ימים, ועשה מהומה גדולה אצל כת שלו, אכן אני אמרתי לאנשים שלנו, התפללו בערו שלא יפטר כך מן העולם בכבוד בלי תשובה חלילה, שירגיו שוכני עפר גם יעשו ממנו תועבה, לכן העתירו בערו שיעשה תשובה ויהא לו תיקון, וא"ל* שלא יבוא לקבר ישראל, ובכך שב לחייו שאינו חיים, ועדיין הוא מאריך ברעתו ועוד השעה משחקת לו שחוק הכסיל. ועשה עול

(א) ר"ת: כרתי ופלתי, נדפס באלטונא תקכ"ג.

(ב) ר"ת: ואם לאו, והכונה ואם לא ישוב. ועיין בספרו התאבקות (דף נ"ט ע"ב).

וחמס לכמה ב"א, הצועקים חמס מפניו בעניני משפטים שעושה
 כרצונו, נגד הסכמת הכ"ד והקהל ואינים נענים, עושה כרצונו ולית
 דימחא בידיה. בשלהי קיימא דנא השלמתי בעוה"י ח"א מספר "מו"ק"
 א"ח. בו בפרק באו הנה משולחים מחאמין, לצורך פרנסת הגרים של
 רוסיא, שנלוו אליהם זה ארבע שנים כנוכר בסוף ספר "שמוש", שאז
 התחילו לבוא כארבעים איש, ומן אז והלאה הולכים ומתרבים מדי
 שבוע בשבוע, ונוספים לחמשים חמשים ולמאות, סובבים ומקיפים
 בדרך עקלתון ארוך עד שבאים לחאמין, והמקום צר קמן מהכיל אותם,
 והוכרחו לשלוח שלוחיהם לקבץ נדבת הקהלות בארץ אשכנז, וכבואם
 הנה סרו אליו, מיד באו לביתי, ולא אבו ללכת אל אייבשיצער, בידעם
 והכירם כל מעשיו אשר עשה, וקשרו אשר קשר על ה' עם הארורים כת
 ש"ץ בפאדאליע, כי קרובים המה אל החלל הגדול הנעשה שם, גם
 ספרו שנמצאו שם כתביו הרבים, מעשה ידי אייבשיצער, והרבה מהם
 שרפו שם בק"ק חאמין, ונשארו ג"כ ביד מי זמי שמשו אותו. גם יש
 מקרוביו שם שהיו בידיהם כתביו והפיצום שמה; בגלל הדברים האלה
 לא רצו האנשים האלה להסתכל בדמותו. שלמים הם ונאמנים
 בשליחותם, ואמרו אנן שלוחי מצוה ולא שלוחי עבירה, ואע"פ שהרבנו
 עליהם רעים לרצותם שילכו אליו, ורבים מיראים אותם שאם כה יעשו,
 יהא להם תועלת גדולה בעסק שליחותם ואם לאו יפסידו, לא השגיחו
 השלוחים בדברים הללו, ולא יכלו כל אוהביו להחזירם מדעתם, ועשו
 ק"ה א) גדול שלא נעשה כמוהו בכל שנות הריב לה', בשביל כך לא
 נתנו להם מקופת קהל אלמונא אף פרוטה אחת, אך קהלת המבורג
 עשו הפעם כטוב לא פנו אל ק"א, ולא מנעו עצמן ממצוה רבה זו.
 ונתנו מכיס הקהל עשרים דוקאטען שפעציא לצורך הגרים. מלבד זה
 העמדתי להם שני ב"ב נכבדים בק"א ושנים בקה"ב, שיוסכבו על פתחי
 נדיבים לצורך הספקת הגרים, באופן שעלה סך המקובץ בכלל עם
 הנ"ל יחד כשמונים דוקאמין נמסר בידי, ושלמתי בעד פרנסת השלוחים
 שהוכרחו להתעכב פה, מן קודם חג המצות תקכ"ד עד אחר חג
 השבועות, ונשארו בידם כחמשים דוקאמין, לשלחם ליד הממונים על
 הגרים בחאמין.

בו בפרק בא הנה חתני ר"מ ועמד בביתי כל ימי ניסן הלו, אחר
 נסע לברלין ואחר איזה ימים שב לכאן, ושלחתי על ידו סך מסוים

מחבורי בערך ב"מ ר"מ, כפי המקח שאני נוהג למכרם. עוד זה הלך וזה בא חתני ר"א עם זוגתו כתי נחמה תי, בחשבו שתשוב לב"א כנעוריה א), כי שנה אותה ורצה לפומרה בג"פ, ונדמו בעיני שתי הבנות הללו שנשתדכו בבת אחת בקול גדול, כחרס לוחות שנשתכרה. זה היה מעשה בתום שנת "דינין" הנ"ל, ונכנסתי לשנת "חיים" בחסד ה' ב), יהר"ם שאחדש כנשר נעורי, ויוכני ברוב רחמי וחסדיו, לשנות חיים ארוכים וברוכים לעבודתי וליראתו ולתורתו, תחת שנות הצרות והרעות אשר עברו עלי, בלי מצוא מנוח ונופש. אף כמעט רגע לא מעמתי מעם חיי קורת רוח בעולם, לא בנוף ולא בנפש ולא מחוץ לנוף, לא בעמלי ויגיעי, לא בכחי וראשית אוני, לא ראיתי אפילו שמחה אחת של י"ח הנשואים, רק שבעה ברעות נפשי יגעתי באנחתי ומנוחה לא מצאתי; כלו עיני מיחל לאלהי מתי ינחמני מרגזי ומעצבוני; בה' במח לבי, אשר הראני צרות ורעות ישוב ינחמני, ומתהומות הארץ ישוב יעלני, לשכון כבוד בארצנו, יוכני לנוכ בשיבה טובה ולעבוד אותו באמת, בשמחת לבב על אדמת הקודש, לראות בטובת בחיריו העושים מאהבה. כ"י! בשלשה לירח אב שנה זו, חזר אייבשיצער ונפל בחולי שתוק פתאום ג), והיתה מהומה גדולה בביתו איזה ימים ובסוף אלול מת אייבשיצער ושחל"ח. יכתב ענין זה בנייר בפ"ע באורך. על יומו נשמו אחרונים. ע"ע לא פסקה זוהמתו. הציגו על קברו מצבה, גם עשו ממנו דמות צורתו משוח בששר, והכסילים האוילים הנצמדים אליו, מחבקים ומנשקים אותה. איש אחד הניח הנייר שבו הצורה האדורה, בתוך חומש על מקום עשרת הדברות.

למדן אחד מבני לימא נשתגע על אודותיו, באשר הביא לו תלמידו קמיע, מה שמצא אביו בתוך תיבה שקנה מעובון אייבשיצער, ונמצא כתוב בה שמשביע בשם שבאם ד) צבי, ובשם יונתן בן שינדל; עד"ן יצא מדעתו המלמד ההוא, שהיה עדיין רך בשנים ועסק גם בחכמות חיצוניות, והעמיק בידיעות יותר מהראוי לו, עד שהוחלש מוחו כבר קודם זה ולא יכול לסבול, גם עשה מעשה שגעון, עד שהכניסוהו בבית החפשית באלטונא, אבל לא נוהרו בו כראוי ולא

א) ר"ת: לבית אביה.

ב) שנת "דינין" הכונה שנת תקכ"ד, ואז נכנס לשנת "חיים" כי היה בן ס"ה

בגמ' חיים.

ג) חולי שתוק, שלאך בלשון אשכנז, עיין עדות ביעקב (דף י"א ע"ב).

ד) עיין בס' תה"ק (צד ק"כ) דפוס לבוב.

שמו עליו משמר. פ"א יצא לחוץ וחפר קברו של אייבשיצער, כמעט קט הגיע לארזנו, לולי שראוהו ומצאוהו עוסק בחפירות הקבר, ומנעוהו בכח והחזירוהו לבית האסורים וכבלוהו, אחר נמלו הכבלים ממנו ועזבוהו לנפשו, כי חשבוהו שנתיישרה דעתו, שהיה אומר תמיד דברי קדושה, ואמר כ"פ שרוצה למבול עצמו, ויהי כי ראה עצמו בלי שמירה, יצא ורץ עד מקום המים וטבל בהם, אבל שקע בהם ורצה להציל עצמו לאחוז באיזה דבר, כאשר העיד נכרי שראהו מרחוק, אבל לא יכול כי היה חלש ונטבע מיד, והביאוהו לקבר ישראל בכבוד. לזיה גדולה עשו לו סמוך לכניסת שבת קדש שנת תקכ"ט.

בשכט התועדו ג"ק על אודות מינוי רב חדש, והיו רבים חפצים להשיבנו לנחלת אבותי, וכשעמדו למנין לעשות רשימה מהראויים לאצמלא זו, נעשית מריבה ביניהם על אודותי, וכמעט היה הרוב על צדי, וכך היה כודאי אם היו עושים דבר זה בגלוי, לא היה אדם אחר עולה להתמנות רב בג"ק בפעם הזאת; אכן התחכמו שלשה מאויבי, הלא הם ריש בריוני יחיכני וואלף, יעקב שלעווינגר, הירץ שטאר, ובטלו הוועד ההוא; אח"כ התחבלו להפיק מזמתם לדבר על לב הנועדים לשוב להתועד מחדש על עסק זה, ולקבץ דעות בהסתר והעלם מכל וכל, דהיינו ע"י שיעשו מיני עגולים שונים, באופן שהאחד יורה על הן והשני על לאו, ועשו שתי קופות מהעגולים, כדי שיקח כל אחד מהנכררים לחות דעתו, באופן שיקח אחד מהעגולים שירצה בהסתר, בלי שיראה אדם מאיזה הוא לוקח ומניחם בקלפי, אח"כ ימנו העיגולים ויראו מאיזה הרוב, ונתרצו יחד בזה, ובתוך כך הלכו המתנגדים הנ"ל, ופתו והסיתו קצתם עד שסרו למשמעתם אחד או שנים; אולי ברצי כסף נתרצו להם לחזור בהם ולבגוד בי, ולא דאגו מעתה כי עב"פ לא יודע מי הוא אשר חזר בו מדעתו הקודמת ומאן בי, ועשו כן והצליח בידם מה שרצו לסלקני מן מנין הראויים. מעתה חשבו שכבר עלה בידים ג"כ, לבחור ביוסף מוקיר שכתא שמיני' אב"ד מפירדא, וחשבוהו כאלו הוא כבר אחר מעשה, אבל [מען] כי אחר זה כשעשו בוררים לקבל הרב החדש, ואע"פ שהיה נדמה לכל שהרוב היה לצדם, אכן מה' היתה שקצתם בקשו לעמוד על דעתי להיכן נוטה, וע"כ הוצרכתי לתת דעתי והסכמתי להרב מבראד מכמה מעמים, עד שעלתה בידנו ונבחר זה האיש לרב דג"ק על ידי בס"ד.

בחדש ניסן נתקבל בני הרב כמ"ז משלם זלמן נר"ו, לרב ואב"ד דק"ק

המבורג שבלונדון א), ג"כ ע"י השתדלותי ופעולתי בעוה"י זמן מה, וכבר היה אחר היאוש, כי הי"ל כמה מתנגדים מצד בה"ק דוקספלעס, שנפרדו מהם וקבלו לעצמם אב"ד ר"ט שיף מפפד"מ, אבל מאת ה' היתה זאת היא נפלאת בעינינו, שלא הועילה כל התחכמות והתנכלות הצד המתנגד לבטל מנויו; גם אחר שכבר נתקבל בהכשר כהוגן, קשרו עליו קשר וכתבו לו איזה יחידים מן הצד הנ"ל, אגרת מרד ומיאון בהתראה שלא יבוא אליהם כי יסרבו בו, ונעשה ע"י הסרסור לז"ע תלמידו של א"א שישנו שם, שהתעצם כזה גם שלא אגרת אוגרת ומסוכסכת כזו על הפאשט, כמבור ליראני ולבהלני, כדי שאעכב ע"י בני שלא ילך שמה; אך הצד אחר רצו בו המה הרהיבוני וזרוני על ככה, שלא אשגיח במעשה תעתועים של המתנגדים וכן עשיתי, והוחרתי את בני שלא יפנה לדברי האגרת המכוערת, ועשה והצליח ת"ל; בא עד הנה, ושבת אצלם בחג השבועות הלו, וכל הנכבדים דג"ק עשו לו כבוד, ומצא חן בעיני כל רואיו, ונסע מזה והגיע למקום חפצו וכסא כבודו בחצי תמוז, ונתקבל בכבוד גדול ושמחו בו כשמחת בקציר. העם ההולכים בחשך ראו אור גדול, והפליגו ממנו מאד; והגיעוני משם אגרות שגם האויבים נהפכו לאוהבים, וששים ושמחים בו כמוש חתן על כלה. יהי רצון מלפני בעל הרחמים, שיצלה ויעלה מעלה לזכות עצמו ואחרים עמו, ויזכהו בבנים וישמחני בי"ח בכלל ובפרט כי"ר. אמן!

וכו בפרק העמדת בעיר גענו ב), התורני ר' יהושע ליפשיץ שהיה נרדף ע"י הוראתי ששאלתיו בר"ת, והכאתי בעוה"י למקום מנוחה בכבוד.

בקיץ הלו הגיעני מכתב מהרב דפב', על אודות נתן ארהאלצער תלמידו של אייבשיצר, המורה בישמפן שהקים אשרה לאייבשיצר, ובקש ממני גב"ע מהבחורים הרשעים מקוימת ולא עלתה בידי. והגיע הנה הרב החדש כמו"ה יצחק שהיה לפני זה אב"ד בכראד, בשבעה לתשרי שנת תקכ"ו העיר ה' את רוחי לקנא קנאתו, אחר ע"ז אחר שקיץ שלו, מאחר שהניח אייבשיצר שרשים רעים למורים בישראל; ובכן קמתי ונתעודדתי ב"ה בבה"כ שלי, ביום צום

א) כונתו שהיה לרב ואב"ד בבית הכנסת המבורגער אשר בעיר לונדן, עיין בס' כלילת יופי (צד צ"ד),
 ב) לדעתו צ"ל: בעיר גענו ובכ"י נאמר בע"ד גענו.

לגרש מקהלנו את הנער וואלף אייבשיצר ואחיו, וליב רעכטשיין, נתן אורהאלץ, מאיר פרוסטיין, משה פודהייצר (א), ולא חרץ איש לשונו. אף אם אח"כ בהשמע הרבר ונתפרסם, חרה לאנשים אוהבי אייבשיצר, מ"מ נאלמו, על כרחם שמו יד על פה, אך חשבו שלא יעשה רושם בעולם, באשר אין איש מתחזק עמדי; גם לא האב"ד החדש אשר הוקם על פי, כי השבתיו ג"כ מקנא ונוקם נקמת ה' במדינים הצוערים אותנו בנכליהם, כי אמנם בא עה"ח נגד אייבשיצר, והיא שעמדה לו להביאו על כסא הרבנות דג"ק. אחר שירד מכבודו כבראד רדפוהו שם מאד, עד שהתחנן למחוי הרב דהעובר להביאו לארץ אשכנז אפילו לרבנות קטן שבקטנים, והרב דהנובר עשה ככל מאמצי כחו, גם לפייסני ולהתרפס ברצי כסף, להתחייב בעדו לתת לי הרב מבראד מחו', אם יתקבל לג"ק, המשים אדומים דבר שנה בשנה, מלבד שאר הבטחות להוסיף ולא לגרוע, ונמצאתי לו. אך העיקר היה, למען יהא נאמן לה' ויהא מסייע לדבר מצוה רבה זו; אך כשנברק נמצא גרף... לא די שלא עשה מאומה, כי ירא לפתוח פה ולדבר מאומה רע עליו, מדאנתו פן יפסיד איזה מתנה ודורן, אצל האנשים הדבקים באייבשיצר עד עתה, ולא די זה בלבד אלא שנתן יד להקים אשרה חדשה (ב), ונתן מעלת מורנו לנכד אייבשיצר, אע"פ שמחיתי בידו באיום גדול לא השגיח בי, כי האיש אוהב בצע, ויירא פן לא ימצא חן בעיני הנקשרים לאייבשיצר; אף לא רצה לתת לי מאומה ממה שנתחייב בעדו מחו' הרב הנ"ל, אך לבסוף מחמת רוב הפצרות מחו' הרב דהנובר התפשר עמדי, קבלתי ו"ב וחצי אדומים מהרב דהנובר, וחמשים מן הרב ר"א אב"ד דג"ק. גם נתן לי שט"ח על נו"ן אדומים אחרים, לשלם קודם פסח תקכ"ז הבע"ל, בכך החזרתי לו כתבי השעבוד הנ"ל. גם התחיל לעצור ספק לומר, מי יודע אם היה אייבשיצר מכוער כל כך; אף הוא אמר שהחתימה שנתן מידו נגד אייבשיצר יצאה מת"י ע"פ תחבולת הרב מאמשטרדם בעד איזה הבטחה שעשה לו, בעסק שהיה מסובך עם פרופס במעות שתקע בהדפסת הש"ס היא שגרמה, לשון רכה תשבר גרם כי לא ענה מלבו. בקיצור על כרחו שלא במובתו נשאר חמר גמל בין שני הצדדים: כשנמצא עם הצד אויבי אייבשיצר, דיבר גם הוא רעה למען לא [יפול בעיניהם], אך בפני המתנגדים ירא

(א) עיין בס' התאבקות בחלק ג' דרוכה (דף ע"ב ע"ג).

(ב) ועיין בס' התאבקות בחלק ג' דרוכה (דף ע"ג ע"ב).

ע"ג דברת וקולת
ה' 2/120

לדבר מאומה רע כנ"ל; לכן לא יכולתי לפעול עמו דבר, ונשארתי לבדי, אין מתעורר [לעמוד עמדי] ולא מחזיק בידו; אכן אלהי אבי היה עמדי, לא אירא מרגשת פועלי און וחורשי רע בלבבם, בצל ידו החביאני ובכנפי חמלתו הסתירני. אמנם הכרוז הנ"ל בבהכ"ג שלי עשה רושם. מיד תוך ד"י ימים נכזה בנחלת הכרוז א) ישראל שווערין, מחזיק בכלב פרוסטיץ הנ"ל להיות שם מורה צעקה, והתריתי כל הקיץ שעבר, כתבתי לשווערין שיסירו האיסור מן [העדה] פן יהא להם למוקש והיא לא תצלה, ולא אבו שמוע אלי ב). ויהי ביום ה"ר ג) נכוזה ברותחין ששפכה עליו משרתת הבית ונבושה עורו, והיה בסכנה גדולה וביסורים מכוערים כמה שבועות, ולבסוף נסדר לו מרופא להקיו דם והעלתה המכה צמחים; וגם בזאת הלך ולא שם לבו לדבר ה', ועורנו מחזיק ברעתו לעזור לרשע ולסייע עוברי עבירה, להיות לו סורר ומורה הפושע פרוסטיצר.

בחורף הלז שילחי כסלו נמניתי אני לבורר של אשה קילא לגמור דינה ותביעתה מיורשי בעלה, וישבתי פעמים עם הרב אב"ד והדיין רל"פ, והדברים ארוכים כתובים אצלי בקונטרס בפ"ע. בו בפרק חזר והתעולל בי מיחוש גיד הזהוב, כי נתקררתי אחר חמום גדול שהי"ל בשיבת הדיינין הנ"ל, ובהיותי מושך דם כמעין ביושבי בהכ"ג. ובצאתי נפלתי לארץ מרוב חולשה, והיתה בהלה גדולה בכיתי ובקהלה, ותי חבל עלי ושב רוחי אלי; אך כמה שבועות לא שקמה רתיחת המעים, והיה הדם כנחל שוטף גם הוחלשו כחותי מאד, לא הייתי בקו הבריאות כמו שני חרשים; אחר חזרתי לאיתני הראשון ת"ל תיי. בו בטוח לבי ונעזרתי, הוא ית' יחיני לעבודתו ויראתו!

בר"ח אדר הגיעני מכתב על הפאשט מרעכניץ, מקום אשר ליב שמאשטיץ אסו"ר שם למורה איסור והיתר, מודיעים אותי הכשרים שבקהל שם, ששמעו ידעו וראו העתק הכרוז שנעשה בבהכ"ג שלי, על האנשים הנ"ל, ופחדו ורדו והיו רוצים לגרש הרב שלהם הנ"ל בגלל הכרוז ה), אך קמו בני בליעל המחזיקים בידו וההבילו הכרוז,

- א) עיין בס' התאבקות בחלק גת דרוכה (דף ע"ג) ושם נאמר כך: תוך ד"י אחר זכו' ונכוה בו.
 ב) עיין בס' התאבקות בחלק גת דרוכה (דף ע"ג).
 ג) והוא ר"ת: הושענא רבה, עיין בס' הנוכר דף הנוכר.
 ד) וכל הענין הזה בפרטות עיין בספרו התאבקות בחלק גת דרוכה (דף ע"ה), ופרט השנה שכלה יעביץ לכתוב את חבורו מגלת ספר נראה מזה שהיה בשנת תקכ"ו,

על כן הסכימו לכתוב לקהל רכאן, לידע אם נעשה בהסכמתם, וקבלו
אגרת תשובה מפה שלא ידעו מזה הכרוו, אף הוסיפו לגזור עליהם
לבטל האיסור בכל עזו, ואנכי השיבותי להם בכתב ארוך כיד ה' המובה
עמי, להעמיד האמת ולעשות סייג לתורה, ה' יקנא לעמו א'.

אחר ימים אחדים נודע להגאון יעב"ץ הענין הזה בפרטות, וכתב
לרעכנימץ בנ' אדר שנת תקכ"ו לאמר: האגרת שלכם שכתבתם אל
הקהל פה בודאי בא ליד אחר מן מעריציו והצניעה, לא הראה אותה
לזולתו, לא שלטה בו עין אדם כשר, שאלנו וחקרנו היטב, ואין איש
יודע מאומה אם הגיעה אגרת כזאת לאנשי קהל פה, על כן בלי ספק
הפוחו וריק ההוא שקבל האגרת, הוא השיב לכם בשם הקהל הזה כולו
בזיוף במרמה, כאלו נעשה כידיעתם ואפשר חתם תחתיה גם שמות
כולם, והכל הבל ושקר גמור בדוי מלכו, לכן תדעו נאמנה כי אגרת
שקבלתם מהמבורג הוא שקר נדף ב'. דברי יעב"ץ עשו רושם אצל
הקהלה, והעבירו את הרב שלהם, שזה כמה שנים רדפו אחריו בק"ק
פ"ב ופראג ולא יכלו לו ג'. בשנה הזאת י"ד אייר כתב הגאון יעב"ץ
אגרת למחוי ותלמידו מו"ה יעקב כ"ץ, על דבר הענין מכת ש"צ
שנתחדש או במיפליץ ד'. ובשנת תקכ"ו כ"ו תשרי קבל הג' יעב"ץ
מכתב מאת החכם רמ"ד מעיר ברלין לאמר: ברוך ה' אשר לא השבית
לנו גואל והקים לנו את ארמו"ר לשמור משמרתו, וחרף נפשו לנקום
נקמת תורתו. מי כמוהו ברור יתום גודר גדר ועומד בפרצה, מי יקום
לנו עם מרעים הדוכרים סרה על ה', ומחרפים מערכות אלהי ישראל,

ואולי כתב עוד ונאבד מאתנו, אך ע"י ספרו גת דרוכה, יש לאל ידנו להשלים את
הולדתו, וקורות ימי חייו האחרונים.

א) עד כאן כתב יעב"ץ בעצמו, מנאן ואילך הוספתי אני מפי ספריו וספרים:
שונים. דוד כהנא.

ב) עיין בס' התאבקות בחלק גת דרוכה (דף ע"ו ע"ב).

ג) שם (דף ע"ו).

ד) שם (דף ע"ו).

מי יתיצב לנו עם פועלי און, המדריחים את לב איש ישראל לכפור בדרשות וקבלות הו"ל אשר מפיהם אנו חיים, לולי העיר ה' את רוח מורי, אשר לבו כלב אריה, ישחק לקול הכסילים מהמונם לא יחת, הוא באחד ומי ישיב ידו החוקה, יד אביר יעקב הנשאה, לשבר שני רשעים ולנתוץ מלתעות כפירים, אם בסברות ישרות וברורות, בנויות על אדני התורה והשכל; ואם לשוט אחריהם בים הקבלה, בסודות ורמזים גימטריאות ונושריקון וד"ת, עד אשר לא ישאר להם מקום לנום שמה להסתר בלמיהם; ואם בדי שאול ירדו, גם שם ידו תנחם ותאחזם ימינו א'.

בשנת תקכ"ח קבל הג' יעב"ץ מכתב מפיטורשבורג לאמר, כי כת ש"צ בראותם כי נכונה תוחלתם בפולין אצל הנוצרים, הלכו להם למדינת מסקוויא וכתבי מליצה ובקשות בידם, להוציא מן המסגר את הראש שלהם יעקב פראנק⁽²⁾; ובעת ההיא ראה יעב"ץ להוציא בדפוס את ס' "מטפחת ספרים", וענינו להראות הדברים הורים שנמצאים בסה"ז ר"ם ותקונין, אשר היו צפונים בלבו זה שנים רבות, יען השעה היתה צריכה לכך⁽³⁾: ובשנה הזאת תקכ"ח הוציא ג"כ בדפוס ספרו "ציצים ופרחים", והוא סודות האותיות ורמזים וגמטריית ע"ד הקבלה והנסתר, להראות כי ידיו רב לו גם כזה; וכן נגמר אז בדפוס ספרו "מור וקציעה" ח"א וח"ב. בשנת תקכ"ט הדפיס ספר "הפדות והפורקן" לרבינו סעדיה גאון, ובסופו הוסיף מעשה נורא בפאדאליא, שבעה עמודים אודות כת ש"צ⁽⁴⁾. בשנת תקל"ב היה בינו ובין הח' רמ"ד חליפות מכתבים בדבר הלנת המתים⁽⁵⁾. בשנת תקל"ד ט' מרחשוון שאל מאתו הח' רמ"ז שאלה בענין המאמר להרמב"ם ז"ל: כל המקבל שבע מצות ונוהר לעשותן ה"ו מחסירי או"ה וכו', והוא יעב"ץ השיב לו כיד ה' המובה עליו⁽⁶⁾.

ובימים ההם התעורר בלב הג' יעב"ץ תשוקה עזה ללכת לא"י, ולהתיישב בארץ אבותיו ובעיר קבורות אבי זקנו ז"ל⁽⁷⁾ ודבר אז על

(א) בס' הנוכר (דף פ"ח).

(ב) שם (דף פ"א ע"ב) המכתב הזה נכתב ביום אסרו הג' של פסח שנת תקכ"ח.

(ג) עיין בהקדמתו לספרו מטפחת ספרים.

(ד) עיין בס' תולדות יעב"ץ (צד מ"ד).

(ה) עיין במ"ע המאסף לשנת תקמ"ה.

(ו) עיין בס' תולדות יעב"ץ (צד ו') בסוף הספר.

(ז) עיין בס' התאבקות חלק ג' דרוכה (דף פ"ה ופ"ו), וכן יאמר בסוף ספרו

לב הפו"מ מאלמונא, לקנות את ביתו להיות להם לאחוזת נחלה, כי בהכ"ג שלחה הגדולה קטנה מהכיל את כל הקהל הרב הזה, וכמעט הסכימו בפה אחד ללקחו אל הקהל, אך מקטרג אחד קלקל הדבר; עכ"ז הוסכם ביניהם לתת לו חמש מאות ר"ט לסיוע, וכשבא שלוחם להגיד לו זאת, לא רצה לקבל המעות כעת מידם. ואחר שלא נודמן לו קונה יהודי על ביתו, על כן נתעכב מסעו מיום אל יום, ובין כה וכה קרא ה' את יעקב אל השמים, וביום ו' עש"ק למ"ד ניסן, הוא יום א' דר"ח אייר שנת תקל"ו, גוע ונאסף הצדיק אל עמו בעיר אלמונא, בן שמונים שנה וזכה לגבורות, וכמעט כל ימי חייו לא מש מאהל של תורה, וארבעה ימים לפני מותו, שלח להמדרקת הג' ר' שלמה דובנא השממות שנשמטו בסדרי העבודות שיסדר בסדרו, להדפיסם עוד הפעם א'; ובעצם היום הזה שמת הגאון יעב"ץ, קרוב לש"ק שב עפרו אל הארמה ורוחו אל האלהים, ויספרו לו כל אנשי העיר אַבל כבד מאד. וזאת מצבת האבן אשר הוקמה על קברו², ועליה כתובים הדברים האלה:

מצבת קבורת

רבהון דיהודאי, טובינא דחכימאי.

י לל וקנה הלא נשמע במחנה העברים כי בערה בה אש תבערה.
ע די ותפארת מראשתה השלכו כמות גבר חכם בעזו משיב מלחמה שערה.
ק דוש וטהור מרחם משחר שם לילות כימים בתורת ה' ערוכה ושמורה.
ב חברויו הקדושים ספיר גזרתם הפיץ כנפות אורו בנסתר ובנגלה הלכה ברורה.

י ראת ה' ותוכחת מוסר וכל תעלוטות חכמה בהם הוציא לאורה.
ש ר גדול נפל בישראל הלא תדעו כי לקח ארון מעל ראשנו והוסר מסכת אבן יקרה.
ר ובי תורתו וחכמתו כתובים וגנוזים עדיין בבית מדרשו תופע עליו נהרה.

מטפחת ספרים (צד קי"ט) ועל אדמת הקודש יביאנו, ועיין עדות ביעקב (דף כ"ט),
וכן מה שאמר הגאון יעב"ץ מקודם בספרו זה מגלת ספר (צד 208).
(א) עיין בס' אבל יחיד.
(ב) המצבה הזאת נדפסה בס' תולדות יעב"ץ (צד ל"ג) וביתר שאת בספר אגדת פרחים לויטטקאווער (צד רפ"ט).

א ביר הרועים ומופלא שבסנהדרין יום הלקחו בא השמש וככתה מנורה
המהורה .

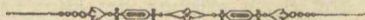
ל ו יאות למכבי ולמעבד הספדא על כי חומה היה לנו כיום ועם ועברה
צרה כמבכירה .

ה"ה הגאון הגדול המפורסם בקי בכל חדרי תורה בנגלה ובנסתר ובכל
החכמות כל רו לא אנם ליה , כבוד מורנו הרב מוהר"ר „יעקב ישראל“
נקרא „יעב"ץ“ וצלה"ה , אב"ד דק"ק עמדן יע"א , בן לאותו צדיק הגאון
הגדול החסיד המפורסם חכם הכולל אדמ"ו הרב מוהר"ר „צבי“ נקרא
„חכם צבי“ וצלה"ה אב"ד דג"ק אה"ו יע"א ; נשמתו יצאה בקדושה
ביום וי"ו עש"ק א' דר"ח אייר תקל"ו לפ"ק וגופו נקבר בו ביום סמוך
לכניסת ש"ק . ניצ'ב"ה תחת כנפי השכינה כוהר הרקיע מזהירה א' .

ובל הערים הקרובות והרחוקות , מקום אשר שמע מות הגאון
יעב"ץ הגייע , היה כבי ואבל גדול ליהודים , כי אבד איש צדיק ואיש
אמונים מן הארץ ; והמדקדק הגדול ר' שלמה דובנא , יצא לקונן בשיר
קינה , הנדפס מיד בעיר ברלין בשם אבל יחיד ב' , כי הגאון יעב"ץ ז"ל
היה יחיד בדורו , ובכל נפשו יצא לקנא קנאת ה' צבאות , ושפתי חנף
שנא , ואל אדם לא יכנה , לזכר עולם ינון שמו .

(א) וראשי התרוויים מן המצבה הם : „יעקב ישראל“ .

(ב) ור"ש דובנא עשה בס' אבל יחיד פרט על שנת מות הגאון יעב"ץ בהמלות ,
ואי"ך אתחנ"ם , שעולה תקל"ו .

הוספה א)

אבי ב), ישמרכם השומר אמת לעולם
 באור י"י הקבצו ושמעו אל יעקב
 וישמע אליכם אלהים אלהי אלהיכם ואלהי אבותיכם .

אספרה אל חוק ולפועלי אתן צדק, ואומרה רבות עשית אתה ה' אלהי (חסר) אנידה ואדברה עצמו מספר (חסר) איה שוקל ואיה סופר (חסר) אף כי (חסר) וא"א לכוף את הדין והשעה לדחוק, ה' אלהי ארוממך (חסר) עצות מרחוק ה' נראה לי ממעשיו ועלילותיו אשר הראנו נגד (חסר) זמרתו מי יתן בספר ויכתבון מלי לעד בצור יחצבון בכתב בית ישראל, בניס יולדו יקומו ויספרו לבניהם ליום אחרון, או ימלא פינו שחוק ולשונינו רנה (חסר) ועולה • ואתחיל מאבי זקני אבא זצ"ל וכו', ונתן לו בתו (חסר) אבא רבה וכו' והיה לו כתב יחוסו עד אהרן הכהן (חסר) בנו של הגאון ר' אלי בעל שם הזקן ז"ל שהיה אב"ד בק' חמלם (?) בימים (חסר) בס' תשובותיו של אבא מרי הגאון ז"ל (סצ"ג) דברא גברא וספר (חסר) מעשה וכו', וחוק וגדול (חסר) השם הכתוב בנייר שדבק במצחו (חסר) באופן שהיה מתירא ר"א בעל שם וכו', והוא נקראת בודון היתה גדולה ועשירה (חסר) שנה קודש שכבש הקיסר שם וכו', אשת זקיני הרב מוהר"י הנ"ל שהשיא (חסר) מושלם בתורה וביראה, וספרו לי הגאון ר"ד אופנהיים (חסר) שהיו שניהם ממכיריו ותלמידיו מובהקים (חסר) והגידו להפליא (חסר) ארבעת חלקי ש"ע שהיו שגורים לו על פיו, ונעשה לו נס (חסר) כאשר אספר הנה (חסר) ויהי בשנת ת"ח עת צרה לישראל בארץ פולין (חסר) ואקריינא (חסר) חמיל, ומשם נתפשטה הגזרה ונמשכה לקהלות הקודש (חסר) ויילנא המהללה והעדינה נדדה מקינה אחר שהיתה יושבת (חסר) שלהם היו של כסף, בחכמה ומעלה לשם ולתהלה על כל ק"ק (חסר)

(א) הא לכם הדמים הראשונים מן החבור „מגלת ספר“ כמו שנמצאים בהכ"י, עיין במבוא הספר הזה, ובכל מקום שנאמר באמצע מלת חסר, יש מקומות שחסר שם בכ"ו רק מלה אחת, ויש מקומות שחסרות שם מלות אחדות.
 (ב) מלשון הכתוב (איוב ל"ד, ל"ז) וטעמו הפיץ ויצנן עיין רש"י.

מקום שהגיעו לשם בנודם ומלמולם בארץ אשכנז והמדינות (חסר) היו נחשבים, כך סח לי הישיש הק"ה ר' בער כהן (חסר) לשם ולתפארת על כל אנשי פולין בכלל, אמנם חכמיה אנשי השם (חסר) גדולים שלא משו מתוך האוהל הבית המדרש הגדול שהיו לומדי' (חסר) וכל הלילה לא יחשו ללמוד הלכות ופוסקים, לדרוש ולחקור באמתה של תורה (חסר) בהוראה, ולא היו ישנים בבתיהם כל ימות השבוע, כי אם (חסר) נעשו גבורי חיל אריות בתורה, כולם זכו להיות מורי הוראות בישראל (חסר) שאר לומדים מופלגים קצינים ומנהיגים, מהם היה החכם המושלם (חסר) הגאון החסיד שבכהונא בעל שער אפרים ז"ל שהי' ראש ב"ד בוויילנא (חסר) בעל ברכת הזבח ושאר חבורים כאמרו עליו שהיה יודע מורים וב"י (חסר) הרב בעל הש"ך והרב החסיד ובעל הוראה בית הלל זצ"ל, מלבד שאר (חסר) כולם הלכו בגולה, נפוצו בארץ להרביץ תורה ומשם נתעלה לישב על כסא הרבנות בפפד"מ נעשה אב"ד בפוירדא ומשם נתעלה לישב על כסא הרבנות בפפד"מ (חסר) והרב בכ"ה נתקבל לאב"ד בהמבורג ואלמונא, והרב ש"ך בהעלישוויא בארץ מעררין (חסר) אבי אבא עם כל בני ביתם נתישבו גם כן במעררין מתחלה הי' לאב"ד במרובש (חסר) צדק בבית הקצין המפורסם בשם רייך קאפמאן ע"ה ושם למד אצלו בנו של העשיר הלז (חסר) אח"כ אב"ד וכו' עדיין עומדת (חסר) מאד בעושר ובמעלה וכו' מירקיא הסמוכה לשם (חסר) אך במרם בואם וכו' לחרב חדה (חסר) ברח על נפשו וימלט (חסר) והנה בהיות וכו' דחזו דמחי לי' (חסר) עד אחד וכו' כשהגיעו אלה האנשים (חסר) הגאון בש"א וכו' למקום (חסר) אם ראו (חסר) חי אותו וכו' ויאמרו (חסר) כי ראינו בעינינו וכו' מה שלא ראו (חסר) התיר הגאון וכו' את אשתו (חסר) שאלת חכם וכו' דבר פשוט מאד כרוד (חסר) על פי שנים עדים יקים דבר. ע"כ. והנה מן הרוגמאות האלה, יראה כל איש משכיל על דבר אמת, כמה עמלתי ויגעתי בכ"י המושעה ההוא "מגלת ספר", זכרה לי אלהי לטובה.

דוד כהנא .

ר ש י מ ת

שמות האנשים והערות הנמצאים בספר הזה, ע"פ סדר א"ב

66

- ר"א (ר' אליהו אופנהיים) הרב מהילדס-
 היים 94, 145.
 ר"א אפטרוד מהלברשטאט דיון דמדינת
 העמין 155.
 מהר"א מבראד אב"ד באמשטרדם 132.
 אברהם לובלין 186.
 ר' אברהם ב"ר שאול (מהר"א) ברודא ר"י
 מפראג 51-53, 112.
 ר"א ב"ר ברוך מארץ יון בעל נחמה בת
 יעב"ץ 186, 208.
 ר' אברלי מלונדון 36, 40-44, 50, 72,
 74, 75, 79.
 ר"א אחי גומפל הנובר 75, 76,
 א"ג 160, 197.
 ר"א האלי 142.
 אהרן זעציר 130, 194.
 אהרן פערשט 157.
 ר"א וויגד 144.
 אובין או בודין באונגרין 4, 6-9.
 אונגרין 7, 85, 87, 91, 202.
 אומטרויך 15.
 אוקריינה 5.
 ר"א חון באמשטרדם 28.
 ר"א מאבור 171.
 ר"א יאסקים מחותנו של יעב"ץ 186.
 ר"א בן יונתן לוי בעמדן אוהב ליעב"ץ
 102, 109, 111.
 איטליא 14, 20.
 אייבשיץ (ר' יונתן) 33, 31, 73, 81,
 82, 88, 89, 138, 144, 146,
 162, 172, 175, 177, 185, 191,
 199-201, 205, 208, 209-211.
- אייונישטאדט 59.
 הק' איצק פאלק פו"מ דהמבורג 20.
 מהר"א כ"ץ 188, 202.
 אלטונא 5, 10-13, 16, 18-25,
 35, 40, 41, 53, 56, 57, 59,
 85, 92, 99, 100, 104, 107,
 110, וכו'.
 ר' אליהו בעל שם הזקן אב"ד דחעלם 4.
 אליה ירוק 201.
 ר' אליהו קובו מסאלוניקי 8.
 אליה פאלק פו"מ דאלטונא 23, 24.
 אליהו שייאר 245.
 אלישע מהורדני מדפים 120.
 ר"א חתנו של מרדכי כהן 53.
 אמשטרדם 13, 15, 16, 21, 25-32,
 36, 39-41, 47-51, 57, 59,
 60, 68, 74, 79, 80, 85, 86,
 93-97, 104, 107, 117, 150,
 153, 167, 177, 178, 181, 185,
 189, 191, 202, 204, 205, 211.
 רא"ן (ש"ב של יעב"ץ) חתנו של ר' ולמן
 גורדן, 20, 50, 80, 93, 94.
 הרב מהר"א נאמן דר"א 188.
 אנשיל שוסטר מאלטונא משרתו של החכם
 צבי 20.
 אנשבאך 9.
 אסתר בת יעב"ץ מאשתו הראשונה 114,
 150, 186, 205.
 ר"א עמדן 122.
 א"פ גיסו של ר' אברלי מלונדון 40,
 42, 50.
 אפמא 40, 41, 59.

<p>אהרן גאקיש פר.ם באמשטרדם 28, 30
 . 48
 ארץ ישראל 4, 6, 7, 14—16
 ר"א שיסר 197
 אשכנז 5, 9, 13, 15, 25, 47, 50
 . 65, 71, 76, 85, 98, 109, 113
 . 154, 162, 173</p> | <p>ר' אפרים אחיו וחותנו של יעב"ץ 154, 163, 162
 ר' אפרים 17
 הקדוש אפרים 141
 ר' אפרים בר' יעקב כהן מווילנא בעל
 „שער אפרים", א"ז של ר' צבי אשכנזי
 . 3—8
 ארון ברלינר 170, 171</p> |
|---|---|

ב

<p>ב"ץ 63
 בן ר' בצלאל כ"ץ וחתן ר"ל ר"י בלבוב
 . 63
 בראויל 49, 94
 ברודא או בראד 5, 39, 60, 71, 72
 , 85, 86, 91, 93, 100, 103
 , 150, 151, 185, 209, 211
 ר' ברוך מארץ יון מחותנו של יעב"ץ 186
 . 188
 ברין בירת מערין 83, 84
 ברלין 8, 10, 38, 39, 59, 72
 ברנדיבורג 42
 ברעמן 205
 ברעסלוי 39, 40, 42, 59, 60, 67
 , 86, 109
 בתיה צביה בת ר' אפרים אשתו השלישית
 של יעב"ץ 163, 176, 177</p> | <p>ר"ב רב מדינה 86
 ר"ב המבורגר ניסו של מרדכי המבורגר
 . 78
 בודין ע' אובין
 . 8
 בונטעקהל רופא הולנדר 96
 ר' בנימין אשכנזי ז"ק זקנו של בעל „חכם
 צבי" 3
 ר' בנימין מהורודני אחי אמו של יעב"ץ
 : 108
 ר' בנימין מהלברשטט 38
 ר' בענדט חתנו של ר"א ווינר 144—
 . 146
 רב"ע 129
 ר' בער כהן (רב"ך) 5, 16, 21—24,
 41, 75, 96, 122, 127, 128
 , 136, 140, 143
 ר' בצלאל אב"ד באוסטרא בר' נפתלי</p> |
|--|---|

ג

<p>גלוגא או גליוגוי 8, 28, 68, 152
 , 154, 162, 202
 גליקשטאט 184, 200
 ר' געטשליק (ר"ג) פו"מ 176
 רג"ק אב"ד מהמבורג 111
 גרין יעקב אחי מרדכי כהן 73
 ר"ג שנאמר 135</p> | <p>גר"ג בהר"א 53
 ר' גבריאל (ר"ג) עשקעלם בר' יהודה ליב
 רב מדינה 92, 95
 גבריאל ווימפאט בברסלוי 86
 גומפל הנובר 75, 76
 גומפריכט 129, 133
 ר"ג כ"ץ פו"מ 190</p> |
|---|---|

ד.

ר"ד וויזמש 149 .	דכורה בת „חכם צבי” 69 .
דוקלא 65, 68 .	ר' דוד אופנהיים 4, 37, 82 .
הרב דייכש 92 .	דוד בנימין 198 .
ר' דניאל שהדלן בפרעשבורג 89, 90 .	ר' דוד אחי יעב"ץ 67 .
דנציג 63, 129, 133, 187, 188 .	ר' דוד לווערדין 113, 152, 161, 181 .
דענימארק 191 .	ר' דוד ניטו אב"ד של ספורים בלונדון
דרעוין 93 .	בעל „מטה דן” 35 .

ה.

23, 40—43, 59, 60, 71—75 ,	ר"ה וויזשניו מאפמא, חמיה וקנה של
111, 134, 140, 158, 160, 177 ,	נחמה אהות יעב"ץ 40, 44, 59 ,
173, 184, 191, 194, 197, 200 ,	69 .
207 .	הדוד מורחית 77, 94, 95 .
ר"ה אב"ד במנהיים 154 .	הולאנד 15, 32, 37, 57, 84, 91, 94 .
הנובר 12, 18, 37, 75, 93 .	109 .
העלישיא כמעריין 5, 93, 204 .	הולדסהיים 94 .
הענא 162 .	הורודני 108, 120 .
ר' הענדלי הכהן בן ר' משה ר' ליבס	הירש הלי פרנס ק"א 206 .
פו"מ דאלשונא 67, 71, 73, 74 .	ר' הירץ הנובר 12 .
ר' העניך מואלקווי 63 .	הירץ שטאר 209 .
העסין 155 .	ר' הירשל מגליגוי ב"א של חכם צבי 8 ,
ר' הערשיל בן הרב ר' גבריאלי עשקלם	51 .
אב"ד דברודא 124 .	הירש מונדן 171 .
ר' העשיל בנו של ר' יעקב מלובלין 8 ,	הלברשטט 38, 155 .
7, 19 .	ר' הלל בר' נפתלי הירץ בעל „בית הלל”
ר"ה ק"ה אבי אשתו השניה של יעב"ץ	5 .
155 .	המבורג 5, 10, 13, 18, 20, 22 ,

ו.

וואנבעק 22 .	ר"ז האלי חתנו של ר"א ווינר 146 .
וויקסיל 45 .	ר"ז ברין 20 .
ווינא 3, 5, 39 .	וואליניה 5, 69 .
ווינא 10, 14, 42, 43, 88, 92, 93 ,	וואלף בן ר"ז אייבשיטין 201, 204, 211 .
204 .	ר' וואלף ממוינסק 111, 208 .
ווינציאה 9, 14 .	ר' (זאב) וואלף ניימרק אחי אמו של
ויצנהויין 22 .	יעב"ץ 10, 38, 81, 82 .

ז.

ר' זלמן נורדן 80, 94, 95.	זאלקווי 63, 65, 67.
ר' (משלם) זלמן ניימרק או ר"ז מירלש	ר' גיסו של ר' בענדט 144.
אב"ד דג"ק אבי אמו של יעב"ץ 10,	ר"ז מרנציו 129, 133.
52, 23, 22, 13	ר' (מרדכי) זיסקינד בר' שלמה רוטנבורג
זלמן קופרענס פרנס באמשטרדם 80.	אב"ד בוויזנהויין ובלובלין 22.
ר"ז מהפּיס 122,	ר"ך בן רב"ך 132, 145.
ר' זעליג פּרנס בלבוב 45.	ר' זכרל הענדל אב"ד דק"ק מישוויץ חתן
ר' זעקיל 187,	יעב"ץ 186.
ר' זעקלי ווינר פּר"מ דוואנובעק 12.	ר' (משלם) זלמן בן יעב"ץ מאשחו ראשונה
ר"ז שטערן חתן יואל שוא 141—143.	100, 114, 152, 161, 209.
	זלמן מונדן גיסו של ארון ברלינגר 173.

ח.

ר"ח ליורל מחותנו של חכם צבי 46,	חאטין 207.
69, 67	חברון 15, 16.
חיון 25, 30—32, 34, 39, 58, 117,	חנה שהיתה זקוקה ליבום 129—138.
118	ר' חיים (ר"ח) בר' יצחק רייזיש 68.
חמיל 3, 5.	חיימכי הטלות, שכנו של יעב"ץ 148,
חנה בת יעב"ץ מאשחו השלישית 180.	149.
חעלם 4.	חיים (בן אברהם) לובלין 186.

ט.

מישוויץ 186.	ר"ט בן ר"א ווינר 145, 146.
ר' טעבלי שיף מפּרנקפורט דמיון 210.	טארניפאל 67.
טריבש 5, 7.	טורקיא 6, 7, 16.

י.

ר"י בן ר"ה כהן ווילנער 108.	יאקב רוטשילד 193, 194, 198, 202,
יהודה בן יעב"ץ מאשחו השלישית 177,	205.
187	ר"י בוך בינדער 143.
ר' יהודה חסיד (ר"ח) ממנהיים 108.	ר"י ברעסלר חתנו של ר"ט 145.
ר"י מהעלישווא 78.	ר"י געטינגען מנהיג 190.
ר"י אב"ד מהענא 162.	ר' ירדיה בר' יהודה ליב הכהן נכד בעל
ר"י אב"ד דמרינות מיהם 10.	שער אפרים" 4.

- ר' יהושע אב"ר דלכוב בעל מני יהושע
67, 65
ר' יהושע אב"ר דק"פ פ' 47.
ר' יואל מאוסמרא חמיה וקנה של דבורה
אחות יעב"ץ 69, 70
יואל שוא פו"מ דאלטונא 23, 24, 75,
140, 143, 145, 152.
יורא פרינג פונם באמשטרדם 30, 48.
ר' יוסא אוסמרא 67.
יוסא האלענדער 194, 198.
יוסא הירש 204.
ר' יוסא כהן בן מרדכי כהן 72.
יוליוס 183, 200.
ר' יונה דרעוין 93.
יונתן א"ב קרובי של ר"מ עמדין 166.
ר' יונתן לוי מעמדין 100—107.
יוסף בן יעב"ץ 187.
ר' יוסף לוי בלונדון 36.
ר' יוסף פופ"ש (ר"פ) 81, 132, 173,
205, 204.
יוסף מוקיר שבתא שטייג אב"ד מפירדא 209.
ר' יוקל הוין 152, 155, 181, 190.
ר"י חוץ באלטונא 135.
- ר' יהואלכי וואלף 201, 209.
ר' יעקב בר' בנימין אשכנזי אביו של
"הכס צבי" 3, 5—7.
ר' יעקב אב"ד בלובלין רבו והוחזו של
ר' בנימין אשכנזי ז"ק 3.
ר' יעקב עמדין בר' צבי אשכנזי הנקרא
יעב"ץ (תמחבר) 18 וכו'.
ר' יעקב ב"ץ מהוחזו של יעב"ץ אב"ד
דפרנקפורט דמיין 76, 135.
יעקב שלעזינגר 209.
ר' יצחק אב"ד בבראד ואח"כ בג"ק 210.
הרב יצחקי מרא דארעא ישראל 4.
ר' יצחק שפירא חמיו של ר' יהונתן
אייבשיץ 81.
ירושלים 4, 13—16.
ישכר כהן 124, 125.
ישראל פירשט מהמבורג 22, 52.
ר' ישראל ריטפין 44, 45.
ישראל שוערין 212.

ל

- לאה בת "הכס צבי" 67, 69.
לבוב 45, 46, 62, 63, 65, 67, 69,
70, 122, 154.
ר"ל מדינציג 188.
לובלין 22, 107.
לוי בן יעב"ץ מאשתו השלישית 180.
לונדון 16, 34, 36, 37, 40, 47,
58, 77—79, 107, 146, 148,
150, 181, 210.
ר"ל חוץ באמשטרדם 27—29.
ר' (אריה) ליב בר' שאול ממשפחת הגאון
ר' העשיל, רב באמשטרדם, חתנו
הראשון של "הכס צבי" 17, 21, 37,
41, 43, 65—69, 154, 181.
ר' (יהודה) ליב הכהן בנו של ר' אפרים
- בעל שער אפרים 4.
ר' ליב קאליש אב"ד דאמשטרדם בעל
"גור אריה" 28.
ליב שטאטשטיין כנורה תוראה ברעכניץ
211, 212.
ליבורנה 15, 35.
ליור שוחט מאמשטרדם 27.
ליטא 5, 10, 11, 15, 124, 125,
114, 104.
ליסא 17, 104.
הרב ר"ל מלכוב 63.
ר"ל מוכיח 88.
ר"ל (בן ר' זלמן) נורדן מלונדון 94,
146—148, 156, 164, 181, 189.
ר"ל עמדין 58, רל"פ דיין 212.

מ.

- ר' מאיר אב"ד דפרוסמיץ מחותנו של "חכם צבי" 69, 211, 212.
 ר"מ בן ר"א יאסקיס בעלה של אסתר בת יעב"ץ 186, 207.
 ר"מ בר"ן 20.
 ר"מ בר' נתן באלטונא 128.
 ר"מ בן הגאון אב"ד דאמשטרדם בעלה השני של לאה בת "חכם צבי" 69.
 ר' מאדל ווינר 22.
 ר' (אברהם) מאיר כהן בנו של ר' בער כהן אב"ד בהנובר 144.
 מאיר בנו בכורו של יעב"ץ 100, 104, 114, 152.
 ר' מאיר אב"ד דמיקטין 47.
 רמג"ש פו"מ מהמבורג 190, 191, 197.
 ר' (יחיאל) מיכל מגלויגא בעל "נוד הקדש" 38, 59.
 מינסק 107—110.
 מיץ 77.
 מלכה בת הגאון ר"מ 71.
 מנהיים 77, 108, 154.
 מעגריין פרופיסור מפפ"מ 84, 185, 186.
 ר"מ עמדן 165, 166.
 מענדיל בון 127.
 ר' מענדיל בר"י 192.
 מענדיל שפייאר 194, 197, 198, 200.
 מעררין 5, 7, 15, 48, 60, 83—86.

נ.

- נחמה בת הג' בעל "שער אפרים", אמו של "חכם צבי" 4, 7.
 נחמה אחותו של יעב"ץ 40, 44, 59.
 נחמה בת יעב"ץ מאשתו השנייה 161, 186—188.
 ר' נפתלי כ"ץ 39.
 נ"ש (ניקולשבורג) 72.

ר' נזן מואלקווי מוותנו של „חכם צבי“	211, 210
נתן ארהאלצער תלמידו של אייבשיץ	ר' נתן אחי יעב"ץ 69
	נתן (מכונה נאטש) אחי מרדכי כהן 73

ד

סערכי אלמנת ר' הירץ הנובר 37	סאלוביקי 8
ספרד 32	סטאשוב 44
	סענדר ברי' זלמן נוררן 143, 141

ע

ענגלאנד 15, 94, 109, 147	עאראפי או הכרפי (אירופא) 15, 97
רע"פ 42	עמדן 32, 34, 37, 58, 59, 99-118
ר"ע שמש של החון ר"ל 29	עבס מקום הרחצה סמוך לנהר ריין 140, 141, 147, 150, 152

פ

פיורדא 5, 81, 209	פארדאליען 184, 207
רפ"ס 43, 44	פאן עיר קטנה סמוכה להנובר 38
פראג 10, 51, 72, 81, 83, 88, 93	רפ"ב מורה הוראה בלונדון 78
20, 101, 112, 154, 198	פונטא 104, 112
פרופס מדעים מאמשטרדם 211	פולין 5, 9-11, 13, 15, 19, 25
פרידריצע 200	50, 36, 38, 40, 44, 46, 47, 50
פרויסן 8, 59	59, 62, 66-68, 70, 71, 124
פרנקפורט דאדר 162	125, 152, 154, 164, 177, 185
פרנקפורט רמיון 5, 14, 72, 76, 78	186, 188
135, 113, 81	פורטוגאל 94, 95
פרעשבורג 88, 89, 93, 152	פיהם 10, 15, 86, 92

צ

הילדים צבי הירש בני יעב"ץ 150, 160	ד' צבי אשכנזי הנקרא „חכם צבי“ אביו
צפת 16	של יעב"ץ 7, 81, 96, 102, 107
צפת 14, 15, 20	117, 122, 124, 140

ק

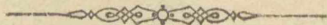
קלא 212 .	קאמניץ 185, 188 .
קראקא 5 .	קאסאב (ס"ב) מחותנו של אייבשיץ 176 .
קרדווו 31 .	קארל אנטאן 176, 179, 185, 186 .
קרעמזור 72 .	קיראן 125, 126 .

ר

רחל בת יעב"ץ 151 .	ראובן בן ר' זלמן נורדן 94 .
רויך קויפמאן בטריבש 5 .	רוטשילד 183 .
ריין 18 .	רוסיא 207 .
רייסין 15 .	רחל אחות יעב"ץ 59 .
רישא 68 .	רחל בת ר' מרדכי בר' נפתלי כ"ץ אשתו
רעכניץ (או רעכטשיץ) 211, 212 .	הראשונה של יעב"ץ 89, 100, 151, 153 .

ש

ש"ת „דבר שמואל" 9 .	ר' שאול מחותנו של, חכם צבי" 28, 65 .
ר' (אהרן) שמואל קאידנובר (מהרש"ק)	66 .
בעל „ברכת הובח" 5 .	שאראי בארץ בונא 8, 9 .
ר' שמהה הרנפא 114 .	ר' שבתי כהן בעל הש"ך 5 .
ר' שמשון וירמהיים מווינא 21, 92 .	שבתי צבי 32, 108, 184, 205, 207 .
ר' שמשון מוין 21 .	שווערזעניץ 68 .
רש"ת (ר' שמשון חסיד) 121, 129 .	שומבורג פריודענט באלטונא 159 .
שמשון מורנא 185, 202, 204 .	שטיכט פרוזעקטער 183, 199 .
שפניא 32 .	ר' שלמה יאס' 134 .
שרה בת ר"י אב"ד דמדינות פיהם 10 .	ר' שלמה בר' יעקב איליון, רב לערת
שרה אשתו השנייה של יעב"ץ 155—162 .	הספרדים באמשטרדם או חכם אילין
שרה רבקה בת ר' משלם זלמן גיימרק	(ח"א) 30, 47, 58 .
אמו של יעב"ץ 10, 70 .	ר' שמואל אבוהב (רש"א) מויניציאה בעל

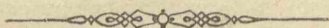

השמות

- צד 6 בהתחלת הערה א' צ"ל: בראש הכותבים אליו משם שו"ת היה הגאון ר' משה וכו'.
- צד 9 שורה 8, החסיד המופלג כמוהו ר' רש"א וצ"ל, הוא הרב החסיד מוה' שמואל אבוהב בעל שו"ת "דבר שמואל" וס' "הזכרונות".
- צד 20 שורה 10, הרב ר"ו אב"ד דמרינת פיהם, הוא הרב ר' בנימין וואלף בר' אהרן שמעון שפירא. עיין נוסח מצבתו בס' "גלעד" (סי' ס"ה) והערת ר"ש האק.
- שם שורה 11, נשאת אח"כ להגאב"ד מפראג, הוא הרב הגאון ר' דוד אופנהיים, עיין להלן צד 82, ובשנת תע"ג כאשר נפטרה אשתו הראשונה לקח את שפרה בת הרב ר' בנימין וואלף לאשה. עיין בס' "גלעד" (סי' פ', צד מ"ג) והערת ר"ש האק.
- צד 92 להערה ב' יש להוסיף: שר' שמשון וורטהיים זה, הוא מהותנו של רב"ך הנזכר לעיל צד 21.
- צד 93 שורה 10, מפ"ד, ר"ת: מפני רשעות.
- צד 102 שורה 2 מלמטה, לה"ב, ר"ל להמכורג.
- צד 135 שורות 2, 3, שגם בק"ק פ' האב"ד כמוהו ר' כ"ץ, הוא ר' יעקב כ"ץ הנזכר מקודם (צד 76) וק"ק פ' היא פ"רנקהפורט דמיון.
- צד 146 שורה 16, ר"ו האלי, שמו ר' וואלף האלי והיה פו"מ דאלמונא.
- צד 147 שורה 15, ש"ב רא"ך, בכ"ו כתוב: ש"ב רא"ק (אך יתכן שצ"ל: ש"ב רא"ן, והוא הנזכר לעיל עמוד 50 שהיה משמש את ה"חכם צבי", והוא היה תלמו של ר' זלמן נורדן כמבואר בעמוד 80 ולפ"ז היה גוסס של האחים נורדשי, שהם ר"ל וראובן בני ר' זלמן נורדן שישבו בלונדון, כמבואר לעיל עמוד 94. הערת ר' צבי הירש יפה).
- צד 152 שורה 5 מלמטה, להק' ר"ד ל"ד כנסעו על יריד פ"ב, (שמו היה ר' דוד, כמבואר בהנה"ה צד 161, ו"ל"ד" אולי הוא ר"ת לווערדין. הערת ר' צבי הירש יפה), פ"ב הוא פרעשבורג.
- צד 187 שורות 10, 11 מלמטה, בה"ו אדר ראשון המליטה זוגתי, וילדה לי זכר ביש"ק והכנסתיו לברית ביש"ק פ' מישפטום. (הדברים האלו אינם מכוונים, כי ימיו השבתות שבתדש אדר ראשון ה"א תקי"ח היו אלו: ג' בחדש—פ' תרומה, ו—פ' תצה, וז—פ' כי תשא וב"ד—פ' ויקהל. הערת ר' צבי הירש יפה).
- צד 200 שורה 20, מווע ויליום, הוא האיש ויליום הנזכר בצד 183.
- צד 203, להערה ג' יש להוסיף דברים אלו: ומלכד הספרים האלה הפליא הגאון יעב"ן לעשות בנקוד המשינה והתלמוד, וחבוריו "לזה ארש", "סדר תפלה" ו"לחם שמים" הם המה יעורו כי היה כאחד המדקדקים הגדולים.

צד 204 לשורה 10, יש להעיר שמכאן נראה איך הגאון יעב"ץ הגה יומם ולילה בתורת ה' : ופעם ישב להגות בספרי קדש באמצע הלילה, ותנומה נפלה על עפעפיו, ואור הנר עומד לפניו, ויפול פהם מהנר הדולק על הספרים והכתבים אשר עסק בהם, ותאכל האש סביביו, וכאשר ערבה לו שנתו לא הרגיש מאומה, ונשרפו כמה כהבים ודפים ונעשו אפר, וכמעט היתה השלחבת אוחות בשערות ראשו, ויקץ יעקב משנתו ויחרד עד מאד, וכאשר שבה נפשו אליו, וידע את חסד ה' כי גבר עליו, אשר הציל אותו ואת כתביו, ואלו הן הנשרפים הם המה שהיו נדפסים ככבר והיותרת אשר עדין לא יצא לאור עולם היה לאוד מוצל מאש. הנה גם בתוך גם! עיין בס' „מור וקציעה" (ח"א בסופו ד' ק"ג).

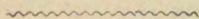
עמוד 211 שורה 23 הרב ר"א, בעמוד הקודם כתוב עליו „כמוה' יצחק", והאמת שנקרא שמו ר' איצק (=יצחק) הורוויץ, וכן הוא החרוז על מצבתו „איצק הלוי". עיין נוסח מצבתו בס' „אגרת פרחים" לוויטקאווער (צד 267 סי' ט').

לוח המעיות

תקון	מעות	צד	" ורה
	מעות	מספר	מספר
ונפרו	ונפרו	7	8
הרב ר"ו	הרב ר"ו	10	10
כראוי	כראוי	15	15
לכל מכוריו ויודעיו, היו בו	ויודעיו חיבו	14	17
ידהכנסה	ההכנסה	10	27
ועמד בעיניהם	ועוד בעיניהם	7	31
אף הוא	אף היא	7	32
מהתנצר	מהתנצח	20	34
כ' מרדכי	כי מרדכי	7	35
צד 78	צד 76	1	"
וחפצם הלז	וחפצם הלב	10	37
וכגר בארץ	וכגר בארץ	17	39
צד 67	צד 64	1	46
מהר"ם	מהר"א	11	59
(ב)	(א)	16	71
(ג)	(ב)	15	"
טרהא והשגחה פרטית עליו,	טרהא גדולה, פרטית עליו	16	80
(ב)	(ג)	2	82
ר"ג	ר"ב	13	86
המתעולל בי,	המתעולל . בי	2	98
בשבתו	בשבתו	14	103
ובני	ובניו	10	"
זקני	זקני	7	104
שהוציא	שהוציא	14	107
ענינם	ענינם	6	108
זר נחשב	זה נחשב	10	"
והיה	והיה	8	109
לעסקו, ובכואו לביתו היה סבור	לעסקו ראיתי	6	111
שאבוא אליו לשאול בשלומו, ואני לא			
כן עשיתי, כי לא ראיתי			
לחקן	לחקן	2	117
והעליומן ממני	והעליומן ממני	2	120

תקון	טעות	צד	שורה
			מספר
לה"ב (ור"ל להמבורג)	לה"ם ה)	6 --	124
צריך למחוק הערה זאת	ה) ר"ת : ליום המועד	1 --	"
הללו	הלל	-- 14	126
עש"ג (והוא ר"ת : ערכאות של גוים)	עו"ג	-- 9	136
שטות והכל שהיה אומר בדרשה ופשמ	שטות ופשמ	-- 12	"
שמתחם	שמתהו	-- 13	"
לדיוטא תחתית	לתחתית דיוטא	6 --	"
צד 164	צד 128	4 --	140
הקצינים האחים נורדשי	הקצינים האחרים נורדשי	-- 14	147
[הוא]	[הוא]	-- 5	157
נדר"ט	נדרטי	8 --	181

ר' יום טוב ליפמאן צונץ. חייו, זמנו וספריו

מאת שאול פינחס ראבינאוויץ (שפ"ר)

וזה תוכן עניניה.

פרק ראשון. פני הדור. קהלות ישראל במלכות אשכנז לפני ה"א תק"ס. התמורה בחיי הדת והצבור במשך השנים תק"ס—תקפ"ה. הרבנים הגאונים תופשי ישיבות: רבי יחזקאל לנדא בפראג, רבי רפאל כהן בהאמבורג (רב בקהלות אה"י), החסיד רבי פינחס הלוי איש הורוויץ בעל ההפלאה בפראנקפורט דמיין. צאת בני הדור מתמימות ויראת חטא לפריקת על הדת. סבות התמורה. מצב היהודים באשכנז בחיי החברה והמדינה בימי המהפכה בצרפת ובימי מלחמות גאופוליון בנופורטי. דוד פריעדלאַנדער ובני הדור תלמידיו ב"מנחתם ובאי ביתו. המרת הדת ושכחת התורה והלשון העברית. ימי ילדותו של צונץ בבית אבותיו בדיטמולד ובכתיבת תלמודו של ר' הירץ שמשון בוואַלפענביטש. מצב ההגות, התורה וההשקפה בישונו היהודים אשר במלכות אשכנז. הישיבה מושגה פניה לבית הספר עפ"י חפץ מהחיקה בני ר' הירץ שמשון. השפעת מנהל בית הספר והערעור על הניכיו בכלל ועל בחירו תלמידיו צונץ ויאס ט בפרט. צונץ בא לבית ספר הגימנאזיום ובכלותו את חק הלמודים שמה כא לברלין. שימת עין על מצב היהודים בפרוסיה ויתר מלכיות אשכנז באחרית ימי מלחמת בנופורטי ובתקופת השלום וכריתת ה"בית הקדושה" ישראל יקבצו ופעולתו בימי ממשלת הצרפתים באשכנז ואהרי כן כאשר העתיק משכנו לברלין. יסוד ההיכל עם סדרי עבודת-אלהים, מותקנים" בערו ויוספאלען ובברלין. צונץ נתמנה לדרשן בהיכל המתוקן הזה וישם את משכנו בימי תלמודו בברלין בבית האשה העניועטטע הערץ.

פרק שני. צונץ ידמה, כי עיקר כחו — בדרשנות. הפצו להשיג משרת דרשן לא עלה בידו. מחברתו הראשונה „דברים אחרים ע"ד הספרות הרבנית". תוכן המחברת הזאת הוא „תוכן כל עניני העבודה הספרותית" של צונץ לימים הבאים. השקפת מוסד חכמת ישראל באשכנז על תכונת הספרות התלמודית ושאהי התלמוד. עוד הפעם „פני הדור". מעמד המדיני של יהודי אשכנז שב להיות שנית שוקע ויורד אחרי מפתל גאופוליון וכריתת ה"בית הקדושה". הרעמים והרעשים אז קיימת העם! העם! בשנות תקע"ט—תק"פ. ממשלת פרוסיה תשים מכשולים על דרך חפצי הדרשות והתאסור את הדרשות בבית הכנסת בלשון אשכנזית צחה. — לדרול התורה ובטול הישיבות. „ריב ההיכל" בהאמבורג, הדרשן קלוי והירופומיר ברעסטעלוי. סדר התפלות בהשמטת התורה לגאולה וכב ציון וירושלים. ליור רועסטער חתנו של הגאון רבי רפאל כהן בהאמבורג נתן ידו לבעלי הירופומה. „האגודה התשכלת היהודים וחקי היהדות" (קולטור פֿעראייניג), תכליתה והפצת. צונץ, עדוארד גאנס, משה מאזער, עמנואל וואלף אוואלוויל, לודוויג מארקס והיינריך הייני. ספר העתי (צייטשריפט) שהוציאה האגודה. תוכן מאמרי צונץ ב"ספר העתי" הזה. „היינריך רש"י". אחרית האגודה „קולטורפֿעראייניג".

מחירה 25 קאפ', עם פארטא 29 קאפ'.

תכן הענינים מלוח אחיאסף תרנ"ו

I לוח השנה: א) משפחת הקיסר יר"ה. ב) לוח חדשי השנה. II חלק הספרות. ג) אליוני כותבים (שיר), לוח אחיאסף. ד) ר' עמנואל הרומי (עם תוצאות משיריו), ד"ר ש. בערנפעלד. ה) נחומים לאלמנה (שיר), המנוה יעקב אייכענבוים. ו) תוהלת נכובה (שיר), ש. נייחוויען. ז) אחד מאלף. ח. ל. ליליענבלום. ט) פהגמים, מ. שטערלינג. י) פתגמים ומשלים, יב. גרושקין. יא) מצא מין את מינו (הומריסקה), א. ש. פריעדבערג. יב) שיר אביב, יעקב קוטשער. יג) מתבים. יד. ז. ואטולאווסקי. יו) ההמצאות החדשות, יעקב פריעדבערג. יז) ספורי בריחות, ד. יעלוי. יח) ב"משילי, צבי הכהן שערעשעווסקי. יט) הצור והבל (שיר), ח"ג ביאליק. יז) ויכרת יעקב (ספור), ב"רעמי. יח) העצה (מכתב), ד. ב. סוללער. יט) פתגמים, הג"ל. כ) מגלת תענית, ש"פ ראבינאוויץ. כא) תקות עני (ספור), א. ז. ראבינאוויץ. כב) מעובדו של י"ג (שיר), המנוה י. גארדאן. כג) מה היה בהארון הירש, א. לודוויפאל. כד) מעיני הישועה (ספור), א. זינגער. כה) לפני ד' מאות שנה, צבי הירש יפה. כו) מונטיפיורי בפטרבורג, י"ז ווייסבערג. כז) שבת פ' שקלים (ציור), עוקין. כח) משלו ערב, יוסף בר"ג מיוחס. כט) אלילים (שיר), ד. פרישמאן. ל) ילדות I תחית המתים, הג"ל. לא) II קדוש לבנה, הג"ל. לב) מלאך המות (שיר), זפר"ן. לג) השקפות ספענסער, א-ר ק-ן. לד) ד"ר מ. גידעמאן, ר. ביינין. לה) ד"ר מ. לאצארס, הג"ל. לו) ד"ר ח. שטיינטאל, י"ח אגאנאדסקי. לז) כבוד לעמנו, ש. ב. לח) שנה בחי כ"ח, א. לודוויפאל. לט) התקופה השניה לחברת יא"ש, ש. ש. ראבינאוויץ. מ) במקום השקפה, א. יויענשטאדט. מא) החתונה (שיר), מ. וואלק. מב) מעט אצטגינות, ר' אברהם לוח. מג) כרוניקה עברית (סיון תרנ"ה—סיון תרנ"ו), א. סלוצקי. מד) הזכרת נשמות, הג"ל. מה) בילבורגפא, י"ח זאגארדסקי. מו) III החלק השמושי. מז) השתות ומני היום והלילה. מח) ערי הפלך ומספר תושביו. מט) חקי בירדואר. מנ) חקי התלגרף. מו) הרוח של תברות האקציות. מג) חקי מטה"ב. מב) מהיר המסע במטה"ב, IV תמונות וצוירים: א) ד"ר מ. גידעמאן. ב) פרופ' ד"ר מ. לאצארס. ג) פרופ' ד"ר ח. שטיינטאל. ד) געהימיר' ל. מ. גאלרבערג. ה) המושבה ראל"צ. ו) המושבה פתח תקוה. מחיר הלוח הוא 1 רוי"כ, ועם פארטא 1.18 ר', מכורך יפה 1.40 ר', מכורך עם פארטא 1.62 ר', באחרות עוד 7 ק', ובג"ג וימינו עוד 10 ק'. להשיגו בכל בתי המו"ס וסוכני אחיאסף.

B
424

השלה

מכתב-עתי חדשי למדע לספרות ולעניני החיים

המוציא:

קלונימס זאב וויסאצקי

300, 7. ul. Krasnaya, St. Petersburg

העורך: א. ש. גינצברג
24, London St. N.Y.
145, 9 St. N.Y.

כל הזכות החוקק לא פחות משישה כונן פארמאט גדול ונדפסת על נייר יפה וכדפוס מתורר ומשובח.

עד עתה יצאו לאור ונשלחו לכל החותמים שתי חוברות השון כסלו.

וגם יתר החוברות תצאנה בעתן בסוף כל חדש בדיוק ותענה להחותמים בתחלת כל חדש הבא.

מחויי "השלה" עם פארמאט לשנה 6 ר"ב, לחצי שנה 3 ר"ב, לרבע שנה 1,50 ר"ב.

מקום החתומה הוא אצל האדמיניסטרציה של העתון — חברת "אחיאסף" אשר בנארשא (ע"פ האדריסה דלמטה) או אצל סוכניה למקומות ע"פ שמרי קבלה מודפסים ומקומים בחותם אחיאסף, החותמים יקבלו את השלח תמיד מאת האדמיניסטרציה ישר ע"י פאסט.

ואלה שמות הסוכנים אשר להשלח עד עתה:

- אדעסא — ה. ראזוויצקי וארנסטשין; ארגענעו — א. ברסלוצקי; בברוקס המוס' — ג. גינצברג; ברוסק דליטא — ב"צ ניימאק; ביאליסטאק — המוס' — לופשיטין; גראדא — ה"א יאנאקווסקי; דובנא — לעוו היילפרעין; האמעל — שלמה צייטלין (שללק"פ); ווארשא — המוס' — א. צוקערמאן, ווילנא — א. מאשעוויצקי (דוואיאנסקאיה בית באק); וואלקאוויסק המוס' ווילעוועלעוויטש; ווערשביאלאווא, מ. ה. וורוויץ; וואלקאוויטש; ש. נייהויזען; וויטעבסק — מ. מאגערגוט; וויסאמיר — המוס' הירש עשמיטין; חיבוק — ה"ל זוטא; יעקאטערינאסלאוו — י"מ מארקאווסקי; לאדז — א. פאסאוויטש; (ב"מ של הפאבריק שערעשעווסקי, פיאטראקא 17); לובלן — ג. בלעכמאן (שלעמלק"פ); קאשעוויטש (ב"מ של הפאבריק שערעשעווסקי, ליבארמאווסקי); מאסקווא — א. אידעלסאהן (ווארוואקא בית האקסימאו); מינסק — י. נאך; מאהילוב, גוב. — המוס' יפה; מעזריטש — ש"ב מינץ (שלעמלק"פ); ניקלוב — מ. סקאבליאנקאו; סקאפין — א. קאפלאן (שלעמלק"פ); סמראקי — ש. היילס; סיערלעץ — הירשע גאלדפארב (שלעמלק"פ); סובאלקי — ד. ראזענמאל; פענעבבורג — אליהו כהן יעקאטערינאעסקי ק"ר №10, מאלטאווא — מ. קריצעווסקי; פינסק — המוס' — בערגע; פלאצק — א. יודאר (שלעמלק"פ); פליטאס — ל. וואספארט (שלעמלק"פ); קוב — א. בערשמיטין; קישנוב — ל. ווילענסקי (שלעמלק"פ); ב. פאטין; קאנסטאנטיין — המוס' מ. ג. ראבינאוויץ; ראזנא — ז. קינאווער; ראסטאו — המוס' צ. שערעשעווסקי; רינא — המוס' קאציעלעכנאענץ.

השלה" יחיד הוא לנו כתור מכתב עתי חדשי, תעוהו: להמציא לכל העם מון נאות לרונת ודברים הנחוצים לו לדעה בשביל לגדור פרצותיו ולבנות הירפיותיו.

ב"השלה" ישתתפו גדולי חכמינו ומובי סופרינו, איש איש במקצוע אשר כחה בו ואשר הוא מומחה לו. עורך השלה וסופרו ישתדלו כפי היכולת ללמדנו דעת את העולם הפנימי אשר לעמנו, יהלך התפתחותו בכל ההורות, אופני התגלות רוחו בכל מקצועות החיים, מצבו הרוחני והגשמי בכל הארצות בזמן הזה, והקשלים הגלויים והנסתרים שבין כל אלה ובין החיונות הנראים בחיי העמים הסובבים אותן ובין החקים השולטים בחיי האדם והחברה בכלל.

"השלה" יוכל כל בקרבו:

- (א) הפרקי חכמה — איש רחמו מושגים נכונים מחיונות נבבדים שונים דברים, מוסריים, חברותיים, ספרותיים וכו', המתחסיים לחיים עצמם ושר אל ותתפתחות רוחו מימי קדם ועד עתה, גם פרקים רבים מן המדעים הכלליים (מתולדות עמי הקדם, מתולדות הקולטורא, מחכמת הנפש, המוסר, ההנחך ותר, מדעי הרוח).
 - (ב) פובליציסטיקא — מאמרים ע"ד המצב השכלי, המוסרי, האיקונומי, המדיני וכו' של עמנו עתה בכל הארצות, אשר ישתדלו לברר ברור מספיק כל החיונות המצויים והרעים בתוהוים ותוצאותיהם, ול הורות כפי היכולת גם את הדרכים לשנוים וחקונים טובים.
 - (ג) בקורת — במובנה הרחב ביותר, משפט רוח האדם ופרי עבודתו כיוחס אל האמת, הטוב והיופי, לא רק בקרת ספרים כי אם גם כל ההעיונות המעשים, הדישים גם שעשו, עושים או יכולים לעשות רשם בחיי העם הלך-רוחו.
 - (ד) פובליציסטיקא — ספורים ושירים טובים מחיי עמנו בעבר ובהנה, אשר יתנו צוירים נאמנים מומעמדינו בזמנים ובמקומות שונים, או יכניסו קו באיזה מקצוע אפל של עולמנו הפנימי ושיביאו תועלת להתעוררות החושבה והרחבת הדעת הלאומית בקרבנו.
 - (ה) השקפות פריודיות" על החיונות החדשים בחיים של עם ישראל בכל ארצות אזוריו, וגם על החיונות בספרות העברית ובספריות היהודיות אשר בלשונות העמים.
- זאת היא התעודה בכלל, ושמות המו"ל והעורך הם ערובה נאמנה כי ימלא "השלה" את תעודתו ותפקידו כאמונה.

כתבת האדמיניסטרציה ברוסיה: **Издательство АХИАСФЪ, Варшава.**

Handwritten notes and signatures in the right margin, including names like "K. L. Z.", "A. S. G.", and "I. N.", along with various numbers and dates.